

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

На правах рукопису

**КВАСНИЦЯ ІРИНА МИКОЛАЇВНА**

УДК: 738.147:796.071(043.03)

**ДИСЕРТАЦІЯ**  
**ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ**  
**МАЙБУТНІХ ТРЕНЕРІВ-ВИКЛАДАЧІВ З ВИДУ СПОРТУ**  
**У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

011 Освітні, педагогічні науки

01 Освіта/Педагогіка

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,  
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

  
\_\_\_\_\_ І. М. Квасниця

(підпис, ініціали та прізвище здобувача)

Наукові керівники: **Гомонюк Олена Михайлівна**, доктор педагогічних наук,  
професор; **Ребрина Анатолій Арсенович**, кандидат педагогічних наук, доцент

Хмельницький – 2021

## АНОТАЦІЯ

*Квасниця І. М.* Формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка» за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки» . Хмельницький національний університет, Міністерство освіти і науки України , Хмельницький, 2021.

Дисертаційна робота присвячена проблемі формування професійної майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти. У дослідженні обґрунтовано теоретичні та методичні засади формування зазначеної характеристики у майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти.

На підставі вивчення науково-педагогічної літератури, узагальнення передового зарубіжного досвіду професійної підготовки майбутніх спортивних тренерів акцентовано актуальність проблеми формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти.

У контексті завдань дослідження схарактеризовано понятійно-термінологічне поле досліджуваної проблеми; обґрунтовано методологічні підходи (системний, аксіологічний, особистісно-діяльнісний, компетентнісний) та принципи (системності, професійної спрямованості, зв'язку теорії з практикою, міждисциплінарної інтеграції, варіативності) формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти.

Структуру професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти зображено як взаємозв'язок декількох компонентів: мотиваційного, когнітивного, діяльнісного, рефлексивного.

Як діагностувальне підґрунтя визначено критерії формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту:

мотиваційно-ціннісний, знаннєвий, операційно-діяльнісний, особистісно-рефлексивний; показники їх вияву.

Диференційовано рівні сформованості професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти (високий, достатній, низький), на підставі яких описано реальний стан зазначеної проблеми на констатувальному етапі педагогічного експерименту.

У дисертації розкрито основні поняття дослідження: «конкурентоздатність», «мобільність», «соціальна мобільність», «особистісна мобільність», «професійна підготовка», «професійна мобільність тренера-викладача з виду спорту», «формування професійної мобільності тренера-викладача з виду спорту у закладах вищої освіти».

Представлено авторське тлумачення поняття «професійна мобільність майбутнього тренера-викладача з виду спорту» як інтегративного утворення, що охоплює здатність організувати якісне виконання професійних завдань на основі сформованих ключових компетенцій, оперативно опанувати інноваційними технологіями у фізичній культурі і спорті та впроваджувати їх у навчальну і професійну діяльність, готовність до змін, яка уможливорює особистісне й професійне зростання.

У науковій роботі дефініцію «формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти» витлумачено як спеціально організовану взаємодію викладачів зі студентами, що передбачає оволодіння здобувачами вищої освіти ключовими компетенціями, суб'єктивним досвідом навчально-професійної діяльності й забезпечує їх потребу в саморозвитку та самореалізації.

Визначено й обґрунтовано педагогічні умови формування професійної майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти: розвиток позитивної мотивації здобувачів вищої освіти до оволодіння ними професійною мобільністю; оновлення змісту професійно-зорієнтованих дисциплін у контексті професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту; використання сучасних освітніх технологій у процесі формування професійної

мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти.

Впровадження першої педагогічної умови – *розвиток позитивної мотивації здобувачів вищої освіти до оволодіння ними професійною мобільністю* – передбачало включення студента у практичну діяльність.

Доведено, що у процесі проходження різного виду практики (ознайомча, практики з літніх і зимових видів рухової активності, практика за профілем майбутньої професії, тощо), долучення студентів до виїзних змагань у якості учасників, спостерігачів та суддів, відвідування позааудиторних занять, формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту забезпечується за рахунок застосування і поглиблення теоретичних знань, формування умінь і навичок спортивного тренування, комунікативної культури, професійно-педагогічного мислення, професійної взаємодії та співпраці; посилення формування професійно-педагогічних якостей.

Встановлено, що позааудиторна робота має значні можливості для самореалізації, самовдосконалення студентів та передбачає достатній ступінь свободи. Зокрема, студенти мали можливість обрати групу спортивної спеціалізації задля удосконалення спортивної майстерності в обраному виді спорту, брати участь у клубах професійного спрямування (спортивні клуби, гуртки за інтересами), студентських науково-дослідних гуртках, дослідницьких проєктах, олімпіадах, конкурсах, конференціях, фізкультурно-спортивних заходах, соціальних проєктах (благодійних і волонтерських) тощо.

Реалізація педагогічної умови – *оновлення змісту професійно-орієнтованих дисциплін у контексті професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту* – відбувалася під час вивчення навчальних дисциплін «Вступ до спеціальності», «Професійна майстерність (за професійним спрямуванням)», «Зміст та види професійної діяльності фахівця фізичної культури і спорту», «Основи менеджменту, маркетингу та адміністрування», «Педагогіка», «Теорія і методика обраного виду спорту». Для формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду

спорту та ефективної професійної підготовки нами запропоновані додаткові теми та змістові модулі до змісту названих дисциплін.

Третьою педагогічною умовою формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів виокремлено *використання сучасних освітніх технологій у процесі формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти*. Реалізація означеної педагогічної умови полягала у широкому використанні сучасних педагогічних технологій, зокрема: навчально-ділових та рольових ігор; розв'язання проблемних ситуацій; гостьових лекцій, лекцій-прес-конференцій; проблемно-пошукових методів; проектної технології; технології e-learning (електронного навчання); технології моделювання професійно-орієнтованих ситуацій.

З огляду на диференційовані педагогічні умови розроблено модель формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти, що містить такі конструкти: методологічно-цільовий, змістово-процесуальний і діагностично-результативний.

Методологічно-цільовий конструкт моделі охоплює соціальне замовлення, мету, зовнішні та внутрішні чинники, наукові підходи і принципи формування професійної мобільності майбутнього фахівця, а також завдання формування професійної мобільності майбутнього тренера-викладача з виду спорту у закладах вищої освіти.

У змістово-процесуальному конструкті представлено зміст, компоненти, педагогічні умови, форми і методи навчання, що використовуються в процесі професійної підготовки та сприяють формуванню професійної мобільності тренера-викладача з виду спорту у закладах вищої освіти.

Діагностично-результативний конструкт моделі відображає критерії (мотиваційно-ціннісний, знанневий, операційно-діяльнісний, особистісно-рефлексивний), рівні (високий, достатній, низький) сформованості професійної мобільності та очікуваний результат.

Визначено етапи формування професійної мобільності тренера-викладача з виду спорту у закладах вищої освіти (первинний, мотиваційний і

професійно-практичний).

Проведення педагогічного експерименту здійснювалося послідовно у три етапи: констатувальний, формувальний і контролюючий.

Протягом першого, констатувального, етапу (2018–2019 рр.) здійснено теоретичний аналіз науково-педагогічної, філософської, психологічної та спеціальної літератури сфери фізичної культури і спорту, що стосується проблеми формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти, нормативно-правових документів, робочих і навчальних програм, у яких розкрито суть освітнього процесу в професійній підготовці майбутніх тренерів-викладачів в закладах вищої освіти; розглянуто теоретичні основи дослідження проблеми та практичний досвід; розроблено понятійний апарат нашого дослідження; визначено мету, завдання і методологічні основи педагогічного експерименту; визначено предмет й об'єкт дослідження.

На формувальному етапі педагогічного експерименту здійснювалася перевірка ефективності запропонованих педагогічних умов та розробленої структурно-функціональної моделі формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту для забезпечення якісної професійної підготовки майбутніх фахівців.

На контрольному етапі експерименту було здійснено експериментальне підтвердження висунутої гіпотези та здійснено перевірку достовірності результатів проведеного педагогічного експерименту на формувальному етапі. З цією метою здійснено порівняння одержаних результатів педагогічного експерименту в контрольній й експериментальній групах.

Виходячи із зазначеної гіпотези й завдань дослідження, на усіх етапах експериментально-дослідної роботи використовувався відповідний діагностичний інструментарій.

Достовірність одержаних результатів дослідження підтверджена результатами перевірки за критерієм згоди Пірсона (критерій  $\chi^2$ ). Доведено, що впровадження педагогічних умов формування професійної мобільності

майбутнього тренера-викладача з виду спорту сприяло статистично значущим змінам.

**Наукова новизна одержаних результатів** полягає в тому, що:

- *уперше*: визначено й обґрунтовано педагогічні умови формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти: розвиток позитивної мотивації здобувачів вищої освіти до оволодіння ними професійною мобільністю шляхом їх участі у різних видах практики і в позааудиторній роботі; оновлення змісту професійно-орієнтованих дисциплін у контексті професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту; використання сучасних освітніх технологій для формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту; розроблено структурно-функціональну модель формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти, яка поєднує методологічно-цільовий, змістово-процесуальний та діагностично-результативний конструкти;

- *удосконалено* компонентну структуру професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту (мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, рефлексивний компоненти), критерії (мотиваційно-ціннісний, знанневий, операційно-діяльнісний, особистісно-рефлексивний) з відповідними рівнями та показниками;

- *уточнено* сутність основних понять дослідження («професійна мобільність майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту» та «формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти»);

- *подальшого розвитку набули*: зміст, форми і методи формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти; положення щодо реалізації методологічних підходів і принципів, які покладено в основу формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту.

**Практичне значення одержаних результатів дослідження** полягає у розробленні та впровадженні навчально-методичного забезпечення формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти, зокрема: «Професійна мобільність у фізичній культурі і спорті» (методичні вказівки до практичних занять та самостійної роботи студентів спеціальностей «Фізична культура і спорт» та «Середня освіта (Фізична культура)»); «Легка атлетика з методикою викладання» (методичні вказівки до самостійної роботи студентів спеціальностей «Фізична культура і спорт» та «Середня освіта (Фізична культура)»), «Практика за профілем майбутньої професії» (методичні вказівки до проведення практики для студентів спеціальностей «Фізична культура і спорт»), навчально-методичний комплекс із дисципліни «Професійна майстерність (за професійним спрямуванням)», тестові завдання з модуля «Професійна мобільність майбутнього тренера-викладача з виду спорту».

Для удосконалення процесу підвищення кваліфікації тренерів та інших фахівців сфери фізичної культури і спорту, які працюють у закладах фізичної культури і спорту, на курсах підвищення кваліфікації тренерів (тренерів-викладачів) за спеціальністю 017 «Фізична культура і спорт» для здобуття тренерської категорії упроваджено «Матеріали курсів підвищення кваліфікації тренерів (тренерів-викладачів) та інших фахівців у сфері фізичної культури і спорту: Нормативно-правовий аспект (інформаційно-довідкові)».

Результати дослідження можуть бути використані для формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту в освітньо-виховному процесі закладів вищої освіти, в системі підвищення кваліфікації тренерів та інших фахівців сфери фізичної культури і спорту для розроблення й реалізації робочих програм навчальних дисциплін, підвищення кваліфікації викладачів закладів вищої освіти щодо формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту.



**Ключові слова:** професійна мобільність, тренер-викладач з виду спорту, вища освіта, професійна підготовка, формування професійної мобільності, зміст освіти, педагогічні умови.

## ABSTRACT

*Kvasnytsia I. M.* Developing Professional Mobility in Future Sports Teachers in Higher Education Institutions. – Qualification research (retaining manuscript rights).

A dissertation for a PhD degree in Subject Area 01 “Education/Pedagogy”, Specialization 011 “Educational/Pedagogical Sciences”. Khmelnytskyi National University, the Ministry of Education and Science of Ukraine, Khmelnytskyi, 2021.

The dissertation covers the problem of developing professional mobility in future sports teachers in higher education institutions (HEIs). It justifies both theoretical and methodical principles of the specified process.

A detailed analysis of relevant scientific-pedagogical literature and essential characteristics of sports teachers’ training in developed countries highlights the relevance of the problem in question.

Given the context of the research objectives, emphasis is placed on the conceptual and terminological aspects. In particular, the dissertation substantiates methodological approaches (systemic, axiological, actor- and activity-related, competency-based) and principles (systematicity, professional focus, links between theory and practice, interdisciplinary integration, variability) of developing professional mobility in future sports teachers in HEIs.

Professional mobility of future sports teachers in HEIs is shown as the connections between several components, such as motivational, cognitive, activity-related, reflective.

The dissertation presents the criteria for developing professional mobility in future sports teachers: motivational-axiological, cognitive, operational, reflective, as well as their indicators. It also characterizes the levels (high, average, low) of professional mobility of future sports teachers in HEIs. These levels show the existing situation in terms of the problem in question at the ascertaining stage of the

pedagogical experiment.

The dissertation clarifies the main research concepts, including “competitiveness”, “mobility”, “social mobility”, “personal mobility”, “professional training”, “professional mobility of a sports teacher”, “developing professional mobility in a sports teacher in higher education institutions”.

Importantly, the dissertation contains the author’s interpretation of the “future sports teachers’ professional mobility” concept. The latter is seen as the ability to perform professional tasks effectively due to the acquired key competences, apply innovative technologies of physical education and sports in practice, as well as the readiness for personal and professional growth.

The very process of developing professional mobility in future sports teachers in HEIs is viewed as a specially organized interaction between university teachers and students. This interaction allows future specialists to acquire key competences and relevant experience for further self-development and self-fulfilment.

Besides, the dissertation determines and justifies pedagogical conditions for developing professional mobility in future sports teachers in HEIs. They are as follows: motivating students to develop professional mobility; updating the content of subject-specific courses in the context of future sports teachers’ professional mobility ; applying the latest educational technologies to develop professional mobility in future sports teachers in HEIs.

Pedagogical condition 1 (*motivating students to develop professional mobility* ) involved practical activities. The dissertation proves that placements (introduction to the profession; summer and winter physical activities), as well as the involvement of students in field competitions as participants, observers, judges and extracurricular activities, facilitate the development of professional mobility in future sports teachers by applying and consolidating theoretical knowledge; improving coaching skills, communication culture, professional-pedagogical thinking; strengthening the necessary professional-pedagogical qualities.

Owing to a considerable degree of freedom, extracurricular activities have significant opportunities for self-fulfilment and self-improvement. Thus, the students

participating in the experiment were allowed to choose any group to improve skills in the chosen sport, join professional clubs (sports clubs, interest groups), student research groups, research projects, competitions, contests, conferences, sports events, social projects (charity, volunteering).

Pedagogical condition 2 (*updating the content of subject-specific courses in the context of future sports teachers' professional mobility*) has been implemented within the framework of such courses as "Introduction to the Profession", "Professional Skills", "The Content and Types of Professional Activities of Physical Education and Sports Specialists", "The Fundamentals of Management, Marketing and Administration", "Pedagogy", "Theory and Methods of the Chosen Sport". Additional topics and modules have been included in these courses to develop professional mobility of future sports teachers.

Pedagogical condition 3 (*applying the latest educational technologies to develop professional mobility in future sports teachers in HEIs*) suggested the wide use of the latest educational technologies, such as business and role-playing games; problem-solving; guest lectures, press conference lectures; search algorithms; project-based technologies; e-learning technologies; technologies for modelling professional situations.

The author's model for developing professional mobility in future sports teachers in HEIs has been designed based on the above-mentioned differentiated pedagogical conditions. The model consists of the following blocks: methods and goals, content and procedures, evaluation and results.

The methods and goals block includes the social order, aim, external and internal factors, scientific approaches and principles of developing professional mobility in future sports teachers, as well as the corresponding objectives. The content and procedures block involves the content, components, pedagogical conditions, forms and methods of teaching and learning within the framework of these specialists' professional training. All together, they contribute to developing professional mobility in future sports teachers in HEIs. The evaluation and results block covers the criteria (motivational-axiological, cognitive, operational, reflective)

and levels (high, average, low) of professional mobility and the expected outcomes.

It is important to note that the development of professional mobility in future sports teachers in HEIs consists of the following stages: initial, motivational and professional-practical.

At the same time, the pedagogical experiment includes the ascertaining, formative and control stages.

The ascertaining stage (2018-2019) involved a theoretical analysis of scientific-pedagogical, philosophical, psychological and special literature on physical education and sports (in terms of developing professional mobility in future sports teachers in HEIs), guidelines and legal documents, relevant curricula and syllabi, theoretical fundamentals of the problem in question and practical experience in this area. During this stage, it was crucial to define key terms and identify goals, objectives and methods of the pedagogical experiment, as well as the research subject and object.

The formative stage was aimed at verifying the effectiveness of the proposed pedagogical conditions and the author's structural-functional model for developing professional mobility in future sports teachers to improve professional training of these specialists as a whole.

The control stage allowed one to experimentally verify the research hypothesis and confirm the reliability of the results obtained at the formative stage. To this end, the results of the pedagogical experiment in the control and experimental groups have been compared.

The diagnostic tools for all the stages of the experiment have been chosen under the research hypothesis and objectives.

Pearson chi-squared test has been applied to confirm the reliability of the obtained results. One can conclude that the proposed pedagogical conditions for developing professional mobility in future sports teachers have contributed to statistically significant changes.

**The scientific value of the dissertation** is as follows:

- *for the first time*: pedagogical conditions for developing professional mobility in future sports teachers in HEIs have been determined and justified (motivating students to develop professional mobility by participating in placements and extracurricular activities; updating the content of subject-specific courses in the context of future sports teachers' professional mobility; applying the latest educational technologies to develop professional mobility in future sports teachers in HEIs); the author's model (such blocks as methods and goals; content and procedures ; evaluation and results) for developing professional mobility in future sports teachers in HEIs has been designed;

- the structure of future sports teachers' professional mobility (motivational, cognitive, activity-related, reflective components), criteria (motivational-axiological, cognitive, operational, reflective) with corresponding levels and indicators has been *improved*;

- the main research concepts ("professional mobility of a sports teacher" and "developing professional mobility in a sports teacher in higher education institutions" ) have been *specified*;

- the content, forms and methods of developing professional mobility in future sports teachers in HEIs, as well as the provisions on the implementation of methodological approaches and principles underlying the development of future sports teachers' professional mobility, have been *further developed*.

**The practical value of the dissertation** lies in developing and implementing the instructional-methodical support for developing professional mobility in future sports teachers in HEIs, including "Professional Mobility in Physical Education and Sports (Methodical Guidelines for Practical Classes and Independent Work of Students Majoring in "Physical Education and Sports" and "Secondary Education (Physical Education))", "Athletics and Its Teaching Methods (Methodical Guidelines for Independent Work of Students Majoring in "Physical Education and Sports" and "Secondary Education (Physical Education))", "Teaching Placements (Methodical Guidelines for Students Majoring in "Physical Education and Sports")), the instructional-methodical complex "Professional Skills", tests for the module

“Professional Mobility of Future Sports Teachers”.

To improve advanced training courses for trainers (sports teachers) and other specialists in physical education, “Materials of Advanced Training Courses for Trainers (Sports Teachers) and Other Specialists in Physical Education: a Regulatory and Legal Aspect (Reference Information)” have been introduced at advanced training courses for trainers (sports teachers) under Speciality 017 “Physical Education and Sports” with further acquisition of the trainer’s rank.

The obtained results can be used to develop professional mobility in future sports teachers in HEIs, in the system of advanced training courses for trainers (sports teachers) and other specialists in physical education in terms of developing and implementing syllabi of relevant courses, as well as in advanced training of university teachers in the context of developing professional mobility in future sports teachers.

**Keywords:** professional mobility, sports teacher, higher education, professional training, developing professional mobility, education content, pedagogical conditions.

## **СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМАТИКОЮ ДИСЕРТАЦІЇ**

### **Наукові праці у фахових виданнях України та у виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз**

1. Квасниця, І. М. (2018). Самоосвіта як шлях професійного вдосконалення тренера-викладача. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*, 1 (15), 34–37.
2. Квасниця, І. М., & Квасниця, О. М. (2019). Особливості сутності і конкурентоспроможності майбутнього тренера-викладача з виду спорту. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія № 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*, К, 29–34. (1 наукометрична база).

3. Kvasnytsya, I. (2019). Analysis of experience in professional training of future specialists in physical culture and sport in higher educational establishments of Norway and Sweden. *Порівняльна професійна педагогіка*, 2 (9), 70–79. (25 наукометричних баз).

4. Квасниця, І. М. (2020). Наукові підходи формування професійної мобільності майбутнього тренера-викладача з виду спорту в закладах вищої освіти. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*, 1, 288–297.

5. Дутчак, Ю. В., & Квасниця, І. М. (2020). Забезпечення якості професійної підготовки майбутніх магістрів середньої освіти з фізичної культури: досвід Республіки Молдова. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*, 1, 70–79. (9 наукометричних баз).

6. Квасниця, І. М., Корольов, Б. А., & Ляшенко, О. Р. (2021). Модель формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*, 40, 160–165. (1 наукометрична база).

#### **Наукові праці у періодичних виданнях інших держав**

7. Latyshev Mykola, Latyshev Sergii, Kaupuzs Aivars, Kvasnytsya Oleh, Tropin Yura, Kvasnytsya Irina, Prystynskiy Volodimi (2020) Cadets and juniors success: how important is it for sports careers in free-style wrestling? *SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION. Proceedings of the International Scientific Conference. V. VI. Public Health and Sport. Researches in Economics and Management for Sustainable Education. Rezekne, Rezekne Academy of Technologies*, 282–291. (Web of Science).

8. Kvasnytsya, I., & Kvasnytsya, O. (2021) Research of the formation level of the issue of professional mobility of future sports coaches-teachers in higher educational establishments. *The scientific heritage. V. 3, No 73 (73)*. Budapest,

Hungary, 8–12. (17 наукометричних баз).

### **Публікації, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації**

9. Квасниця, І. М. (2018). Особливості професійної самопідготовки тренерів ДЮСШ. Формування здорового способу життя студентської та учнівської молоді засобами освіти: *XII Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю* (м. Кам'янець-Подільський, 28-29 вересня 2018 р.).
10. Квасниця, І. М. (2018). Професійна мобільність як фахова якість майбутнього тренера-викладача. Імідж фізичної культури і спорту в Україні: *матеріали круглого столу присвяченого заснуванню відділення Національного Олімпійського комітету України в Київській області* (м. Ірпінь, 26 вересня 2018 р.).
11. Квасниця, І. М. (2018). Становлення професійної мобільності студентів спеціальності «Фізична культура і спорт» в умовах закладів вищої освіти. Інноваційні підходи до виховання учнів козацьких класів і хортингістів у навчальних закладах: *II Міжнародна науково-практична конференція* (м. Суми, 8-9 листопада 2018 р.).
12. Квасниця, І. М. (2019). Професійна мобільність у контексті концепції безперервної освіти: досвід країн Скандинавії. Розвиток порівняльної професійної педагогіки у контексті глобалізаційних та інтеграційних процесів: *VIII Міжнародний науково-методологічний семінар* (м. Київ – Хмельницький, 15 травня 2019 р.).
13. Квасниця, І. М. (2019). Професійна мобільність як фактор професійної успішності фахівця сфери фізичної культури і спорту. Формування професійно мобільного фахівця: європейський вимір: *матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Дніпро, 25 квітня 2019 р.).



107–109.

14. Квасниця, І. М. (2019). Конкурентоспроможність майбутнього тренера-викладача як тенденція розвитку сучасної освіти. Актуальні дослідження в соціальній сфері: *матеріали чотирнадцятої міжнародної науково-практичної конференції* (м. Одеса, 18 листопада 2019 р.). 148–150.

15. Квасниця, І. М., & Дмитришин, Н. О. (2019). Кар'єрний розвиток фахівця сфери фізичної культури і спорту у контексті професійної мобільності. Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи: *тези доповідей X Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ – Хмельницький, 7-8 листопада 2019 р.). 235–236.

16. Квасниця, І. М. (2019). Формування мобільності тренера-викладача засобами бойових мистецтв. Хортинг – національний бренд України у світі: олімпійська перспектива: *Друга Міжнародна науково-практична конференція до 10-річчя заснування хортингу* (м. Ірпінь, 23-24 березня 2019 р.).

17. Квасниця, І. М. (2020). Складові підготовки майбутніх тренерів-викладачів до використання здоров'язберезувальних технологій. Формування здоров'язберезувальних компетентностей молоді в умовах глобалізації: реалії та перспективи: *матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Хмельницький, 28-29 квітня 2020 р.). 101–105.

18. Квасниця, І. М., & Дмитришин, Н. О. (2020). Готовність до використання дистанційних освітніх технологій як умова професійної мобільності майбутніх фахівців фізичної культури і спорту. Наука та освіта в дослідженнях молодих учених [Електронне видання]: *матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції для студентів, аспірантів, докторантів, молодих учених* (м. Харків, 14 травня 2020 р.). 96–98.

19. Kvasnytsya, I., & Latyshev, M. (2020). Cadets and juniors success: now important is it for sports careers in free-style wrestling? *14th International Scientific Conference «SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION»* (Rezekne (Latvia), May 22, 2020).

20. Kvasnytsya, I. M. (2021). Program Basis of Formation of Professional Mobility as an Urgent Issue of Professional Training of Future Coaches-Teachers. Сучасні аспекти модернізації науки в Україні: стан, проблеми, тенденції розвитку: *матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції* (Київ – Венеція (Італія), дистанційно 7 січня 2021 р.). 102–107.

21. Квасниця, І. М., & Дмитришин, Н. О. (2021). Мотивація та умови професійного вибору та їх вплив на процес профорієнтації. Актуальні проблеми фізичної культури і спорту: *матеріали регіональної науково-практичної конференції* (м. Хмельницький, 11 червня 2021 р.). 63–66.

**Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації (методичні рекомендації)**

22. Квасниця, І. М., & Дутчак, Ю. В. (2019). Матеріали курсів підвищення кваліфікації тренерів (тренерів-викладачів) та інших фахівців у сфері фізичної культури і спорту: Нормативно-правовий аспект (інформаційно-довідковий). Хмельницький: ХНУ. 101 с.

23. Квасниця, О. М., Квасниця, І. М., & Дутчак, Ю. В. (2019). Легка атлетика з методикою викладання: *методичні вказівки до самостійної роботи студентів спеціальностей «Фізична культура і спорт» та «Середня освіта (Фізична культура)»*. Хмельницький: ХНУ. 98 с.

24. Квасниця, І. М. (2020). Професійна мобільність у фізичній культурі і спорті: *методичні вказівки до практичних занять та самостійної роботи студентів спеціальностей «Фізична культура і спорт» та «Середня освіта (Фізична культура)»*. Хмельницький: ХНУ. 50 с.

25. Квасниця, І. М., Флерчук В. В., & Дутчак, Ю. В. (2021). Практика за профілем майбутньої професії: *методичні вказівки для студентів спеціальностей «Фізична культура і спорт»*. Хмельницький: ХНУ. 24 с

**The publications that reflect the main scientific results of the dissertation**

*The papers published in scientific professional editions of Ukraine and indexed in international abstract and citation databases*

1. Kvasnytsia, I. M. (2018). Self-education as part of professional development of a sports teacher. *Scientific Journal of Khmelnytskyi Institute of Social Technologies of University "Ukraine"*, 1 (15), 34–37.
2. Kvasnytsia, I. M., & Kvasnytsia, O. M. (2019). The most characteristic features of future sports teachers' competitiveness. *Scientific Journal of National Pedagogical Dragomanov University. Series 15. Scientific and Pedagogical Problems of Physical Culture (Physical Culture and Sports)*, K, 29–34.
3. Kvasnytsya, I. (2019). Analysis of experience in professional training of future specialists in physical culture and part in higher educational establishments of Norway and Sweden. *Comparative Professional Pedagogy*, 2 (9), 70–79.
4. Kvasnytsia, I. M. (2020). Scientific approaches to developing professional mobility in future sports teachers at universities. *Scientific Papers of Berdyansk State Pedagogical University. Series: Pedagogical Sciences*, 1, 288–297.
5. Dutchak, Yu. V., & Kvasnytsia, I. M. (2020). Assuring the quality of master's degrees in PE in Secondary Education: the experience of Moldova. *Collection of Scientific Papers of Uman State Pedagogical University*, 1, 70–79.
6. Kvasnytsia, I. M., Korolov, B. A., & Liashenko, O. R. (2021). A model of developing professional mobility in future sports teachers at universities. *Humanities Science Current Issues: Interuniversity Collection of Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University Young Scientists Research Papers*, 40, 160–165.

#### **The papers published in international editions**

7. Latyshev Mykola, Latyshev Sergii, Kaupuzs Aivars, Kvasnytsya Oleh, Tropin Yura, Kvasnytsya Irina, Prystynskyi Volodimi (2020) Cadets and juniors success: how important is it for sports careers in free-style wrestling? *SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION. Proceedings of the International Scientific Conference. V. VI. Public Health and Sport. Researches in Economics and Management for Sustainable Education. Rezekne, Rezekne Academy of Technologies*, 282–291. (Web of Science).

8. Kvasnytsya, I., & Kvasnytsya, O. (2021) Research of the formation level of the issue of professional mobility of future sports coaches-teachers in higher educational establishments. *The scientific heritage*. V. 3, No 73 (73). Budapest, Hungary, 8–12.

**The publications that validate the findings in the dissertation**

9. Kvasnytsia, I. M. (2018). Characteristic features of professional self-study for sports school coaches. Promoting a healthy lifestyle among students and pupils via education: *the 12th All-Ukrainian Scientific-Practical Conference with International Participation* (Kamianets-Podilskyi, September 28-29, 2018).

10. Kvasnytsia, I. M. (2018). Professional mobility as an essential quality of a future sports teacher. The image of physical education and sports in Ukraine: *Proceedings of the Round-Table Discussion on the Establishment of a Branch of the National Olympic Committee of Ukraine in Kyiv Oblast* (Irpın, September 26, 2018).

11. Kvasnytsia, I. M. (2018). Developing professional mobility in students majoring in “Physical Education and Sports” at universities. Innovative approaches to educating Cossack classes students and hortingists in educational institutions: *the 2<sup>nd</sup> International Scientific-Practical Conference* (Sumy, November 8-9, 2018).

12. Kvasnytsia, I. M. (2019). Professional mobility in the context of continuing education: the experience of the Scandinavian countries. Developing comparative professional pedagogy in the context of globalization and integration processes: *the 8<sup>th</sup> International Scientific-Methodological Seminar* (Kyiv – Khmelnytskyi, May 15, 2019).

13. Kvasnytsia, I. M. (2019). Professional mobility as a prerequisite for professional success of specialists in physical education and sports. Preparing professionally mobile specialists: the European dimension: *Proceedings of the 5<sup>th</sup> All-Ukrainian Scientific-Practical Conference* (Dnipro, April 25, 2019). 107–109.

14. Kvasnytsia, I. M. (2019). Competitiveness of future sports teachers as a trend in education development today. Current research in the social sphere: *Proceedings of the 14<sup>th</sup> International Scientific-Practical Conference* (Odesa,

November 18, 2019). 148–150.

15. Kvasnytsia, I. M., & Dmytryshyn, N. O. (2019). Career development of specialists in physical education and sports in the context of professional mobility. Professional development of personality: problems and prospects: *Proceedings of the 10<sup>th</sup> International Scientific-Practical Conference* (Kyiv – Khmelnytskyi, November 7-8, 2019). 235–236.

16. Kvasnytsia, I. M. (2019). Developing sports teachers' mobility via martial arts. Horting as the national brand of Ukraine in the world: Olympic perspectives: *the 2<sup>nd</sup> International Scientific-Practical Conference Dedicated to the 10<sup>th</sup> Anniversary of the Founding of Horting* (Irpin, March 23-24, 2019).

17. Kvasnytsia, I. M. (2020). The components of training future sports teachers to use health-promoting technologies. Developing health-promoting competences in young people in the context of globalization: realities and prospects: *Proceedings of the International Scientific-Practical Conference* (Khmelnytskyi, April 28-29, 2020). 101–105.

18. Kvasnytsia, I. M., & Dmytryshyn, N. O. (2020). Being ready to use distance learning technologies as a prerequisite for professional mobility of future specialists in physical education and sports. Science and education in research by young scholars [An electronic edition]: *Proceedings of the All-Ukrainian Scientific-Practical Conference for Students, Doctoral Students, Young Scholars* (Kharkiv, May 14, 2020). 96–98.

19. Kvasnytsya, I., & Latyshev, M. (2020). Cadets and juniors success: now important is it for sports careers in free-style wrestling? *14th International Scientific Conference "SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION"* (Rezekne (Latvia), May 22, 2020).

20. Kvasnytsya, I. M. (2021). Program basis of formation of professional mobility as an urgent issue of professional training of future coaches-teachers. Current aspects of science modernization in Ukraine: the existing situation, problems, development trends: *Proceedings of the 5<sup>th</sup> International Scientific-Practical*

Conference (Kyiv – Venice (Italy), in the remote mode on January 7, 2021). 102–107

21. Kvasnytsia, I. M., & Dmytryshyn, N. O. (2021). Motivation and conditions of professional choice and their impact on career guidance. Current issues in physical education and sports: *Proceedings of the Regional Scientific-Practical Conference* (Khmelnyskyi, June 11, 2021). 63–66.

**The publications that additionally reflect scientific results of the dissertation (methodical guidelines)**

22. Kvasnytsia, I. M., & Dutchak, Yu. V. (2019). *Materials of advanced training courses for trainers (sports teachers) and other specialists in physical education: a regulatory and legal aspect (reference information)*. Khmelnytskyi: KhNU. 101 p.

23. Kvasnytsia, O. M., Kvasnytsia, I. M., & Dutchak, Yu. V. (2019). *Athletics and its teaching methods: methodical guidelines for independent work of students majoring in “Physical Education and Sports” and “Secondary Education (Physical Education)”*. Khmelnytskyi: KhNU. 98 p.

24. Kvasnytsia, I. M. (2020). *Professional mobility in physical education and sports: methodical guidelines for practical classes and independent work of students majoring in “Physical Education and Sports” and “Secondary Education (Physical Education)”*. Khmelnytskyi: KhNU. 50 p.

Kvasnytsia, I. M., Flerchuk, V. V., & Dutchak, Yu. V. (2021). *Teaching placements: methodical guidelines for students majoring in “Physical Education and Sports”*. Khmelnytskyi: KhNU. 24 p.

## ЗМІСТ

<b>АНОТАЦІЯ .....</b>	<b>2</b>
<b>ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ .....</b>	<b>24</b>
<b>ВСТУП.....</b>	<b>25</b>
<b>РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ТРЕНЕРІВ- ВИКЛАДАЧІВ З ВИДУ СПОРТУ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....</b>	<b>37</b>
1.1. Професійна мобільність як наукова проблема .....	37
1.2. Особливості професійної підготовки майбутніх тренерів- викладачів з виду спорту: вітчизняний та зарубіжний досвід .....	66
1.3. Структура, критерії, показники та рівні сформованості професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту.....	93
Висновки до першого розділу .....	112
<b>РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ТРЕНЕРІВ- ВИКЛАДАЧІВ З ВИДУ СПОРТУ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ .....</b>	<b>114</b>
2.1. Обґрунтування педагогічних умов формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти.....	114
2.2. Модель формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти .....	135
2.3. Зміст, форми і методи формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти .....	151
Висновки до другого розділу .....	161
<b>РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ТРЕНЕРІВ-ВИКЛАДАЧІВ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....</b>	<b>164</b>
3.1. Організація і методика проведення педагогічного експерименту .....	164
3.2. Аналіз результатів педагогічного експерименту .....	191
Висновки до третього розділу .....	214
<b>ВИСНОВКИ .....</b>	<b>218</b>
<b>СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....</b>	<b>223</b>
<b>ДОДАТКИ .....</b>	<b>248</b>

## ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ЕГ	експериментальна група
КГ	контрольна група
ВНЗ	вищий навчальний заклад
ЗВО	заклади вищої освіти
ЄКТС	Європейська кредитно-трансферна система
ДЮСШ	дитячо-юнацька спортивна школа
ОДЮСШ	обласна дитячо-юнацька спортивна школа
ШВСМ	школа вищої спортивної майстерності
ФКіС	фізична культура і спорт
CIGEPE	Intergovernmental Committee for Physical Education and Sport (Міжурядовий комітет ЮНЕСКО з питань фізичного виховання та спорту)
ENSSEE	European Network of Sport Science, Education & Employment (Європейська мережа спортивної науки, освіти та зайнятості)



## ВСТУП

**Актуальність теми дослідження.** Упродовж останніх років спостерігається стрімкий розвиток сучасного демократичного і правового українського суспільства, що супроводжується низкою реформаційних перетворень. Технічний прогрес та технологічні нововведення, наближення держави до світових тенденцій економічного й суспільного розвитку, підвищення рівня конкурентоздатності вітчизняної економіки та освіти, соціологічна еволюція, поряд з іншими стратегічними завданнями зумовлюють необхідність упровадження науково обґрунтованих підходів до ефективного використання як інтелектуального, так і кадрового потенціалу нації. Саме тому Міністерством освіти і науки України акцентується увага на динамічних процесах реформування освітньої галузі як відповіді на суспільний запит, адже як зазначено у аналітичних документах МОН України «саме освіта забезпечує якість людського капіталу, який є основою економічного розвитку країни» (Освіта в Україні: виклики та перспективи, 2020, с. 8).

Нині актуального характеру набувають питання ефективності професійної підготовки майбутніх фахівців, зокрема сфери фізичної культури і спорту. Адже сучасні дослідження зарубіжних і вітчизняних науковців з педагогіки та фізичної культури і спорту зосереджено на проблемах забезпечення зміцнення здоров'я, збільшення кількості населення, яке залучене до рухової активності та фізичної активності, належного обсягу й оптимальної інтенсивності з метою відновлення працездатності, зменшення ризику розвитку хронічних захворювань та ведення здорового способу життя. Водночас високий рівень сучасного спорту, безперервне зростання спортивних результатів викликають потребу постійного пошуку вдосконалення системи управління тренувальним процесом на основі об'єктивізації знань щодо структури спортивної діяльності й підготовленості спортсменів з урахуванням загальних закономірностей становлення спортивної майстерності в обраному виді спорту. Це об'єктивно вимагає нових підходів до організації підготовки

кваліфікованого фахівця відповідного рівня та профілю, з високим рівнем конкурентоздатності на сучасному ринку фізкультурно-спортивних послуг, компетентного, відповідального, соціально і професійно мобільного, готового до постійного професійного зростання.

Відповідальність за вирішення означених питань покладено на професійну фізкультурно-спортивну освіту, серед важливих завдань якої – підвищення ефективності підготовки фахівців сфери фізичної культури і спорту, які володіють високим рівнем професійної кваліфікації, здатні займати активну позицію у професійній діяльності.

Передумовами, що актуалізують проблему формування професійної мобільності майбутніх фахівців фізичної культури і спорту у закладах вищої освіти, є насамперед соціально-економічні зміни в українському суспільстві, інтеграція України у міжнародну спільноту, зростаюча кількість і складність інформаційних потоків, збільшення швидкості старіння знань, нестабільність на ринку праці й зайнятості, динаміка розвитку ринку професій, конкуренція на сучасному фізкультурно-спортивному ринку праці, зміна умов професійної діяльності та інші.

Означені передумови вимагають від фахівця сфери фізичної культури і спорту вміння оперативно й адекватно оновлювати власні знання, висувають на перший план такі якості, як: готовність до змін професійної позиції, вміння швидко перенавчатись і здобувати нові знання, освоювати інноваційні технології, психічна та фізична стійкість, адаптивність до мінливих соціально-економічних умов, здатність до прийняття нестандартних рішень, вміння адекватно оцінювати власну діяльність, бути компетентними, ініціативними, креативними.

Концептуальні ідеї формування професійної мобільності знайшли відображення в нормативно-правових документах, в яких окреслено стратегічні завдання освітньої галузі щодо підготовки професійно мобільних, конкурентоздатних фахівців, зокрема сфери фізичної культури і спорту, а саме: Законах України «Про освіту» (2017 р. зі змінами), «Про вищу освіту» (2014 р.

зі змінами), «Про фізичну культуру і спорт» (1993 р. зі змінами), «Про професійний розвиток працівників» (2012 р. зі змінами); Указах Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки» (2012); Постановах/Розпорядженнях Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про дитячо-юнацьку спортивну школу» (2008), «Про внесення змін до Положення про дитячо-юнацьку спортивну школу та Положення про центр олімпійської підготовки» (2020), «Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми «Здоров'я 2020: український вимір» на 2012–2020 роки» (2011), «Про Національну стратегію з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація» (2016); «Про Стратегію розвитку фізичної культури і спорту на період до 2028 року» (2020), Концепції розвитку педагогічної освіти (2018), Національній доповіді про стан і перспективи розвитку освіти в Україні (2016, 2021 рр.) та інших нормативно-правових документах, що регулюють діяльність сфери фізичного виховання, спорту, охорони здоров'я.

Професійна мобільність передусім розглядалась як категорія соціології в класичних працях зарубіжних та вітчизняних учених М. Вебера (M. Weber), П. Сорокіна, Р. Бендікса (R. Bendix), С. Ліпсета (S. Lipset), Е. Дюркгейма (É. Durkheim), Дж. Уррі (John Urry), О. Данкена (O. Duncan), Т. Заславської, Л. Сорокіної, В. Шубкіна.

Нині у вітчизняній педагогічній науці значна увага приділяється концептуальним питанням модернізації сучасної освіти та покращення якості підготовки фахівців, що відображено в працях Р. Гуревича, Н. Бідюк, В. Кременя, Н. Ничкало, С. Батишева, А. Біляєвої, С. Гончаренка, Г. Дутки, В. Третька та ін.

Проблема підготовки професійно мобільних фахівців різних галузей знайшла своє відображення у здобутках як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників: педагогічні аспекти формування професійної мобільності обґрунтували В. Андреев, Н. Коваліско, С. Оксамитна, Н. Василенко, Ю.

Дворецька, С. Капліна, В. Міщенко, О. Горанська, Т. Гордєєва, Р. Пріма, І. Зимня, О. Малишевський, Н. Денисенко; педагогічні умови такого процесу вивчали Є. Іванченко, Н. Кожемякіна, Н. Латуша, Л. Сушенцева; вплив зовнішніх та внутрішніх чинників розглядали Л. Амірова, О. Любімова; професійну мобільність та конкурентоспроможність фахівця на ринку праці висвітлено в наукових пошуках Л. Данилової, Н. Ничкало, О. Симончук, О. Щербак, Н. Коваліско, П. Блау, Н. Василенко, О. Олейнікової, О. Філатової, Н. Денисенко, А. Хірші (A. Hirschi), Д. Валеро (D. Valero), Л. Гомез (L. Gomes), Р. Джеронімо (R. Jerônimo).

Аналіз науково-педагогічної та спеціальної літератури показав, що різні аспекти проблеми професійної підготовки та компетентності майбутнього фахівця сфери фізичної культури і спорту відображено в наукових працях С. Бекасова, А. Деркача, Р. Карпюк, І. Омеляненко, М. Прохорова, Л. Сущенко, Ю. Лянного, О. Тимошенко, Ю. Шкребтія, Б. Шияна, Є. Павлюка. Проблему професійного становлення тренера-викладача вивчали О. Вацеба, Н. Воронова, Г. Ложкін, В. Платонов та ін.

Проте, аналіз наукових досліджень показав, що проблема формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти не була предметом комплексного та системного вивчення науковців.

Актуальність і доцільність дослідження окресленого аспекту зумовлено наявністю **суперечностей** між :

- об'єктивною потребою суспільства у конкурентоспроможних фахівцях фізкультурно-спортивного напрямку, яким властивий високий рівень професійної мобільності, та недостатньою спрямованістю освітнього процесу на підготовку майбутніх кадрів, здатних до адекватного реагування на мінливі умови сучасного ринку праці;

- необхідністю цілеспрямованого формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту і недостатнім рівнем розробленості організації такого процесу у закладах вищої освіти;

— сучасними трендами у сфері фізичної культури і спорту, які потребують прояву професійної мобільності тренера-викладача з виду спорту, і необхідністю вдосконалення організаційного, навчально-методичного та змістового забезпечення формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у вищій школі та браком належного рівня розробленості навчально-методичного забезпечення для формування їхньої професійної мобільності.

Отже, актуальність і соціальна значущість зазначеної проблеми, недостатня теоретична та практична її розробленість у педагогічній науці України, необхідність усунення визначених суперечностей сприяли вибору теми дисертаційної роботи: **«Формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти».**

#### **Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.**

Дисертацію виконано у Хмельницькому національному університеті відповідно до тематичного плану науково-дослідницьких робіт з теми «Формування особистості як суб'єкта самотворення» (державний реєстраційний номер 0119U103663). Тему дисертації затверджено Вченою радою Хмельницького національного університету (протокол № 3 від 25.10. 2018 р.)

**Мета дослідження** полягає у виокремленні, теоретичному обґрунтуванні й експериментальній перевірці педагогічних умов формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти. Відповідно до мети визначено такі **завдання дослідження:**

1. Здійснити аналіз стану дослідженості проблеми формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти у педагогічній теорії та практиці, уточнити сутність базових понять дослідження.

2. Визначити й обґрунтувати компоненти, критерії, показники і рівні професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту.

3. Виокремити, теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити педагогічні умови формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти; розробити модель досліджуваного процесу.

4. Підготувати навчально-методичне забезпечення формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти.

**Об'єкт дослідження** – професійна підготовка майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти.

**Предмет дослідження** – педагогічні умови формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти.

**Гіпотеза дослідження** полягає в припущенні про те, що формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти буде ефективним за таких умов: розвиток позитивної мотивації здобувачів вищої освіти до оволодіння ними професійною мобільністю шляхом їх участі у різних видах практики і в позааудиторній роботі; оновлення змісту професійно-орієнтованих дисциплін у контексті професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту; використання сучасних освітніх технологій у процесі формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти; розроблено модель формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти.

Для розв'язання поставлених завдань і перевірки гіпотези використано комплекс взаємопов'язаних **методів дослідження**:

– теоретичні – аналіз, синтез та узагальнення філософської, психолого-педагогічної літератури, дисертаційних праць, нормативно-правового, науково-методичного матеріалу з метою уточнення сутності понятійно-категорійного апарату наукового пошуку; індукція та дедукція для формування теоретико-методологічних основ дослідження професійної

мобільності; систематизація й узагальнення для виокремлення й обґрунтування структурних компонентів професійної мобільності; конкретизація для виявлення та теоретичного обґрунтування педагогічних умов формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти; теоретичне моделювання з метою розробки концептуальних положень досліджуваного процесу;

— емпіричні – спостереження, анкетування, бесіди, опитування, тестування для визначення стану сформованості професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту; експериментальні методи ( педагогічний експеримент), що спрямовані на перевірку ефективності педагогічних умов формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти; психодіагностичні методи для визначення рівнів сформованості досліджуваної якості;

— статистичні – методи математичної статистики (критерій Пірсона, ) для якісного аналізу емпіричних даних, оброблення результатів педагогічного експерименту і підтвердження їхньої статистичної достовірності.

**Експериментальна база дослідження.** Дослідно-експериментальна робота виконувалася у Хмельницькому національному університеті, Хмельницькому інституті соціальних технологій Університету «Україна», Тернопільському національному педагогічному університету імені Володимира Гнатюка, Черкаському національному університеті імені Богдана Хмельницького, Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка, Національному університеті фізичного виховання і спорту України, Київському університеті імені Бориса Грінченка, Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича. На різних етапах педагогічного експерименту брали участь 28 тренерів-викладачів з виду спорту м. Хмельницького та Хмельницької області й 324 студентів.

**Наукова новизна одержаних результатів** полягає в тому, що:

*вперше:* визначено й обґрунтовано педагогічні умови формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у

закладах вищої освіти: розвиток позитивної мотивації здобувачів вищої освіти до оволодіння ними професійною мобільністю шляхом їх участі у різних видах практики і в позааудиторній роботі; оновлення змісту професійно-орієнтованих дисциплін у контексті професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту; використання сучасних освітніх технологій для формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту; розроблено структурно-функціональну модель формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти, яка поєднує методологічно-цільовий, змістово-процесуальний та діагностично-результативний конструкти;

*удосконалено* компонентну структуру професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту (мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, рефлексивний компоненти), критерії (мотиваційно-ціннісний, знанневий, операційно-діяльнісний, особистісно-рефлексивний) з відповідними рівнями та показниками;

*уточнено* сутність основних понять дослідження («професійна мобільність майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту» та «формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти»);

*подальшого розвитку набули:* зміст, форми і методи формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти; положення щодо реалізації методологічних підходів і принципів, що покладено в основу формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту.

**Практичне значення одержаних результатів дослідження** полягає у розробленні та впровадженні навчально-методичного забезпечення формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти, зокрема: «Професійна мобільність у фізичній культурі і спорті» (методичні вказівки до практичних занять та самостійної роботи студентів спеціальностей «Фізична культура і спорт» та «Середня освіта (



Фізична культура)»); «Легка атлетика з методикою викладання» (методичні вказівки до самостійної роботи студентів спеціальностей «Фізична культура і спорт» та «Середня освіта (Фізична культура)»), «Практика за профілем майбутньої професії» (методичні вказівки до проведення практики для студентів спеціальностей «Фізична культура і спорт»), навчально-методичний комплекс із дисципліни «Професійна майстерність (за професійним спрямуванням)», тестові завдання з теми «Професійна мобільність майбутнього тренера-викладача з виду спорту».

Для удосконалення процесу підвищення кваліфікації тренерів та інших фахівців сфери фізичної культури і спорту, які працюють у закладах фізичної культури і спорту, на курсах підвищення кваліфікації тренерів (тренерів-викладачів) за спеціальністю 017 «Фізична культура і спорт» для здобуття тренерської категорії впроваджено «Матеріали курсів підвищення кваліфікації тренерів (тренерів-викладачів) та інших фахівців у сфері фізичної культури і спорту: Нормативно-правовий аспект (інформаційно-довідковий)».

Результати дослідження можуть бути використані для формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту в освітньому процесі закладів вищої освіти, в системі підвищення кваліфікації тренерів та інших фахівців сфери фізичної культури і спорту для розроблення й реалізації робочих програм навчальних дисциплін, підвищення кваліфікації викладачів закладів вищої освіти щодо формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту.

### **Результати дослідження впроваджено** в освітній процес

Хмельницького національного університету (довідка № 40 від 21.07.2021 р.), Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна» (довідка № 435/03 від 01.07.2021 р.), Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (довідка № 1103-33/03 від 15.09.2021 р.), Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (довідка 190/04-а від 09.09.2021 р.), Сумського державного

педагогічного університету імені А. С. Макаренка (довідка № 2840 від 03.09.2021 р.), Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (довідка № 10/17-2050 від 27.09.2021 р.), Київського університету імені Бориса Грінченка (акт про впровадження результатів наукових досліджень), Національного університету фізичного виховання і спорту України (акт про впровадження результатів наукових досліджень).

**Апробація результатів дослідження.** Основні результати дослідження представлено й обговорено на науково-практичних і науково-методичних конференціях різного рівня: *міжнародних* – «Інноваційні підходи до виховання учнів козацьких класів і хортингістів у навчальних закладах» (Суми, 2018); «Сталий розвиток і спадщина у спорті: проблеми і перспективи» (Київ, 2018, 2020); «Розвиток порівняльної професійної педагогіки у контексті глобалізаційних та інтеграційних процесів (Київ – Хмельницький, 2019); «Актуальні дослідження в соціальній сфері» (Одеса, 2019); «Хортинг – національний бренд України у світі: олімпійська перспектива» (Ірпінь, 2019); «Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи» (Київ – Хмельницький, 2019); «Формування здоов'язберезувальних компетентностей молоді в умовах глобалізації: реалії та перспективи» (Хмельницький, 2020); «Society. Integration. Education» (Rezekne, 2020); «Єдиноборства в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку» (Ірпінь, 2020); «Сучасні аспекти модернізації науки в Україні: стан, проблеми, тенденції розвитку» (Венеція, 2021); *всеукраїнських* – «Формування здорового способу життя студентської та учнівської молоді засобами освіти» (Кам'янець-Подільський, 2018); «Імідж фізичної культури і спорту в Україні» (Ірпінь, 2018); «Формування професійно мобільного фахівця: європейський вимір» (Дніпро, 2019); «Наука та освіта в дослідженнях молодих учених» (Харків, 2020); *регіональних* – «Актуальні проблеми фізичної культури і спорту» (Хмельницький, 2021). Основні результати дослідження обговорено на засіданнях кафедри теорії і методики фізичного виховання і спорту Хмельницького національного університету (

2018–2021 рр.).

**Особистий внесок здобувача.** В опублікованих зі співавторами працях авторці належить: у статті, написаній у співавторстві з Квасницею О. М., проаналізовано питання підготовки конкурентоспроможних фахівців сфери фізичної культури і спорту, схарактеризовано якості, що визначають конкурентоспроможність майбутнього тренера-викладача; у статті (Квасниця, І., Корольов, Б., & Ляшенко, О., 2021) обґрунтовано структурну модель формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти; у статті, співавтором якої є Дутчак Ю. В. охарактеризовано компоненти системи забезпечення якості професійної підготовки майбутніх магістрів середньої освіти з фізичної культури у Республіці Молдові на прикладі Державного університету фізичної культури і спорту; у статті (Kvasnytsya, I., & Kvasnytsya, O., 2021) розкрито стан сформованості проблеми професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту та проаналізовано результати анкетування здобувачів вищої освіти закладів вищої освіти спеціальності 017 «Фізична культура і спорт» і тренерів-викладачів з виду спорту, що мають досвід практичної діяльності; у статті (Latyshev, M., Latyshev, S., Kaupuzs, A., Kvasnytsya, I., Tropin, Y., Kvasnytsya, O., & Prystynskyi, V., 2020) проаналізовано актуальні напрями прогнозування спортивного результату на основі успіху борців вільного стилю на юніорських чемпіонатах Європи, що створює необхідні передумови для подальших управлінських рішень спортсмена, тренерів та спортивної адміністрації; у праці (Квасниця, І., & Дмитришин, Н., 2019) розкрито сутність професійної мобільності фахівця фізичної культури і спорту в контексті його професійної кар'єри; у праці (Квасниця, І., & Дмитришин, Н., 2020) розкрито сутність готовності майбутніх фахівців фізичної культури і спорту до використання дистанційних освітніх технологій; у праці (Квасниця, І., & Дмитришин, Н., 2021) досліджено зв'язок мотивації та умов професійного вибору здобувачів вищої освіти спеціальності 017 «Фізична культура і спорт»..

**Публікації.** Основні результати дослідження відображено в 25 публікаціях, із них: 6 статей у фахових наукових виданнях України, 1 стаття в зарубіжному періодичному виданні, 1 – у виданні, що входить до міжнародної наукометричної бази Web of Science, 13 публікацій у збірниках матеріалів і тез конференцій України і зарубіжжя, 4 методичні рекомендації.

**Структура й обсяг дисертації.** Робота складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (256 найменувань, з них 26 – іноземних) та 24 додатків. Загальний обсяг дисертації становить 314 сторінок, із них 222 сторінки основного тексту. Ілюстрований матеріал подано у 11 таблицях та 20 рисунках.

# РОЗДІЛ 1

## ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ТРЕНЕРІВ-ВИКЛАДАЧІВ З ВИДУ СПОРТУ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У розділі проаналізовано сучасні підходи до розуміння феномену професійної мобільності у дослідженнях вітчизняних та зарубіжних науковців; досліджено й обґрунтовано перспективи формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти; висвітлено стан сформованості професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти; розкрито складові професійної мобільності, визначено й обґрунтовано компоненти, критерії, показники й рівні сформованості професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту.

### **1.1. Професійна мобільність як наукова проблема**

Перехід України до ринкової економіки, глибокі політичні та соціальні перетворення, що відбуваються в країні, технічний прогрес і технологічні інновації викликали докорінну трансформацію всієї сукупності виробничих відносин, появу нових видів трудової діяльності. Сучасний ринок праці, як система суспільних відносин, є складним механізмом ринкової економіки, в якому не тільки забезпечується узгодження інтересів фахівців і роботодавців щодо ціни та умов праці, а й відображаються глобальні трансформаційні зміни соціально-трудоких відносин.

Забезпечення якісними ресурсами, їх повноцінне доцільне використання – «важлива умова ефективності функціонування будь-якої організації, підприємства чи галузі. При цьому кадрове забезпечення є тим компонентом системи ресурсного забезпечення, від якості якого залежить характер використання інших видів ресурсів (фінансових, матеріальних, інформаційних тощо)» (Квасниця & Квасниця, 2019, с. 30–31).

Практика останніх років показує, що зміни і перетворення, які диктуються сучасністю, висувають особливі вимоги до фахівців будь-якого профілю в різних сферах діяльності та роблять важливими такі якості працівників, що матимуть особливий попит на ринку праці й зайнятості та сприятимуть їх конкурентоздатності в сучасних соціально-економічних умовах, а саме: організованість, самостійність, уміння й здатність творчо розв'язувати професійні задачі, аналізувати ситуації, проектувати власну діяльність, керувати ресурсами, бути готовими до швидкої адаптації, освоєння різних інновацій у відповідній сфері професійної діяльності, наявність відповідальності за прийняті рішення та наслідки своєї професійної діяльності. За умов ринкової економіки та розвитку науково-технічного прогресу окреслені якості фахівця постійно поповнюються і розширюються. Тому й актуалізується проблема спрямованості освітнього процесу на посилення формування конкурентоздатності та професійної мобільності випускника закладу вищої освіти.

На переконання Н. Белікової, «вищим навчальним закладам значну увагу слід приділяти підготовці фахівця відповідного рівня і профілю, конкурентоздатного на ринку праці, компетентного, відповідального, який вільно володіє своєю професією й орієнтується в суміжних галузях діяльності, здатного до ефективної роботи за обраною спеціальністю на рівні світових стандартів, готового до постійного професійного зростання, соціальної і професійної мобільності» (Белікова, 2012, с. 13).

Останнім часом у вітчизняній педагогічній науці спостерігається тенденція до збільшення кількості наукових праць, що присвячені пошуку різних підходів, механізмів, аспектів формування професійної мобільності майбутніх фахівців. Це пов'язано, передусім, із ґрунтовними інноваційними змінами на ринку праці й зайнятості, адаптацією й реалізацією молоді на ринку праці, подальшою можливістю її конкурентоздатності, професійного зростання та підвищення соціального статусу.

Сформована професійна мобільність майбутнього фахівця, його впевненість у працевлаштуванні й адаптація до мінливих економічних та професійних умов багато в чому залежать від набутої ним професійної освіти. При цьому «сфера освітніх послуг має відповідати викликам ринку праці, а результативність проведення тих чи інших освітніх реформ слід оцінювати, у тому числі, й за показниками стану ринку праці» (Квасниця, Корольов & Ляшенко, 2021, с. 161). Саме ринок праці об'єктивно вимагає від особистості постійного розвитку, що забезпечував би конкурентоспроможність фахівця вже на початку його професійної діяльності, та уможлиблює процес його працевлаштування та професійної самореалізації. Це пов'язано з тим, що конкуренція на ринку, зокрема фізкультурно-спортивних послуг, щороку посилюється. В інноваційній моделі розвитку сучасної економіки попитом на ринку праці користуються фахівці, які вміють нестандартно мислити, творчо застосовувати знання у складних виробничих і соціальних ситуаціях.

Тому випускникам закладів вищої освіти для успішного працевлаштування, кар'єрного росту та реалізації власних планів і прагнень необхідно бути обізнаними з особливостями майбутньої професійної діяльності, володіти сформованими компетентностями, особистісними та професійними якостями. У той же час, в умовах сучасних ринкових відносин на перший план виходить не готовий набір професійно важливих якостей, а діяльнісно-організаційна здатність фахівця зростати у професії, вміння моделювати, прогнозувати й аналізувати власну діяльність, швидко конструювати професійні навички, набувати нові знання й освоювати професійні зони. Відповідно, під час навчання у закладах освіти у молодій людині складається образ майбутньої професії та шляхи досягнення успіху в ній.

Роль освіти у розв'язанні завдань соціально-економічного розвитку країни полягає в створенні умов для підвищення конкурентоздатності особистості; у формуванні трудових ресурсів, що здатні відтворювати й розвивати матеріальний та інтелектуальний потенціал країни; у забезпеченні майбутніх випускників ЗВО системою знань, умінь, навичок, яка дасть

можливість їм суттєво змінювати зміст своєї професійної діяльності, сприяти соціальній і професійній мобільності особистості.

Відповідно перед закладами вищої освіти передусім постає завдання оновлення змісту освіти, що буде орієнтований на формування конкурентоспроможного фахівця-початківця, який житиме в динамічних соціально-економічних умовах, умітиме швидко адаптуватись у професійній діяльності, буде здатним переглядати свої професійні пріоритети та орієнтири.

У Національній доповіді «Про стан і перспективи розвитку освіти в Україні» наголошується, що «вища освіта як соціальний інститут реагує на попит освітніх послуг з боку здобувачів, який формується в суспільстві, та потребу в якійсній освіті» (Національна доповідь, 2021, с. 84). В умовах європейської та світової інтеграції «очікується, що найбільш затребуваними стануть фахівці, які, окрім професійних компетентностей, володіють мобільністю, підприємницькою компетентністю, здатністю до критичного і креативного мислення, ефективною комунікації, стресостійкості» (с. 137).

Варто зауважити, що відповідно до Концепції реалізації державної політики у сфері професійної освіти на період до 2027 року основною метою професійної освіти оголошено підготовку «всебічно розвиненої особистості, здатної до вибору індивідуальної освітньої траєкторії, навчання впродовж усього життя, розвитку професійної кар'єри, підприємництва та самозайнятості; конкурентоспроможного та мобільного на ринку праці фахівця, особистості, яка здобула освітні та професійні компетентності відповідно до її інтересів, здібностей, можливостей, потреб національної економіки та суспільства» (Концепція реалізації державної політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти, 2019).

Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, як основоположний державний документ, що встановлює пріоритет освіти в державній політиці, також акцентує увагу на підвищенні якості підготовки висококваліфікованих фахівців в умовах інформатизації суспільства і розвитку нових наукомістких технологій (відповідно до потреб розвитку національної



економіки та запитів ринку праці). (Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, 2013).

На думку І. Леган та Л. Лісогор, «впливовим інструментом та ключовим елементом підвищення рівня конкурентоспроможності нашої держави є наявність в ній висококваліфікованої, конкурентоспроможної молоді, що формується в умовах розвиненого конкурентного середовища на ринку праці. Використання Україною свого молодого освітнього потенціалу сприятиме економічному прориву держави...» (Леган, 2015, с. 11). Відповідно для ефективної професійної діяльності, успішної самореалізації в професії, оволодіння унікальними конкурентними перевагами на ринку праці, відчуття комфортності в сучасному суспільстві, затребуваності та конкурентоздатності на ринку праці випускнику закладу вищої освіти передусім потрібно володіти сформованою професійною мобільністю.

З огляду на визначені пріоритети професорка В. Погрібна підкреслює, що в умовах сьогодення вища освіта потребує пошуку й обґрунтування нових підходів до якісної зміни усієї системи професійної освіти. Дослідниця стверджує, що професія «потребує від людини, котра ототожнює себе з цим поняттям, відповідної підготовки, кваліфікації і мобільності. Педагогічні науки передбачають опанування певного обсягу фахових знань (відповідного рівня теоретичної підготовки) та практичних умінь і навичок виконувати конкретні професійні функції» (Погрібна, 2008, с. 336).

Не викликає сумніву, що кадрове забезпечення сфери фізичної культури і спорту є одним із ключових аспектів професійної фізкультурно-спортивної освіти, важливим напрямом і першочерговим завданням державної стратегії розвитку фізичної культури. Підготовка кадрів, «підвищення рівня професійних знань, фахового рівня та вміння працювати в нових соціально-економічних умовах», а також підвищення кваліфікації фахівців сфери фізичної культури і спорту в Концепції Державної цільової соціальної програми розвитку фізичної культури і спорту на період до 2024 року представлено як пріоритетний напрям

державної політики у відповідній сфері (Постанова Кабінету Міністрів України від 1.03.2017 р., № 115). Постановою Кабінету Міністрів України (від 04 листопада 2020 р. №1089) затверджено Стратегію розвитку фізичної культури і спорту до 2028 року, де стратегічною метою зазначено «забезпечення вітчизняної сфери фізичної культури і спорту фахівцями належної кваліфікації, спроможних досягти візії та реалізувати місію цієї сфери у розвитку суспільства та держави загалом й конкретної особистості зокрема» (Стратегію розвитку фізичної культури і спорту).

Дослідниця Н. Степанченко зазначає, що сучасна система процесу підготовки фахівців фізичного виховання і спорту «вимагає від професорсько-викладацького складу вищої школи глибокого переосмислення призначення фізкультурної освіти, різноманітних аспектів гармонізації її моделей і технологій» (Степанченко, 2017, с. 42). Професорка справедливо вважає, що «успішне вирішення нових завдань, що стоять перед вищою освітою фізкультурного профілю, залежить від готовності та здатності викладачів здійснювати перехід до нового педагогічного мислення, суть якого полягає у сприйнятті навчання як процесу професійного розвитку особистості студента» (Степанченко, 2017, с. 43).

На переконання О. Солтика, наразі актуалізується практична потреба сучасної освіти у підготовці якісно нових фахівців фізичної культури і спорту, здатних працювати в нових умовах, реагувати на виклики сьогодення (Солтик, 2019, с. 194). На думку дослідника, в сучасних умовах, які вирізняються «малорухомим способом життя молоді, низьким рівнем фізичної підготовленості, дефіцитом вільного часу, що породжене перевантаженістю навчальною інформацією, зануренням молоді в інформаційні технології, соціальні мережі» якісна професійна підготовка майбутніх спортивних педагогів є дієвим засобом протидії негативним соціальним чинникам (с. 196).

З огляду на це, на думку О. Кокун, потрібно прагнути до створення принципово нової, пов'язаної з інтеграційними процесами сучасної освіти й якісно новими об'єднуючими чинниками освітньої структури, що забезпечує

успішне формування професійної мобільності студентів, зокрема майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту (Кокун, 2012, с. 111).

Професійна мобільність є складним міждисциплінарним багатогранним явищем, яке наразі не має загальноприйнятого сталого визначення, і буде розглянуто нами як соціально-педагогічний феномен. Тому необхідно звернутись до з'ясування його сутності. Етимологію поняття необхідно розглядати у розрізі вивчення багатьох наук, що уможливорює виокремити ключові для нас категорії.

Розвиток будь-якої галузі наукових знань пов'язаний із розвитком понятійно-термінологічного визначення різних теоретичних конструкцій (дефініцій), що складають зміст наукового знання, виявленням можливих форм контактів між різними сферами науки.

Тому доцільно здійснити дослідження та з'ясувати становлення еволюції поглядів за таким алгоритмом (рис. 1.1.)

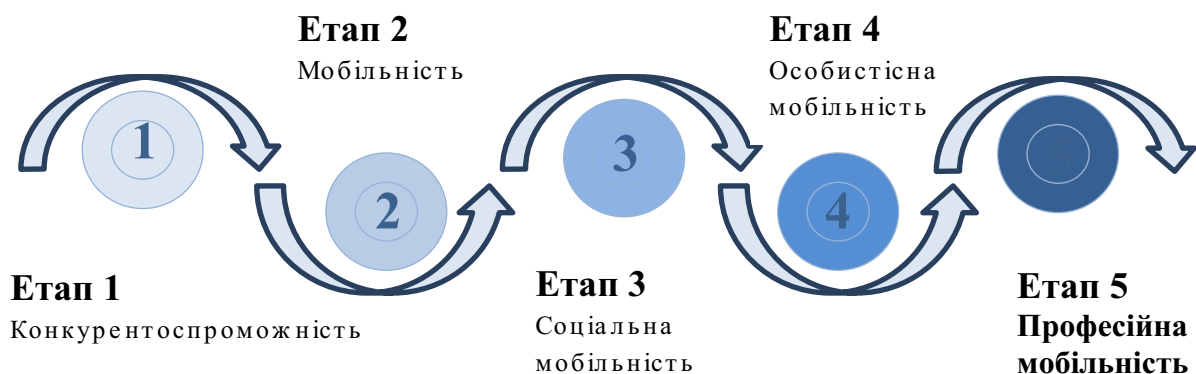


Рис. 1.1. Алгоритм дослідження базових понять (авторська розробка)

Термін «конкурентоздатність» є достатньо поширеним в економічних науках, що зумовило виникнення достатньої кількості трактувань цієї дефініції, однак до обігу педагогічних наук він тільки починає входити.

Питання взаємозв'язку професійної мобільності та конкурентоздатності фахівця на ринку праці розглядали у своїх дослідженнях Д. Чернилевський, В. Бикова, Л. Нічуговська та ін.

Дослідниця О. Алексеева, аналізуючи психологічні особливості розвитку конкурентоздатності управлінського персоналу освітніх організацій державної

форми власності, стверджує, що конкурентоздатність є однією з професійно важливих характеристик сучасного фахівця, «ступенем затребуваності його як професіонала в організації за наявними у нього перевагами перед іншими суб'єктами», як свідчення його високого рівня підготовленості до професійної діяльності та здатності до постійного й неперервного навчання, самонавчання та професійної мобільності (Алексеева, 2016, с. 82).

За визначенням Л. Сергеевої та Т. Стойчик поняття конкурентоспроможності характеризується переліком особистісних компетенцій і «визначається як узагальнений показник, що характеризує рівень професійної, соціальної та особистісної компетенції випускника, що дає йому впевненість у своїх силах і здатність витримувати конкуренцію на ринку праці порівняно з випускниками аналогічних навчальних закладів» (Сергеева & Стойчик, 2017, с. 313).

Слушною є праця В. Бикової «Управління процесом формування конкурентоздатного фахівця в умовах диверсифікації освіти», в якій дослідниця здійснила наукове обґрунтування системи управління процесом формування конкурентоздатного фахівця у ЗВО, представила організаційно-педагогічне забезпечення функціонування та розвитку системи управління його формуванням. Науковиця, характеризуючи конкурентоспроможного мобільного молодого фахівця, наголошує, що це зорієнтований на успіх професіонал із яскраво вираженою потребою в досягненні успіху, збагаченні знань та їх використанні у професійній діяльності, оновленні професійного досвіду, творчому самовираженні, який вирізняється самостійністю прийняття рішень і дій, розвинутим емоційним інтелектом, притаманною для нього є здатність до адаптації у професійному конкурентному середовищі, адекватної оцінки дійсності, рефлексії власної діяльності (Бикова, 2013).

Дослідниця І. Леган тлумачить поняття «конкурентоспроможність молоді» як «сукупність особливих здібностей та унікальних переваг молоді людини, які виділяють її з-поміж конкурентів та визначає її успіх на ринку праці, сприяє професійному зростанню, покращенню матеріального

благополуччя та підвищенню соціального статусу» (Леган, 2015, с. 22).

З огляду на вищезазначене, безумовним є те, що в категоріальному апараті сучасної педагогічної науки конкурентоспроможність майбутніх випускників ЗВО є новим багатоаспектним поняттям і на теперішній час у спеціалізованій літературі актуалізується питання підготовки конкурентоспроможних фахівців у системі професійної освіти, аналізується рівень і динаміка їх конкурентоздатності. Більшість науковців (С. Батишев, Л. Сушенцева, В. Бикова, Л. Сергеева, Л. Мітіна, О. Алексеєва, Л. Лісогор, О. Філь) схиляються до думки, що сформована та розвинена конкурентоспроможність та професійна мобільність молодих фахівців надають можливість їм значно легше адаптуватися до жорстких вимог сучасного ринку праці, досягаючи більш високого рівня професійного й особистісного розвитку. Конкурентоздатність фахівця має інтегративну характеристику, що забезпечує більш високий професійний статус, більш високу рейтингову позицію на відповідному галузевому ринку праці, високий попит на професійні послуги (затребуваність). Вона також визначається особливостями особистості фахівця та якістю його професійної діяльності.

Дослідник В. Андреев розуміє конкурентоздатність як сукупність якостей, а саме: здатність до встановлення чітких цілей та виборі ціннісних орієнтацій, творче ставлення до професійної діяльності, здатність до ризику, здатність до лідерства, бажання до неперервної освіти, стресостійкість, прагнення до неперервного професійного росту (Андреев, 2004).

На підставі аналізу наукової літератури (О. Грішнова, Л. Янковська, Р. Захарчин, Т. Петухова) конкурентоспроможність та сформована професійна мобільність фахівця є головними критеріями ринку праці, а конкурентоздатні фахівці, відповідно, мають перевагу на цьому ринку. Основним чинником забезпечення конкурентоспроможності є якість професійної освіти, що визначається як результат її навчальної діяльності; як процес організації навчання і виховання; як ефективний критерій функціонування освітньої системи (Грішнова, 2015; Янковська & Захарчин, 2012; Петухова, 2020).

Нам імпонує думка Л. Нічуговської, яка у своїх дослідженнях трактує конкурентоспроможність фахівця як «інтегративну характеристику його професійної підготовки, складовою якої є професійна компетентність, що базується на зростанні ролі особистості в соціальних перетвореннях, вдосконаленні його здатності стосовно розуміння динаміки процесів розвитку та можливості впливу на його результат, що може бути покладено в основу проектування всієї навчальної діяльності у вищих навчальних закладах» ( Нічуговська, 2012, с. 9).

Погоджуємося з дослідницею, що нині важливою постає проблема модернізації вищої освіти і створення випереджаючої системи професійної підготовки фахівця нового типу – конкурентоспроможного, затребуваного на ринку праці, здатного до самостійної професійної діяльності, гнучкої адаптації до мінливих умов професійного середовища, самооцінки й розвитку своєї конкурентоздатності, побудови професійної кар'єри.

Отже, важливим завданням сучасних ЗВО є формування у майбутнього випускника, зокрема тренера-викладача з виду спорту, вміння запропонувати себе на ринку праці, розвиток здатності гнучко й ефективно вирішувати проблеми, що виникають, застосовуючи при цьому набуті професійні знання, вміння і навички, творчо впроваджувати ідеї удосконалення власної підготовки, що вимагає ефективно організації процесу професійної підготовки, в якій могли б формуватися такі якості та характеристики майбутнього фахівця.

Конкурентоспроможність майбутнього фахівця фізичної культури і спорту залежить від суб'єктивних та об'єктивних чинників. До суб'єктивних факторів слід віднести соціально-економічні чинники, рівень розвитку інфраструктури, потреба у фахівцях на ринку праці, відповідність фахової підготовки у закладах вищої освіти європейським освітнім стандартам; до об'єктивних – власне ставлення студента до своєї майбутньої професії впродовж навчання у ЗВО, набуття ним професійної компетентності, орієнтація на професійну самореалізацію (Завацкая, 2008).

Саме тому у нашому дослідженні під конкурентоспроможністю майбутнього тренера-викладача з виду спорту (випускника закладу вищої освіти) розуміємо його спроможність до успішного працевлаштування завдяки набутим у процесі навчання компетентностям, сформованим особистісним характеристикам, що визначають потенційні можливості в досягненні успіху, готовності до безперервного розвитку, а також до нового типу суспільних відносин, які перебувають у постійній динаміці.

Наступним поняттям, яке ми використовуємо у дослідженні, є поняття мобільності. Розглянемо, як воно розкривається дослідниками різних галузей науки.

Загальновідомо, що явище рухливості, будь-яких переміщень і рухів у суспільстві – мобільність, не нове. Мобільність є сучасною міждисциплінарною парадигмою в соціальних і гуманітарних науках, що досліджує переміщення людей, ідей і речей, а також наслідки цих рухів. У широкому сенсі під мобільністю (від латин. *mobilis* – рухомий, пересувний) розуміють рухливість, здатність до швидкого руху, готовність до швидкого переміщення, дії, виконання завдань. Семантика цього слова пов'язана передусім з динамічністю та рухливістю.

Залежно від різних факторів мобільність включає в себе різні види, типи та форми. Слід зауважити, що наукова категорія «мобільність» посідає одне з центральних місць в економічній та соціологічній науці як теоретична концепція і предмет емпіричних досліджень. І лише упродовж останніх десятиліть науковий апарат розширився поняттями з психології та педагогіки.

Грунтовне вивчення явища мобільності проведено П. Сорокіним, який вказує на необхідність розуміння його як соціального процесу. У своїх фундаментальних працях для позначення переміщень, змін всередині соціального простору, або соціально стратифікованого суспільства, науковець використовував поняття «соціальна мобільність», яку він розглядав досить широко – як «будь-який перехід індивіда чи об'єкта, чи цінності, здійснений або модифікований завдяки діяльності, від однієї соціальної позиції до іншої» (

Сорокин, 1992, с. 473)

Починаючи з середини ХХ ст., теоретичні аспекти дослідження мобільності розширили свої масштаби, з'явилися якісно нові аспекти та відтінки поняття «мобільності». Підґрунтям щодо спроби вибудувати і розгорнути дискурс тотальної мобільності слугували дослідження, що присвячені «новій соціології мобільності», дослідження цілого спектра нових «мобільностей» (Р. Adey, 2006; М. Sheller & J. Urry, 2006; Т. Cresswell, 2010). Особливо вивчаються такі види мобільності, як: трудова, професійна, кваліфікаційна, освітня, академічна, міжгалузєва і внутрішньогалузєва, міжорганізаційна і внутрішньогалузєва, які розглядаються як самозначущі складові мобільності. Очевидно, що така диференціація наукових уявлень пов'язана не тільки з поглибленням досліджень у цій проблемній галузі, а й з посиленням динамічності соціальних процесів на сучасному етапі розвитку суспільства, які неминуче призводять до підвищення мобільності людей за різними векторами їх соціального функціонування. Саме тому в останні роки актуалізується науковий інтерес до мобільності як однієї із домінантних характеристик процесів соціального функціонування в сучасному світі особистості, соціальних груп, людства загалом.

Аналіз наукової літератури показав, що поняттями «мобільність» та «соціальна мобільність» в своїх наукових працях користувалися багато вітчизняних і зарубіжних науковців, а саме: Т. Заславська, М. Руткевич, С. Ліпсет, Л. Пілецька, В. Приймак, Р. Пріма, Ю. Савчук, Л. Сущенцева, В. Триндюк, І. Хом'юк, Н. Сургунд, О. Малишевський, Н. Денисенко, Р. Adey, Т. Cresswell, М. Sheller, J. Urry та ін. (Т. Заславська, 1991; Р. Adey, 2006; Т. Cresswell, 2006; М. Sheller, 2006; Л. Сущенцева, 2011; І. Хом'юк, 2012; J. Urry, 2012; Н. Сургунд, 2014; Л. Пілецька, 2015; Р. Пріма, 2016; Ю. Савчук, 2017; В. Триндюк, 2017; О. Малишевський, 2021; Н. Денисенко, 2021 та ін.)

Дослідник Е. Зеєр розглядає мобільність як інтегративну якість особистості, що характеризує її здатність швидко змінювати свій статус або становище в соціальному, культурному або професійному середовищі (Зеєр,



2006).

Науковиця Т. Заславська, приділяючи увагу проблемам мобільності праці, пов'язувала її причини та цілі із задоволенням громадського попиту на ті або інші професії і кваліфікації (Заславская, 2007).

Погоджуємось з Р. Прімою, яка тлумачить поняття «мобільність» «як взаємодію, вияви особистісного та професійно-діяльнісного характеру, в яких акумулюються мотиваційна цілеспрямованість, педагогічна гнучкість, потреба у професійній самореалізації через необхідний і достатній рівень професійної компетентності, самоефективності в інтенсивній діяльності, схильність до педагогічної творчості та готовність до інноваційних змін» (Пріма, 2009, с. 9).

Як справедливо вважає Л. Горюнова, «мобільність» є ключовою професійною характеристикою сучасного педагога. Так, на думку науковиці, «мобільний педагог повинен володіти багатьма якостями, серед яких найбільш значними є сенситивність до інноваційних змін в освіті, здатність до внутрішньої мобілізації власних ресурсів для адаптації до мінливого освітнього середовища, нарощування власного ресурсу для вирішення нових задач, необхідних змін оточуючого середовища, оволодіння новими педагогічними технологіями тощо» (Горюнова, 2006, с. 10).

Дослідник Ю. Каліновський, вивчаючи проблему мобільності педагогів в освіті дорослих, визначає мобільність як «здатність особистості адаптуватися і перетворювати соціальне середовище, оперативно встановлювати особистісні, культурні та ділові контакти в мікро- і макросоціумі, виявляти свою соціальну компетентність» (Калиновский, 2001, с. 21).

Слушною є думка Г. Міхненко, яка стверджує про зміну у сучасному розумінні науковцями сутності мобільності «на додачу до розуміння її як переміщення, руху (між професійний, між кваліфікаційний, з одного підприємства до іншого, міжгалузевий, у межах території країни проживання та за її межі) приходиться розуміння мобільності як «найбільш загальної характеристики готовності індивіда до якісних змін у житті» (Міхненко, 2015, с. 32).

Отже, незалежно від конкретного трактування мобільності як явища, спільним твердженням є те, що мобільність самого сучасного світу породжує соціальну мобільність людини, переміщення носять тотальний характер і мають відношення до усіх сфер життя. А оскільки мобільність, мінливість, динамізм сучасного суспільства є сутнісна якість, атрибут його розвитку, мобільність людей, що складають це суспільство, стає необхідною умовою суспільного розвитку.

Спільним є погляд дослідників на необхідність розвитку різних форм і типів мобільності з метою підготовки мобільного конкурентоспроможного фахівця на ринку послуг. Поділяємо думку Н. Денисенко: це пояснюється «тим, що різні дослідники аналізують той вид мобільності, який відповідає їхньому науковому інтересу». (Денисенко, 2021, с. 86).

На основі здійсненого наукового пошуку нами було з'ясовано, що дефініція «мобільність» має економічне тлумачення і є першоосновою для впровадження та розвитку цього поняття в інших науках. Аналіз підходів і поглядів науковців лише підтверджує, що мобільність – це інтегративна якість особистості, яка забезпечує усвідомлене прагнення змінити навколишній світ відповідно до власних цілей, потреб, ціннісних установок. Ця категорія характеризується вмінням адаптуватися до середовища, швидким реагуванням на зміни та перебудови у нових умовах.

Безперечно, «мобільність» як поняття і як процес перебуває в центрі соціологічного аналізу, оскільки за умов глибоких соціально-економічних змін, реструктуризації різних сфер суспільного життя особливо актуалізувалися питання соціальної мобільності, що є складним багатоаспектним процесом. Воно пов'язане з вивченням рухливості, переміщенням окремих індивідів і соціальних груп, що відбувається у рамках соціальної структури.

Так, Н. Шматко зазначає, що «мобільність – досить складний і різноплановий феномен, не обмежується простим «переміщенням» з однієї країни або організації в іншу, його супроводжує цілий ряд соціальних причин і наслідків. Перш за все, мобільність пов'язана зі зміною положення індивіда в

соціальному просторі, з підвищенням або пониженням його статусу, або «цінності», зокрема, на ринку праці...» (Шматко, 2011, с. 19).

Загалом, соціологи, ґрунтуючи свої дослідження на класичних визначеннях теорії соціальної мобільності, розвиваючи і поглиблюючи його, трактують соціальну мобільність як «переміщення індивідів або їх груп між різними рівнями соціальної ієрархії, яка визначається з погляду широких професійних чи соціально-класових категорій. Інакше кажучи, мобільність – це зміна місця в соціальному просторі» (Аберкромби, 2004, с. 436).

У дослідженнях Л. Лесохіної уточнено, що соціальна мобільність, з одного боку, – «це зміна позицій, обумовлених зовнішніми обставинами, наприклад, відсутністю робочих місць у регіоні, низьким рівнем заробітної плати, побутової невлаштованістю тощо». З іншого боку, мобільність розуміється нею «як внутрішнє самовдосконалення особистості, що ґрунтується на стабільних цінностях і потребі в саморозвитку» (Лесохіна, 2000, с. 97).

Узагальнення поглядів науковців на поняття «соціальна мобільність» дає можливість уточнити, що означене поняття розглядається ними як процес (соціальне переміщення, рух, перехід індивіда або індивідів з однієї соціальної групи в іншу, обумовлене життєвими ситуаціями) і як якість особистості (що сприяє задоволенню потреби в оцінці ситуації та зміні цієї ситуації), тобто носить подвійний характер. Дуальність цієї категорії характеризується тим, що людина може бути мобільною, якщо вона володіє певними особистісними та професійними якостями, але її мобільність може проявлятися тільки в діяльності; стверджувати про ступінь і рівень мобільності особистості слід тільки за умови її реалізації у діяльності (Л. Сушенцева, 2011; О. Джеджула, 2014; Р. Пріма, 2016; Г. Рідкодубська, 2019 тощо).

Тісно пов'язаним з поняттям «соціальна мобільність» є «особистісна мобільність».

Мобільність особистості – це рух з метою розв'язання ситуації, що змінюється. Вона не може проявлятися без активного реагування особистості на життєві обставини, водночас – це свідомий вибір, що спрямований на

раціональну зміну ситуації, статус позиції, орієнтації людини в суспільстві та здатність особистості організувати процес зміни життєвого шляху.

Науковець Л. Філіпова вважає цю категорію «...однією із фундаментальних категорій аналізу людського існування, як смисловий порядок існування індивіда» (Філіпова, 2009).

Під час аналізу дефініції «особистісна мобільність» дослідниця О. Блинова розглядає її в якості симптому внутрішньої свободи особистості, вміння відкинути сформовані стереотипи та подивитись на життєву або професійну ситуацію з іншого боку, нестандартно, іноді виходячи за рамки повсякденного. Поняття «особистісна мобільність», на її думку, характеризує індивідуальні особливості людини, що дають змогу їй здійснювати гнучке самоуправління діями з метою їх варіативно-обґрунтованого вибору у вирішенні поставлених завдань (Блинова, 2010, с. 217). Підхід О. Блинової цікавий поєднанням соціальної та особистісної мобільності, що, в свою чергу, дає можливість використати потенціал професійної мобільності не лише для розвитку окремої людини, але й для модернізації сучасної освіти.

На думку Т. Котмакової, важливим є формування особистісної мобільності як однієї з основних професійних характеристик фахівця. Науковиця зазначає, що сформована особистісна мобільність покладена в основу формування інших типів мобільності, а рівень їхнього розвитку безпосередньо залежить від рівня особистісної мобільності. Під особистісною мобільністю науковиця розуміє інтегративну якість майбутнього фахівця, що проявляється в сформованій мотивації до навчання, здатності до творчої діяльності, в ефективному спілкуванні та дає змогу перебувати в процесі активного творчого саморозвитку (Котмакова, 2011)

Особистісна мобільність знайшла своє відображення у дослідженні Л. Шишкіної. Науковиця у своїй роботі пропонує таке визначення поняття як «готовність й спроможність особистості до швидкої зміни виробничих завдань, робочих місць і навіть спеціальності, в межах однієї професії або однієї галузі, здатність швидко освоювати нові спеціальності...» (Шишкіна, 2013, с. 177).

Погоджуємось із точкою зору професора Л. Сушенцевої, яка стверджує, що особистісна мобільність характеризує собою «здатність бути успішним професіоналом у своїй професійній галузі, а також виходити за її межі, опановувати ті сфери діяльності, які є перспективними» (Сушенцева, 2011, с. 143).

Отже, особистісна мобільність як якість тренера-викладача з виду спорту проявляється як реакція на зміни зовнішніх і внутрішніх умов та адаптація до оновленого соціально-економічного середовища. Саме такий підхід дає змогу визначити особистісну мобільність майбутнього тренера-викладача з виду спорту як індивідуальну якість конкурентоспроможного здобувача вищої освіти, що ґрунтується на особистісних якостях (активності, ресурсності, адаптивності, гнучкості, стресостійкості) та проявляється у форму цілеспрямованості, самостійності та швидкості прийняття рішень; відкритості новому досвіду, креативності та мотивації до навчання, що дає змогу особистості майбутнього спортивного тренера знаходитись у процесі активного творчого саморозвитку.

Аналіз змістового наповнення понять «мобільність», «соціальна мобільність» та «особистісна мобільність» дає підстави для подальшого вивчення сутності концепту «професійна мобільність».

Особливою сферою, що найбільш (реально і потенційно) обумовлює необхідність «переміщення», зміни станів, є професійна сфера діяльності людини. Такий ракурс розгляду зумовив появу в контексті соціологічного знання поняття «професійна мобільність».

Професійна мобільність є складним міжнауковим багатогранним явищем, яке наразі не має загальноприйнятого сталого визначення, і буде розглянуто нами як соціально-педагогічний феномен.

В «Енциклопедії освіти» професійна мобільність трактується як «особливий вид соціальної мобільності, що визначається як зміна позиції індивіда в професійно-кваліфікаційній структурі» (Енциклопедія освіти, 2008).

У Словнику «Професійна освіта» професійну мобільність визначено як «здатність швидко змінювати вид праці, переключатися на іншу діяльність у зв'язку із змінами техніки й технології виробництва. Професійна мобільність виявляється у володінні системою узагальнених прийомів професійної праці та застосуванні їх для успішного виконання будь-якого завдання на суміжних за технологією ділянках виробництва. Передбачає високий ступінь розвитку узагальнених професійних знань, а також готовність до оперативного відбору й реалізації оптимальних способів виконання виробничо-технічних завдань» (Професійна освіта, 2000, с. 194).

Аналіз змісту поняття «професійна мобільність» з позиції філософії дає можливість узагальнити відомості щодо сутності професійної мобільності як системно-інтегративної характеристики, що детермінує професійний розвиток і становлення професійно успішної людини.

Погоджуємось із точкою зору О. Нікітіної, яка стверджує, що «для розв'язання завдань формування професійної мобільності майбутнього педагога важливо розглядати її як компонент соціальної мобільності, що дає змогу враховувати готовність фахівця до переміщення за вертикаллю чи горизонталлю всередині професії, але й здатність пересуватися соціальною шкалою та між соціоструктурними групами, змінюючи професійно-посадову позицію чи соціальний статус педагога» (Нікітіна, 2007, с. 45).

У соціологічних дослідженнях серед багатьох концептуальних підходів до визначення поняття «професійна мобільність» прийнято виділяти два основних. Відповідно до першого підходу, що закладено в наукових працях П. Сорокіна, Л. Вершиніної, Л. Лесохіної, Л. Рибникова, С. Вітвіцької, професійні переміщення розглядаються як ззовні обумовлені змінними зовнішніми обставинами (умовами ринку праці та зайнятості, необхідністю адаптуватися до життєвих ситуацій). З огляду на це професійна мобільність постає як об'єктивно існуюче явище соціальної реальності, що виникає і змінюється під впливом певних умов і чинників. Другий підхід, прихильниками якого є М. Вебер і його послідовники (К. Девіс, Е. Дюркгейм, У. Мур, О. Дубина, Н.

Сидорова), ґрунтується на дослідженнях суб'єктивних факторів, що обумовлюють професійну мобільність. Професійна мобільність розглядається як внутрішня потреба до самовдосконалення, що ґрунтується на стабільних цінностях і потребах у самовдосконаленні. У цьому контексті актуалізується проблема її розгляду як особистісної якості соціального об'єкта.

У межах нашого дослідження другий підхід є більш важливим, оскільки нами розглядаються педагогічні умови формування професійної мобільності, але разом з тим об'єктивні фактори також не можна не враховувати.

Професійна мобільність за Г. Міхненко, це «інтелектуальна міграція та обмін думками, ідеями до розуміння її як особистісної характеристики, якості, високий рівень сформованості якої стає основою мобільності особистості і може проявлятися у різних сферах життя» (Міхненко, 2016, с. 50).

Науковець Н. Сидорова визначає поняття «професійна мобільність» як «постійну оцінку як самим індивідом, так і його оточенням функціонально-статусних переміщень у просторі професійної ієрархії» (Сидорова, 2006.).

На думку Є. Рапацевич, професійна мобільність обумовлюється наявністю особистісних характеристик, як-от: «здатність і готовність працівника швидко засвоювати технічні засоби, технологічні процеси і нові спеціальності чи зміни в них; потребу постійно підвищувати свою освіту і кваліфікацію» (Рапацевич, 2005).

У свою чергу, більшість психологічних досліджень з питань професійної мобільності аналізують означене поняття у контексті професійного становлення як детермінанту конкурентоздатності особистості та ґрунтуються на теоретико-прикладному механізмі.

Так, Л. Пілецька стверджує, що «професійна мобільність – це складно організований конструкт у структурі психологічного профілю особистості, який проявляється в процесі професійної кар'єри і невід'ємний від соціокультурного середовища професійної діяльності та професійної взаємодії». Сутність професійної мобільності, на переконання дослідниці, полягає у межах трьох напрямів: особистісної риси, характеристики процесу діяльності, динаміки

процесів самовдосконалення фахівця, що вказує на її інтегративний характер (Piletskaya, 2014, с. 310).

Розглядаючи формування мотиваційної готовності до професійної мобільності у студентів провінційного вузу, Є. Неделько визначає професійну мобільність як «якість особистості, що визначає її готовність до професійного зросту і професійної самореалізації в умовах обмеженого ринку праці провінції» (Неделько, 2007, с. 11).

Як справедливо зазначає Н. Сургунд, професійна мобільність є важливою складовою «синергетичної системи професійного розвитку особистості» та «виконує роль своєрідних «мостів», що сприяють у точках професійних криз усвідомлено-оптимальним переходам фахівця від однієї траєкторії професійного розвитку до іншої» (Сургунд, 2014. С. 340-345; 2016)

З точки зору психології, професійна мобільність розглядається як психологічна якість, цілісність особистісних характеристик та форм поведінки (схильність до самовдосконалення, саморегуляції, психологічну готовність до діяльності, ініціативність, творчість тощо), що проявляються в ситуаціях професійних змін (Л. Пілецька, Л. Сушенцева). Професійна мобільність особистості розглядається як механізм професійного самовизначення й адаптації, що дає змогу керувати власною професійною поведінкою. Від рівня прояву професійної мобільності залежить успішність адаптації особистості до змінних умов соціального професійного середовища (Л. Пілецька, Н. Хакімова, А. Маркова, Н. Сургунд). Отже, аналіз сформованих в психології підходів до поняття і дослідження професійної мобільності особистості дає змогу стверджувати, що поняття «мобільність» знаходиться в тісному взаємозв'язку з особистісними характеристиками людини.

З огляду на специфіку нашого дослідження, важливо проаналізувати визначення «професійна мобільність» науковцями з педагогіки.

Докладно проблему формування професійної мобільності розглянуто у наукових працях Л. Сушенцевої. На думку дослідниці, «професійна мобільність майбутнього кваліфікованого робітника – це інтегрована якість особистості, що



необхідна для її успішної життєдіяльності в умовах сучасного ринку праці, виявляється в професійній діяльності і забезпечує самовизначення й самореалізацію в житті й праці на основі сформованості ключових компетенцій та базових професійних (ключових) кваліфікацій і прагненні особистості змінити не тільки себе, а й професійне поле та життєве середовище» (Сушенцева, 2011, с. 30). Ми погоджуємося з твердженням науковиці, яка підкреслює, що професійна мобільність, передусім необхідна для успішного професійного розвитку особистості та забезпечує майбутньому фахівцю здатність бути гнучким, швидко орієнтуватися у професії, бути конкурентоспроможним на ринку праці, готовим до підвищення кваліфікації, перекваліфікації та самоосвіти. Поділяємо її думку, що підґрунтям професійної мобільності особистості є динамізм мотиваційних, інтелектуальних і вольових процесів, завдяки чому створюється індивідуальне поле готовності до професійної мобільності.

Дослідник Б. Ігошев розглядає професійну мобільність педагога як інтегральну, «динамічну якість особистості, що забезпечує успішність її адаптації до постійно змінюваних умов професійної діяльності, здатність освоювати інновації в освіті; готовність до самовдосконалення; саморозвиток і реалізація себе в педагогічній діяльності і професійному співтоваристві» (Ігошев, 2008, с. 31). На думку науковця, з якою ми погоджуємося, професійна мобільність як особистісно-професійна якість педагогів може бути одночасно і умовою успішності, й фактором сталого розвитку сфери науково-методичної діяльності.

У своїй науковій роботі, яка присвячена формуванню професійної мобільності майбутнього фахівця початкової освіти, Р. Пріма обґрунтовує поняття готовності до професійної мобільності як «інтегративного динамічного новоутворення у структурі особистості вчителя, що актуалізує його потенційні можливості, відображає відкритість до змін, ступінь усвідомлення сутності мобільності». Як зазначає науковиця, означена якість передусім проявляється у діяльності як здатність до аналітичного способу мислення, адекватної оцінки

ситуації, а також як уміння прогнозувати власну діяльність й здійснювати усвідомлений вибір (Пріма, 2016, с. 106).

На думку Є. Іванченка, який досліджував професійну мобільність майбутніх економістів у процесі навчання у ВНЗ, поняття «професійна мобільність» є «інтегрованою якістю особистості, що виявляється у здатності успішно переключатися на іншу діяльність...; вмінні ефективно використовувати систему узагальнених професійних прийомів для виконання будь-яких завдань у згаданих сферах та порівняно легко переходити від одного виду діяльності до іншого...; володінні високим рівнем узагальнених професійних знань, досвідом їхнього удосконалення та самостійного оволодіння; готовності до оперативного відбору і реалізації оптимальних способів виконання завдань у галузі економіки та фінансів, спираючись на передові світові тенденції; орієнтації в кон'юктурі ринку праці» (Іванченко, 2005, с. 16).

Дослідниця Л. Вороновська, розглядаючи процес формування професійної мобільності майбутніх фахівців комунального господарства, тлумачить професійну мобільність як «інтегративну якість, що поєднує в собі сформовану потребу особистості у змінах, актуалізовані когнітивні здібності й певні особистісні якості, а також знання та вміння, що визначають готовність до прийняття рішень у разі змін завдань професійної діяльності, самоусвідомлення особистістю необхідності коригування професійного шляху на основі рефлексії» (Вороновська, 2016, с. 7).

Грунтовним дослідженням є наукова праця Л. Горюнової, в якій авторка застосовує поняття «триплекс» (латин. *Triplex* – «потрійний») для розкриття унікальності феномену «професійної мобільності». (Горюнова, 2006, с. 186). Так, на думку Л. Горюнової, «бути мобільним – це, перш за все, володіти технікою конструювання себе у непередбачуваних ситуаціях. Освіта повинна навчити молодого фахівця проявляти свою професійну соціальну мобільність в проблемних полях» (Горюнова, 2006, с. 128). У своїх дослідженнях дослідниця звертає увагу на те, що професійна мобільність є закономірною реакцією на

інноваційні зміни на ринку праці, уособлюючи здатність проявляти гнучкість у професійній сфері, і в суб'єктивному аспекті залежить від таких індивідуальних характеристик людини як потреби, інтереси, ціннісні орієнтації, моральні якості та інші мотиваційні чинники.

Важливим для нашого дослідження є наукові пошуки Н. Денисенко, яка зосередила свою увагу на формуванні професійної мобільності майбутніх учителів фізичної культури. Науковиця визначає поняття «професійна мобільність» як «інтегровану якість здобувачів вищої освіти, що складається із сукупності їхньої особистісної мобільності, академічної та крос-мобільностей...». Дослідниця характеризує означену якість здатністю адаптуватися до процесуальних змін в умовах Нової української школи та вмінням «виходити за межі основного змісту майбутньої педагогічної діяльності» (Денисенко, 2021, с. 116).

Поняття «професійна мобільність» розкриває і О. Малишевський, який у своїй роботі «Система формування професійної мобільності інженера-педагога комп'ютерного профілю» визначає її як «системно-інтегративне утворення, пов'язане з діадичною взаємодією особистісних і професійних цінностей і мотивів, перманентна готовність до змін, здатність до професійної творчості і креативності як змістотвірних елементів, що відтворюють ефективне мислення фахівця і проявляються у здатності адаптуватися до вимог, планувати власну траєкторію розвитку і професійного зростання». Науковець зазначає, що на ефективність формування професійної мобільності передусім впливає мотиваційно-ціннісна сфера особистості, фахові здібності та спрямованість діяльності на професійне зростання. Ми погоджуємося з О. Малишевським, що мобільність педагогічного персоналу «більшою мірою залежить від особистісних чинників (здатності до навчання, психологічної готовності до змін, схильностей, бажання, прагнення змінювати щось у власному житті)» (Малишевський, 2021)

Заслуговує на увагу наукова позиція Т. Павлиш, яка досліджуючи проблему розвитку професійної мобільності викладачів інформатики, подає

таке тлумачення: «професійна мобільність – інтегративна якість особистості, що поєднує в собі сформовану потребу особистості в змінах; актуалізовані когнітивні здібності й певні особистісні якості, а також знання та вміння, які визначають готовність до прийняття рішень у разі зміни завдань професійної діяльності; сомоусвідомлення особистістю необхідності коригувати дорожню карту професійного самоствердження на основі рефлексії» (Павлиш, 2018, с. 54). Дослідниця вважає, що ця якість виявляється в готовності до швидкої адаптації в мінливих умовах освітньої діяльності, здатності до освоєння та впровадження інновацій, у прагненні до адекватного оцінювання результатів праці та окреслення перспектив власної педагогічної діяльності (Павлиш, 2018).

Зазначені підходи дають можливість стверджувати, що в педагогічній науці професійна мобільність розглядається в тісному взаємозв'язку з професійною кваліфікацією фахівців, професійним вдосконаленням і професійною компетентністю, що підтверджується вимогами держави і суспільства до професійної освіти та відображено в концепції модернізації професійної освіти.

Для ґрунтовного аналізу феномену мобільності важливими є також погляди зарубіжних дослідників на це поняття. У більшості праць іноземні науковці, досліджуючи різні аспекти професійної мобільності, вивчаючи мотиви і цінності трудових переміщень та професійну адаптацію, розглядають її як рух і динаміку, процес особистісних досягнень, що реалізуються у професійній діяльності (R. Hodge, 1968; D. Treiman, 1977; Mimi Sheller, 2011). А оскільки динаміка ця пов'язана з певними якостями, найчастіше використовують терміни синонімічного ряду – адаптивність (*adaptability*), гнучкість (*flexibility*), поняття *versatility* передбачає мінливість, різнобічність/багатосторонність (зокрема розвитку), рухливість, *adjustability* – пристосованість, гнучкість (Oxford Thesaurus, 2006, p. 568).

*Таблиця 1.1.*

Контент-аналіз змістовних ознак поняття «професійна мобільність»

Ключові ознаки поняття
------------------------

Автор	Інтегративна якість особистості (інтегральна)	Адаптація до мілних умов	Здатність швидко освоювати нові знання, уміння	Швидкість та якісне виконання роботи	Опанування інновацій у рамках професійної діяльності	Готовність до саморозвитку	Сформовані базові професійні компетентності	Готовність до зміни професійної позиції
В. Міщенко	+							+
Л. Сушенцева	+		+				+	+
Л. Горюнова	+	+				+	+	
Б. Ігошев		+			+	+	+	
Л. Амірова						+	+	
Л. Пілецька	+					+	+	
Р. Пріма	+	+	+		+			
С. Капліна	+	+					+	+
Л. Вороновська	+						+	+
Є. Іванченка	+		+	+				+
Н. Денисенко	+	+			+			

На підставі узагальнення й систематизації наукових пошуків досліджуваної нами проблеми професійну мобільність можна визначити передусім як: інтегративну якість особистості; здатність до адаптації; готовність, здатність фахівця до зміни професійної позиції чи спеціальності, спеціалізації в рамках однієї галузі/професії, спроможність до швидкого оволодіння новою спеціальністю (Табл. 1.1.). У процесі навчання здатність може розглядатися тільки щодо професії та дій і прояву їх в навчально-практичних ситуаціях через реалізоване вміння здійснювати операції певного роду, готовність розглядається як інтегративна якість і стійка властивість особистості, що проявляється в установці на певну діяльність, і результат професійної підготовки. Професійна готовність, в свою чергу, характеризується цілісним проявом усіх сторін особистості: мотивів, установок, відносин, а також накопиченням знань, умінь, навичок, що є передумовами ефективного виконання професійних функцій.

Отже, з педагогічної точки зору професійна мобільність розглядається як інтегральна характеристика, сукупність якостей, властивостей особистості, які зумовлюють її успішність адаптації до різних видів професійної діяльності. Передусім, професійна мобільність є фундаментом адекватного реагування особистості на різні проблемні ситуації, що складаються в професійній діяльності. Вона є певним особистісним утворенням, що охоплює такі характеристики, як: готовність до професійних змін; сприяння розвитку творчого ставлення до професійної діяльності, саморозвитку; ефективно розв'язання професійних завдань; високий ступінь працездатності; прагнення до якісного кінцевого результату, ефективного розв'язання професійних завдань; здатність долати труднощі; творче ставлення до професійної діяльності; здатність до професійного самовдосконалення, самореалізації; комунікабельність, здатність до співпраці; здатність до швидкого оволодіння новою справою, спеціальністю, спеціалізацією.

Професійна мобільність є інтегральною властивістю фахівця, внутрішнім компонентом особистості, що знаходиться в основі гнучкої

орієнтації та діяльнісного реагування в динамічних професійних умовах відповідно до компетенції та власної життєвої позиції. При цьому професійна мобільність є підґрунтям адекватного реагування особистості на проблемні та кризові ситуації, що складаються в професійній діяльності.

*У межах нашого дослідження під професійною мобільністю майбутнього тренера-викладача з виду спорту розуміємо інтегративне утворення, що проявляється в професійній діяльності як здатність організовувати якісне виконання професійних завдань на основі сформованих ключових компетенцій, оперативно опановувати інноваційні технології теорії і практики фізичної культури і спорту та творчо впроваджувати їх у навчальну і професійну діяльність, готовність до змін, що надає можливість особистісного й професійного зростання.*

Нині у теорії і практиці педагогічної науки актуалізується питання формування професійної мобільності майбутніх фахівців, у межах вирішення якого визначальними стають сутнісні характеристики професійної мобільності як якості особистості та дослідження її структурних компонентів, що дозволить зорієнтувати освітньо-виховний процес на формування цієї якості у здобувачів вищої освіти.

Наше дослідження спрямоване на визначення й обґрунтування педагогічних умов формування професійної мобільності тренерів-викладачів з виду спорту в процесі навчання у закладах вищої освіти. Тому доцільно розглянути таке поняття, як «формування професійної мобільності майбутнього тренера-викладача з виду спорту».

До тлумачення поняття «формування професійної мобільності майбутніх фахівців» звертаються чимало науковців, а саме: Є. Іванченко О. Джеджула, Р. Пріма, Л. Сушенцева тощо.

Як справедливо зазначає Л. Пілецька, професійна мобільність – це «здатність особистості реалізувати свою потребу в певному виді діяльності, що відповідає схильностям і можливостям з користю для суспільства, уміло переходити від одного виду діяльності до іншого, тобто проявляти свою

професійну компетентність, розширюючи і поглиблюючи характер діяльності» (Пілецька, 2011, с. 280).

На думку Н. Денисенко, формування професійної мобільності передусім залежить від оволодіння здобувачами освіти інструментальними, загальними, фаховими компетентностями, що ґрунтуються на професійній продуктивності (Денисенко, 2021, с. 105)

У своїх дослідженнях, розкриваючи зв'язок між компетенціями і професійною мобільністю, В. Солоненко визначає професійну мобільність як «інтегративну характеристику готовності й здатності особистості до якісного і швидкого оволодіння ключовими (інваріативними) і професійними (варіативними) компетенціями, постійне підвищення рівня своєї компетентності в різних видах професійної діяльності, успішне просування по службовим сходам, побудова власної траєкторії професійного розвитку й ефективного функціонування в різних соціально-професійних спільнотах, самореалізації людини в професії та житті» (Солоненко, 2008, с. 510).

Дослідник Є. Іванченко характеризує цю категорію як «інтегровану якість особистості, що виявляється в здатності успішно переключатися на іншу діяльність або змінювати види діяльності у професійній сфері; вмінні ефективно використовувати систему узагальнених професійних прийомів для виконання будь-яких завдань та порівняно легко переходити від одного виду діяльності до іншого; володінні високим рівнем узагальнених професійних знань, досвідом їх удосконалення та самостійного здобування; готовності до оперативного відбору і реалізації оптимальних способів виконання завдань у професійній сфері, спираючись на передові світові тенденції; орієнтації в кон'юнктурі ринку праці» (Іванченко, 2005).

Досліджуючи формування професійної мобільності майбутнього педагога початкової освіти, Р. Пріма констатує, що сформована професійна мобільність визначається не лише вмінням проявляти професійні здібності, а й вмінням «мобілізувати свої сили на інше сприйняття себе в нових ситуаціях, активне прагнення знайти вихід із проблемної ситуації, забезпечити



задоволення потреб, ціннісних орієнтацій і позитивної зміни особистісно-професійної позиції» (Пріма, 2011, с. 42; 2016).

На гуманістичному підході ґрунтуються дослідження О. Неделько. Формування професійної мобільності науковиця розглядає в контексті розвитку ціннісно-змістових та світоглядних установок здобувачів освіти. На думку дослідниці це забезпечить їхню орієнтацію на професійну самореалізацію (Неделько, 2007).

На підставі узагальнення наукових підходів у дисертації *формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти розуміємо як спеціально організовану взаємодію викладачів із студентами, що передбачає оволодіння здобувачами вищої освіти ключовими компетенціями, суб'єктним досвідом навчально-професійної діяльності й забезпечує їх потребу в саморозвитку та самореалізації*.

Обґрунтовуючи сутність поняття «професійна мобільність», на нашу думку, доцільно виокремити етапи її формування. Вважаємо, що процес формування професійної мобільності проходить в три етапи, а саме: первинний, мотиваційний та професійно-практичний. На кожному етапі майбутній фахівець вчиться швидко та ефективно сприймати і реалізовувати знання, навички та вміння (Рис. 1.2.).

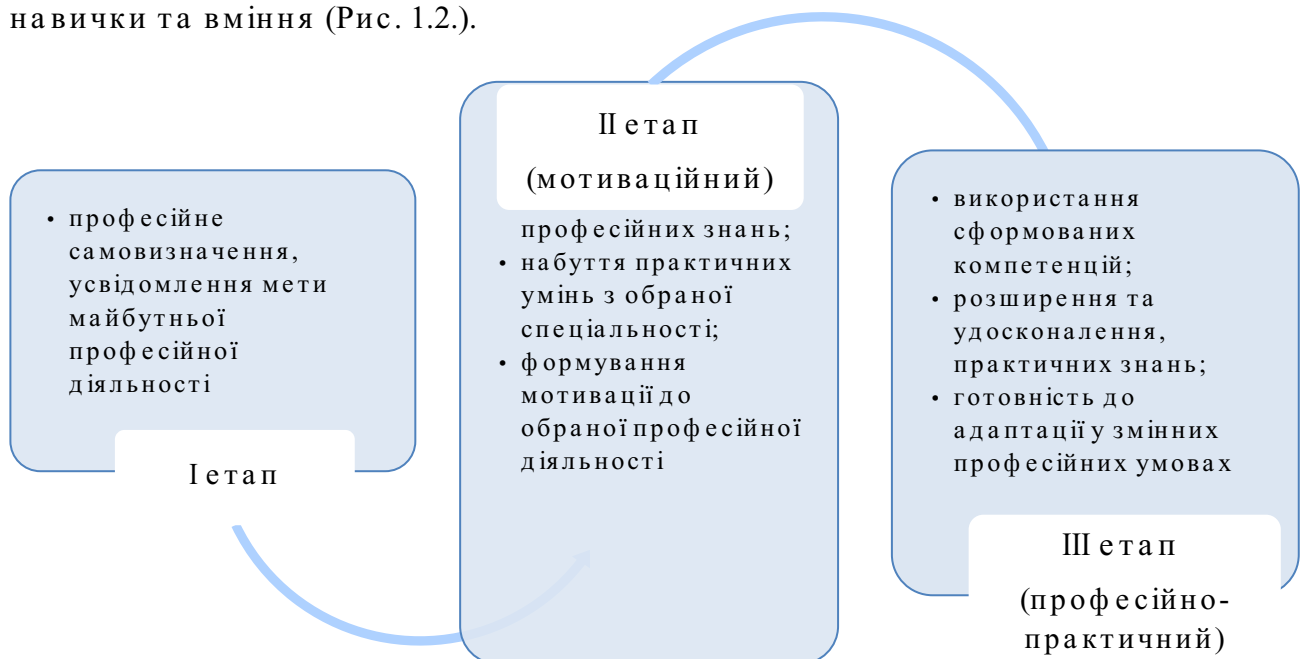


Рис. 1.2. Етапи формування професійної мобільності фахівця  
(розроблено автором)

Отже, ефективність майбутньої професійної діяльності, конкурентоспроможність випускника закладу вищої освіти, його здатність до професійної трансформації залежать від сформованої професійної мобільності. Основним завданням вищої фізкультурної освіти є формування професійних, спеціальних знань, умінь, навичок, компетентностей, що відповідають вимогам сфери фізичної культури і спорту, а також особистісних якостей, які сприяли б успішному виконанню професійних функцій та кар'єрному зростанню майбутніх фахівців. Водночас освіта сприятиме формуванню та вдосконаленню професійної мобільності майбутнього тренера-викладача з виду спорту лише за умови його постійного самовдосконалення, саморозвитку та самоосвіти з безперервним оновленням та поглибленням одержаних знань, умінь і практичних навичок.

## **1.2. Особливості професійної підготовки майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту: вітчизняний та зарубіжний досвід**

Професійна діяльність фахівця з фізичної культури і спорту досить різноманітна і спрямована насамперед на вивчення і вдосконалення фізичних, психічних і функціональних можливостей людини, на розроблення та затвердження принципів активного і здорового способу життя, їх практичну реалізацію засобами фізичної культури і спорту, на формування особистості, її залучення до загальнолюдських цінностей, ідеалів фізичної культури і спорту (Якимов, 2003, с. 43-44).

Сферою професійної діяльності фахівця з фізичної культури і спорту є фізична культура, спорт, у тому числі дитячо-юнацький, масовий, спорт вищих досягнень, професійний спорт, спортивно-оздоровчий туризм, рухова рекреація та реабілітація, діяльність з оздоровлення населення засобами фізичної

культури і спорту.

Нині особливої актуальності набуває професійна мобільність у контексті необхідності постійного вирішення фахівцем професійних нестандартних задач. На нашу думку, успішність розвитку сучасної освіти багато у чому визначається готовністю майбутніх професійних кадрів до роботи в неперервному інноваційному режимі, гнучкому, оперативному, мобільному реагуванню на змінні вимоги суспільства, ринку праці та зайнятості, самої особистості, новітніх технологій тощо. Без сумніву, мобільність майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту стає однією із важливих умов стійкості та стабільності їх професійного та особистісного розвитку.

Досліджуючи категорію «формування професійної мобільності майбутнього тренера-викладача з виду спорту», доцільно доповнити його поняттями «тренер» та «тренер-викладач з виду спорту».

У Великому енциклопедичному словнику «тренер» тлумачиться як «викладач фізичної культури – фахівець у певному виді спорту» (Словник української мови, 1979, с. 245).

Кембриджський словник розглядає тренера, як особу, «чия робота полягає в тому, щоб навчити людей вдосконалюватися в спорті, навичках чи шкільних предметах» (Cambridge Dictionaries)

Перелік професій та посад працівників сфери фізичної культури і спорту, а також вимоги до змісту їх діяльності конкретизовано у «Довіднику кваліфікаційних характеристик професій працівників» (затверджено Наказом Державного комітету України з питань фізичної культури і спорту від 17.10.2002 № 2264) (Випуск 85. Спортивна діяльність). Кваліфікаційні характеристики професій дають підстави розв'язувати питання раціонального розподілу праці та правильного використання персоналу відповідно фаху і кваліфікації, а також визначити завдання, обов'язки і відповідальність працівників.

Так, у Довіднику кваліфікаційних характеристик професій працівників зазначено, що «тренер з виду спорту (федерації, збірної чи клубної команди,

спортивної школи)» – це фахівець, який «упроваджує в практику і розробляє в установленому порядку науково-обґрунтовану систему підготовки спортсменів високого класу та спортивних резервів. Організовує і проводить спортивні заходи, а також бере участь в установленому порядку в державних міжнародних змаганнях і навчально-тренувальних зборах. Здійснює систематичний контроль за роботою тренерських кадрів з підготовки спортсменів високого класу і спортивних резервів. Розробляє перспективні плани розвитку видів спорту, положення про спортивні заходи, формує календарні плани змагань і навчально-тренувальних зборів».

У цьому ж документі виокремлено посаду «тренер-викладач з виду спорту (спортивної школи, секції)» і зазначено, що це фахівець, який «веде навчально-тренувальну роботу, здійснює набір дітей у дитячо-юнацьку спортивну школу, секції, проводить з ними навчально-тренувальну та виховну роботу, відбирає та орієнтує найбільш перспективних дітей і підлітків для подальшого вдосконалення спортивного результату, забезпечує підвищення спортивної підготовки учнів, зміцнення та охорону їх здоров'я, безпечно проведення навчально-тренувального процесу. Використовує в своїй роботі ефективні методи спортивної підготовки. Складає плани навчально-тренувальної підготовки. Веде педагогічний контроль» (Довідник професійно-кваліфікаційних характеристик професій працівників).

Аналіз нормативних документів, посадових інструкцій, Класифікатора професій, положення про ДЮСШ, типових кваліфікаційних характеристик тренера-викладача з виду спорту дає змогу виокремити основні професійні завдання тренера-викладача з виду спорту:

- первинний відбір перспективних дітей і підлітків для подальшого вдосконалення спортивного результату;
- планування навчально-тренувальної підготовки; навчання техніці виконання фізичних вправ;

- розвиток фізичних якостей спортсменів;
- проведення зі спортсменами виховної роботи;
- удосконалення методів спортивної підготовки;
- ведення педагогічного контролю;
- керівництво змагальною діяльністю спортсменів;
- психологічна, моральна підготовка спортсменів до змагань, а також педагогічний супровід тренувальної та змагальної діяльності;
- організація та проведення змагань.

Водночас тренер-викладач з виду спорту повинен знати методику спортивного тренування; вимоги навчально-тренувальної, наукової та лікувально-профілактичної роботи зі спортсменами; правила змагань тощо.

Відповідно, майбутні тренери-викладачі з виду спорту, здобуваючи у закладах вищої освіти кваліфікацію відповідно до певного освітнього рівня, в процесі навчання мають оволодіти базовими професійними знаннями.

Як зазначає Костюкевич В. М., «ефективне управління підготовкою спортсменів залежить від оволодіння тренером знаннями основних аспектів педагогіки, біології, біомеханіки та психології, управлінських впливів у процесі фізичної, теоретичної, психологічної та змагальної діяльності гравців і комплексного контролю за результатами їх тренувальної та змагальної діяльності» (Костюкевич, 2007, с. 34).

Структура професійної діяльності тренера-викладача з виду спорту складається із змістовно й функціонально взаємопов'язаних компонентів – проєктувального, організаційного, комунікативного, рухового та гностичного, які визначають суспільно-корисну діяльність спортивного тренера та його готовність до ефективного розв'язання завдань фізкультурно-спортивної діяльності на основі сформованих знань, умінь, навичок, професійно важливих якостей (Рис. 1.3.).

Формування професійної мобільності особистості майбутнього тренера-викладача з виду спорту в закладах вищої освіти є одним із пріоритетних завдань, вирішення якого уможливить ефективне використання професійного,

організаційного та творчого потенціалу майбутнього фахівця.

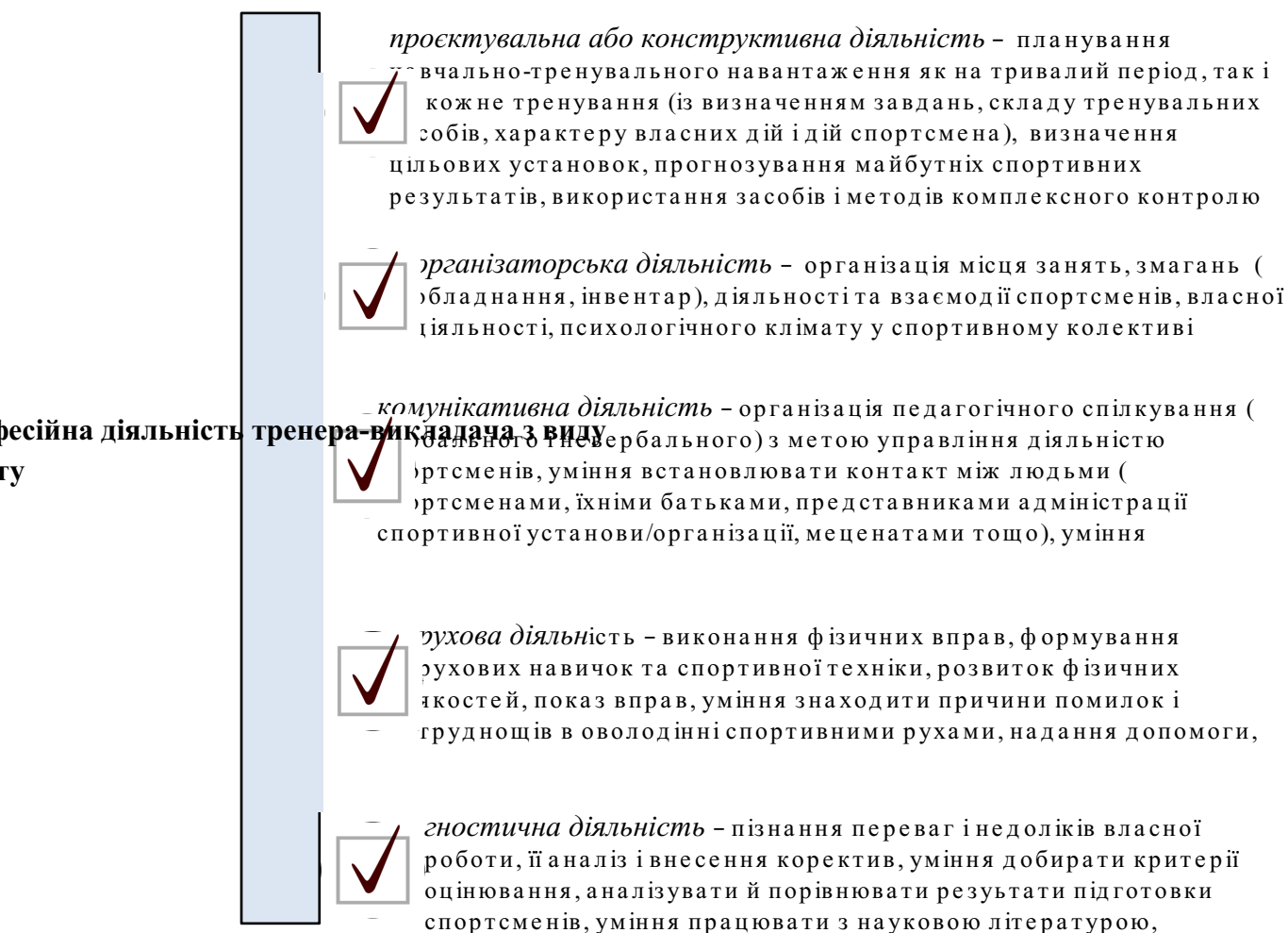


Рис. 1.3. Структурні компоненти професійної діяльності тренера-викладача з виду спорту (узагальнено автором)

Погоджуємось з Н. Беліковою в тому, що професійна підготовка фахівця фізичної культури і спорту має містити в собі: «володіння інтелектуальними засобами пізнання і організації професійної діяльності в сфері фізичної культури та спорту; наявність стійкої потреби у здійсненні професійної діяльності; мотивацію на використання традиційних та новітніх оздоровчих технологій у професійній діяльності; володіння загально-професійними та спеціальними знаннями, уміннями і навичками, які забезпечують ефективність здійснення професійної діяльності в умовах сучасного конкурентного середовища; творчу направленість професійної діяльності; високий рівень

сформованості культури здоров'я та індивідуального стилю професійної діяльності» (Белікова, 2012, с. 53; 55).

Відповідно формування професійної мобільності майбутнього тренера-викладача з виду спорту обумовлено широким спектром видів діяльності, до яких має бути підготовлений фахівець, зокрема: тренерської, педагогічної, організаційно-управлінської та рекреаційної. Для успішної адаптації до трудової діяльності та можливості оптимальної перебудови при зміні виду діяльності у фахівця має бути сформована професійна мобільність за рахунок формування професійних компетенцій з широкого спектру видів майбутньої професійної діяльності.

Необхідно також зазначити, що у процесі професійної діяльності у тренера-викладача позашкільного навчального закладу спортивного профілю, спеціалізованих навчальних закладів спортивного профілю виникає орієнтація на підвищення свого професійного рівня, який у подальшому може призвести до вибудовування кар'єри (вертикальний вектор професійної мобільності), а також до освоєння нових суміжних професій (горизонтальний вектор професійної мобільності). Рух по вертикальному вектору можливий шляхом переходу з посади тренера на адміністративну посаду (фахівця, керівника ДЮСШ, ОДЮСШ, ШВСМ тощо).

Слід зауважити, що професійна діяльність тренера-викладача за своєю сутністю є педагогічною, з усіма відповідними функціями, особливостями та вимогами. Її основний зміст полягає в управлінні навчально-тренувальною та змагальною діяльністю спортсменів. Тренеру у процесі професійної діяльності необхідно розв'язувати складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми, що пов'язані з оздоровчими, виховними, гігієнічними, соціальними, спортивно-змагальними цілями тренування. Педагогічні функції (навчальна і виховна) проявляються в діяльності тренера специфічно, в процесі безперервного розвитку фізичних якостей, удосконалення спортивної техніки, демонстрації рухових дій, виховання інтересу до занять, формування спортивного колективу й управління ним, виховання особистісних якостей, що забезпечують

успішність, відбір вихованців, організації навчально-тренувальних зборів і змагань, забезпечення психологічної підготовки тощо. Характеризуючи психолого-педагогічні особливості професійної діяльності тренера, слід виокремити взаємозв'язок знань щодо формування основної структури рухових навичок із основними закономірностями розвитку фізичних якостей спортсмена в процесі тренування.

Як зазначає Л. Волков, спортивний тренер – це, перш за все, педагог, який не тільки займається навчанням техніки рухів і розвитком фізичних здібностей, а й формує особистість майбутнього громадянина, а основу цієї діяльності і складають педагогічні здібності (Волков, 2010, с. 210).

Ми погоджуємось з думкою Є. Павлюка, який розглядає педагогічну діяльність майбутнього тренера-викладача «як вид професійної діяльності, змістом якої є навчання, виховання, освіта і розвиток юних спортсменів». (Павлюк, 2017, с. 108).

Як зазначає Н. Степанченко, «випускники ВНЗ галузі ФКіС мають бути фахівцями широкого профілю у сфері здоров'я людини, фізичної культури та спорту з фундаментальною педагогічною підготовленістю, що підвищує соціальну мобільність й ефективність їхньої діяльності» (Степанченко, 2017, с. 14)

Аналіз наукової літератури доводить, що досліджуючи різні аспекти професійної діяльності, професійної підготовки майбутніх тренерів-викладачів всі науковці одностайні у твердженні – професійна діяльність тренера-викладача є педагогічною (О. Ажиппо, М. Буренко, Т. Воскобойник, А. Конох, О. Надтока, А. Сватъєв, А. Сущенко, Л. Сущенко, К. Царенко тощо).

Педагогічна діяльність, за І. Зязюном, – це діяльність, «змістом якої є керівництво діяльністю учнів у навчально-виховному процесі. Головна мета педагогічної діяльності – розвиток особистості дитини» (Зязюн & Крамущенко, 2004, с. 19).

Однак, необхідно зазначити, що в Україні згідно з Переліком типів позашкільних навчальних закладів, затвердженим Постановою КМУ від 06.05.2001 р. № 433, дитячо-юнацькі спортивні школи (комплексні дитячо-юнацькі



спортивні школи, дитячо-юнацькі спортивні школи з видів спорту, дитячо-юнацькі спортивні школи для осіб з інвалідністю, спеціалізовані дитячо-юнацькі спортивні школи олімпійського резерву, спеціалізовані дитячо-юнацькі спортивні школи для осіб з інвалідністю паралімпійського та дефлімпійського резерву) є позашкільними навчальними закладами. Учасниками навчально-виховного процесу в позашкільному навчальному закладі спортивного профілю є, зокрема, педагогічні працівники, педагоги, фахівці, які залучені до навчально-виховного процесу. А відповідно до Переліку посад педагогічних та науково-педагогічних працівників затверджено постановою КМУ від 14.06.2000 р. № 963, посади «тренер-викладач» немає. Отже, працівники, які обіймають таку посаду, не є педагогічними працівниками.

На нашу думку, спостерігається певна нормативно-правова суперечність між реальними освітніми та фаховими вимогами до професійної діяльності майбутніх тренерів-викладачів та реальним правовим визнанням тренерської діяльності як педагогічної.

З огляду на вищезазначене, професія тренера-викладача з виду спорту виглядає як доволі складна для осіб, які не мають фахової підготовки з педагогічною складовою. Також слід зазначити, що в Довіднику класифікаційних характеристик професій робітників зазначено, що тренери-викладачі повинні мати вищу освіту першого або другого рівня за ступенем бакалавра або магістра напряму підготовки 017 Фізична культура і спорт що відноситься до галузі знань 01 Освіта/Педагогіка.

Ураховуючи вищезазначене, сучасний спорт потребує певних здібностей від тренера: він має володіти широким арсеналом сучасних знань, враховувати психологічні, соціальні, матеріально-технічні та інші аспекти підготовки спортсмена. Успіхи спортсменів значною мірою залежать і від особистості самого тренера-викладача – його педагогічного таланту, авторитету, волі, здатності до творчого узагальнення. Водночас, особливістю професійної діяльності спортивного тренера як педагога є те, що він відіграє важливу роль у

вихованні особистості спортсмена (І. Волков, О. Надтока, І. Кузнецова та ін.), що висуває значні вимоги як до особистості тренера, так і до рівня його професійної підготовки.

Задля професійного становлення та підвищення власного професійного рівня майбутньому тренеру-викладачу з виду спорту поряд із сформованими компетентностями потрібно володіти психічними властивостями, особливостями та рисами характеру, професійними установками, що об'єднують у поняття особистісних та професійно значущих якостей (Хазова, 2010). У процесі професійної підготовки та формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту актуальності набуває розвиток професійно значущих особистісних якостей, оскільки професійна діяльність спортивного тренера здійснюється у режимі постійної комунікації та взаємодії з різними групами людей і носить соціологічний характер, а саме:

- організаторських – організованість, ініціативність, адаптивність, гнучкість, креативність, самокритичність, здатність переключатись на різні види діяльності;
- комунікативних – тактовність, відкритість, емоційна врівноваженість, здатність до встановлення конструктивних ділових взаємин, активного використання невербальних засобів спілкування тощо;
- інтелектуальних – логічність та оперативність мислення, критичність, спостережливість, допитливість, вміння доступно донести інформацію, аналітичні вміння, знання методики навчання і тренування;
- морально-вольових – справедливність, гуманізм, почуття обов'язку, амбіційність, упевненість у власних силах, здатність досягати цілей та добиватися авторитету, стресостійкість, надійність, вмотивованість на результат, відповідальність за якість власної діяльності, здатність налаштуватися на боротьбу та перемогу тощо.

Отже, професійна діяльність тренера-викладача має поліпредметний характер і включає види діяльності, а також функції, що різняться за цілями, засобам, діями, методами, формами, операційністю. Відповідно, професійна

підготовка майбутніх тренерів-викладачів зумовлена значним діапазоном видів діяльності, до яких має бути підготовлений фахівець з фізичної культури і спорту. Відповідно до Стандарту вищої освіти за спеціальністю 017 «Фізична культура і спорт» першого бакалаврського рівня випускник має бути підготовлений до тренерської, педагогічної, організаційно-управлінської та рекреаційної діяльності. Для безперервності процесу професійного становлення та розвитку, який включає якісну професійну освіту, адаптацію до професійної діяльності, кар'єрне зростання, поліпрофесіоналізм та можливість оптимальної перебудови при можливій зміні виду діяльності, у майбутнього фахівця має бути сформована професійна мобільність за рахунок формування професійно-зорієнтованих компетенцій за широким спектром видів професійної діяльності. Означений процес, на нашу думку, відбувається на етапах професійної підготовки та професійної діяльності та схематично представлений на рисунку 1.4.

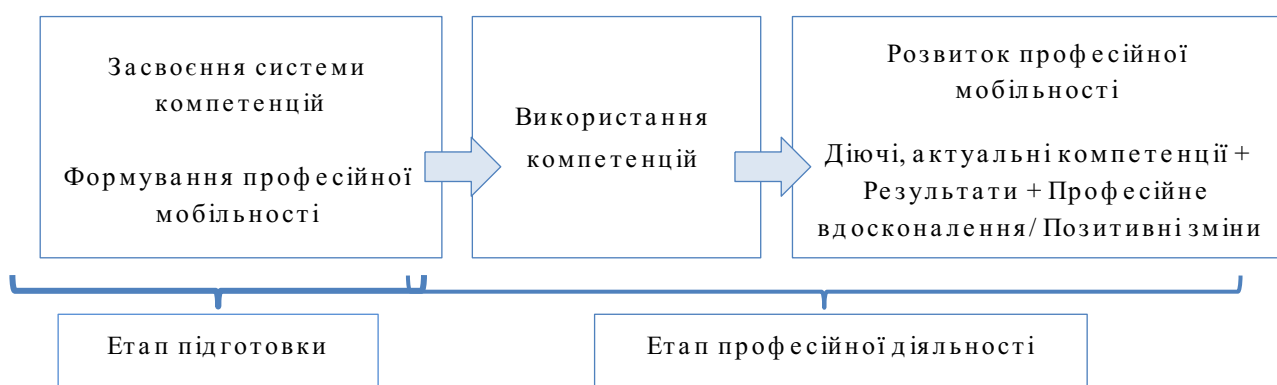


Рис. 1.4. Етапи процесу професійного розвитку тренера-викладача з виду спорту у контексті професійної мобільності (розроблено автором)

У процесі реальної професійної діяльності тренер-викладач постійно має справу з професійною трансформацією, широкою зоною невизначеності та постійно адаптацією набутих компетенцій до конкретного навчального-тренувального простору (педагогічна ситуація, тренувальний процес, навчальне середовище) та часу (сьогодення – не таке як минуле, знання застарівають). За таких умов важливою стає здатність «постійної адаптації», вміння адекватно модифікувати свою діяльність, опанувати нові реалії, самостійно приймати

рішення, аналізувати зовнішні та внутрішні зміни, знаходити шляхи розв'язання проблем та нестандартних завдань.

В Україні підготовка фахівців сфери фізичної культури і спорту, зокрема тренерів-викладачів з виду спорту, здійснюється відповідно до Законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про фізичну культуру і спорт», інших нормативних документів. У 2011 році Постановою Кабінету Міністрів України затверджено Національну рамку кваліфікацій, що передбачає системний і структурований за компетентностями опис кваліфікаційних рівнів. Національна рамка кваліфікацій упроваджена у вітчизняну практику зокрема і для «введення європейських стандартів та принципів забезпечення якості освіти з урахуванням вимог ринку праці до компетентностей фахівців» (Національна рамка кваліфікацій).

Відповідно до статистичних даних Міністерства освіти і науки України підготовку та перепідготовку кадрів для сфери фізичної культури і спорту кваліфікаційного рівня «бакалавр» та «магістр» здійснюють біля 40 закладів вищої освіти (Освіта в Україні: виклики та перспективи, 2020).

Сучасний процес професійної підготовки спрямований на оволодіння професійними компетенціями, що забезпечують продуктивне виконання певних видів професійної діяльності та розглядаються як інтегративні характеристики якості підготовки випускників стандарту вищої освіти. Це передбачає оволодіння випускником універсальними і професійними компетенціями за видами професійної діяльності.

Але традиційна організація процесу навчання, що спрямована на нормування професійних компетенцій, не може в повній мірі забезпечити розвиток професійної мобільності випускника. Освоєння одного виду професійної діяльності, що відбувається в рамках спеціалізації та є основним, не забезпечує готовність до ефективної адаптації на сучасному ринку праці та конкурентоспроможність майбутнього фахівця. Для успішного розвитку професійної мобільності необхідно розширити спектр професійних компетенцій за рахунок урізноманітнення складових (форм) професійної

діяльності (освоєння суміжних видів професійної діяльності).

Практична реалізація мети професійної освіти здійснюється за допомогою професійної підготовки.

У Великому тлумачному словнику української мови поняття «підготовка» схарактеризовано як «запас знань, навичок, досвід і т. ін., набутий у процесі навчання, практичної діяльності» (Великий тлумачний словник української мови, 2009, с. 952)

«Професійна підготовка» у Педагогічному словнику тлумачиться як «процес оволодіння знаннями, навичками та вміннями, що забезпечують можливість успішної праці за обраною професією» (Вишнякова, 1999).

Результати аналізу поглядів ряду науковців (В. Мартиненко, 2006; О. Тимошенко, 2009; Л. Сущенко, 2014; Н. Белікова, 2014; Є. Павлюк, 2017) показали, що професійну підготовку майбутнього фахівця фізичної культури і спорту можна визначити як процес доцільного використання знань, засобів, методів і умов, які дають можливість впливати на розвиток особистості студента.

У дисертаційному дослідженні Л. Денисової, що спрямовано на розгляд теоретичних і методичних засад професійної підготовки майбутніх магістрів фізичної культури і спорту з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, професійна підготовка тлумачиться як «освітній процес, у який інтегровано програмні та технічні засоби збору, обробки й поширення інформації, що дозволить майбутнім магістрам ефективно реалізовувати професійні функції з метою підвищення фізичної та інтелектуальної активності людей, їх фізичного вдосконалення або досягнення ними вищих спортивних результатів» (Денисова, 2020, с. 112).

Дослідниця Н. Степанченко, вивчаючи систему професійної підготовки майбутніх учителів фізичного виховання, зазначає, що така підготовка є «складною багатоаспектною системою, що спрямована на здобуття та розвиток достатнього для продуктивної професійної діяльності рівня компетентності у процесі навчання у вищому навчальному закладі». На думку науковиці,

складність освітнього процесу підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту, нагальна потреба впровадження освітніх інновацій, зумовлює необхідність узгодження у закладі освіти різних чинників впливу, від яких найбільше залежать ефективність якості фізкультурно-спортивної освіти. До таких чинників Н. Степанченко відносить: основні чинники професійного розвитку особистості вчителя фізичного виховання (зовнішні стосовно освітньої системи та внутрішні); особистісні (внутрішні та зовнішні стосовно суб'єктів навчання) (Степанченко, 2020).

Проблеми професійної підготовки докладно розглядає Є. Павлюк, який уважає, що «ядром підготовки майбутніх фахівців є формування або розвиток професійної компетентності та врахування відповідності тим компетенціям, які висуває професійна діяльність до фахівців на певному етапі розвитку суспільства» (Павлюк, с. 152).

Узагальнюючи різні погляди науковців, вбачаємо, що підготовка здобувачів вищої освіти за спеціальністю «Фізична культура і спорт» до професійної діяльності охоплює наступне: усвідомлення мети і завдань виховання гармонійно розвинутої особистості, знання психолого-біологічних характеристик людини з урахуванням вікових, фізіологічних та статевих особливостей, оволодіння методами педагогічних досліджень, принципами і методами навчання та виховання, формування моральних якостей особистості педагога (гуманність, сумлінність, толерантність, доброчесність тощо), а також здатності до творчого мислення, креативності в діяльності.

Нам імponує визначення «професійної підготовки», що подано в авторському тлумаченні М. Лянного, а саме:

— неперервний процес набуття студентами необхідного рівня освіченості (одержання знань, напрацювання вмінь і навичок, розвиток професійно і соціально значущих якостей, формування ціннісних орієнтацій і первинного досвіду діяльності, що забезпечує готовність до виконання трудових функцій);

– створення науково-педагогічними працівниками й адміністрацією ВНЗ відповідного освітнього середовища та належних умов для цілеспрямованого формування і розвитку в майбутніх фахівців сукупності компетентностей, що визначають здатність до професійної діяльності; – результат освітнього процесу;

– професійну підготовленість випускників до фахової діяльності ( професійну компетентність) (Лянной, М. 2019, с. 108).

Система формування професійної підготовки майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту до роботи у спортивних закладах освіти спрямована на вирішення таких завдань:

1) створення умов для становлення професійної компетентності майбутнього тренера-викладача, підвищення міждисциплінарних зв'язків і практичної орієнтованості фахових дисциплін;

2) формування у здобувачів вищої освіти ключових компетенцій майбутнього тренера-викладача: професійних знань, умінь, здібностей і професійно важливих якостей;

3) організація методичної, дидактичної підтримки здобувачів вищої освіти;

4) розвиток навичок рефлексії, самовиховання і самовдосконалення.

Отже, одним із стратегічних завдань професійної освіти є формування особистості сучасного фахівця, який має активну соціальну та професійну позицію, сформовані особистісні якості і здібності, професійні компетентності, готового до постійного самовдосконалення й професійного зростання. Для підвищення якості професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту важливою є зорієнтованість освітнього процесу на умови професійної діяльності потенційного випускника. Доцільно звернути увагу на ґрунтовне опанування здобувачем вищої освіти професійних знань, розвиток умінь і практичних навичок, уміння орієнтуватись у реальній професійній проблемній ситуації, а також знаходити шляхи і засоби розв'язання її, планування власної концепції навчання, спрямованої на кар'єрне зростання, тобто формуванню його професійної мобільності.

Наразі стратегія модернізації системи вищої фізкультурної освіти спрямована на інтеграцію до світового освітнього та наукового простору, підвищення її якості й оперативне реагування на інноваційні зміни на ринку фізкультурно-спортивних послуг. Зважаючи на це, у багатьох країнах докладаються значні зусилля для організації професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту, зорієнтованої на сучасну економіку, професійно-особистісний розвиток тренерів-викладачів з виду спорту, розширення їхніх можливостей, що безпосередньо пов'язано з формуванням

Як зазначив у своїй доповіді В. Кремень, «державна освітня політика здійснюється в умовах розширення спектру та збільшення сили трансформаційних впливів європейської інтеграції та світової глобалізації...» (Кремень, 2016, с. 4). Тому в умовах сьогодення актуалізується питання переформування підготовки майбутніх фахівців у закладах вищої освіти країни відповідно до світових стандартів. Безумовно, удосконалення потребує й система професійної підготовки майбутніх фахівців сфери фізичної культури і спорту з урахуванням передового зарубіжного досвіду, поєднання його з вітчизняними напрацюваннями.

Науковиця О. Гомонюк вважає, що в сучасних умовах зміст освіти має формувати адекватну сучасному рівню знань картину світу, інтегрувати фахівців у національну та світову культуру (Гомонюк, 2011а, 149).

Нам імponує думка авторського колективу Ф. Ващук, В. Бунда, А. Фегер, С. Бунда щодо концепції сучасної вищої освіти в Україні, метою якої є «створення такої моделі освітнього процесу, в якій би оптимально поєдналися кращі вітчизняні й зарубіжні традиції. Поєднання гуманістичних традицій української педагогіки та зарубіжного досвіду виховання особистості, здатної до активних самостійних дій, дозволить створити динамічну, мобільну, конкурентоспроможну модель освітньої системи» (Ващук, 2011, с. 8).

У своїх працях Н. Бідюк акцентує увагу на тому, що вивчення зарубіжного досвіду професійної підготовки фахівців різних галузей та



«виокремлення позитивних аспектів такого досвіду сприятимуть подальшому вдосконаленню національної системи вищої освіти» (Бідюк, 2016, с. 123).

На нашу думку, вивчення та творче використання прогресивного досвіду професійної підготовки фахівців фізичного виховання та спорту в закладах вищої освіти зарубіжних країн уможлиблює вдосконалення вітчизняної системи фізкультурно-спортивної освіти, інтернаціоналізації освіти, розвитку міжнародних освітніх програм, інтеграції її в європейський та світовий освітній простір та підвищення конкурентоспроможності освіти в Україні.

Значний науковий інтерес викликають дослідження практики реалізації професійної підготовки фахівців фізичної культури і спорту у зарубіжних країнах, що демонструють високий рівень підготовленості тренерів-викладачів з різних видів спорту відповідно до світових стандартів (Н. Василенко, 2012; І. Грінченко, 2013; А. Сватъєв, 2016; Є. Павлюк, 2017 та ін.).

Зарубіжний досвід підготовки фахівців цієї сфери вивчали такі вітчизняні науковці, як: Є. Приступа – професійна підготовка фахівців фізичного виховання та спорту в Європі; Л. Сущенко – професійна підготовка майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту в зарубіжних країнах (США, Велика Британія, Бельгія, Франція); Р. Карпюк – професійна підготовка майбутніх фахівців з адаптивного фізичного виховання в зарубіжних країнах; А. Сватъєв – тенденції професійної підготовки фахівців зі спорту та фізичної культури у країнах Західної Європи та Азіатсько-Тихоокеанського регіону; Є. Павлюк – фахова підготовка майбутніх тренерів-викладачів в США, Німеччині та Польщі.

З 2007 року до теперішнього часу Україна є членом Міжурядового комітету ЮНЕСКО з питань фізичного культури та спорту (CIGEPS). Станом на сьогодні розвиток сфери фізичної культури і спорту, професійна підготовка фахівців цієї галузі є одним з перспективних напрямів в рамках взаємодії між Україною та ЮНЕСКО.

Досліджуючи сучасні тенденції професійної підготовки фахівців фізичного виховання в країнах Європейського союзу, зазначимо, що більшість європейських університетів й інститутів фізичної культури об'єднано в

Європейську мережу спортивної науки, освіти та зайнятості (ENSSEE). Метою цієї організації є спрямованість на розвиток сектора спорту і спортивної науки, а пріоритетною діяльністю – співпраця спортивних закладів вищої освіти у створенні освітніх програм, що значною мірою забезпечують конкурентоспроможність випускника на ринку праці та задовольняють потреби ринку фізкультурно-спортивних послуг Європейського Союзу у висококваліфікованих фахівцях.

У Великій Британії освітні стандарти та навчальні плани розробляються та функціонують відповідно до Закону про освіту (1988) та «Національного навчального плану» (National Curriculum). Для Великої Британії характерною є дворівнева освіта: Undergraduate (перша вища освіта, бакалавр), Postgraduate (друга вища освіта, магістратура). Професійна підготовка майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту здійснюється на факультетах фізичної культури і спорту при університетах та інститутах. Освітні програми підготовки тренерів на першому освітньому рівні, зазвичай, передбачають трирічний термін навчання. Водночас, існують і чотирирічні бакалаврські програми, які у переважній більшості характерні для Шотландії. Професійна підготовка майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту відрізняється варіативністю напрямів та змісту спеціалізованих програм бакалаврського рівня: спорт (тренерська діяльність), спорт (фітнес), спортивні науки та фізичне виховання, психологія спорту, лідерство в спорті, адаптивна фізична культура, спортивна терапія, менеджмент фізичної культури тощо. Слід зазначити, що для здобувачів освіти навчання в університеті за обраними напрямом є потенційно важливим проміжним кроком на шляху до професійного становлення, конкурентоздатності в обраній професії та побудови вдалої кар'єри.

Навчальний план для здобуття ступеня бакалавра розрахований на вивчення дисципліни фундаментального циклу, циклу професійно-зорієнтованих дисциплін, а саме: педагогіка, лідерство та коучинг, фізіологія, біомеханіка, психологія, етика й аналіз ефективності у спорті, пропонуються

елективні модулі. Зазвичай підготовка за фізкультурними напрямками має інтерактивну, інноваційну практичну спрямованість навчання, що забезпечується інтеграцією між курсами та модулями для сприяння мультидисциплінарному розумінню науки про спортивний тренінг, розширення спектру професійних кваліфікацій та формування професійної мобільності.

Магістерська програма розрахована на два роки навчання і спрямована на глибоке розуміння теорії та досліджень, що пов'язані зі спортивним тренінгом та практичним розв'язанням професійних завдань з певного виду спорту, за рахунок вивчення низки інноваційних спортивних практик, використання на практиці сучасних методів та підходів для розвитку професійних знань зі спорту, педагогіки, рефлексії, наставництва (коучингу), спортивної психології та спортивного відбору. Для набуття професійно-практичного досвіду значна увага приділяється взаємозв'язку практики та теорії: студентам надається підтримка в розвитку навичок рефлексивного, аналітичного та критичного мислення, для вдосконалення їхньої професійної практичної діяльності за рахунок спільної роботи з професіоналами-практиками та штатними тренерами національних команд та клубів. Магістерська програма передбачає виконання письмових завдань, робочих та дослідницьких проєктів, презентацій, що призначені для поєднання теорії спортивної науки з власною практичною професійною діяльністю студента, і є ефективним способом індивідуалізації навчання, розвитку критичного та аналітичного мислення здобувача освіти.

У Великій Британії, як і в Україні, переважними формами навчальних занять є лекції, семінари, практикуми, лабораторні, індивідуальні та групові консультації. До інноваційних форм можна віднести «сендвіч-курси», «почергову освіту» (чергування теоретичної та практичної підготовки у межах одного навчального року). Провідну роль у процесі навчання відіграє організація співпраці між студентами та викладачами: виконання в тісній взаємодії практичних та творчих завдань, метою яких передусім є набуття досвіду тренерської роботи, оволодіння технікою і тактикою тренування, а

також розвиток педагогічної майстерності (Карпюк, 2008; Дерєка, 2016).

Згідно європейських стандартів, у системі вищої освіти Німеччини виділяють наступні кваліфікаційні рівні: бакалаврат (6 семестрів або 3 роки), магістратура (2-4 семестри), PhD програма (Павлюк, 2017; Василенко, 2018).

Аналізуючи професійну підготовку майбутніх фахівців фізичної культури і спорту в Німеччині, слід зазначити, що бакалаврські програми є міжнародно визнаними, мають загальний обсяг 180 кредитних балів та стандартний період навчання – шість семестрів. Підготовка фахівців відповідної галузі здійснюється за наступними напрямками: Управління спортом та спортивні комунікації (SMK), Спорт та ефективність (тренерська діяльність) (SUL), Спортивна журналістика (SPJ), Спортивне управління дозвіллям та масовий спорт (SBV), Спортивна терапія та профілактика здоров'я (SGP) тощо. Заклади вищої освіти, що готують фахівців сфери фізичної культури і спорту, поєднують освітній процес із науково-пошуковою роботою здобувачів освіти, акцентуючи увагу на формуванні особистості майбутнього фахівця, як професіонала в обраній професійній галузі.

Зазвичай, у рамках програм бакалаврату є сім навчальних модулів (від BAS 1 до BAS 7) базового етапу. Модулі складаються з курсів, які доповнюють один одного за змістом, або будують один на одного. Кредитні бали (CP) нараховуються в кожному модулі, що складає загалом 180 CP в кінці успішного курсу. У рамках ключових кваліфікацій визначаються компетенції, що стосуються профілю навчання та специфіки ринку праці. Цей етап дослідження включає загалом три модулі (SQ 1-SQ 3): комунікація, ключові проблеми самоврядування (розглядається соціальна диференціація в суспільстві та вивчаються методологічні підходи, необхідні для емпіричної роботи), англійська мова за фахом. На третьому році навчання індивідуальний профіль студента доповнюється ще двома модулями: теоретичним (з акцентом на прикладну науку) і практичним (з акцентом на обраному виді спорту). Для вибору двох модулів пропонується значна кількість варіативних курсів.

Бакалаврський рівень передбачає виконання наукової роботи. Тема бакалаврської роботи визначається відповідно до спеціальності та обраної індивідуальної траєкторії навчання.

Обов'язковим є професійне стажування (практики), яке необхідно пройти у п'ятому семестрі всіх програм бакалаврату. Напрями «Спорт та ефективність» та «Спортивна терапія та профілактика здоров'я» передбачають обов'язкове стажування і на другому році навчання. У рамках практик студенти обирають три модулі, що поглиблюють здобуті профільні знання та сприяють індивідуальному професійному розвитку. Таким чином, профіль моделюється відповідно особистих інтересів та професійних уявлень здобувача освіти.

Спортивні університети Німеччини пропонують кілька магістерських програм, що поглиблюють або доповнюють наукові знання, які здобуті на бакалаврському рівні («Тренування та спорт вищих досягнень», «Психологія у спорті та фізичних вправах», «Міжнародний розвиток спорту та політика», «Спорт, медіа та комунікаційні дослідження», «Технологія людини у спорті та медицині», «Спортивний туризм», «Спортивний менеджмент», «Реабілітація, профілактика та управління здоров'ям»). Усі магістерські курси акредитовані як очні курси зі стандартним терміном навчання у чотири семестри та загальним обсягом 120 кредитних балів. Магістерські курси в спортивних університетах мають модульну структуру. Модуль складається з теоретичної та практичної частин, є самостійною одиницею із визначеними цілями, змістом, а також формами викладання та навчання і завершується оцінюванням модуля. Наприклад, магістерська програма напряму «Тренування та спорт вищих досягнень» включає загалом 14 модулів, дев'ятитижневу практику та магістерську дисертацію. В університетах широко застосовується академічна мобільність та система дуального професійного навчання, які забезпечують підготовку мобільних кадрів, здатних швидко адаптуватися до змінних умов ринку праці, систематичного підвищення кваліфікації, перекваліфікації.

У контексті нашого дослідження цікавим є дослідження професійної підготовки фахівців сфери фізичної культури і спорту у Північній Європі, де освіта є ключовим пріоритетом і, висуваючи високі академічні вимоги до освітнього рівня особистості, в поєднанні з інноваційними технологіями навчання, освітні інституції скандинавських країн готують здобувачів освіти до виконання своєї активної ролі в суспільстві, пріоритетом якого є знання. У цьому контексті важливим є використання загальних принципів, що характеризують освіту в Північній Європі, а саме: неперервність навчання, доступність для всіх, універсальність, що є актуальним і для вітчизняної системи освіти.

Рівень освіти в країнах Скандинавії є одним із найвищих у світі, що доводить щорічний рейтинг національних систем вищої освіти (U21 Ranking of National Higher Education Systems). Держави виділяють з бюджету на розвиток цієї галузі набагато більше, ніж в середньому по Європі.

У Швеції професійна підготовка фахівців фізичного виховання та спорту здійснюється в університетських коледжах (*högskola*) та університетах (*university*). Університети та коледжі Швеції мають високий ступінь автономії, що проявляється у праві самостійного розроблення і впровадження навчальних програм і навчальних планів відповідно до загальних цілей і стандартів фахової підготовки майбутніх фахівців, що визначаються Законом Швеції «Про вищу освіту» (Higher Education Act), Положенням «Про вищу освіту» (The Higher Education Ordinance).

Університети Швеції здійснюють підготовку спортивних тренерів та педагогів на основі навчальних планів трьох циклів навчання: бакалаврат, магістратура і докторантура. Тривалість першого циклу зазвичай становить три роки, магістерська програма являє собою наступний цикл підготовки у закладі вищої освіти і триває один або два роки. Ступінь бакалавра передбачає 180 кредитів (ЄКТС) навчального навантаження, за основним напрямом підготовки навчання відбувається упродовж трьох семестрів та включає розроблення наукового проекту (15 кредитів ЄКТС). Професійна підготовка магістрів з

фізичної культури і спорту у діяльності закладів вищої освіти країни відрізняється варіативністю змісту навчальних програм, що дає змогу оперативно реагувати на запити суспільства і ринку праці та сприяє підготовці кваліфікованих тренерів, інструкторів, спортивних менеджерів для національного та міжнародного спорту.

Навчальні програми і плани першого циклу спрямовані на розвиток прикладних навичок та критичної бази знань для ефективної трудової діяльності у сфері спорту, дозвілля та охорони здоров'я як місця для соціальних змін. Особлива увага приділяється здатності застосовувати різні теорії та методи для розуміння й аналізу використання спорту в напрямку сталого розвитку суспільства. Крім того, програма навчання спрямована на забезпечення місцевих, регіональних, національних та міжнародних перспектив у сфері спорту, спортивної науки. Зазвичай, структуру навчального плану складають 6 курсів дисциплін, до яких включено структуровані модулі. Практична підготовка майбутніх фахівців тренерського профілю ґрунтується на співпраці між університетом та федераціями з видів спорту і реалізується у процесі виконання навчальних проєктів і проходження практики. (Додаток Б).

Випускники бакалаврату університету можуть продовжити навчання на другому циклі підготовки. Магістерська програма розрахована на 120 кредитів (ЄКТС) та складається з обов'язкових (30 кредитів (ЄКТС), факультативних курсів (60 кредитів (ЄКТС) та магістерської кваліфікаційної роботи (30 кредитів (ЄКТС)). Особливістю освітньої діяльності шведських університетів спорту є вдосконалення змісту підготовки тренерів шляхом щорічного перегляду відповідних навчальних планів. Так, актуальність курсів за вибором визначається науковими темами, що досліджуються в університеті на відповідний навчальний рік, що забезпечує постійне оновлення фахової підготовки. За результатами навчання випускники набувають теоретичні знання та практичні навички, що необхідні для реалізації цілей спортивного руху та розвитку видів спорту на національному та міжнародному рівнях; уміння застосовувати провідний науковий досвід, здійснювати аналіз підготовки

спортсменів з видів спорту; здатність пов'язувати наукові теорії з професійними завданнями тренера з виду спорту та керівника спортивної асоціації, організації.

Система вищої освіти Норвегії складається з державних університетів, спеціалізованих університетів, державних коледжів, що реалізують професійну вищу освіту, та приватних коледжів. У країні прийнята трирівнева система надання академічних ступенів: бакалаврат, магістратура та докторантура. Навчання на бакалавраті триває три роки, після закінчення студенти отримують диплом, який дорівнює 180 кредитів (ЄКТС). Норвезькі університети вимагають глибокого знання напряму, який студент вивчатиме в магістратурі, тому є обов'язковим закінчення програми бакалавру за тією ж або спорідненою спеціальністю.

Професійна підготовка майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту у Норвезькому університеті спорту (*Norges idrettshøgskole, NIH*) відрізняється варіативністю напрямів і змісту спеціалізованих програм бакалаврського рівня, зокрема: «Тренерська діяльність і психологія спорту», «Фізичне виховання різних верств населення», «Спортивний менеджмент, спорт у суспільстві», «Фізичне виховання на відкритому повітрі» та «Викладач кафедри фізичного виховання та спортивних дисциплін», що уможливорює враховувати потреби національного ринку праці та особистісні уподобання здобувачів вищої освіти (Офіційний сайт університету).

Підготовка тренерів і спортивних психологів першого освітнього рівня (*Bachelor i trenerrollen og idrettspsykologi*) передбачає трирічний термін навчання загальним обсягом 180 кредитів (ЄКТС). Навчальні плани підготовки фахівців фізичної культури і спорту розроблені відповідно до «Положення про граничний план трирічної підготовки викладачів практичної та естетичної тематики» (Положення про граничний план трирічної підготовки викладачів практичної та естетичної тематики). До плану першого року навчання входять загальноосвітні курси для всіх програм бакалавру (30 кредитів (ЄКТС), решта –



специфічні для кожної програми, що надають студенту інтегровані мультидисциплінарні знання та навички. Упродовж першого року навчання студенти оволодівають базовими теоретичним знаннями та практичними навичками щодо ролі тренера, спортивного психолога з урахуванням особливостей сучасного ринку спортивних послуг; у них формуються уміння планувати, організовувати, проводити і оцінювати тренування, здійснювати психологічний супровід як окремих спортсменів різного рівня кваліфікації та віку, так і команд в цілому.

На другому році навчання студент обирає один з двох профілів, що дає змогу поглибити і розширити знання, сформувати практичні уміння та здобути професійний досвід, у тому числі за рахунок низки факультативних курсів і участі в академічній мобільності. На цьому етапі навчання студентам, які обрали тренерський напрям, надається можливість обрати конкретний вид спорту, який вони можуть прив'язати до навчальної практики. Під час практики (2-3 курс), яка здійснюється у співпраці з Норвезькою спортивною асоціацією та/або асоціацією, клубом з обраного виду спорту, студенти одержують практичні навички майбутньої професійної діяльності.

Головним завданням третього року навчання є індивідуалізація навчання, розвиток аналітичного і критичного мислення здобувачів вищої освіти, безпосередня підготовка майбутніх тренерів до виконання фахових обов'язків щодо розв'язання конкретних професійних завдань, що забезпечується передусім виконанням наукового проєкту (дисертація бакалавра, *bacheloroppgave*) (Табл. 1.2.).

Таблиця 1.2

Фрагмент навчального плану підготовки бакалаврів  
(*Bachelor i trenerrollen og idrettspsykologi*) програми навчання  
«Тренерська діяльність та психологія спорту» в *Norges idrettshøgskole*, м. Осло (  
Офіційний сайт *Norges idrettshøgskole, NIH*)

Код дисципліни	Назва дисципліни	ЄКТС
1 курс (обов'язкові дисципліни)		
<a href="#">IDR107</a>	Спорт і суспільство	10
<a href="#">IDR109</a>	Наука про фізичні вправи	10
<a href="#">IDR111</a>	Ігри з м'ячем 1	5
<a href="#">IDR112</a>	Ігри з м'ячем 2	5

## Продовження таблиці 1.2

Код дисципліни	Назва дисципліни	ЄКТС
<a href="#">IDR113</a>	Індивідуальний спорт 1	5
<a href="#">IDR114</a>	Індивідуальний спорт 2	5
<a href="#">Ti100</a>	Психологія спорту та спортивної діяльності	10
<a href="#">THP101</a>	Функціональна анатомія	10
2 курс (обов'язкові дисципліни)		
<a href="#">TCI230</a>	Тренерська діяльність (Коучинг) 1	10
<a href="#">TCI240</a>	Спеціалізація / Навчання 1	10
<a href="#">TCI241</a>	Спеціалізація / Навчання 2	10
<a href="#">TCI250</a>	Спортивна психологія 1 – Мотивація та навчання у спорті та фізичній активності	
<a href="#">TCI255</a>	Спортивна психологія 2 – Психологія продуктивності у спорті	10
<a href="#">STA200</a>	Методи статистики	5
<a href="#">VTM200</a>	Теорія і методи науки про спорт	5
<a href="#">CPR</a>	Курс інструктора – перша допомога	
3 курс (обов'язкові дисципліни)		
<a href="#">TCI331</a>	Тренерська діяльність (Коучинг) 2	10
<a href="#">TCI342</a>	Спеціалізація / Навчання 3	10
<a href="#">TCI390</a>	Науковий проект	10
3 курс (рекомендовані факультативи)		
<a href="#">TCI317</a>	Системи аналізу в спорті	10
<a href="#">TCI355</a>	Прикладна спортивна психологія	10
<a href="#">IBI217</a>	Харчування та фізична активність	10
<a href="#">FAN385</a>	Спортивна медицина	10

Крім бакалаврських, університет пропонує магістерську програму, що розрахована на 120 кредитів (ЄКТС). Магістерська програма підготовки забезпечує загальну спортивну наукову компетентність та розрахована на два роки навчання. Перший рік складається з обов'язкових курсів і тематичних семінарів, у загальній кількості 60 кредитів (ЄКТС), другий – з виконання магістерської роботи, 60 кредитів (ЄКТС). (Додаток В).

Характерною ознакою системи освіти скандинавських країн є популяризація концепції «навчання впродовж життя» («lifetime learning»). Зазначене поняття має спектр синонімів та інтерпретацій, що зустрічаються у зарубіжних джерелах при дослідженні відповідного явища, а саме: lifelong learning (пожиттєва освіта), continuing education (освіта, що триває), continuing professional education (професійна освіта, що триває), recurrent education (освіта,

що поновлюється), further education (подальша освіта), permanent education (перманентна освіта). У кожному з наведених термінів акцентується увага на певній стороні явища, однак не зважаючи на різницю в дослівному перекладі англomовних термінів, головний фундаментальний принцип неперервності в навчанні зберігається в кожному з них.

У країнах Північної Європи використовують термін «recurrent education» (освіта, що поновлюється) (Желуденко, 2008). Змістом такої освіти передбачається розподіл процесу навчання на рівні частини і чергування його з професійною діяльністю, що триває упродовж усього життя (Аніщенко, Баніт & Василенко, 2016, с. 8). Як зазначає В. Биков, таким чином створюється суспільство знань (знаннєве суспільство (knowledge society), в якому «переважна частина населення поділяє думку про те, що неперервне, протягом всього життя, пізнання світу і вдосконалення (самовдосконалення й удосконалення за допомогою зовнішніх систем) є головною метою життя людини» (Биков, 2014, с. 33).

Узагальнення зарубіжного досвіду підготовки тренерів дає можливість зробити висновок, що в різних країнах Європи науковці та педагоги спрямовують свою увагу на створення єдиної інтегрованої системи професійної підготовки конкурентоздатних професійно мобільних спортивних тренерів у закладах вищої освіти, що ґрунтується на компетентнісній моделі фахівця. Також можна стверджувати, що за структурою освітніх програми суттєво не відрізняються, оскільки складаються з обов'язкових та вибіркового компонентів, що передбачає зв'язок між навчальними дисциплінами, інтеграцію та взаємодоповнення. Це сприяє міцному взаємозв'язку теоретичної і практичної сфер майбутнього випускника. Варіативність освітніх програм дає змогу гнучко реагувати на запити ринку праці, враховуючи особистісні уподобання здобувачів вищої освіти за рахунок вільного вибору освітніх компонентів. Навчання тренерів передбачає взаємозв'язок теоретичної і практичної підготовки, тренерського стажування, організація освітнього процесу спрямована на розширення спектру профілів підготовки фахівців на засадах

освітньої інтеграції.

Безумовно, актуальність питання професійної підготовки фахівців сфери фізичної культури і спорту передусім пов'язана з соціальним замовленням. Сучасному роботодавцю потрібний фахівець, в якого існує не тільки концептуально-прикладна база в рамках професійної галузі знання, а й такі навички та вміння, що дають можливість ці знання в перспективі ефективно застосувати в умовах безперервного становлення і постійної модифікації, пов'язаної з соціальними тенденціями. Вони проявляються в активній динаміці, швидкому розвитку і старіння технологій, а разом з ними і сфер, що їх обслуговують. При цьому саме мобільність стає тією якістю, властивістю, характеристикою особистості, що дає можливість суб'єкту успішно реалізувати себе в контексті професійної діяльності.

На підставі здійсненого аналізу професійної діяльності тренера-викладача та підготовки фахівців сфери фізичної культури і спорту у країнах Європи, можна стверджувати, що професійна мобільність передбачає адекватний рівень знань (здатність ними оперувати, а також здатність їх засвоювати), навичок і умінь (здатність їх самостійно формувати) й адаптивність, зокрема і на міжнародному рівні, для можливості їх успішної реалізації (Hirschi & Valero, 2015, p. 226).

Отже, зміст професійної освіти має передбачати сучасні перспективні вимоги до фахівця як до суб'єкта різних видів соціальної й професійної діяльності, а освітні програми підготовки майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту – формування таких компетенцій, що належать до їхньої професійної мобільності:

- освітня компетенція – здатність і готовність навчатися, самовдосконалюватися упродовж життя, підтримувати професійний, соціальний потенціал в умовах інноваційного розвитку фізичної культури і спорту;
- соціальні компетенції – здатність до комунікації, успішної адаптації до нових соціальних, економічних, професійних умов, партнерство на різних

рівнях;

- ціннісно-сміслові компетенції – здатність діяти відповідно до етичних і правових норм, усвідомлення своєї ролі та призначення, здатність обирати цільові установки, приймати рішення;

- методичні компетенції – рефлексія, гнучкість, креативність, здатність до абстрактного мислення, аналізу і синтезу.

### **1.3. Структура, критерії, показники та рівні формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту**

Одним із провідних чинників розвитку освіти є зміст, що визначається потребами особистості й держави, рівнем розвитку науки, основними тенденціями розвитку суспільства. Адже існуюче соціальне замовлення суспільства до вищої освіти передбачає підготовку випускника, який готовий не тільки виконувати певний вид професійної діяльності, а й освоювати нові способи і види діяльності в обраній професії, підвищувати рівень кваліфікації і освіти. Саме тому більшість науковців, які досліджували професійну мобільність, вважають її одним із «показників рівня соціалізації особистості, що проявляється не лише в пристосуванні особистості до певних професійних умов, але і спрямована на їх зміну. Ступінь зміни цих умов є показником сутності професійної мобільності» (Чорна, 2018, с. 54).

Структура у Великому тлумачному словнику трактується як взаємозв'язок складових частин цілого (с. 1405). Як справедливо зауважує В. Загвязинський, цей взаємозв'язок забезпечує цілісність об'єкта і збереження його основних властивостей під впливом зовнішніх чинників (Педагогічний словник, 2008, с. 53).

Компонент – складова частина чого-небудь, складник (Великий тлумачний словник, 2009, с. 561).

У Словнику з педагогіки «критерій» розглядається як ознака, що лежить в основі оцінки (Словник з педагогіки, 2005, с. 149).

У Педагогічному словнику за редакцією В. Загвязинського «показник» тлумачиться як характеристика частини досліджуваного об'єкта, яку можна виміряти і надати кількісну і якісну інформацію про певну її властивість (Педагогічний словник, 2008, с. 49).

У сучасних наукових дослідженнях не існує єдиного підходу щодо розуміння структури професійної мобільності фахівця. Узагальнення точок зору науковців на структуру професійної мобільності фахівця дає можливість виокремити певні напрями досліджень.

З погляду авторів, дослідження яких ми віднесли до першої групи, доцільно розглядати структуру професійної мобільності як сукупність компонентів, що інтегрують набір особистісних якостей. Розвиток цих характеристик призводить у кінцевому результаті до її формування.

Так, визначаючи структуру професійної мобільності як угруповання якостей, В. Міщенко виокремила такі компоненти: мотиваційний (сформована внутрішня потреба в професійній мобільності, що включає в себе прагнення до ефективного кар'єрного росту на основі наявних знань; когнітивно-компетентнісний (здатності і «знанієва» основа професійної мобільності, що безпосередньо пов'язані з умінням самостійно оволодівати різними видами професійних знань; рефлексивно-оціночний (усвідомлення особистістю потенціалу своєї професійної мобільності, сформована на основі рефлексії, готовність до такої мобільності (Мищенко, 2009, с. 38).

Дослідники Є. Зеєр, М. Кормільцева, визначаючи структуру професійної мобільності, звертаються передусім до психологічних якостей особистості та виокремлюють такі її складові: базовий компонент (індивідуально-типологічні, психофізіологічні властивості, особистісні якості і властивості, інтелектуальні властивості); суб'єктний – усвідомлення необхідності зміни професії, спеціальності тощо, вибір шляхів реалізації цього рішення (готовність до прояву професійної мобільності); конативний – поведінкові реакції, конкретні зовнішні дії (Зеєр & Кормільцева, 2009, с. 75).

Науковець Л. Горюнова, характеризуючи феномен професійної мобільності, також зосереджує увагу на психологічних складових, а саме: якість особистості, що забезпечує внутрішній механізм розвитку людини через сформованість ключових, загальнопрофесійних компетентностей; діяльність людини, детермінована подіями, що змінюють середовище, результатом якої слугує самореалізація людини в професії й житті; процес перетворення людиною самої себе і навколишнього професійного і життєвого середовища (Горюнова, 2000, с. 12).

Розглядаючи структуру професійної мобільності, науковці-педагоги визначали її як оптимальний стиль діяльності фахівця у процесі професійної самореалізації. Вони представляють структуру професійної мобільності у вигляді комплексу конкретних якостей і властивостей особистості: активність, адаптивність, комунікативність, креативність, готовність до нововведень, інтелектуальна лабільність, рефлексивність, наднормальна активність тощо (Ю. Дворецька, 2007; Є. Зеєр, 2008; С. Нужнова, 2010; О. Безпалько, 2012).

У моделі професійно мобільного кваліфікованого робітника Л. Сушенцева виокремила такі, найбільш значущі, складові: когнітивну, що представляє собою базові, універсальні, фундаментальні, актуальні знання з тих галузей, які виділяються як сфери ключових компетенцій для цього виду професійної діяльності; процесуально-діяльнісну, яка формує вміння оперативно й гнучко застосовувати у практичній діяльності знання, вирішувати професійні завдання найбільш прийнятним і дієвим способом; організаційно-діяльнісну, основу якої становить здатність до самоорганізації, саморозвитку, що забезпечує фахівцю вміння постійно оновлювати свій арсенал знань і способів діяльності, організовувати внутрішні й зовнішні ресурси, необхідні для розв'язання конкретного професійного завдання (Сушенцева, 2011, с. 179).

Погоджуючись з думкою Ю. Дворецької, Л. Горюнової та Л. Сушенцевої щодо визначення професійної мобільності на рівні особистісних якостей, особливостей діяльності та процесів перетворення самої особистості, її діяльності й оточуючого середовища, О. Безпалько наголошує, що в



суб'єктивному аспекті «мобільність залежить від таких індивідуальних характеристик людини, як потреби, інтереси, ціннісні орієнтації, моральні якості та інші мотиваційні чинники» (Безпалько, 2012, с. 76). Дослідниця запропонувала у структурі професійної мобільності соціальних педагогів виокремити такі компоненти, як: особистісний (гнучкість розуму, комунікабельність, емоційна стабільність, неупередженість, позитивне мислення, вольовий потенціал, пластичність, наполегливість, висока працездатність, креативність); інструментальний (соціальна активність, професійна ініціативність, готовність до ризику, прагнення до саморозвитку); діяльнісний (визначати цілі діяльності та стратегії їх реалізації, контактувати з представниками різних вікових та соціальних груп, приймати рішення в нестандартних ситуаціях, самостійно вирішувати професійні проблеми, адекватно оцінювати свої професійні здобутки) (Безпалько, 2012, с. 78).

Друга група досліджень аналізує структуру професійної мобільності ґрунтуючись на компетентнісному підході з урахуванням змісту професійної діяльності.

Так, у своєму дослідженні Л. Амірова виокремлює такі компоненти, як: особистісна компетентність – сукупність компетенцій, що стосуються особистості (набір характерних якостей окремої особистості); професійна компетентність – сукупність компетенцій людини, що стосуються її професії (здатність до виконання роботи); соціальна компетентність – сукупність компетенцій людини, що стосуються її соціального життя (вміння жити і працювати в соціумі); особливі переваги особистості, USP особистості – характерні риси, переваги особистості, які роблять людину унікальною і можуть бути корисні, цікаві, наприклад, роботодавцю (Амірова, 2009).

Науковець С. Нужнова розробила компетентнісну модель випускника закладу вищої освіти готового до професійної мобільності, в якій відображено фізіологічні й психолого-педагогічні особливості розвитку особистості студентського віку, умови інформатизації суспільства, соціально-економічні умови ринку освітніх послуг. На думку дослідниці, схарактеризовані умови

дозволяють зробити зазначену модель гнучкою і адекватною реальному об'єкту, врахувати можливість ефективного розвитку тієї чи іншої якості в освітньому процесі, визначити пріоритетні напрями розвитку освітньої системи.

Науковиця в структурі феномену професійної мобільності виокремила наступне: соціально-правову, комунікативну, інформаційну, мовну компетенції та спеціальний компонент, який характеризується вмінням адаптуватися до нової професії чи нових професійних функцій, розробляти і реалізовувати плани професійного саморозвитку і самореалізації та визначається загальнопрофесійною, інтелектуальною і організаційно-діяльнісною компетенціями (Нужнова, 2012).

Характеризуючи професійну мобільність як здатність особистості засвоювати нові професії, спеціальності та професійні інноваційні технології, науковець В. Солоненко пропонує розглядати в її структурі інваріантну складову (оволодіння ключовими компетенціями) і варіативну складову (оволодіння професійними і спеціальними компетенціями) (Солоненко, 2010, с. 213).

Грунтуючись на розумінні мобільності як якості особистості, що проявляється та реалізується лише в діяльності, можна виокремити третю групу досліджень. Так, І. Ващенко та В. Гринько визначають такі самостійні складові професійної мобільності майбутніх фахівців: «якість особистості, що забезпечує внутрішній механізм розвитку особистості на основі сформованості ключових та загальних компетентностей; діяльність особистості, детермінована подіями, які змінюють середовище та результатом якої є самореалізація особистості в професії і житті; процес перетворення особистості самої себе і оточуючого професійного та життєвого середовища» (Ващенко & Гринько, 2013, с. 101). Відповідно до такого розуміння досліджуваної категорії професійна мобільність розглядається як динамічна якість особистості, що забезпечує адаптаційні процеси фахівця до перманентних умов професійної діяльності, сприяє розвитку його готовності до постійного самовдосконалення й саморозвитку. Базовими компонентами його є: професійні компетентності (ключові та загальнопрофесійні), готовність особистості до змін, професійна та

соціальна активність.

У наукових працях В. Вороновської професійна мобільність визначалась у поєднанні двох основних аспектів: особистісного (мотиваційного, регулятивного, комунікативного компоненти) та діяльнісного (когнітивно-інформативного та організаційного компоненти). Дослідниця зазначає, що «особистісний аспект професійної мобільності визначає якісну характеристику майбутнього фахівця відповідно до змісту професійної мобільності (мотивації, регуляції виявлення психічних процесів, комунікативних особливостей); діяльнісний аспект представляє компоненти професійної мобільності, що виявляють динамічні перетворення особистості, спричинені актуалізацією потреби у мобільності (когнітивність, активність, адаптивність)» (Вороновська, 2016, с. 56).

У дисертаційній роботі І. Чорної обґрунтовано основні структурні компоненти професійної мобільності майбутніх економістів, а саме: мотиваційний, особистісний, когнітивний, діяльнісний. Дослідниця визначено такі показники компонентів: мотиваційний – прагнення до пізнання, накопичення знань і професійного вітчизняного і зарубіжного досвіду в межах своєї спеціальності; особистісного – готовність особистості мобілізувати внутрішній потенціал у професійній діяльності, активізація пізнавальної діяльності студентів для розв'язання професійних проблем, самостійність, пристосованість до змін і непередбачувальних ситуацій професійної діяльності; когнітивного – знання змісту діяльності, володіння професійною іноземною мовою, діяльнісного – здатність до професійної діяльності, її планування, структурування, проектування та прогнозування результатів, здатність реалізувати іншомовну комунікацію в професійному середовищі, уміння виконувати професійно важливі завдання (Чорна, 2018, с. 102).

Автори монографії «Формування професійної мобільності вчителів: акмеологічний підхід, загальна середня освіта» Л. Рибалко, Р. Черновол-Ткаченко, І. Горбачова до структури та змісту професійної мобільності вчителя відносять мотиваційно-актуалізаційний компонент професійної мобільності, що

передбачає усвідомлення потреб змінювати себе, здатності пристосовуватися до змінних умов праці, виокремлення власних сильних сторін розвитку особистості, на які можна спиратися в складних ситуаціях; компетентнісно-діяльнісний компонент, який являє собою ті компетенції, які є необхідними для мобільного педагога; рефлексивно-адаптивний компонент, який передбачає аналіз результатів педагогічної діяльності й роботи над собою, що дозволяє вчителю пристосуватися за нових освітніх умов, займатися інноваційною діяльністю (Рибалко, Черновол-Ткаченко & Горбачова, 2019, с. 20). У зазначеній роботі автори підтримують думку професора Р. Пріми в тому, що професійна мобільність педагога охоплює різноманітні зміни змісту, характеру та умов учительської праці. Виявлення такої феноменальної здатності призводить до зміни в професії, її спеціалізації, кваліфікації, посади, місця роботи.

У науковій роботі Т. Павлиш обґрунтовано, що основними структурними компонентами професійної мобільності викладача інформатики є мотиваційний, когнітивний, технологічний, комунікативний та рефлексивний. Мотиваційний компонент дослідниця характеризує як «прагнення до високого професіоналізму, постійного професійного розвитку та самовдосконалення; створення власного іміджу» (с. 70). Когнітивний компонент наповнюють необхідні для ефективно професійної діяльності знання, уміння та навички. Технологічний – передбачає оволодіння «здатністю володіти й оперувати інформацією відповідно до професійних потреб» (с. 75); комунікативний – здатністю до міжособистісної комунікації, гуманне ставлення до учасників освітнього процесу, здатністю застосовувати форми, методи й засоби комунікативної взаємодії, технології та прийоми впливу на учасників освітнього процесу. Рефлексивний компонент у дослідженні представлено як «аналіз значущості мотивів і досягнення цільових установок, співвідношення можливостей викладача і зовнішніх умов» (Павлиш, 2018, с. 77).

Науковець В. Гринько, розглядаючи проблему професійної мобільності викладача вищої школи, виокремив такі складові професійної мобільності, як:

сформовану внутрішню потребу в професійній мобільності, самоусвідомлення особистістю власної професійної мобільності, сформовану на основі рефлексії готовність до неї. Дослідник виокремлює необхідні компетентності: професійні (ключові і загальнопрофесійні); готовність особистості до адекватного реагування на ситуацію ускладнення; здатність до прогнозування професійної самореалізації; професійна інтуїція, професійна і соціальна активність, життєвий і професійний досвід (Гринько, 2012, с. 144).

Також слід відзначити дослідження Н. Денисенко, яка окреслила структуру професійної мобільності майбутніх учителів фізичної культури, що формується під впливом освітнього середовища закладу вищої освіти. Основними структурними компонентами дослідниця визначила: мотиваційно-ціннісний, знаннєвий, процесуальний, професійно-комунікативний, креативно-моделюючий (Денисенко, 2021, с. 219).

Ознайомившись з обґрунтованими в науково-педагогічній літературі моделями та структурними компонентами професійної мобільності майбутніх фахівців, можна відзначити, що у більшості своїй вони мають подібні/стабільні структурні одиниці, відмінності ж зумовлені, передусім, різними інтерпретаціями, цілями й завданнями досліджень науковців. У цілому ж, усі зазначені вище структурні моделі є необхідним і достатнім теоретичним підґрунтям для визначення структури професійної мобільності тренера-викладача з виду спорту в межах нашого дослідження, що дало можливість виокремити такі структурні компоненти професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту: мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, рефлексивний (Рис. 1.5).



Рис. 1.5. Структурні компоненти формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту

Розкриємо сутність кожного окремого компонента.

Мотиваційний компонент характеризує внутрішню потребу особистості фахівця в професійному саморозвитку та самореалізації в умовах професійної діяльності, що постійно змінюються, прагнення до оволодіння суміжними спеціальностями, кар'єрного зросту (розвиток мотивації досягнень), готовність до перетворення самого себе і професійного середовища.

Слід зазначити, що рівень розвитку мотиваційної сфери особистості є важливим показником психологічної готовності майбутнього фахівця до професійної діяльності. Характеризуючи цей компонент структури формування професійної мобільності майбутнього тренера-викладача з виду спорту, ми передусім виходили з того, що мотивація створює безпосередній взаємозв'язок між навчальною та професійною діяльністю майбутнього фахівця. Вона впливає на вибір та успішність навчання професії, визначає особливості адаптації та взаємодії особистості у професійному колективі, подальше вдосконалення фахівця.

Мотиваційна складова поєднує мотиви і потреби та, як своєрідний індикатор, має можливість оцінювати ставлення майбутнього фахівця до набуття знань і вмінь, що передбачені професійною діяльністю, а також до

професійного та особистісного розвитку. Формування мотиваційної складової має важливе значення у заохоченні майбутніх фахівців до активного опанування професійними знаннями та вміннями для подальшої діяльності (Зуєва, 2004). Динамічні суспільні зміни здійснюють вплив і на професійну діяльність фахівця фізичної культури і спорту, що висуває перед тренером-викладачем нові завдання та вимоги. Ефективно їх реалізувати стає можливим лише в разі постійного самовдосконалення, саморозвитку (Soltyk, Pavliuk, Choryk, Antoniuk, & Biliński, 2017). У цьому контексті мотивація є першим і невід'ємним етапом у формуванні прагнення до самовдосконалення, самоосвіти, самостійного засвоєння знань та пізнавальної активності.

Мотиваційний компонент розглядається нами як поєднання професійно значущих мотивів і потреб діяльності, що формуються за умови стійкого інтересу і позитивного ставлення до професії. Мотиваційна складова являє собою систему внутрішніх спонукань, що формують трудову активність особистості, наявність у здобувачів вищої освіти ціннісних орієнтирів у мотивації до виконання професійних обов'язків, прагнення до успіху в обраній діяльності, спрямовує на досягнення професійних цілей та подолання сумнівів і труднощів у професійній діяльності. У професійній мотивації важливе місце також посідає позитивне ставлення до професії, передусім цей мотив пов'язаний з кінцевою метою навчання.

Знаний психолог Л. Мітіна поняття «професійна мотивація» характеризує як систему емоційно-ціннісних ставлень, що задає ієрархічну структуру домінуючих мотивів особистості педагога до її утвердження в педагогічній діяльності й спілкуванні (змістовна теорія) (Мітіна, 1998, с. 41).

На думку В. Погрібної, професійна мотивація, перш за все, це «спонукання, що викликає активність особистості та визначає її спрямованість щодо майбутньої професії» (Погрібна, 2013, с. 315).

Позитивне ставлення до професії (за умови, що воно поєднується з компетентним уявленням про неї) детермінує формування й інших, більш індивідуальних (особистісних) мотивів. Адекватне виявлення професійних

мотивів і установок є важливим прогностичним чинником задоволеності професією в майбутньому. Мотивація оволодіння майбутньою професійною діяльністю пов'язана, перш за все, з реалізацією стратегічного проекту особистісного розвитку.

В основі мотиваційної сфери майбутнього тренера-викладача з виду спорту знаходяться цінності, що сприяють формуванню професіоналізму фахівця, визначають рівень і напрям його професійного розвитку та успішності.

Цінності є важливим чинником, що впливає на поведінку особистості, її активність, ініціативність та зумовлюють спрямованість її розвитку (Громкова, 2003, с. 163).

Сутнісне розуміння поняття «цінність» як філософської категорії являє собою «індивідуальне й соціально значиме визначення матеріальних і духовних об'єктів навколишнього світу, що виявляє їх позитивне або негативне значення для людини» (Козирєва, 2018, с. 65).

Наявність ціннісних орієнтацій забезпечує сумлінне ставлення до діяльності, формує пріоритети, вдосконалює у свідомості студента ідеальну модель майбутньої тренерської діяльності, що слугуватиме орієнтиром у професійному саморозвитку, професіоналізмі. Як зазначає Є. Головаха, «найважливішою передумовою успішної самореалізації людини в майбутньому є узгоджена, несуперечлива система ціннісних орієнтацій, що покладена в основу формування змістовно і хронологічно узгоджених життєвих цілей і планів, що є ядром життєвої перспективи» (Головаха, 2000, с. 21) До актуальних професійних цінностей, що визначають формування професійної мобільності майбутнього фахівця, відносимо ціннісні орієнтації, які детермінують напрям і рівень активності суб'єкта, становлення його особистості, пов'язані з усвідомленням об'єктивної потреби та значущості професії тренера-викладача з виду спорту. Переконавши, що ціннісні орієнтації є значущими для формування активної особистості, її готовності до подолання труднощів, орієнтації особистості на професійну успішність, здатність до мобільності у соціумі та професії.



Мотиваційний компонент формування професійної мобільності майбутнього тренера-викладача з виду спорту містить мотиви, цілі, потреби і передбачає розвиток прагнення до постійного пізнання, накопичення знань з фізичної культури і спорту; наявність особистісно-значущої мети; спрямованість на самовдосконалення, професійне зростання у тренерській діяльності. Цей компонент розглядається нами як наявність позитивного ставлення до широкого спектру видів майбутньої професійної діяльності; виявлення власних професійних перспектив. Він визначає упевненість майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у змісті одержаних знань для успішного працевлаштування та адаптації за фахом, а за необхідності зміни виду професійної діяльності; усвідомлення необхідності формування професійної мобільності.

Когнітивний компонент професійної мобільності відображає вплив інтелектуальних пізнавальних процесів на поведінку і діяльність людини. Адже когнітивні (пізнавальні) процеси забезпечують відображення світу і перетворення інформації (cognitio – «знання», «пізнання»).

Когнітивний компонент професійної мобільності майбутнього тренера-викладача охоплює системність теоретичних знань, що стосуються виконання професійних функцій, організаційних умінь і практичних навичок планування власної діяльності та вибору оптимальних варіантів для вирішення завдань. Він характеризується сукупністю накопичених знань щодо сутності й особливостей різних видів професійної діяльності, що дає можливість швидше орієнтуватися в динамічних умовах сучасного ринку праці й забезпечує успішність реалізації умінь і навичок на практиці.

Характеризуючи когнітивний компонент професійної мобільності фахівців різних галузей, дослідники зазвичай акцентують увагу на знаннях (загальних і професійних), уміннях і навичках фахівця, що дають можливість йому виконувати професійні функції та обов'язки, вирішувати фахові завдання, реалізовувати траєкторію власного професійного розвитку; аналітичних уміннях, готовності до інновацій, креативності, інтелектуальній гнучкості (

Горюнова, 2006; Мяснікова, 2010; Хом'юк, 2012; Вороновська, 2016).

Професійна мобільність та успішність фахівця у значній мірі залежить від належного рівня одержаних фахових знань, професійних навичок та інтелектуальної гнучкості. Сучасний стан ринку праці показує, що якість фахових знань призводить до покращення життєвих шансів на вертикальну професійну мобільність. Через складність соціально-економічних процесів значно посилюється роль освіти, виникає необхідність постійного оволодіння новими компетентностями, що призводить до необхідності та важливості готовності до постійного оновлення знань, навчання упродовж життя.

Тому в змісті когнітивного компоненту, окрім ґрунтовних знань з теорії і практики фізичної культури і спорту, виокремлюємо знання міжпредметних зв'язків, способів одержання потрібної інформації та її передачі, володіння інформаційними технологіями, розуміння особливостей сучасного ринку праці, потреб роботодавців, сутності професійної мобільності, навички вдосконалення професійних знань і умінь тощо. Професійно мобільний тренер-викладач з виду спорту має усвідомлювати й ціннісні орієнтації, бути вмотивованим до діяльності, до розвитку власного потенціалу, вміти орієнтуватись в професійному середовищі.

Когнітивний компонент професійної мобільності майбутнього тренера-викладача з виду спорту характеризується інтелектуально-аналітичними здібностями, креативністю, здатністю до нестандартного мислення, ефективністю вирішення професійних завдань, умінням адаптувати інформацію до реальних умов тренерської діяльності.

Діяльнісний компонент професійної мобільності майбутнього фахівця характеризується активним ставленням до дійсності, в процесі якого відбувається досягнення суб'єктом поставлених раніше цілей, задоволення потреб і засвоєння суспільного досвіду. Здібності до організації професійної діяльності, її планування, моделювання, прогнозування результатів і наслідків є важливими компетенціями для сучасного тренера-викладача. Для організації професійних дій, що спрямовані на успішну діяльність, майбутній тренер-

викладач з виду спорту має володіти спеціальними навичками для постановки цілей, прийняття правильних рішень у нестандартних ситуаціях. Йому також необхідні здатність оцінювати власні ресурси, вміння встановлювати і підтримувати комунікацію, взаємодію з різними групами людей.

Діяльнісний компонент професійної мобільності майбутнього тренера-викладача можна схарактеризувати як сукупність професійних умінь, навичок та якостей особистості, що необхідні для самореалізації в професійній діяльності та ефективної реалізації професійних функцій. Уміння визначаються як компоненти діяльності. На думку С. Гончаренка, «вміння» – «здатність належно виконувати певні дії, засновані на доцільному використанні людиною набутих знань і навичок. Уміння передбачає використання раніше набутого досвіду, певних знань, без останніх немає умінь» (Гончаренко, 2008, с. 468).

На важливості й багатогранності діяльнісного компоненту акцентують свою увагу більшість науковців, які досліджували формування професійної мобільності фахівців різних галузей. На переконання О. Безпалько, означений компонент характеризується умінням визначати цілі власної діяльності та стратегії їх реалізації, приймати рішення у нестандартних ситуаціях, оцінювати професійні здобутки, самостійно вирішувати професійні проблеми (Безпалько, 2015, с. 12).

Діяльнісний компонент виявляється у відкритості особистості до змін, здатності до планування, проектування власного професійного розвитку, уміння знаходити оптимальні шляхи розв'язання проблем (О. Нікітіна, І. Чорна); умінні оперативно й гнучко застосувати на практиці свої знання, оновлювати арсенал знань й способів діяльності (Л. Сушенцева); комунікативності, що ґрунтуються на високій теоретичній та практичній підготовці особистості та характеризується умінням обмінюватися думками та вести діалог, здатністю до співпраці (Ю. Сачук, Т. Павлиш).

Отже, діяльнісний компонент фахівця формування професійної мобільності майбутнього тренера-викладача з виду спорту розкривається в процесі виконання професійно важливих завдань, планування професійної

діяльності, проектування та прогнозування професійного розвитку, вміння аргументувати варіант власного вибору, знаходити оптимальні виходи з нестандартних професійних ситуацій, комунікації.

Рефлексивний компонент професійної мобільності майбутнього фахівця є своєрідною самооцінкою, самохарактеристикою його готовності до професійної діяльності. Рефлексія може розглядатися як форма скоординованості активності особистості зі змінними зовнішніми умовами.

У довідковій літературі рефлексія визначається як розумовий розвиток, що спрямований на пізнання людиною себе: поведінки, дій і вчинків, психічних станів, почуттів, здібностей та інших властивостей особистості (Психологічна енциклопедія, 2006, с. 300).

Дослідник В. Давидов характеризує рефлексію як уміння суб'єкта виокремлювати, аналізувати і поєднувати з предметною ситуацією власні дії (Давидов, 1992, с. 43). Рефлексування суб'єктом своїх вчинків і образів власного «Я» як індивідуальності визначає особистісний тип рефлексії. Механізм особистісної рефлексії пов'язаний з переосмисленням і перебудовою суб'єктом змісту своєї свідомості, своєї діяльності, спілкування, тобто своєї поведінки як цілісного ставлення до власної життєдіяльності. Особистісна рефлексія може розглядатися як шлях переосмислення стереотипів власного досвіду. Особистість стає для самої себе основним засобом саморозвитку, умовою і способом особистісного зростання.

Важливою особливістю рефлексії є здатність керувати власною активністю відповідно до особистісних цінностей і цілей, формувати і перемикатися на нові механізми через змінені умови, цілі, завдання діяльності. Рефлексія забезпечує розкриття та реалізацію професійних можливостей при постановці та розв'язанні творчих завдань, що виникають у процесі професійної діяльності. Розвинена здатність до рефлексії багаторазово підвищує результативність навчання й професійної діяльності.

Професійна діяльність тренера передбачає пізнання не тільки спортсменів, а й себе, що є проявом саморефлексії. Цей процес включає

взаємозв'язок самоаналізу, самоконтролю, самокритики, а також шляхів покращення ефективності власної діяльності. Як зауважує В. Костюкевич, «тренер, якому притаманна саморефлексія, здатний до самовдосконалення, що є достатньо важливою характеристикою для розвитку його інтелектуальних і психічних якостей» (Костюкевич, 2014, с. 106)

Отже, рефлексія породжує когнітивний досвід і здатність планувати, передбачати і прогнозувати можливі зміни в власному житті. Від рефлексії залежить вміння мобілізувати себе, щоб подолати труднощі професійні та соціально-особистісні. Рефлексія спрямована на пошук причин та усвідомлення існуючих обставин, що ускладнюють вирішення професійних завдань. На основі рефлексії майбутній фахівець може керувати власною професійною діяльністю, зіставляти свої можливості та змінні умови. Рефлексивний показник відображає процес професійного саморозвитку, характеризує вміння оцінювати ситуацію, що склалася, та власні можливості, є усвідомленим образом самого себе як результату власної роботи над собою.

Рефлексивний компонент професійної мобільності майбутнього тренера-викладача з виду спорту, на нашу думку, – це здатність до самоаналізу, самопізнання, усвідомлення власних дій, ресурсності й готовності до розширення діапазону професійної діяльності, зміни виду трудової діяльності; здатність узгоджувати власні потенційні можливості з умовами ринку праці.

Нами розроблено критерії сформованості професійної мобільності майбутнього тренера-викладача з виду спорту, виходячи з того, що її рівень визначається сформованістю охарактеризованих структурних компонентів (Рис. 1.6.).

Згідно з довідковою літературою «критерій – підстава для оцінки, визначення або класифікації чогось...». Ми визначаємо критерій як суттєву ознаку, на основі якої визначається рівень сформованості професійної мобільності. Формування професійної мобільності майбутнього тренера-викладача оцінюємо за чотирма критеріями, що співзалежні зі структурними компонентами. Кожний критерій охарактеризовано за допомогою сукупності

показників. Показник – «свідчення, доказ, ознака чого-небудь» (Словник української мови, 1973, с.11).

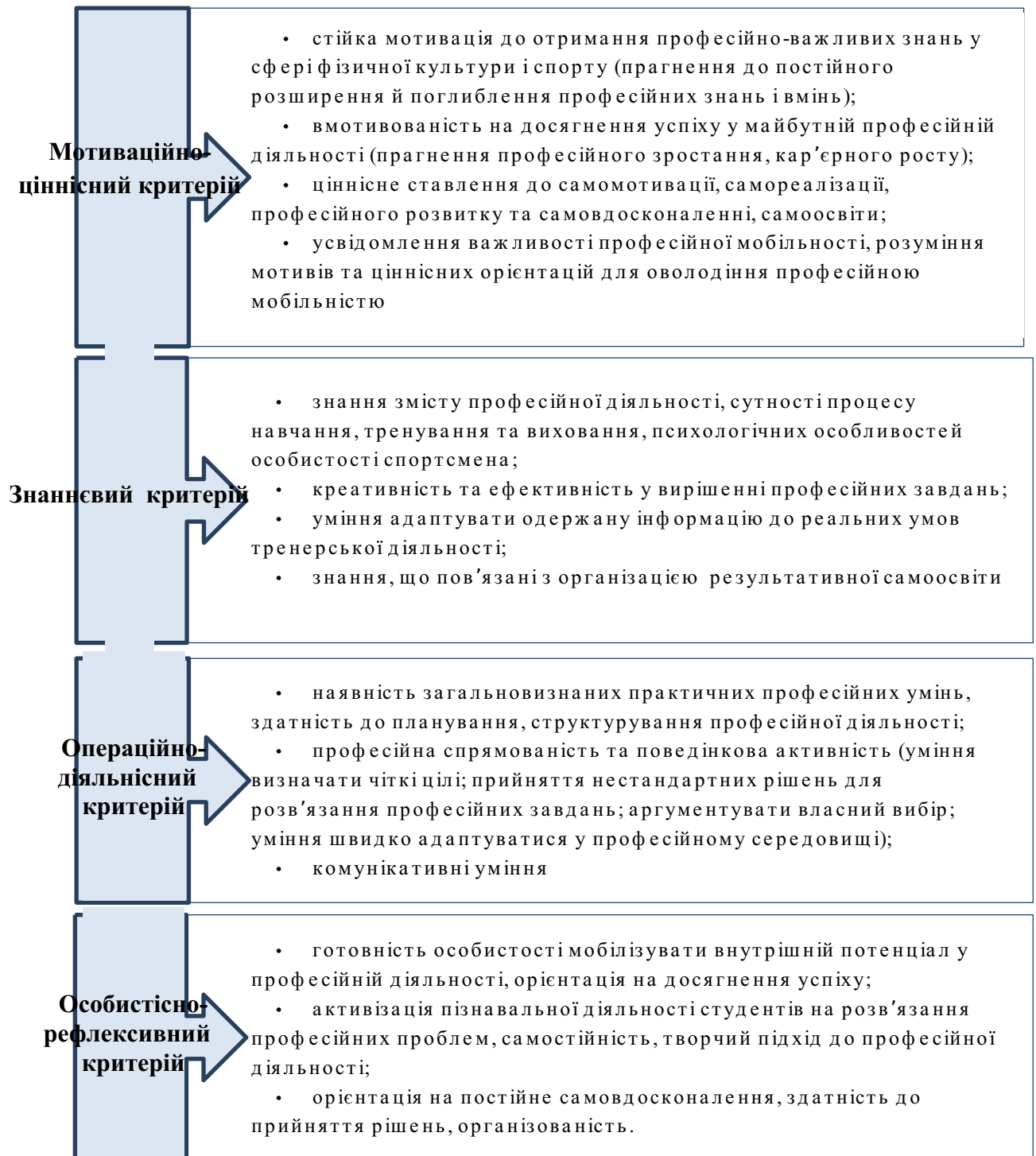


Рис. 1.6. Критерії та показники професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту

Відповідно, перший критерій, за яким ми будемо діагностувати стан сформованості професійної мобільності майбутнього тренера-викладача з виду

спорту, – мотиваційно-ціннісний. Цей критерій охоплює систему мотивів, цілей, цінностей, потреб виконувати професійні обов'язки та поставлені завдання, інтерес до професійної діяльності, прагнення до успіху; здатність до мобілізації сил; подолання сумнівів і труднощів у професійній діяльності.

Другий критерій – знанневий – визначає систему знань, якими повинен володіти професійно мобільний тренер-викладач з виду спорту.

Третій критерій – операційно-діяльнісний, що передбачає визначення кола вмінь і навичок фахівця, якість і рівень розвитку яких формує його професійну мобільність.

Четвертий критерій – особистісно-рефлексивний – визначає рівень розвитку особистісних якостей, властивостей і здібностей, здатність аналізувати й адекватно оцінювати власну діяльність.

Виокремлені компоненти професійної мобільності та уточнені критерії їхньої сформованості є важливим етапом в оцінюванні ефективності формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти.

Наступним кроком дослідження є диференціація визначених нами критеріїв та показників на рівні сформованості. Для цього нами була використана традиційна триступенева шкала, яка, на нашу думку, є релевантною специфіці досліджуваного об'єкту. Відповідно сформованість відповідних показників компонентів професійної мобільності майбутнього тренера-викладача визначалась за низьким, достатнім і високим рівнем.

*Високий рівень сформованості професійної мобільності майбутнього тренера-викладача з виду спорту* характеризується: вираженою активною позицією проявляти професійну мобільність на практиці, потребою у досягненні успіху в роботі за фахом, спрямованістю на власний професійний розвиток, самовдосконалення та самоефективність. Здобувачі вищої освіти виразно демонструють здатність оцінювати власні досягнення, вміння та адекватно реагувати на невдачі; адаптуватись до організаційних змін; уміння протистояти стресовим ситуаціям; мають ґрунтовні професійно-орієнтовані

знання, уміння та навички відповідно до кваліфікаційних вимог. У студентів наявний високий рівень сформованості особистісної мобільності, професійної адаптивності та гнучкості, позитивне ставлення до інновацій і сучасних трендів у сфері фізичної культури і спорту.

*Достатній рівень сформованості професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту* характеризується наявністю внутрішньої потреби у досягненні успіху в роботі за фахом; періодичним виявленням активності щодо власного професійного планування, розвитку та самовдосконалення; нестійким інтересом до побудови кар'єрного успіху. У здобувачів вищої освіти сформовано готовність аналізувати й оцінювати власну навчально-професійну діяльність; вміння адаптуватися до професійних змін; проявляється достатній рівень сформованості професійної, пізнавальної та комунікативної компетентностей та професійно важливих особистісних якостей. У студентів проявляється відкритість до змін, здатність і готовність до перетворення самого себе і професійного середовища, у той же час спостерігається епізодичний інтерес до оволодіння новими технологіями та інноваціями.

*У майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту з низьким рівнем сформованості професійної мобільності* відсутня потреба у досягненні професійного успіху, низька вмотивованість на професійний розвиток та самовдосконалення; слабкий інтерес щодо досягнення кар'єрного успіху. У здобувачів освіти спостерігається невміння аналізувати і коригувати особистісний рівень сформованості професійної, комунікативної та пізнавальної компетентностей; недостатньо виявлена адаптивність до професійних змін. У студентів несформована особистісна мобільність, відсутня здатність до рефлексії, виявляється безініціативність до оволодіння новими технологіями у фізичній культурі і спорті.

Структурні компоненти професійної мобільності майбутнього тренера-викладача з виду спорту розглядаємо не лише як сукупність складників, а як поєднання взаємозалежних і взаємодіючих елементів. Запропоновану структуру



професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту покладено в основу розроблення теоретичних і практичних засад процесу формування професійної мобільності тренера-викладача з виду спорту у закладах вищої освіти. Комплексна реалізація запропонованої структури дозволить досягти результату – цілеспрямований розвиток якостей особистості, що забезпечать формування потенційної професійної мобільності майбутніх фахівців фізкультурно-спортивного профілю.

### **Висновки до першого розділу**

В умовах загострення конкуренції в усіх сферах суспільного життя, у фізичній культурі та спорті зокрема, закономірно на перший план виступають проблеми забезпечення гарантованої якості вищої освіти, формування конкурентоспроможних професійно мобільних фахівців, які будуть готові до змін власної професійної позиції, переміщень у професійній сфері на основі певних світоглядних уявлень і ціннісних орієнтацій, особистісних якостей і знань. Наразі у всіх сферах діяльності все більшого значення набувають такі якості особистості, як: соціальна відповідальність, адекватне сприйняття та мобільне реагування на нові фактори, самостійність і оперативність у прийнятті рішень, готовність до спілкування, соціально активним діям, здатність швидко адаптуватися до нових умов та інші якості, які визначають професійну мобільність та конкурентоздатність особистості.

На основі проведеного аналізу філософської, довідкової, науково-педагогічної, психологічної літератури визначено основні поняття дослідження: «конкурентоздатність», «мобільність», «соціальна мобільність», «особистісна мобільність», «професійна підготовка», «професійна мобільність тренера-викладача з виду спорту», «формування професійної мобільності тренера-викладача з виду спорту у закладах вищої освіти».

Поняття «формування професійної мобільності тренера-викладача з виду спорту у закладах вищої освіти» трактується як спеціально організована взаємодія педагогів із студентами, що передбачає оволодіння здобувачами

вищої освіти ключовими компетенціями, суб'єктивним досвідом навчально-професійної діяльності й забезпечує їх потребу в саморозвитку та самореалізації.

Встановлено, що професійна мобільність майбутнього тренера-викладача з виду спорту є інтегративним утворенням, що проявляється в професійній діяльності як здатність організовувати якісне виконання професійних завдань на основі сформованих ключових компетенцій, оперативно опановувати інноваційні технології теорії і практики фізичної культури і спорту та творчо впроваджувати їх у навчальну і професійну діяльність, готовність до змін, що надає можливість особистісного й професійного зростання.

Проаналізувавши напрацювання науковців, враховуючи специфіку професійної діяльності, визначено й обґрунтовано компонентний склад професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту, що охоплює мотиваційний, когнітивний, діяльнісний та рефлексивний компоненти. Аналіз вивчення досвіду професійної підготовки майбутніх тренерів-викладачів та основних вимог до фахівців фізкультурно-спортивного профілю, компонентний склад професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту дало змогу визначити основні критерії її сформованості (мотиваційно-ціннісний, знанневий, операційно-діяльнісний, особистісно-рефлексивний) та відповідні їм показники. Також диференційовано рівні (низький, достатній, високий) сформованості професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів у закладах вищої освіти.

Основні результати розділу відображено в наукових працях автора:  
(57, 79, 80, 82, 83, 84, 89, 92, 220)

## РОЗДІЛ 2

### МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ТРЕНЕРА-ВИКЛАДАЧА З ВИДУ СПОРТУ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У розділі виокремлено й теоретично обґрунтовано педагогічні умови формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої; розроблено модель формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої.

#### **2.1. Обґрунтування педагогічних умов формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту**

Формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти складний і тривалий процес, що вимагає аналізу, усвідомлення та осмислення причин, від яких залежать його ефективність, та визначення на цій основі певних умов (обставин), за яких цей процес стає можливим і доцільним.

Аналіз філософської та психолого-педагогічної літератури показав, що й досі немає термінологічної єдності щодо понять «умова» та «педагогічна умова».

Багатозначність науково-педагогічного терміна «умова», вочевидь, пов'язана з різним лексичним значенням загальноживаного слова «умова»: це те, від чого залежить результат; вимоги, які висуває одна сторона до іншої; домовленість між сторонами; правило, прийняте в певній царині.

В Академічному тлумачному словнику української мови подається кілька визначень слова «умова», серед яких: «необхідна обставина, що робить можливим здійснення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь; обставини, особливості реальної дійсності, за яких відбувається або здійснюється щонебудь; правила, що існують або встановлені в тій чи іншій сфері життя, діяльності, які забезпечують нормальну роботу чогось; сукупність даних,

положення, що лежать в основі будь-чого» (Академічний тлумачний словник української мови).

Зазвичай педагогічні дослідження ґрунтуються на філософському, а, відповідно, загальнонауковому тлумачення поняття «умова» як «відношення предмета до навколишніх явищ, без яких він існувати не може» (Філософський словник, 2009).

У Короткому психологічному словнику за редакцією Л. Карпенко наведено визначення поняття «умова», що трактується як «середовище, в якому перебувають і без якого не можуть існувати» (Короткий психологічний словник, 1998, с. 326).

Знаний психолог Л. Виготський трактує поняття «умова» як сукупність об'єктивних можливостей змісту навчання, методів, організаційних засобів його здійснення, коли забезпечується успішне вирішення поставленого завдання педагогічного спрямування (Виготський, 1991, с. 285).

На думку А. Хуторського, сучасна педагогічна наука трактує умови як сукупність факторів, компонентів навчального процесу, що забезпечують успішне навчання, «предметом дидактики є не лише процес навчання, а й умови, необхідні для його перебігу (зміст, засоби, методи навчання, комунікації між педагогом та учнями тощо, а також результати, які одержуються, їх діагностика й оцінювання» (Хуторской, 2001, с. 141).

З урахуванням поглядів науковців, під «умовою» ми розуміємо загальнонауковий термін, що являє собою сукупний (істотний) компонент комплексу об'єктів (речей, засобів, їх станів, причин, взаємодій, обставин), необхідний для виникнення, функціонування, розвитку або зміни певного об'єкта (педагогічної системи, педагогічного процесу тощо).

Для обґрунтування педагогічних умов, що сприятимуть формуванню професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів, логічним є уточнення змісту поняття «педагогічна умова». Педагогічна умова безпосередньо пов'язана з системою цілеспрямованої планомірної навчальної, пізнавальної, науково-дослідної та виховної діяльності здобувачів освіти та викладачів, яка

здійснюється у ЗВО, та спрямована на формування професійних знань, умінь, навичок і професійної компетентності майбутніх фахівців, а отже, на реалізацію змісту освіти.

Термін «педагогічна умова» стосується різних аспектів усіх складових процесу навчання, виховання і розвитку: цілей, змісту, принципів, методів, форм, засобів тощо. Він може вживатися стосовно цілісного навчально-виховного процесу, характеризуючи педагогічну систему або окремі її сторони чи елементи. Під педагогічними умовами розуміють такі, що спеціально створюються в освітньому процесі з метою підвищення його ефективності або реалізації певних інновацій (В. Андреев, 2000; А. Хуторський, 2001; В. Беліков, 2010; А. Литвин, 2010 тощо).

Переважає більшість словників та енциклопедій не подають чіткого визначення поняття «педагогічна умова». Проте результати аналізу сучасної наукової літератури показали, що проблема сутнісного та змістового аналізу цієї категорії розглядається науковцями з різних аспектів. Розглянемо лише деякі з них, на які, зазвичай, спираються дослідники.

У педагогічній науковій літературі зазначено, що «педагогічні умови – це сукупність об'єктивних і суб'єктивних чинників, які необхідні для забезпечення ефективного функціонування всіх компонентів педагогічної систем» (Бандура, 2000, с. 33).

Досліджуючи цю педагогічну категорію, В. Андреев розглядає педагогічні умови як «обставини процесу навчання, які є результатом цілеспрямованого відбору, конструювання й застосування елементів змісту, методів (прийомів), а також організаційних форм навчання для досягнення дидактичних цілей» (Андреев, 2000, с. 124).

За визначенням Т. Чопик, педагогічні умови – «сприятливе середовище організації навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі, що забезпечує ефективні спільні дії учасників педагогічного експерименту для досягнення поставленої мети» (Чопик, 2014b, с. 70).

Науковець В. Манько визначає «педагогічні умови» як взаємопов'язану сукупність внутрішніх параметрів та зовнішніх характеристик функціонування, що забезпечують високу результативність навчального процесу й відповідають психолого-педагогічним критеріям оптимальності (Манько, 2000, с. 153).

Погоджуємось з О. Бережновою, яка під умовами розуміє сутність педагогічних вимог, дотримання яких у процесі навчання дозволяє цілеспрямовано та суттєво змінити його результат (Бережнова, 2003).

Дослідник К. Костюченко зазначає, що «педагогічні умови» – це сукупність об'єктивних можливостей, обставин і заходів педагогічного процесу, яка виступає результатом цілеспрямованого відбору, конструювання й використання елементів змісту, методів, а також організаційних форм навчально-виховного процесу для досягнення поставлених цілей (Костюченко, 2011, с. 16).

Узагальнюючи думки науковців, під «педагогічними умовами» ми розуміємо якісну характеристику основних чинників, процесів і явищ освітнього середовища, що цілеспрямовано створюються й реалізуються в освітньому середовищі та забезпечують розв'язання поставленого педагогічного завдання.

У сучасній педагогічній практиці будь-яка умова завжди виступає в сукупності з іншими, тому, як правило, діє комплекс педагогічних умов. Тому більшість науковців вважають, що педагогічні умови є структурними компонентами цілісної педагогічної системи, а освітня діяльність має забезпечуватися цілим комплексом взаємопов'язаних педагогічних умов. Зокрема, під комплексом педагогічних умов формування особистості розуміють сукупність взаємопов'язаних і взаємозумовлених обставин процесу навчання, які є результатом планомірного відбору, конструювання і застосування елементів змісту, методів чи прийомів, а також організаційних форм навчання для досягнення певних дидактичних цілей (Андреев, 2000; Вербицький, 2008).

Зважаючи на багатоаспектність теоретичних підходів щодо визначення сутнісних характеристик педагогічних умов, у нашому дослідженні

зважаємо на думку А. Литвина, який визначає «педагогічні умови» важливим компонентом дидактики, «комплексом спеціально спроектованих генеральних чинників впливу на зовнішні та внутрішні обставини навчально-виховного процесу й особистісні параметри всіх його учасників» (Литвин & Мацей, 2013, с. 56). Вважаємо, що це визначення можна прийняти за основу, оскільки воно має узагальнений інтегрований характер, вказує на функціональне призначення умов і відображає їх науково-педагогічну сутність.

Отже, результати аналізу науково-педагогічної літератури, педагогічного досвіду, специфіки професійної діяльності й процесу професійної підготовки майбутніх тренерів-викладачів, особливостей змісту та структури професійної мобільності майбутнього тренера-викладача з виду спорту, можна виокремити педагогічні умови формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти.

Першою педагогічною умовою визначаємо *розвиток позитивної мотивації здобувачів вищої освіти до оволодіння ними професійною мобільністю шляхом їх участі у різних видах практики і в позааудиторній роботі.*

Потреби, інтереси, бажання, спонукання, емоції, установки, ідеали належать до мотиваційної складової, активізують і спрямовують діяльність, визначаючи її успішність та мобільність. Саме тому наміри і прагнення суб'єкта визначають мотиваційну готовність до діяльності і, відповідно, віддзеркалюються в її успішності. Мотивація є умовою психологічної готовності здобувачів вищої освіти до пізнання майбутньої професійної діяльності, досягання успіху, оскільки мотивація сприяє усвідомленню сенсу і цінності того, що людина робить і являє собою професійно-особистісну готовність до самореалізації через процес персоналізації

Науковець С. Занюк трактує мотивацію як «сукупність спонукальних факторів, які визначають активність особистості; це всі мотиви, потреби, стимули, ситуативні чинники, які спонукають поведінку людини» (Занюк, 2002,

с. 7).

Мотив – це основа найбільш значущої для особистості діяльності, що наповнює її змістом і супроводжується емоційними переживаннями і усвідомленням цінності прийнятих рішень. Зазвичай, до мотиваційних характеристик професійної діяльності відносять потребу успішно виконувати поставлене завдання, інтерес до діяльності, прагнення досягти успіху, самореалізуватися.

Як зазначає О. Малишевський, мотиви впливають на формування «основних преференцій людини, що визначають її професійні амбіції» (Малишевський, 2021, с. 224).

У науковій літературі найчастіше виокремлюють два фактори, що сприяють розвитку мотивації: внутрішні мотиви, що передусім пов'язані з процесом професійної діяльності (мотивація), і зовнішні стимули (стимуляція). За умови переважання внутрішньої мотивації, особистість спрямована на опанування новими знаннями, вміннями і навичками, на розвиток професійних здібностей. Якщо ж переважають зовнішні стимули, значущими для особистості виявляються перспективи та вигоди, що вона одержує в процесі професійної діяльності (кар'єрний ріст, матеріальна вигода, соціальне визнання).

Дослідник А. Ребрина наголошує, що «позитивна мотивація» є сполученням потреб, інтересів, переконань, ідеалів, ціннісних орієнтацій, які утворюють мотиваційну сферу навчальної діяльності (Ребрина, 2011, с. 112). На думку науковця, процес формування позитивної мотивації є важливою передумовою професійної підготовки до майбутньої трудової діяльності.

Формування професійної мобільності сприяє задоволенню як базових потреб людини, так і потреб більш високого рівня (підвищення соціального статусу, саморозвитку, самоактуалізації). Досягнення такого результату вимагає від системи вищої освіти серйозних змін щодо змісту та організації освітнього процесу, особливо його практичної складової. Адже дослідженнями науковців (Л. Горюнова, Б. Ігошев, Т. Мяснікова, Є. Нікітіна, Л. Сушенцева, Л.



Вороновська та ін.) доведено, що професійна мобільність формується здебільшого в практичній діяльності, тому акцент в професійній підготовці повинен зміщуватися в бік практичних форм навчальної та позааудиторної роботи – виробничих практик, практикумів, семінарів, професійних тренінгів, проектної діяльності тощо.

Відповідно, важливою умовою позитивної мотивації здобувачів освіти до формування професійної мобільності майбутніх фахівців є включення студента у практичну діяльність. Таким чином відбувається зміна позиції студента – з позиції об'єкта навчання в суб'єкт самореалізації. Це можливо за умови дотримання чинників, що сприяють формуванню у здобувачів вищої освіти позитивної мотивації до оволодіння професійною мобільністю, а саме: усвідомлення кінцевих цілей навчання, теоретичної й практичної значущості засвоєваних знань; демонстрація під час навчання майбутніх професійних перспектив; професійна спрямованість навчальної діяльності; розв'язання проблемних ситуацій, що виникають у процесі професійної діяльності.

Найбільший потенціал у професійній підготовці майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту належить практикам, які ґрунтуються на професійних знаннях, теоретичній обізнаності й розглядаються як процес оволодіння здобувачами освіти різними видами професійної діяльності, в яких свідомо створюються реальні можливості та умови для самопізнання, самовизначення студента у різних професійних ролях і формується позитивна мотивація до самореалізації та самовдосконалення в професії. Різного виду практики полягають в опануванні інноваційних методів і форм організації роботи тренера з виду спорту, формуванні на базі одержаних знань, умінь і практичних навичок, що необхідні для забезпечення професійної діяльності, набутті досвіду для самостійного здійснення тренерсько-педагогічної та організаційної роботи в ДЮСШ, спортивних клубах, ознайомлення з відповідним оформленням навчально-тренувальної і виховної документації.

Слід зазначити, що різного виду практики (ознайомча, практики з літніх і зимових видів рухової активності, практика за профілем майбутньої професії,

тощо) та долучення студентів до виїзних змагань у якості учасників, спостерігачів та суддів відзначаються високим ступенем самостійності й відповідальності здобувачів освіти, розширенням обсягу й складності змісту роботи, під час проходження якої студент оволодіває всіма основними напрямками майбутньої професійної діяльності.

У процесі проходження практик, долучення студентів до виїзних змагань у якості учасників, спостерігачів і суддів, відвідування позааудиторних занять формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту забезпечується за рахунок розширення спектру компетенцій на основі оволодіння різними видами діяльності, що мають подібні або суміжні професійні функції. Практики є симбіозом теоретичного навчання і практичних особливостей майбутньої професії, що забезпечує застосування і поглиблення теоретичних знань; формування умінь і навичок спортивного тренування, комунікативної культури, професійно-педагогічного мислення, професійної взаємодії та співпраці; посилення формування професійно-педагогічних якостей. Практична діяльність здобувачів вищої освіти виконує й діагностичну функцію – перевірку рівня професійної підготовленості й придатності до виконання функцій спортивного педагога.

Формування позитивної мотивації під час проходження практик розглядається як актуалізація у майбутнього фахівця потреби в особистісному і професійному саморозвитку в обраній професії. Для тренерів-викладачів позитивною мотивацією, що впливає на ефективність формування професійної мобільності, безумовно, може виступати мотивація досягнення успіху. Вона виявляється у визначенні нових цілей, прагненні до успіху і супроводжується переживанням почуття задоволення і радості від досягнутого, що стимулює ініціативу, творчу активність студентів. Мотивація досягнення успіху сприяє активному пошуку нової інформації, нових способів розв'язання завдань, готовності до відповідальності, формує необхідні вміння, навички й особистісні якості. Наслідком мотивації успіху є формування у здобувачів вищої освіти позитивної професійної Я-концепції, що є умовою реалізації їхніх творчих

можливостей.

Позааудиторна робота визначається як система пізнавальних і виховних заходів, метою яких є поглиблення та розширення знань, одержавних в умовах освітнього процесу, формування творчих здібностей, всебічних інтересів, умінь і навичок, позитивної мотивації. Безумовно, позааудиторна робота перебуває в тісному взаємозв'язку з аудиторною і проходить паралельно з нею, допомагаючи студентам розвивати ініціативність, сприяючи розумовому, фізичному вихованню й спрямовуючи їх активність на професійне становлення й майбутній кар'єрний розвиток.

Позааудиторна робота дає можливості для самореалізації, самовдосконалення, передбачає достатній ступінь свободи студентів. Зокрема, студентам запропоновано обрати групу спортивної спеціалізації задля удосконалення спортивної майстерності в обраному виді спорту, взяти участь у клубах професійного спрямування (спортивні клуби, гуртки за інтересами), студентських науково-дослідних гуртках, дослідницьких проектах, олімпіадах, конкурсах, конференціях, фізкультурно-спортивних заходах, соціальних проєктах (благодійних і волонтерських) тощо. Така діяльність носить фаховий характер і об'єднує студентів однієї або споріднених спеціальностей і вимагає від них цілеспрямованості та вмотивованості, сприяє поглибленню теоретичних знань і практичних умінь. Постановка проблемних питань, розв'язання завдань, моделювання конкретних професійних ситуацій формують позитивну мотивацію, аналітичний підхід до проблем і подій, що мають місце у сфері майбутньої професії, розвивають творчі й креативні здібності студентів.

Наступною педагогічною умовою визначаємо *оновлення змісту професійно-орієнтованих дисциплін у контексті професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту*. Реалізація визначеної умови спрямована на забезпечення якості професійної підготовки здобувачів вищої освіти шляхом формування в них фундаментальних та професійно-орієнтованих знань і вмінь, набуття здобувачами освіти навичок практичної роботи.

Наразі, одна з проблем професійної підготовки фахівців пов'язана з неузгодженостями між теоретичним і предметним характером навчання та практичним характером реальної професійної діяльності. Аналіз якості підготовленості фахівців засвідчує, що випускники ЗВО не завжди спроможні використовувати у практичній діяльності теоретичні знання і за необхідності адаптувати їх. Удосконалення професійної підготовки передбачає передусім забезпечення її повноти (практичної підготовки до виконання всіх основних професійних функцій), цілісності (готовності до виконання не тільки окремих операцій, але і цілісної діяльності від початкового етапу до аналізу результатів). На це звертають увагу у своїх дослідженнях багато науковців.

Зокрема, дослідниця І. Хом'юк для формування базового рівня професійної мобільності майбутніх інженерів машинобудівної галузі у контексті практичної складової запропонувала удосконалити зміст фундаментальних дисциплін шляхом впровадження інтерактивних методів навчання, ситуативного моделювання, діалогових методів навчання, проблемного навчання (Хом'юк, 2012).

У дослідженнях С. Капліної розроблена технологія формування професійної мобільності майбутніх інженерів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін, що ґрунтується на взаємодії теоретичної практичної та морально-психологічної підготовки. В основу такої взаємодії науковиця покладає диференційоване й особистісно зорієнтоване навчання (Капліна, 2008).

На основі контент-аналізу Стандарту вищої освіти спеціальності 017 «Фізична культура і спорт» першого бакалаврського рівня, освітніх програм, навчальних планів та змісту програм навчальних дисциплін підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту встановлено, що формування професійної мобільності відбувається, передусім, через систему вивчення професійно-орієнтованих дисциплін. Проте виявлено фрагментарність змісту, форм і методів формування професійної мобільності в системі професійної підготовки.

Оновлення змісту професійно-орієнтованих дисциплін сприятиме, на нашу думку, розвитку позитивного ставлення до майбутньої професії, схильності до неї, поступовому накопиченню й узагальненню здобувачем вищої освіти спеціальних знань, уявлень, поетапному виробленню в нього практичних умінь і навичок, формуванню особистісних якостей, необхідних для успішної тренерської діяльності, набуттю досвіду соціальної взаємодії.

Реалізація означеної педагогічної умови відбувалася під час вивчення дисциплін «Вступ до спеціальності», «Професійна майстерність (за професійним спрямуванням)», «Зміст та види професійної діяльності фахівця фізичної культури і спорту», «Основи менеджменту, маркетингу та адміністрування», «Педагогіка», «Теорія і методика обраного виду спорту» та різного виду практик. Вважаємо, що зміст названих дисциплін створює належне уявлення про майбутню тренерську діяльність і забезпечує актуалізацію творчого потенціалу здобувачів вищої освіти як передумови саморозвитку й самовдосконалення.

Для покращення формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту нами запропоновано додаткові теми та змістові модулі до змісту професійно-зорієнтованих дисциплін (Табл.2.1).

*Таблиця 2.1.*

Перелік запропонованих додаткових змістових компонентів до освітніх дисциплін

Тема	Зміст	Дисципліна, в яку впроваджено компонент	Навчальний семестр
Професійні функції і фахові компетенції тренера, тренера-викладача.	Ознайомлення з переліком фахових компетенцій тренера-викладача, характеристика фахових компетенцій, що характеризують професійну мобільність.	Вступ до спеціальності	1 семестр
Сучасний ринок праці: проблеми та перспективи	Характеристика сучасного ринку праці; механізм функціонування ринку фізкультурно-спортивних послуг; державна політика на ринку праці.	Вступ до спеціальності	1 семестр

## Продовження таблиці 2.1.

Тема	Зміст	Дисципліна, в яку впроваджено компонент	Навчальний семестр
Входження України в Європейський освітній простір.	Формування європейського освітнього простору. Болонський процес. Основні завдання Болонського процесу. Кредитно-модульна накопичувальна система організації навчання. Індивідуалізація навчання студентів	Педагогіка	4 семестр
Система кадрового забезпечення сфері фізичної культури і спорту	Структура системи освіти в Україні. Ступенева підготовка фахівців. Види діяльності які здійснюють заклади вищої освіти. Нормативні документи, що регулюють діяльність вищих навчальних закладів. Акредитація закладів вищої освіти. Підготовка кадрів сфері фізичної культури і спорту у ЗВО. Використання кадрових ресурсів.	Педагогіка	4 семестр
Кар'єра та мобільність як стратегія професійного життя	Поняття «кар'єра», планування та розвиток кар'єри; самовизначення особистості та професійна мобільність; етапи кар'єри; кар'єрні кризи на різних етапах професіоналізації; мотивація кар'єрного росту.	Зміст і види професійної діяльності фахівця з фізичної культури і спорту	6 семестр
Адаптація на робочому місці	Поняття «адаптація»; форми та способи адаптації; вміння створити позитивне враження на роботодавця та колектив	Зміст і види професійної діяльності фахівця з фізичної культури і спорту	6 семестр
Правове та документальне забезпечення професійної діяльності тренера-викладача	Зайнятість і працевлаштування, юридичні аспекти професійної діяльності (трудовий договір, контракт, оформлення звітної документації); основи правового регулювання відносин роботодавця та працівника	Основи менеджменту, маркетингу та адміністрування	8 семестр
МОДУЛЬ. Професійна мобільність тренера-викладача з виду спорту	Історичні та методологічні поняття й категорії, що пов'язані з професійною мобільністю тренерів-викладачів; особливості програмування професійної кар'єри, ефективна поведінка на ринку праці, професійна	Професійна майстерність (за професійним спрямуванням)	7 семестр

	перспектива.		
--	--------------	--	--

## Продовження таблиці 2.1.

Тема	Зміст	Дисципліна, в яку впроваджено компонент	Навчальний семестр
Підготовка та проведення навчально-тренувальних занять	Забезпечення зв'язку між теорією та практикою шляхом залучення здобувачів освіти до організації і проведенні занять тренувального і змагального характеру.	Теорія і методика обраного виду спорту, навчальні практики	Упродовж 2-8 сем.

Важливою умовою впровадження тем і змістових модулів є логічність та послідовність вивчення запропонованого матеріалу, що слугує гарантією забезпечення наступності, а відповідно й підвищення рівня професійної підготовки майбутніх тренерів-викладів з виду спорту. Оптимізація змістової послідовності вивчення освітніх компонентів майбутніми тренерами-викладачами полягає у їх міжпредметній інтеграції, тобто зміст навчальних дисциплін має бути взаємопов'язаним та взаємодоповнюючим.

Третьою педагогічною умовою формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів ми виокремили *використання сучасних освітніх технологій у процесі формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти.*

Створення ефективного сучасного інноваційного освітнього середовища у закладах вищої освіти, упровадження прогресивних нововведень, технологій і моделей навчання є стратегічним завданням модернізації освіти країни. Навчально-виховний процес у сучасних закладах вищої освіти має здійснюватися «з урахуванням можливостей сучасних інформаційних технологій навчання та орієнтуватися на формування освіченої, гармонійно розвиненої особистості, здатної до постійного оновлення наукових знань, професійної мобільності та швидкої адаптації до змін у соціально-культурній сфері, системі управління та організації праці в умовах ринкової економіки» (Степко, Болюбаш & Шинкарук, 2004).

Формування професійної мобільності тренера-викладача з виду спорту в умовах модернізації фізкультурно-спортивної освіти актуалізує впровадження



сучасних освітніх технологій в оновлений зміст їхньої підготовки.

Сутність означеної педагогічної умови полягає у широкому використанні сучасних педагогічних технологій з метою моделювання професійно-орієнтованих ситуацій, що спрямовані на розвиток творчої активності та ініціативності здобувачів вищої освіти, успішне застосування набутих знань на практиці, підготовку майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту до кар'єрних переміщень (вертикальних та горизонтальних).

Проблема активності студента в навчанні, як провідного чинника досягнення цілей, загального розвитку особистості, вимагає принципового осмислення важливих елементів навчання (змісту, форм, методів). Це стимулює викладачів до створення дидактичних і психолого-педагогічних умов осмислення навчання, включення в нього студентів на рівні не тільки інтелектуальної, але й особистісної та соціальної активності (Гомонюк, Онишко & Райко, 2016с, с. 288).

Поява і розвиток сучасних активних технологій зумовлена тим, що перед процесом навчання постали нові завдання: не лише надати студентам знання, а й забезпечити формування і розвиток пізнавальних інтересів і здібностей, творчого мислення, умінь і навичок самостійної розумової праці для розкриття їх потенційних внутрішніх резервів.

У «Тлумачному словнику сучасної української мови» поняття «технологія» трактується як «сукупність знань, відомостей про послідовність окремих виробничих операцій у процесі виробництва; навчальний предмет, що викладає ці знання, відомості» (Тлумачний словник сучасної української мови, 2007).

За визначенням Г. Селевко, «технологія» – «науково та/або практично обґрунтована система діяльності, яка застосовується людиною з метою перетворення навколишнього середовища, виробництва матеріальних або духовних цінностей» (Селевко, 2005, с. 34). Освітня технологія визначається науковцем як система функціонування всіх компонентів педагогічного процесу, яка побудована на науковій освіті, запрограмована в часі й просторі, що

призводить до належних результатів (с. 37).

Поняття «освітня технологія» науковиця С. Сисоева трактує як «теоретично обґрунтовану систему упорядкованих професійних дій педагога, що при оптимальності ресурсів і зусиль гарантовано забезпечує ефективну реалізацію поставленої освітньої мети та можливість відтворення процесу будь-яким педагогом незалежно від рівня його майстерності» (Сисоева, 1998).

З метою формування випускника як суб'єкта майбутньої професійної діяльності, власного розвитку, а також суб'єкта міжособистісних відносин у суспільстві й ринку праці необхідно, щоб особистість в освітньому процесі розглядалася як суб'єкт діяльності, яка сама, формуючись у діяльності та спілкуванні з іншими людьми, визначає характер цієї діяльності. Отже, застосування сучасних освітніх технологій є умовою набуття майбутнім фахівцем компетенцій, завдяки яким він зможе стати суб'єктом вирішення професійних завдань, відносин у колективі, суб'єктом власного професійного розвитку.

На думку науковців, використання сучасних та інноваційних освітніх технологій забезпечить ефективність підготовки майбутніх фахівців у закладах вищої освіти, підвищить якість та покращить рівень їхніх професійних знань, умінь і навичок (Hribovska, 2015; Костюкевич, 2014; Danylevych, 2017; Базильчук, 2019).

До сучасних освітніх технологій прийнято відносити таку сукупність видів спільної діяльності педагога зі студентом, у результаті якої суттєво покращується ставлення здобувачів вищої освіти до навчального процесу (Табл. 2.2.).

*Таблиця 2.2.*

#### Технології формування професійної мобільності

Діяльність	Види технологій	Форми і технології
Модифікована традиційна навчальна	Лекційно-семінарська система навчання	Традиційні лекції, лекції-презентації, гостьові лекції, лекції-прес-коференції, семінари-дискусії, практичні заняття, самостійна робота, <b>e-learning</b> .

## Продовження таблиці 2.2.

Діяльність	Види технологій	Форми і технології
Квазіпрофесійна діяльність	Неімітаційні, неігрові технології	Технологія проблемного навчання; проєктна технологія (індивідуальні і групові проєкти, міні-проєкти, творчі проєкти); кейс-технології; технології організації дослідницької діяльності (наукові гуртки, конференції)
	Імітаційні, ігрові технології	Ділові, рольові ігри
Навчально-професійна діяльність	Технології формування досвіду професійної діяльності	Практики за проф ілем майбутньої професійної діяльності, практичні заняття з фахових дисциплін
	Технології формування науково-дослідної діяльності	Науковий семінар Наукові публікації

Нині домінуючою є традиційна лекційно-семінарська система навчання, що переважно спрямована на формування когнітивного компонента та є найбільш інформаційноємною технологією. Проте, з метою реалізації сучасних освітніх цілей функціональне призначення, види та методика ведення лекцій змінюються. Зміст навчання перебудовується так, щоб необхідні для розв'язання професійних завдань знання набувалися студентами шляхом їх самостійного «відкриття».

У межах реалізації цієї педагогічної умови нами використовувались модифіковані варіанти традиційних лекцій, а саме: проблемна лекція, гостьова лекція, лекція-прес-конференція, лекція-презентація. У процесі ведення семінарів ширше застосовувались дискусії, обговорення, круглі столи.

Так, успішність проблемної лекції забезпечувалась спільними зусиллями викладача і студентів. Основним дидактичним прийомом «включення» мислення здобувачів вищої освіти на проблемній лекції було створення проблемної ситуації, що мало форму пізнавального завдання, яке фіксувало деяке протиріччя в її умовах, і завершувалось питанням, яке це протиріччя об'єктивує. Невідомою була відповідь на питання, що давала можливість розв'язати це протиріччя.

Іншою формою навчання була лекція-прес-конференція, що передбачала відповіді на питання, які подаються у письмовій формі, за визначеною темою. Студенти формулювали питання, відповідь на які їх цікавили найбільше, упродовж кількох хвилин і передавали викладачеві, який сортував питання за їх змістом після чого починав лекцію. Лекція була побудована як зв'язний текст, у процесі викладення якого формулювались відповіді на ті запитання, що найбільш цікавили здобувачів вищої освіти. На нашу думку, лекцію-прес-конференцію також доцільно проводити із залученням провідних фахівців галузі, стейхолдерів, представників різних професій сфери фізичної культури і спорту, що сприяє розширенню діапазону обізнаності та зацікавленості здобувачів вищої освіти щодо майбутньої професійної діяльності, підвищенню позитивної мотивації. Наприкінці лекції обов'язковим було узагальнення знань студентів з опрацьованої теми.

Семинар-дискусія утворюється задля процесу діалогічної комунікації учасників, у результаті якої відбувається формування практичного досвіду спільної участі в обговоренні та розв'язанні теоретичних і практичних проблем. На семінарі-дискусії студенти вчилися висловлювати власні думки, ідеї у доповідях і виступах, активно відстоювали свою позицію з означеної проблематики, аргументовано заперечували, спростовували хибну позицію однокурсників. Студенти одержали можливість побудови власної діяльності, що й обумовило високий рівень їхньої інтелектуальної й особистісної активності, долучення до процесу навчального пізнання. Необхідною умовою розгортання продуктивної дискусії стали знання, які засвоювалися ними на попередніх лекціях, у процесі самостійної роботи.

Ефективність семінару-дискусії передусім залежить і від уміння викладача його організувати. Так, семінар-дискусія може містити елементи «мозкового штурму» і ділової гри.

Зазвичай інтеграція компонентів, що формують професійну мобільність, відбувається на основі впровадження технологій та методів квазіпрофесійної діяльності, тобто безпосередньо у навчальному процесі: при розробленні й

реалізації навчальних проєктів, під час аналізу ситуацій на дискусіях, у програванні ситуацій в імітаційних рольових та ділових іграх.

Одним із найбільш ефективних методів організації активної пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти є аналіз конкретних або спеціально змодельованих ситуацій, аналіз яких ставить студентів в умови, що наближають їх до професійних (case-study). Метод аналізу конкретних ситуацій розвиває здатність до розгляду професійних і життєвих завдань та дає змогу викладачеві й студенту знаходитись в умовах активної взаємодії. Потрапляючи в «умовно конкретну ситуацію», студент мав визначити: чи є в ній проблема, у чому вона полягає, визначити власне ставлення до означеної ситуації. Наш досвід доводить, що метод аналізу конкретних ситуацій сприяє розвитку у здобувачів освіти до творчого, наукового інтересу, посилює прагнення до здобуття теоретичних знань для одержання відповідей на поставлені питання. Основна мета цього методу – розвивати аналітичні здібності здобувачів вищої освіти, сприяти правильному використанню наявної інформації, сформувати самостійність й ініціативність в їх розв'язаннях.

Як зазначає Л. Покушалова, кейс-метод спрямований, передусім, на розвиток інтелектуального й комунікативного потенціалу студентів і викладачів, і лише потім на засвоєння професійних знань і вмінь. Кейс, на думку науковиці, «маленький літературний твір, що дає можливість не тільки одержати інформацію, але й зануритися в атмосферу того, що відбувається. Це допомагає студентам уявити себе в реальній життєвій ситуації, а не просто вирішувати складне завдання» (Покушалова, 2011, с. 156).

Як зазначалося вище, одним із важливих компонентів формування професійної мобільності та готовності до професійної діяльності тренера-викладача є розвинуті рефлексивні вміння. Тому, на нашу думку, важливим буде застосування акме-технологій, безпосередньо – рефлексивних технологій. Завдяки рефлексії (самороздуму, самопостереженню, самоаналізу) тренер-викладач з виду спорту може надати оцінку продуктивності власного професійного розвитку та причин неефективності цього процесу, а також

побудувати сприятливі умови подальшого розвитку спортсменів.

Використання методу проєктів, що характеризується як різновид самостійної дослідницької пізнавальної роботи здобувачів вищої освіти та реалізує індивідуально-творчий та активно-дієвий підходи у навчанні, ми вважаємо ефективною технологією удосконалення означеної педагогічної умови. Важливою умовою технології проєкту була орієнтація на інтереси і побажання здобувачів освіти. Автором проєкту як спеціального навчального завдання був як викладач, так і студент, обґрунтовуючи своє побажання та пропозицію. Реалізація проєкту була як індивідуальна, так і групова. У процесі виконання проєкту студенти навчались мислити, аналізувати, самостійно приймати рішення, що важливо для їхньої майбутньої професійної діяльності.

Вибір означених технологій навчання зумовлюється їх перевагами у співвідношенні із традиційними, а саме: більш високим рівнем співтворчості між студентами та викладачем; економією часу при одержанні нових знань, а також повторенні раніше вивченого матеріалу; більш високим потенціалом щодо активізації самостійної пізнавальної діяльності студентів тощо.

Пошук шляхів підвищення якості готовності майбутніх фахівців до практичної професійної діяльності та кар'єрних переміщень зумовив появу діяльнісних технологій (контекстного навчання). Одним із підходів до розв'язання цієї проблеми стала ідея моделювання професійної діяльності у навчальному процесі, імітація індивідуальної або колективної професійної діяльності.

Суть технології полягає в тому, що студенти відтворюють професійну діяльність у процесі навчання в спеціально створених умовах, коли ця діяльність носить умовно професійний характер, а при виконанні дій операцій відображаються лише найбільш важливі її риси. Така діяльність є «квазіпрофесійною», тобто перехідною від навчальної до професійної; студенти не виконують власне професійну діяльність, а імітують її. Імітація студентами професійної діяльності під час розв'язання навчально-професійних завдань забезпечує оволодіння необхідними професійними вміннями та навичками.

Тобто, професійно-зорієнтовані завдання є аналогом тих реальних завдань, з якими студентам неминуче доведеться зустрітися у професійній діяльності (Вербицький с. 62.).

Виконуючи завдання, студенти імітували професійну діяльність: аналізували ситуацію, що склалася, обирали шляхи і способи її вирішення відповідно до поставлених питань або сформульованих завдань, робили необхідні розрахунки або операції, перевіряли правильність виконання.

З точки зору педагогічної практики основними принципами моделювання професійної діяльності в освітньому процесі є такі:

- зв'язок із теоретичним навчальним матеріалом, де важливого значення набуває використання активних методів навчання на аудиторних заняттях;
- завдання мають відображати зміст та особливості професійної діяльності та носити узагальнений характер, тобто в їх умовах мають бути схарактеризовані найбільш значущі параметри, що дають можливість студентам як під час розв'язання, так і в подальшій професійній діяльності виокремити суттєві показники для прийняття рішення;
- врахування типових труднощів і помилок фахівців у процесі професійної діяльності. Помилки і труднощі у виконанні завдань професійної діяльності є наслідком суперечності між необхідністю її виконання і недостатністю знань і умінь, що забезпечують успішність цього виконання. Протиріччя, існуюче об'єктивно, може як усвідомлюватися (утруднення), так і бути неусвідомленим суб'єктом професійної діяльності (помилки). Розроблення завдань, пов'язаних з питаннями, що викликають труднощі, готує здобувачів освіти до подолання труднощів, попереджає можливі помилки;
- вибір доцільних форм, методів і прийомів навчання для розв'язання навчально-виробничих завдань. Кожному змісту професійної діяльності має бути знайдений найбільш доцільний прийом імітації: вправа, аналіз виробничої ситуації, розв'язання ситуаційної задачі, ділова гра, індивідуальне завдання на практику. Вибору прийому повинна передувати оцінка його ефективності в

порівнянні з іншими прийомами навчання. При оцінці слід, перш за все, враховувати витрати часу на оволодіння умінням, відповідність сформованого вміння необхідного в практичній трудовій діяльності, усвідомленість в оволодінні умінням.

Наразі інформатизація суспільства та складність соціальних умов актуалізують питання дистанційного навчання, що спонукає українські ЗВО до застосування технологій дистанційного, електронного навчання (e-learning) (Piatnytska-Pozdnyakova, I., Kolomoiets, O., Rebryna, A., &..., 2021, с. 157). У широкому значенні під електронним навчанням розуміють навчальний процес із застосуванням комп'ютерних або інформаційно-комунікативних технологій. У вузькому – форму організованого навчання у закладах освіти, яка не передбачає особистого контакту, а базується виключно на контактах за допомогою інформаційно-комунікативних і телекомунікаційних технологій (Гаманюк, 2012, с. 213).

Електронне навчання розуміємо як форму організації освітнього процесу, що передбачає впровадження концепцій мультимедійного комп'ютерного навчання, та може бути реалізована як в умовах віддаленості студента і викладача, так і безпосередньо у ЗВО для забезпечення самостійної діяльності студента щодо засвоєння програми навчання за фахом. Переваги такого навчання вбачаємо у доступності, мобільності, індивідуалізації навчального процесу та спрямованості його на формування й розвиток певних компетенцій.

Серед сучасних технологій e-learning нами використовувались синхронні початкові системи у режимі «on-line» – відеоконференції, чати Zoom, Skype, Viber, Telegram, електронне листування, мультимедійні презентації, Google форми, навчальна платформа Moodle, яка спеціально розроблена для створення якісних онлайн-курсів.

Аргументами на підтвердження актуальності й доцільності створення означеної умови є такі: спільною позицією переважної більшості дослідників є твердження про те, що процес формування професійної мобільності фахівців фізичної культури і спорту має забезпечуватися побудовою всіх видів



навчальної діяльності в логіці майбутньої професії. При цьому, особлива роль відводиться широкому використанню сучасних освітніх технологій як на аудиторних заняттях, так і позааудиторних (Фазлеев, 2005; Пономарьов, 2010; Буренко, 2012).

## **2.2. Модель формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти**

Моделювання є загальнонауковим методом дослідження, що ґрунтується на заміщенні реальності об'єкта – моделі, найчастіше у формі системи. Використання методу моделювання закономірно зумовлено складністю об'єктивної реальності, що не дає можливості одержати всю необхідну йому інформацію щодо предмету дослідження.

Моделювання як метод дослідження, передусім, пов'язаний з прийомом аналогії – узагальнення щодо подібності об'єктів на основі їх схожості в ряді відносин. Узагальнено моделювання характеризується як метод опосередкованого пізнання, в якому для одержання інформації про об'єкт дослідження, явище чи систему, досліджується вторинний абстрактний об'єкт, система або структура, що відповідають реальним явищами та замінюють оригінали для одержання узагальнених знань. Необхідно зазначити, що у сучасних наукових дослідженнях значна увага приділяється моделюванню прихованих внутрішніх властивостей об'єкта, тобто розглядається здатність моделі до відтворення і тим самим замінити об'єкт вивчення (Лодатко, 2011, с. 341).

У довідковій літературі моделювання тлумачиться як універсальний «метод дослідження об'єктів, систем, явищ, процесів шляхом побудови й вивчення їх моделей» (Великий тлумачний словник сучасної української мови, 2002, с. 535). Як загальнонауковий метод пізнання моделювання широко використовується в різних галузях наук, зокрема в педагогіці. «Метод моделювання є інтегративним, він дає можливість об'єднати емпіричне і

теоретичне в педагогічному дослідженні, іншими словами, поєднати у процесі вивчення педагогічного об'єкта експеримент з побудовою логічних конструкцій і наукових абстракцій» (Квасниця, Корольов & Ляшенко, 2021, с. 162).

Моделювання є способом розкриття багатогранних причин, умов, чинників педагогічних явищ, що дає можливість виявляти закономірності на перетині різних сторін педагогічного явища.

До загальнонаукових теоретичних положень, що покладено в основі моделювання, слід віднести положення про його цілеспрямованість, подібності моделі й об'єкта, системності моделі, єдності об'єктивного і суб'єктивного в моделюванні, пізнавальної та формувальної функцій моделювання тощо.

Погоджуємося з науковцями, що моделювання – це вища і особлива форма наочності, що допомагає систематизувати знання стосовно досліджуваного явища чи процесу, передбачає шляхи опису і пізнання, формує структуру зв'язків між компонентами, відкриває можливість для більш глибокого проникнення в суть явища, для управління ними, для виявлення шляхів покращення характеристик досліджуваних явищ і процесів.

Моделювання дає змогу досліджувати властивості об'єкта, на прикладі його моделі-аналога, схожість якої з об'єктами істотна, а відмінність несуттєва; одержувати наукові висновки і узагальнення за аналогією. Таким чином, моделювання – процес створення моделей, схем, знакових або реальних аналогів, що відображають істотні властивості більш складних об'єктів (прототипів). Побудова моделі, з одного боку – важлива сходинка до створення теорії, а з іншого – один із засобів експериментального дослідження (Заніна, 2002, с. 46).

Модель в методології науки трактується як штучно створений об'єкт у вигляді схеми, структури, знакової системи, форми певного фрагмента природної або соціальної реальності, що служить для зберігання і розширення знань про оригінал, його властивості в структурі, для його перетворення і управління. В процесі пізнання модель є, перш за все, джерелом інформації про

оригінал, відображає суттєві ознаки і зв'язки об'єкта чи явища й слугує засобом її фіксації. Загальнонаукове поняття моделі являє собою один з ключових компонентів загальної теорії систем.

У педагогіці термін «модель» визначається і як система, і як штучно створений зразок, і як аналог природного або соціального явища. Під моделлю в педагогічній науці розуміється система об'єктів або знаків, яка відтворює деякі суттєві властивості системи-оригіналу, вона є узагальненим відображенням об'єкта, результатом абстрактного практичного досвіду, а не безпосереднім результатом експерименту. Так, у Словнику іншомовних слів поняття «модель» трактує як «зразок, примірник будь-чого; зменшене відтворення якоїсь споруди, механізму; тип, марка, зразок конструкції; схема для пояснення якогось явища або процесу» (Бибик, 2006, с. 323 с).

Ми погоджуємось з думкою О. Гомонюк, відповідно до якої модель організовує, упорядковує її складові елементи, визначає їхню взаємодію, дозволяє визначити форму застосування змодельованої системи (Гомонюк, 2012b).

Універсальність поняття моделі виражається в тому, що незалежно від рівня, цілей, методів і засобів пізнання у витоках гносеологічного процесу знаходиться модель. У процесі пізнання педагогічна модель є засіб організації дослідження, який в різних нормах присутній на всіх етапах пізнавального процесу в якості вихідного ідеалізованого об'єкта, що позначає безпосередній предмет пізнання на емпіричному рівні.

Під час побудови моделі ми враховували сучасні вимоги до якості надання освітніх послуг, актуальні потреби підготовки майбутніх фахівців фізкультурно-спортивного профілю, які здатні до виконання професійної діяльності, та загальнонаукові.

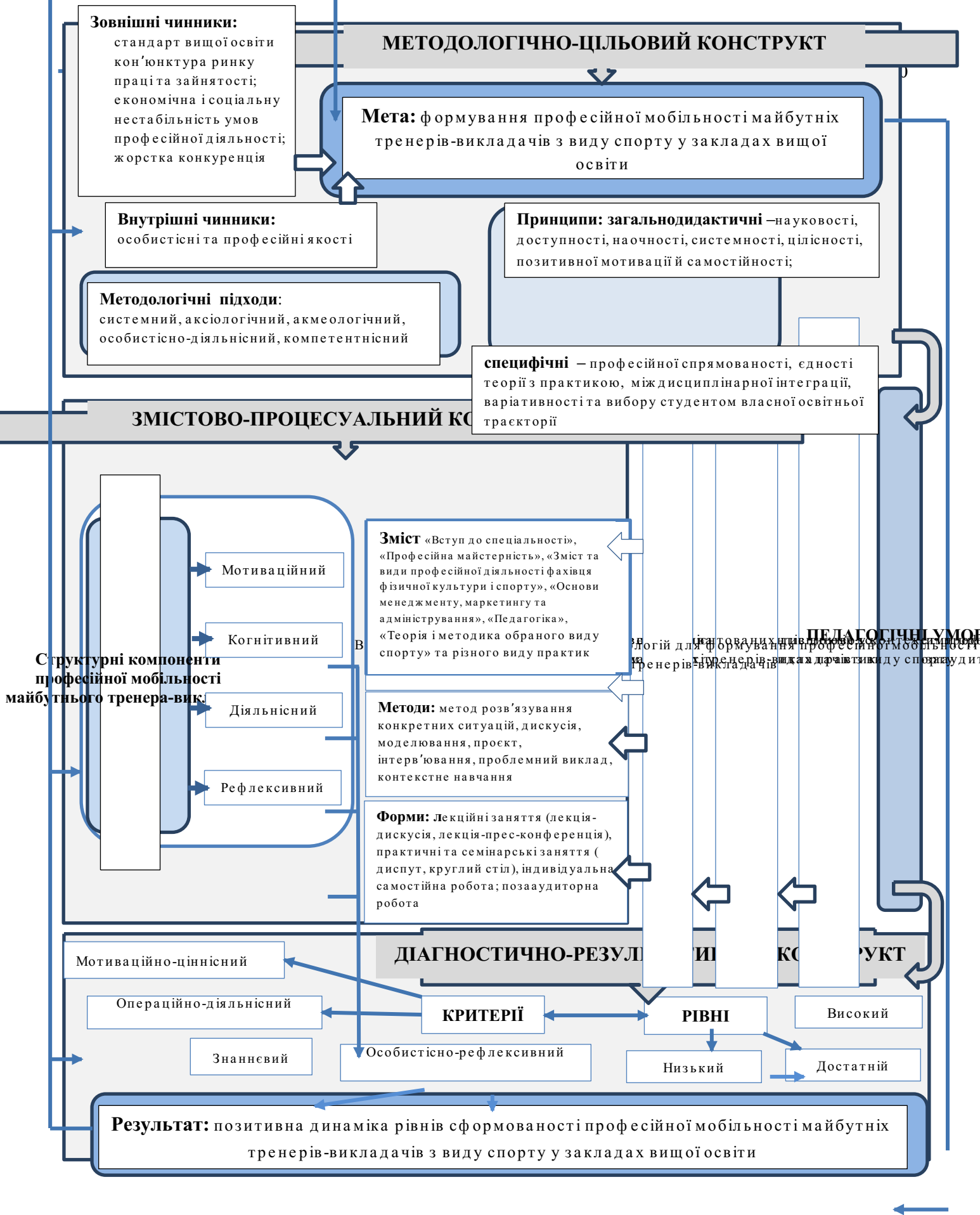


Рис. 2.1. Структурно-функціональна модель формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти

На підставі розглянутих концептуальних положень (розділ 1) нами розроблена структурно-функціональна модель формування професійної мобільності майбутніх фахівців в процесі навчання у ЗВО (рис. 2.1.), що містить три основних конструкти: методологічно-цільовий, змістовно-процесуальний та діагностично-результативний, які виконують відповідно прогностичну, розвиваючу та діагностичну функції.

Охарактеризуємо конструкти розробленої моделі.

*Методологічно-цільовий конструкт* означеної моделі, виконуючи прогностичну функцію, відображає: цільову спрямованість, зовнішні та внутрішні чинники, методологічні підходи і принципи формування професійної мобільності майбутнього фахівця.

У структурі моделі відображено мету – формування професійної мобільності майбутнього тренера-викладача з виду спорту у закладах вищої освіти. Визначена нами мета передбачає здатність особистості реалізувати себе у професійній діяльності, формуванні здатності швидко й якісно освоювати суміжні види професійної діяльності, що уможливорює оптимальні особистісні перебудови в нових умовах і конкурентоспроможність майбутнього тренера-викладача. Мета є основним вектором напрямку всього подальшого моделювання, їй підпорядковуються всі компоненти моделі. Мета конкретизується комплексом завдань: орієнтація освітнього процесу на формування професійної мобільності майбутнього тренера-викладача для подальшої ефективної професійної діяльності та конкурентоспроможності на ринку праці; забезпечення міждисциплінарної інтеграції теоретичної і практичної підготовки майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту.

Виокремлюючи чинники, що зумовлюють професійну мобільність майбутнього тренера-викладача з виду спорту, ми звертались до наукових напрацювань дослідників. Нам імponує думка С. Капліної, яка вирізняє два види чинників – зовнішні й внутрішні. Зовнішніми чинниками дослідниця вважає глобальні зміни в економіці, що доповнюються індивідуальними (зміна професії, статусу організації, місця проживання, стану здоров'я тощо).

Внутрішніми – мотивацію успіху, прагнення особистості до вдосконалення професійних навичок, саморозвитку (Капліна, 2008, с. 86).

На нашу думку, означені чинники варто уточнити. Так, до зовнішніх чинників відносимо кон'юнктуру сучасного ринку праці та зайнятості, економічну та соціальну нестабільність умов професійної діяльності, жорстку конкуренцію, стандарти вищої освіти; до внутрішніх – сукупність професійно-та соціально-значущих якостей тренера-викладача з виду спорту.

Науковими підходами для розкриття теоретико-методологічних засад формування професійної мобільності майбутнього тренера-викладача з виду спорту у закладах вищої освіти, нами було обрано такі: системний, аксіологічний, особистісно-діяльнісний, компетентнісний підходи.

Системний підхід розглядається як універсальний науковий спосіб пізнання світу і технологія дослідження. Адже у загальному розумінні система – це сукупність елементів, що пов'язані один з одним та утворюють певну цілісність, при чому властивості системи можуть відрізнятися від властивостей складових елементів. Підхід заснований на положенні про те, що специфіка складного об'єкта, комплексу, не вичерпується особливостями складових її елементів, а пов'язана, перш за все, з характером взаємодії між елементами. Відповідно, сутність системного підходу відображається в єдності, міждисциплінарній взаємодії, логічному синтезі філософських, історичних, соціально-економічних, технічних, технологічних знань про об'єкт і предмет досліджень, а також загальнонаукових і конкретно-наукових методологічних положень. Системний підхід має на меті визначити провідні елементи системи, інтерпретувати їх структуру і функції.

Особливості використання системного підходу у психологічних і педагогічних дослідженнях висвітлено у наукових пошуках Ю. Бабанського (1977), Л. Виготського (1991), В. Сластьоніна (2000), В. Безпалько (2015) та інших.

Системний підхід служить методологічною орієнтацією, що спонукає до використання визначеної сукупності взаємопов'язаних ідей, понять, принципів

і способів педагогічної діяльності; як певний акцент всієї сукупності змістів методів, засобів і способів діяльності, що застосовуються в педагогічному процесі. Його головна перевага полягає в можливості підвищення ефективності діяльності всієї системи завдяки виявленню взаємозв'язків і закономірностей між її елементами.

Системний підхід до вивчення формування професійної мобільності дає можливість розглядати цей процес як відносно комплексне і незалежне явище з точки зору функціонування. У зазначеному контексті процес формування професійної мобільності характеризує цілісність його як системи, що об'єднує в собі взаємопов'язані та взаємозумовлені компоненти, визначає її структуру, особливості організації та механізми управління підструктурами та складовими елементами, дає змогу виявити властивості, які не притаманні системним елементам (емерджентність).

Системний підхід дає змогу розглядати процес формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у ЗВО як комплексний компонент системи інтегрованої підготовки майбутніх фахівців до різних видів професійної діяльності. Основу системності процесу формування професійної мобільності становлять такі сутнісні відносини: єдність змістовного і процесуального аспектів, єдність теоретичного і практичного навчання, взаємозв'язок загальноосвітньої й професійної підготовки, поєднання навчання з професійною діяльністю.

Аксіологічний підхід у системі сучасної освіти є актуальним і належить до проблем світоглядного характеру. Розкриваючи основні положення підходу в педагогіці як філософської проблеми, науковці визначають його провідну роль у формуванні особистості майбутнього фахівця. Оскільки головною метою професійної освіти є професійно-особистісний розвиток та саморозвиток фахівця, значення аксіологічного підходу щодо підготовки сучасного фахівця полягає в орієнтації професійної освіти на формування у здобувачів вищої освіти системи загальнолюдських і професійних цінностей, що визначають, зокрема, їхнє ставлення до своєї діяльності, до самого себе як людини і

професіонала. Центральним поняттям в аксіології є поняття цінностей та ціннісних орієнтацій, які А. Гусейнов окреслив як «систему координат», оскільки перші належать групі або суспільству, а останні – особистості. (Гусейнов, 2000, с. 179).

На думку сучасних дослідників (В. Андреев, І. Ісаєв, В. Сластьонін та ін.), комплексний напрям (спрямованість) фахової підготовки майбутніх фахівців педагогічних профілів забезпечує аксіологічний підхід, який, за В. Крижко, є «філософсько-педагогічною стратегією, що показує шляхи розвитку професійного мистецтва, використання педагогічних ресурсів для ціннісного розвитку особистості і проєктує перспективи вдосконалення системи освіти» (Крижко, 2005, с. 391).

У дослідженнях Б. Ігошева аксіологічний підхід визначає спрямованість освітньо-виховного процесу на формування в усіх суб'єктів освіти ціннісних орієнтацій і світоглядних настанов, що відповідають вимогам мінливого динамічного світу (Ігошев, 2008).

На думку Є. Павлюка, аксіологічний підхід «зумовлює підпорядкування змісту фахової підготовки майбутніх тренерів-викладачів їхньому професійному становленню на основі формування в них ціннісних установок, орієнтацій і якостей, необхідних для розв'язання професійних завдань» (Павлюк, 2017, с.102).

Аксіологічний підхід передусім передбачає спрямованість майбутніх тренерів-викладачів на пошук найбільш оптимальних шляхів досягнення мети у тренерській діяльності; орієнтацію особистості на набір певних професійних цінностей і якостей; орієнтацію таких методів роботи з майбутніми спортивними педагогами, які б забезпечили їхню підготовку не лише як висококваліфікованих фахівців, але і як високоморальних, культурних, патріотичних громадян.

В умовах гуманізації й гуманітаризації успішність освіти багато в чому залежить від ступеня самоорганізації студентів, здатності критично ставитися до своїх досягнень, вміння співвідносити свої можливості та реальні результати



навчальної діяльності, усвідомлення ролі рефлексії в особистісному і професійному самовизначенні. Студент має уміти прогнозувати свою майбутню кар'єру, проводити самооцінку своїх здібностей, якостей особистості, інтересів і потреб з точки зору обраної професії, можливих варіантів її змін.

Означений підхід дає можливість сформувати професійну мобільність майбутнього тренера-викладача як фахову цінність, як компонент внутрішньої структури особистості, який виражає її суб'єктивне ставлення до суспільно значущих цінностей праці та окремих компонентів педагогічної діяльності. Безсумнівно, професійна мобільність розглядається як внутрішня потреба особистості (Пріма, 2009).

Особистісний підхід, що характеризує особистість як унікальне явище, передбачає створення відповідних умов для природнього процесу її саморозвитку і самореалізації та ґрунтується на побудові процесу формування професійної мобільності майбутнього фахівця з урахуванням особливостей сприйняття інформації, засвоєння знань і опанування навичками (Бех, 2003; Савченко, 2004; Бондаревська, 2005).

Особистісний підхід має принципове значення в професійному розвитку тренера-викладача і полягає, передусім, в організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії, метою якої є засвоєння предметних знань, формування професійно важливих якостей і практичних навичок як засобів саморозвитку особистості, становлення її як суб'єкта професійної діяльності. Означений підхід передбачає, що у центрі навчання формування професійної мобільності у ЗВО, передусім, знаходиться сам студент – його мотиви, цілі, інтереси, майбутні особистісні та професійні інтереси і плани. Виходячи з інтересів студента, його здібностей і можливостей, будується весь освітній процес, створюється найбільш сприятливі можливості для його самореалізації як особистості (Свасьєв, 2016; Павлюк, 2017; Василенко, 2018).

Діяльнісний підхід вимагає культивування дієвої позиції особистості з метою власного становлення й розвитку, професійного самовдосконалення (Зязюн, 2000; Бех, 2003; Лук'янова, 2006). Для реалізації діяльнісного підходу

обов'язковим є етап набуття знань, умінь і навичок, що уособлює практичний досвід людини. Діяльнісний підхід у навчанні передбачає відбір змісту навчальних предметів з опорою на врахування специфіки майбутньої професійної діяльності, застосування теоретичних знань на практиці, формування здібностей до самоосвіти і командної роботи, успішну інтеграцію в соціум і професійну самореалізацію. (Сущенко, 2003; Амірова, 2009; Чопик, 2013 та ін.)

Діяльнісний підхід розглядає процес професійної підготовки як систему видів діяльності, засвоєння яких призведе до оволодіння новими навичками та вміннями. Такий підхід дає змогу трактувати навчання як процес, що включає навчально-пізнавальну та навчально-професійну діяльність.

Для підвищення конкурентоспроможності, визначення власних можливостей і конкретизації інтересів у професійній діяльності майбутньому тренеру-викладачу з виду спорту необхідно вміти проектувати траєкторію професійного розвитку (вертикальний вектор професійної мобільності). Виокремлення умінь, що необхідні для професійної діяльності тренера в умовах, які змінюються, значно посилює роль діялісного компоненту професійної мобільності.

Аналіз наукових джерел показав, що низка дослідників об'єднують особистісний та діялісний підходи в один (особистісно-діялісний). Такий підхід, на думку Л. Горюнової, зумовлює такі характеристики мобільності, як: здатність фахівця аналізувати вихідний рівень свого професіоналізму, своїх можливостей, об'єктивно оцінювати ступінь змін, що відбулися у власній особистості та діялісності, готовність фахівця до змін в життєдіялісності та ін. (Горюнова, 2006, с. 14).

Дослідниця Л. Сушенцева єдність особистісно-орієнтованого та діялісного аспектів визначає як полісуб'єктний підхід, який надає можливість розглядати сформованість професійної мобільності як результат цілеспрямованого професійного навчання, як спосіб професійної самореалізації особистості (Сушенцева, 2011).

Особистісний аспект досліджується в межах процесу професійної соціалізації індивіда, тобто процесу розвитку особистості в професії. Діяльнішим виявом процесу професіоналізації є, власне, процес і результат професійної діяльності, що має педагогічні, психологічні, акмеологічні, соціологічні, діяльнісні, соціально-економічні та інші визначення. Відповідно, особистісний та діяльнісний компоненти як складові формування професійної мобільності майбутнього тренера-викладача мають важливе значення у створенні сприятливого середовища для особистісного зростання в процесі діяльності, орієнтації в майбутній спортивно-педагогічній діяльності, що дає змогу забезпечувати і підтримувати процеси самопізнання і самореалізації особистості, розвитку його неповторної індивідуальності у професії.

Отже, особистісно-діяльнісний підхід до формування професійної мобільності майбутнього тренера-викладача з виду спорту у закладі вищої освіти сприяє розгляду розвитку і прояву якостей особистості у діяльності, а саме в процесі професійної підготовки. Цей підхід зумовив виокремлення практичної спрямованості в навчанні. У свою чергу, діяльнісна складова процесу розвитку професійної мобільності спрямована на забезпечення професійного становлення особистості студента і підвищення конкурентоспроможності випускника на сучасному ринку праці.

Модернізація освіти передбачає побудову освітнього процесу в логіці компетентнісного підходу. З позицій такого підходу рівень освіченості майбутнього фахівця визначається здатністю вирішувати проблеми різної складності на основі наявних знань. Компетентнісний підхід акцентує увагу на здатності використовувати одержання знання.

Компетентнісний підхід (Р. Бадер, Д. Мертенс, І. Бех, Л. Ващенко, І. Єрмаков, О. Савченко) для предмета нашого дослідження передбачає забезпечення засвоєння студентами знань, умінь і навичок, формування метапрофесійних якостей. Відповідно до компетентнісного підходу, професійна мобільність визначається наявністю/відсутністю певних компетенцій і компетентностей (Л. Горюнова, Б. Ігошев, Л. Сушенцева). Використання

компетентнісного підходу передбачає зміну формулювання цілей навчання, представлення їх та очікуваних результатів у вигляді сукупності компетенцій, що впливають на рівні професійних завдань. Компетентнісний підхід забезпечує поєднання професійної освіти й потреб ринку праці, від якого залежить замовлення на фахівців стейкхолдерів. Отже, це підхід, за якого результати освіти визнаються значущими за межами системи освіти.

«Компетенція» трактується у довідковій літературі як «добра обізнаність із чим-небудь; коло повноважень якої-небудь організації, установи чи особи» (Словник української мови). У сучасному науковому розумінні «компетенція» – багатомне поняття, що відображає необхідне для ефективної продуктивної діяльності майбутнього фахівця у визначеній галузі й охоплює знання та розуміння (академічні теоретичні знання, здатність знати та розуміти), практичні знання (практичне і оперативне використання знань щодо визначених професійних ситуацій), соціальні знання (цінності як невід’ємна частина способу існування у соціальному контексті).

Термін «компетентність» (лат. *competens*), трактується у «Словнику з професійної освіти» як «сукупність знань і умінь, необхідних для ефективної професійної діяльності: вміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію» (Професійна освіта, 2000, с. 149). Компетентність важлива для позначення інтегрованих характеристик якості підготовки випускника і є категорією результативності освіти, професійної й соціальної підготовленості випускників з позицій ринкових категорій. Тому оцінка якості освіти через компетентність означає, що освіта тісно пов’язана з майбутнім працевлаштуванням випускника.

Науковець А. Хуторской трактує компетенцію як «сукупність взаємопов’язаних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності), що задаються по відношенню до певного кола предметів і процесів і є необхідною для того, щоб якісно й продуктивно діяти» (Хуторской, 2003, с. 60). Науковець на основі головних цілей освіти, структури соціального досвіду і основних видів діяльності, що дають змогу особистості опанувати цей

досвід, одержувати навички практичної діяльності в сучасному суспільстві, виокремив такі ключові компетенції: ціннісно-сміслову, загальнокультурну, навчально-пізнавальну, інформаційну, комунікативну, соціально-трудова та особистісного самовдосконалення.

Дослідниця Т. Чопик, аналізуючи фахову підготовку тренерів-викладачів і акцентуючи увагу на розвитку їхньої професійної компетентності, характеризує компетентність як визначений «обсяг і рівень знань та досвід з того чи іншого виду діяльності». Компетенція, на її думку, є «сукупністю умінь, знань і навичок, набутих упродовж навчання, необхідних для виконання певного виду професійної діяльності і доступних для вимірювання чи оцінювання» (Чопик, 2014b, с. 8).

Компетентнісний підхід до навчання й оцінювання фахівців дає можливість визначити потенціал людини, його спрямованість, найбільш виражені компетенції і сферу їх найбільш ефективною трудовою придатності.

Важливим принципом компетентнісного підходу є принцип варіативності й вибору студентом власної освітньої траєкторії. На нашу думку, доцільне поступове збільшення наданої студенту академічної свободи, оскільки вибір освітніх компонентів можна використовувати як резерв для формування у здобувачів вищої освіти професійних компетенцій з суміжних за профілем спортивної спрямованості видів діяльності, що забезпечують розвиток професійної мобільності. Опанування широкого спектру видів майбутньої професійної діяльності дасть можливість студенту зорієнтуватися в сучасних соціально-економічних умовах і знайти оптимальний напрям у сфері майбутньої професійної діяльності.

Відповідно до розглянутих підходів формування професійної мобільності в процесі професійної підготовки передбачає спрямоване якісне перетворення прагнень особистості бути активною, вміти адаптуватися до умов, що змінюються. Формування професійної мобільності у ЗВО розглядається нами, з одного боку, як відносно самостійний і невід'ємний компонент професійної підготовки майбутнього фахівця. Самостійність процесу формування

професійної мобільності зумовлюється цілями, специфікою завдань і особливостями очікуваних результатів. Разом з тим цей процес підпорядкований загальному соціальному замовленню на підготовку фахівців певного профілю. З іншого боку, процес формування професійної мобільності вбачається нами як спрямована, закономірна зміна, що забезпечує професійне становлення особистості і передбачає перехід від одного рівня до іншого, більш прогресивного, що характеризується підвищенням рівня розвитку означеної характеристики особистості.

З методологічними підходами у структурно-функціональній моделі формування професійної мобільності тренера-викладача з виду спорту тісно пов'язані такі принципи:

— принцип системності, що викликаний багатогранністю феномена професійної мобільності, чисельністю внутрішніх і зовнішніх факторів, що визначають його функціонування. Цей принцип зумовлює аналіз зв'язків у структурі навчально-виховного процесу ЗВО, виявлення особливостей змісту професійної підготовки майбутніх фахівців та їх взаємозв'язок з професійною мобільністю майбутнього фахівця; дає змогу розглядати формування професійної мобільності як педагогічну систему;

— принцип цілісності означає досягнення єдності та відносної завершеності всіх компонентів педагогічного процесу і фактів, які до нього входять, тобто умов, що забезпечують його ефективність. Згідно цього принципу, формування професійної мобільності розглядатиметься як процес поділений на окремі частини, що органічно інтегроване в єдине ціле;

— принцип професійної спрямованості, що викликаний навчально-пізнавальною діяльністю здобувача вищої освіти, яка реалізується шляхом формування цілісного образу фахівця та професійної діяльності майбутнього тренера-викладача з виду спорту. Принцип втілюється за рахунок застосування різних методів для надання процесу навчання професійної спрямованості, розвитку професійно значущих якостей та фахових здібностей тренера-викладача з виду спорту;

- принцип зв'язку теорії з практикою передбачає чітке розуміння наукових відомостей та застосування практичних умінь, реалізується шляхом широкого використання активних методів навчання на аудиторних заняттях;
- принцип міждисциплінарної інтеграції дає змогу розглянути систему формування професійної мобільності з позиції оптимізації освітнього процесу підготовки майбутніх тренерів-викладачів на основі міжпредметних зв'язків. Застосування інноваційних технологій уможливує формування у здобувачів вищої освіти здатності до комплексного розв'язання завдань фізкультурно-спортивної сфери на основі широкого інтегрування знань, одержаних при вивченні професійно-орієнтованих дисциплін;
- принцип варіативності передбачає поступове збільшення академічної свободи, здатність системи професійної підготовки бути динамічною, гнучкою до змін, перебудови. Вибір освітніх компонентів можна використовувати як резерв для формування у здобувачів вищої освіти професійних компетенцій із суміжних за профілем спортивної спрямованості видів діяльності, що забезпечують розвиток професійної мобільності.

З огляду на вищезазначені положення запропонована модель розглядається як цілісний педагогічний процес, що спрямований на набуття здобувачами освіти знань, умінь і навичок та носить випереджальний характер особистісного та професійного розвитку, самореалізації майбутніх учасників професійної діяльності.

*Прогностична функція* процесу формування професійної мобільності майбутнього фахівця дає можливість передбачити, спрогнозувати результат, забезпечує можливість досягнення студентом кінцевих результатів навчання, формує відповідальне й усвідомлене ставлення до майбутньої професійної діяльності, готовність особистості до ефективної адаптації на сучасному ринку праці, можливість оптимальної перебудови в нових умовах і конкурентоспроможність майбутнього тренера-викладача з виду спорту.

*Змістово-процесуальний конструкт* моделі виконує розвивальну функцію і пов'язаний із інструментальним управлінням процесом – змістом,

умовами, засобами і формами. В ньому розкрито спосіб організації формування професійної мобільності майбутнього тренера-викладача з виду спорту у закладі вищої освіти, представлено компоненти (мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, рефлексивний); педагогічні умови; зміст, форми і методи навчання, що використовуються в процесі професійної підготовки та сприяють розвитку якостей, що визначають професійну мобільність випускника.

*Розвивальна функція* процесу формування професійної мобільності об'єктивно впливає зі спрямованості цього явища. За допомогою освіти, як спеціально організованої системи зовнішніх умов, що створюються в суспільстві, відбувається управління розвитком особистості. У результаті виникає новий якісний стан об'єкта впливу (в нашому дослідженні – професійна мобільність майбутнього тренера-викладача з виду спорту), а рівень цього стану визначається ефективністю використаних засобів і форм впливу, а також здібностей особистості. Розвивальна функція процесу визначає формування загальних та професійних компетентностей, розвиток загальних і спеціальних здібностей особистості тощо.

*Діагностично-результативний конструкт*, виконуючи діагностичну функцію, забезпечує встановлення відповідності цілей процесу формування професійної мобільності майбутнього тренера-викладача з виду спорту, що передбачає формування здатності швидко й якісно освоювати суміжні види професійної діяльності та готовності до ефективної адаптації на сучасному ринку праці, щоб забезпечити можливість оптимальної перебудови в нових умовах і конкурентоспроможність майбутнього фахівця. Діагностично-результативний конструкт відображає критерії (мотиваційно-ціннісний, знаннєвий, операційно-діяльнісний, особистісно-рефлексивний), рівні (високий, достатній, низький) сформованості професійної мобільності та очікуваний результат – позитивна динаміка у формуванні професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту.

*Діагностична функція*, що виявляється у визначенні кількісних і якісних змін, які виникають у процесі формування професійної мобільності, дає



можливість контролювати досягнення цілей і забезпечує порівняння прогнозованих та реальних результатів. Вона спрямована на дослідження й аналіз особистості й індивідуальності студента, на пошук причин неефективності результатів і на характеристику цілісного педагогічного процесу.

### **2.3. Зміст, форми і методи формування професійної мобільності майбутнього тренера-викладача з виду спорту у закладах вищої освіти.**

Одним із важливих напрямів підготовки професійно мобільних тренерів-викладачів з виду спорту є формування якостей особистості на основі професійно-зорієнтованої діяльності. Опанувавши такий вид діяльності, студент має: самостійно оволодівати сучасними знаннями для опанування новітніх технологій, адекватно сприймати та мобільно реагувати на нові фактори, самостійно і оперативно приймати рішення, бути готовим до соціально активних дій, швидко адаптуватись до нових умов, бути комунікабельним, уміти працювати у команді.

Для реалізації означеного завдання важливо було змінити загальний підхід до процесу професійної підготовки майбутнього тренера-викладача з виду спорту, зробивши його професійно-зорієнтованим, що можливо лише за умови методично грамотно побудованого освітнього процесу з урахуванням його інтенсифікації, впровадження ефективних науково обґрунтованих засобів, методів і форм керівництва навчально-пізнавальною діяльністю студентів, що розвивають його мислення й творчі здібності. Це сприяло формуванню у здобувача вищої освіти умінь формалізувати знання щодо предметного середовища, здатності самостійно одержувати знання, а також формуванню компонентів професійної мобільності.

Процес формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту передбачав інтеграцію змісту професійної підготовки

до професійно-орієнтованих дисциплін, зокрема: «Вступ до спеціальності», «Професійна майстерність (за професійним спрямуванням)», «Зміст та види професійної діяльності фахівця фізичної культури і спорту», «Основи менеджменту, маркетингу та адміністрування», «Педагогіка», «Теорія і методика обраного виду спорту» та різного виду практик.

Зміст навчальної дисципліни «Вступ до спеціальності» було доповнено матеріалом, що створює уявлення про систему кадрового забезпечення у сфері фізичної культури і спорту, характеризує професійну діяльність тренера у контексті професійної мобільності та майбутнього його професійного зростання. На заняттях з цієї дисципліни застосовувались методи активного навчання, які, на нашу думку, є одними з базових способів розвитку продуктивного мислення студентів та включення їх у професійно-орієнтовану діяльність. Такі методи дають можливість не тільки відтворити засвоєні знання, а й сформувати пізнавальну активність, розвивати вміння мобілізувати необхідні творчі здібності та реалізувати себе, зробивши власний вибір.

Для формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів нами застосовувались навчально-ділові ігри та імітації професійної діяльності: професійна некомпетентність, незатребуваність професії на ринку праці, професійна незадоволеність, зміна місця проживання, конфлікт із адміністрацією тощо. Прагнення до успіху робить навчання в процесі гри надзвичайно ефективним, формує позитивну мотивацію студентів до професійної діяльності. Важливою перевагою ділових ігор, як провідної форми квазіпрофесійної діяльності, є те, що вони виконують не лише діагностичні й пізнавальні, а й тренінгові функції. Як показала практика, аналіз конкретних ситуацій і ділові ігри сприяють формуванню професійної мобільності як якості особистості та професійної рухливості, про що свідчить рівень активності студентів у проведенні навчальних ділових ігор, моделювання ситуацій ускладнень у професійній діяльності тренера-викладача з виду спорту тощо.

Окремими складовими ділової гри нами виокремлено: цільова установка гри; ознайомлення з правилами, ситуацією; аналіз студентами окресленої

ситуацій відповідно до встановлених правил та ролей; виокремлення проблеми; розробка способів і засобів її розв'язання; прийняти рішення та переконання інших у його вірності; узагальнення результатів.

Так, у межах теми «Професійні функції й фахові компетенції тренера-викладача» (дисципліна «Вступ до спеціальності») застосовувалась вправа на групову динаміку «Емоції та ситуації». Метою вправи було надання можливості студентам спільно пережити змодельовану ситуацію, сформулювати позицію в процесі спільної діяльності.

Опис ситуації: Ви працюєте у спортивній школі більше десяти років, звикли до сталого стилю життя. Ви – вимогливий, відповідальний, володієте знаннями з виду спорту, який тренуєте, але особливого задоволення від роботи не одержуєте і змінити її на іншу не можете, тому що це перша і єдина Ваша робота. За результатами опитування, проведеного адміністрацією школи, Ви дізналися, що колеги вважають Вас посередністю, адміністрація – неперспективним фахівцем. Завдання: обґрунтуйте стратегію своєї поведінки і варіанти виходу з ситуації. Процедура виконання вправи: по черзі кожний студент-учасник пропонує по одному кроку (етапу) виходу з означеної ситуації, записуючи його на фліп-чарті у вигляді схеми.

Рольова гра «Безробітний фахівець» на практичному занятті за темою «Кар'єра та мобільність як стратегія професійного життя» (дисципліна «Зміст і види професійної діяльності фахівця з фізичної культури і спорту») дала можливість відчути психологічну атмосферу ситуації кар'єрної кризи, соціального конфлікту, сформувати у студентів бажані цілі з позиції означеної ситуації, схарактеризувати необхідні для реалізації дії, здійснити вибір різних пропозицій фахівця на ринку праці, визначити можливі способи працевлаштування.

У межах вивчення модуля «Професійна мобільність майбутнього тренера-викладача з виду спорту» (дисципліна «Професійна майстерність (за професійним спрямуванням)») проводилась ділова гра «Я – фахівець», яка допомогла змодельювати план розвитку власної кар'єри студента на найближчі 3

(5) років, проаналізувати наявні знання, уміння, досягнення, конкурентні переваги, окреслити дії, які необхідно виконати задля наближення до бажаних професійних перспектив, визначити необхідні додаткові ресурси для їхньої реалізації. За правилами гри студенти виконували ролі тренера-викладача з виду спорту, який має невеликий стаж роботи у ДЮСШ, методиста, директора спортивної школи та батьків, діти яких тренуються у секції з обраного виду спорту.

За проведенням ділової гри спостерігали запрошені провідний фахівець Управління молоді та спорту Хмельницької міської ради та професор кафедри психології та педагогіки Хмельницького національного університету. За сюжетом гри пропонувалось провести батьківські збори у новому форматі «За філіжанкою кави», де тренер-викладач презентував власні досягнення, окреслював перспективи роботи зі спортсменами, заслуховував побажання (чи можливо незадоволення) батьків. До дискусії долучалися представники адміністрації ДЮСШ, які надавали оцінку професійній діяльності тренера, спільно формували плани щодо подальшої діяльності відділення з виду спорту тощо. Дискутуючи, викладач звертав увагу і правила комунікації у визначеній спільноті. У процесі обговорення студенти визначили, що професійна діяльність тренера-викладача носить поліфункціональний характер і потребує значного рівня теоретичних та практичних знань і умінь для формування індивідуального професійного стилю діяльності й комунікації, уміння розв'язувати професійні завдання, можливі конфліктні ситуації. Студенти зауважили, що проведення подібного формату зборів можливе і в онлайн форматі, який доцільно використовувати за сучасних карантинних умов.

Запропоновані ділові ігри охоплювали діапазон ситуацій, що можуть виникнути у процесі професійного становлення та трудової діяльності. В основі таких ігор лежали ділові, професійні предмети обговорення, що сприяло підвищенню інтересу студентів до навчальних занять та проблем, які моделювалися й розігрувалися в їх процесі, змінилося ставлення студентів до тих конкретних ситуацій, які були предметом ділової гри, і до учасників гри,

що слугувало загальному підвищенню рівня позитивної мотивації та емоційності на заняттях. На нашу думку, застосування зазначених методів, що спрямовані на підвищення активності студентів і розвитку їхньої позитивної мотивації до навчально-професійної діяльності, сприяло переходу від засвоєння знань до активного їх застосування в професійній діяльності.

Зміст навчального курсу «Педагогіка» було доповнено теоретичними знаннями про мобільність як категорії наукового пізнання та збагачено поняттями «особистісна мобільність», «академічна мобільність», «професійна мобільність», «професійна самореалізація», «індивідуальне самовиявлення у професійній діяльності», методами і прийомами, що розкривають особистісну значущість професійної мобільності майбутнього тренера-викладача.

Формуванню у студентів цілісного уявлення про педагогічні аспекти майбутньої професійної діяльності, виявленню можливих помилок у професійних діях тренера-викладача слугувало використання методу розв'язання проблемних ситуацій.

Наприклад, у межах дисципліни студентам було запропоновано розв'язати педагогічну ситуацію, в якій спортсмен зазначає, що тренування, які проводить тренер, не сприяють його спортивному зростанню й він має намір змінити тренера. Задля правильного розв'язання означеної ситуації студенти передусім мали визначитись із реакцією на зауваження вихованця, формулювали відповідь і визначались із лінією професійної поведінки. У такому ж форматі спільно аналізувались варіанти відповідей й емоційних реакцій студентів на педагогічну ситуацію, коли на зауваження тренера спортсмен зазначав, що для того, щоб стати переможцем змагань, йому не потрібно багато працювати: «Мене вважають досить здібним».

Отже, використання методу розв'язання проблемних ситуацій є ефективним інструментом педагогічного впливу, що дає можливість активізувати підготовку студентів не тільки до самостійної професійної діяльності, а й до власних дій у вирішенні певних життєвих ситуацій.

У межах дисципліни «Професійна майстерність (за професійним спрямуванням)» також застосовувалась технологія модульного навчання. Як зазначає І. Богданова, модульне навчання забезпечує «порційно-індивідуалізоване засвоєння навчального матеріалу за допомогою модулів – функціонально автономних дидактичних вузлів, що поєднують адаптований зміст, організаційні форми та активні методи навчання і призначені для комплексного вирішення педагогічних цілей (Боганова, 2000, с. 116).

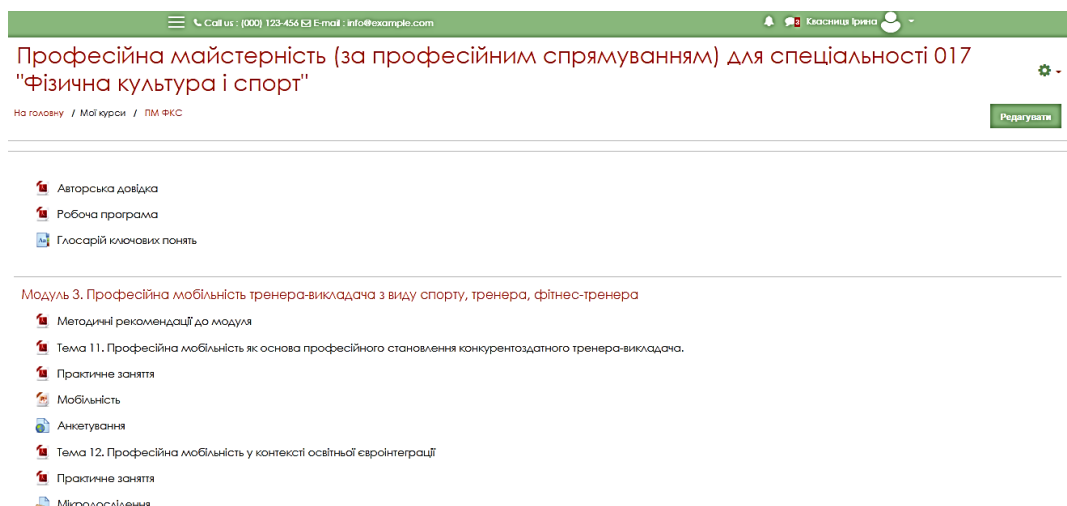


Рис. 2.2. Скриншот сторінки навчальної дисципліни «Професійна майстерність (за професійним спрямуванням)» у модульному середовищі для навчання (Хмельницький національний університет)

Метою модуля «Професійна мобільність майбутнього тренера-викладача з виду спорту» є формування у студентів цілісного уявлення про теоретичні підходи щодо сутності мобільності, розвиток готовності до мобільності й адаптації до соціально-економічних змін на ринку праці та зайнятості, професійного розвитку майбутнього фахівця фізичної культури і спорту. До завдань вивчення модуля належать: ознайомлення здобувачів вищої освіти з технологіями проектування кар'єри, формування професійної мобільності фахівця сфери фізичної культури і спорту; усвідомлення розуміння сутності, принципів професійної мобільності та її значення для професійного становлення майбутнього фахівця; розвиток умінь та навичок планування власного майбутнього професійного життя; формування позитивної мотивації до прогнозування індивідуальної стратегії професійного зростання (Рис.2.2.).

Модуль є цільовим функціональним компонентом, в якому формуються теоретичні знання та професійні уміння і навички на основі одержаних знань. Теоретичну частину модуля складено з лекційного матеріалу, що подавався у форматі традиційних, модифікованих лекцій (лекція-презентація, гостьова лекція) та лекцій у форматі онлайн (Zoom конференції). На нашу думку, поряд з орієнтацією на предметному змісті, завдання лектора полягає у формуванні позитивної мотивації здобувачів вищої освіти щодо усвідомлення ними цінностей майбутньої професійної діяльності та необхідних для її реалізації теоретичних знань.

Так, під час гостьової онлайн-лекції за темою «Професійна підготовка майбутніх тренерів-викладачів як середовище формування професійної мобільності» з фахівцем із США менеджером, тренером-викладачем Академії фехтування (м. Нью-Йорк), яка пройшла у форматі лекції-прес-конференції, студенти мали можливість ознайомитись із зарубіжним досвідом професійної підготовки майбутніх тренерів, організацією роботи спортивних клубів, здійснити порівняння та узагальнення досвіду клубної роботи в Україні та Сполучених Штатах Америки, а також з особливостями розвитку професійної мобільності спортивних тренерів у США. Студенти активно долучились до проведення такого виду лекції, задавали питання, що уможливило розширення їхнього уявлення щодо системи кадрового забезпечення сфері фізичної культури і спорту у США, підготовки та перепідготовки тренерів.

На практичних заняттях з дисципліни здобувачі вищої освіти у малих групах опрацьовували матеріал та надавали характеристику професійно мобільному фахівцю сфери фізичної культури і спорту (тренеру-викладачу з виду спорту ДЮСШ, тренеру спортивного клубу, фітнес-тренеру, спортивному психологу, адміністратору спортивної школи, менеджеру спортивної організації), визначали вектори горизонтальної і вертикальної мобільності, систематизувати особистісні якості фахівця. Узагальнюючи, студенти визначили професійну діяльність як одну з умов успішної самореалізації особистості, в якій виявляється власний творчий потенціал фахівця, його

активність, особистісні якості.

Самостійна робота здобувачів вищої освіти є одним із компонентів навчального процесу, що передбачена змістом кожного змістового компонента і спрямована на закріплення теоретичних знань, поглиблення, набуття й удосконалення практичних навичок та вмінь.

Погоджуємось з дослідниками (Величко, 2009; Гурська, 2013), які визначають сутність самостійного навчання як здатність людини без сторонньої допомоги одержувати інформацію з різних джерел. Найбільший успіх у навчанні досягається, коли студент орієнтується на самостійне виконання певних інтелектуальних операцій.

У сучасній педагогічній науці серед ефективних методів самостійної роботи студентів, що сприяють індивідуалізації й інтенсифікації навчального процесу, дослідники виокремили такі: проблемно-пошукові методи; метод проєктного навчання; метод застосування інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні (Дичківська, 2004, с. 132).

Проблемно-пошукові методи спрямовані на активізацію пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти і реалізуються через проведення самостійних досліджень, що сприяє підвищенню позитивної мотивації до навчальної та пізнавальної діяльності, розвитку логічного мислення, творчої самостійної діяльності студентів. Оволодіння темами модуля передбачало виконання низки таких завдань, а саме: складання глосарію; аналіз основних понять, виокремлення спільних рис та ознак; визначення й обґрунтування заходів, які, на думку майбутніх фахівців, могли б забезпечити професійну мобільність діючих тренерів-викладачів.

Метод проєктного навчання спрямований на досягнення прогнозованих результатів самостійної роботи. Впровадження цього методу в освітній процес дало змогу його індивідуалізувати. Проєктна діяльність, спрямована на формування самостійних дослідницьких умінь (постановка проблеми, збір і оброблення інформації, проведення експерименту, аналіз одержаних результатів), сприяла розвитку творчих здібностей і критичного мислення,



узагальненню знань, одержаних під час навчального процесу, посиленню мотивації здобувачів освіти, вдосконаленню комунікативних навичок студентів.

Метод проєктів передбачав розробку та захист проєктів («Презентація власної професійної кар'єри», «Я – фахівець» тощо), проведення дослідження та оформлення їх результатів у вигляді доповіді на наукових конференціях.

Проєктна та науково-дослідна робота здобувачів освіти є важливим засобом підвищення якості підготовки фахівців, які спроможні творчо застосовувати у практичній діяльності новітні досягнення науки. Застосування проєктної технології у процесі формування професійної мобільності, передусім, сприяло інтенсифікації, підвищенню рівня науково-пошукової та пізнавальної підготовки здобувачів вищої освіти у галузі фізичної культури і спорту; формуванню у студентів інтересу й потреби до наукової творчості; створення умов для творчого зростання, передумов для подальшого оволодіння фахом.

Означений модуль завершувався тестовим контролем, що характеризував рівною мірою успішність навчальної діяльності здобувача вищої освіти (оцінку опанування основних понять і провідних ідей, сформованість навичок роботи, загальнонавчальних та спеціальних умінь), й ефективність модульної технології

Нині в умовах інтенсивного розвитку цифрових технологій та COVID-пандемії зростає актуальність технології e-learning (електронного навчання). Використання методів інформаційних технологій у навчанні сприяло підвищенню ефективності засвоєння студентами навчального матеріалу, розвитку їх розумових здібностей і творчого оволодіння знаннями; забезпечуючи зацікавленість, активність та ініціативність. Використання новітніх інформаційних технологій дало змогу розв'язати певні дидактичні завдання, що постали перед сучасним викладачем під час організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти.

До сучасних інформаційних технологій навчання науковці відносять Інтернет-технології, мультимедійні засоби, електронні навчальні ресурси тощо

(Р. Гуревич, 2013; Ю. Лянной, 2016; А. Ребрина & Б. Ференчук, 2016). Метод застосування електронного навчання дає можливість поглибити, індивідуалізувати навчання, розширити світогляд студентів, створити активне комунікативне середовище, забезпечуючи при цьому постійний зворотний зв'язок.

У процесі професійної підготовки майбутніх тренерів-викладачів активно застосовувались можливості електронного навчання. Так, електронні засоби навчання ми поділили на кілька груп:

- для спілкування зі здобувачами освіти створювались закриті групи у соцмережах або чати в месенджерах (Viber, Telegram, WhatsApp);
- під час дистанційного або змішаного навчання лекції та семінари проводились у режимі реального часу в Zoom, Skype, Google Meet;
- запрошення з ідентифікаторами та кодами до лекцій здобувачам освіти надсилались у створені групи в Viber;
- оформлення презентації здійснювали за допомогою Microsoft PowerPoint, Keynote;
- тестування та анкетування здобувачів освіти нам зручно було здійснювати за допомогою Google Форм (студентам надавались посилання або QR-коди);
- активно використовувалась система електронного навчання Moodle («Модульне середовище навчання») із її широкими можливостями.

Згідно логіки нашого дослідження завершальним етапом формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту є стала реалізація практичного етапу формування професійної мобільності майбутнього тренера-викладача з виду спорту під час проходження різного виду практик.

У наукових працях, що присвячені проблемам професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту, головна проблема передусім пов'язана із протиріччями між теоретичним, предметним характером навчання та практичним міжпредметним характером реальної професійної діяльності (

Мяснікова, 2010; Ребрина, 2016). Аналіз якості підготовленості фахівців свідчить про те, що випускники закладів вищої освіти не завжди здатні перенести у практичну діяльність та використовувати у ній теоретичні знання. Удосконалення професійної практичної підготовки передбачає, перш за все, забезпечення її повноти (практичної підготовки до виконання всіх основних професійних функцій), цілісності (готовності до виконання не лише окремих операцій, а й цілісної діяльності від початкового етапу до аналізу результатів)..

Практики розглядаються передусім як процес оволодіння здобувачем вищої освіти різними видами професійної діяльності, в якому навмисно створюються умови для самопізнання, самовизначення студента в різних професійних ролях і формується потреба самовдосконалення в професії. На практиках формування професійної мобільності забезпечувалось за рахунок розширення спектру освоюваних компетенцій на основі безпосереднього включення студента в різні види діяльності – помічника тренера, спортивного судді, адміністратора спортивної школи, клубу, федерації тощо. У результаті цього сформувався певний рівень готовності майбутнього фахівця до перемішень в соціальному просторі, адаптації до майбутніх професійних умов, механізм взаємодії з різними суб'єктами майбутньої професійної діяльності, що уможлиблює процес формування професійної мобільності й конкурентоспроможності майбутнього тренера-викладача з виду спорту.

### **Висновки до другого розділу**

Встановлено, що ефективність формування професійної мобільності майбутнього тренера-викладача з виду спорту у закладі вищої освіти залежить від сукупності педагогічних умов, що забезпечують продуктивну реалізацію усіх її компонентів на практиці.

Проведене дослідження дозволило припустити, що педагогічними умовами формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти є: розвиток позитивної мотивації здобувачів вищої освіти до оволодіння ними професійною мобільністю шляхом

їх участі у різних видах практики і в позааудиторній роботі; оновлення змісту професійно-орієнтованих дисциплін у контексті професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту; використання сучасних освітніх технологій для формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту.

Перша умова – розвиток позитивної мотивації здобувачів вищої освіти до оволодіння ними професійною мобільністю – забезпечувалась шляхом їх участі у різних видах практики і в позааудиторній роботі, актуалізувала у майбутнього фахівця потребу в особистісному і професійному саморозвитку в обраній професії.

Другою умовою визначаємо оновлення змісту професійно-орієнтованих дисциплін у контексті професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту. Реалізація цієї педагогічної умови була спрямована на підвищення рівня сформованості професійної мобільності здобувачів вищої освіти шляхом формування в них фундаментальних та професійно-орієнтованих знань і вмінь, набуття ними навичок практичної роботи.

Третя умова – використання сучасних освітніх технологій у процесі формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти – полягала у широкому використанні сучасних освітніх технологій, що спрямовані на розвиток творчої активності й ініціативності здобувачів освіти, успішне застосування набутих знань на практиці, підготовку майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту до кар'єрних переміщень.

Для реалізації окреслених педагогічних умов на основі використання методу моделювання розроблено й обґрунтовано структурно-функціональну модель формування професійної мобільності майбутнього тренера-викладача з виду спорту у закладі вищої, яка є цілісною системою, що охоплює методологічно-цільовий, змістово-процесуальний та діагностично-результативний конструкти.

Методологічно-цільовий конструкт моделі включає в себе соціальне замовлення, цільову спрямованість, зовнішні та внутрішні чинники, методологічні підходи і принципи формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту, а також завдання її формування.

Змістово-процесуальний конструкт розробленої структурно-функціональної моделі пов'язаний з інструментальним управлінням процесом – змістом, умовами, методами, засобами, формами. В ньому представлено компоненти (мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, рефлексивний); зміст, засоби, форми і методи навчання, що використовуються в процесі професійної підготовки та сприяють розвитку складових професійної мобільності тренерів-викладачів з виду спорту.

Діагностично-результативний конструкт моделі розкриває діагностику досліджуваного явища та відображає критерії (мотиваційно-ціннісний, знанневий, операційно-діяльнісний, особистісно-рефлексивний), рівні (високий, достатній, низький) сформованості професійної мобільності й очікуваний результат – позитивну динаміку формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти.

Основні результати розділу відображено в наукових працях автора: (81, 85, 86, 87, 88, 90, 91, 93, 94, 95, 96, 223, 224)

### **РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ТРЕНЕРІВ-ВИКЛАДАЧІВ З ВИДУ СПОРТУ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

У розділі описано послідовність етапів педагогічного експерименту, розкрито загальні питання організації та проведення педагогічного експерименту, проаналізовано результати дослідження.

#### **3.1. Організація і методика проведення педагогічного експерименту**

Теоретичний аналіз проблеми формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти, дослідження та аналіз сучасних підходів у цьому напрямі дали можливість розробити структурно-функціональну модель формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти, виокремити й обґрунтувати педагогічні умови, визначити методи й принципи формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту, виокремити критерії оцінки рівня сформованості професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту та провести педагогічний експеримент з метою перевірки ефективності зазначених педагогічних умов.

Педагогічний експеримент є одним із емпіричних методів дослідження. Науковець О. Колесников зазначає, що педагогічний експеримент – це спеціально організоване дослідження, яке проводиться з метою визначення ефективності використання тих чи інших методів, засобів, форм, видів, прийомів, способів і нового змісту навчання та тренування. Експеримент – це найбільш загальний емпіричний метод пізнання, у якому проводять не тільки спостереження й виміри, але й здійснюють перестановку, зміну об'єкта дослідження (Колесников, 2011, с.10).

Ми погоджуємося з думкою В. Вербовського про те, що педагогічний експеримент – це комплексний багатокomпонентний метод дослідження, призначений для об'єктивної та доказової перевірки вірогідності гіпотези, теоретичних конструкцій, уточнення окремих висновків наукової теорії, який є ієрархічно організованим і контрольованим процесом науково-педагогічної діяльності (Вербовський, 2007, с. 28).

У науково-педагогічній літературі педагогічний експеримент визначають як комплексний метод дослідження, метою якого є забезпечення науково-об'єктивної та доказової перевірки правильності висунутої на початку дослідження (нульової) гіпотези. Процес організації та проведення експерименту має бути побудований таким чином, щоб надавати можливість цілісно відображати зв'язки між досліджуваними процесами та явищами, що так само дасть змогу здійснити перевірку ефективності педагогічних інновацій в освіті, оцінити значущість виділених факторів у структурі педагогічного процесу, обрати оптимальне їх поєднання відповідно до ситуації й виокремити необхідні умови успішної реалізації педагогічних завдань (Гончаренко, 2008; Лузан, 2011).

Отже, завдяки педагогічному експерименту визначаються стійкі та істотні взаємозв'язки між повторюваними явищами, тобто закономірності, що характерні для педагогічного процесу.

Розроблення етапів, організація та проведення дослідно-експериментальної роботи здійснено з урахуванням рекомендацій щодо ефективного проведення педагогічного експерименту О. Бережної та В. Краєвського (2010), В. Гмурман (1999), Р. Немова (1998), П. Образцова (2004).

Серед важливих умов ефективного проведення педагогічного експерименту вищезазначені науковці виокремили:

– ґрунтовний теоретичний аналіз досліджуваного педагогічного явища, дослідження й аналіз практичної діяльності з метою оптимального визначення поля проведення експерименту;

- конкретизацію й деталізацію висунутої початкової гіпотези із визначенням у ній новизни і можливих суперечностей, що потребує доказовості й експериментальної перевірки;
- виокремлення завдань експерименту, визначення суттєвих ознак, за якими буде проведено дослідження та аналіз педагогічного явища, критеріїв оцінювання;
- визначення оптимальної й обґрунтованої кількості експериментальних об'єктів для проведення всіх етапів педагогічного дослідження, врахування цілей і завдань експерименту, а також розрахунок необхідного часу для його організації, підготовки, проведення і аналізу одержаних результатів.

Впровадження методичного забезпечення щодо формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти здійснювалося комплексно впродовж 2018–2021 років. Загалом проведення експерименту здійснювалося послідовно у три етапи: констатувальний, формувальний і контролюючий.

Упродовж першого, констатувального, етапу (2018–2019 рр.) здійснено теоретичний аналіз філософської, педагогічної, психологічної та спеціальної літератури сфери фізичної культури і спорту, що стосується проблеми формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти, нормативно-правових документів, робочих і навчальних програм, в яких розкрито особливості професійної підготовки майбутніх тренерів-викладачів в закладах вищої освіти; розглянуто теоретичні основи дослідження проблеми та практичний досвід; розроблено понятійний апарат нашого дослідження; визначено мету, завдання і методологічні основи педагогічного експерименту; визначено предмет й об'єкт дослідження.

У підсумку проведення констатувального етапу педагогічного експерименту за цей період часу було:

- виявлено проблему формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти, що вимагає



розв'язання, і це докладно висвітлено у першому та другому розділах дисертаційного дослідження, окреслено напрями здійснення наукового пошуку;

– висунуто початкову гіпотезу дослідження, в якій має місце припущення, що ефективність формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти підвищиться за умови дотримання таких педагогічних умов: розвиток позитивної мотивації здобувачів вищої освіти до оволодіння ними професійною мобільністю шляхом їх участі у різних видах практики і в позааудиторній роботі; оновлення змісту професійно-орієнтованих дисциплін у контексті професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту; використання сучасних освітніх технологій для формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту; розроблено модель формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти;

– визначено завдання дослідження: здійснити аналіз стану дослідженості проблеми формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти у педагогічній теорії та практиці, уточнити сутність базових понять дослідження; визначити й обґрунтувати компоненти, критерії, показники і рівні професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту; виокремити, теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити педагогічні умови формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти; підготувати навчально-методичне забезпечення формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти;

– сформульовано та конкретизовано категоріальний апарат дослідно-експериментальної роботи; розроблено діагностичний інструментарій дослідження.

Висунута на початку проведення експериментального дослідження гіпотеза полягала в припущенні, що формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти якісно

зросте за умов впровадження у діяльність закладів вищої освіти перерахованих педагогічних умов.

Варто також зазначити, що на констатувальному етапі педагогічного дослідження особливу увагу було приділено:

- визначенню вимог до професійної підготовки та компетентності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти відповідно до запитів суспільства й потенційних роботодавців;
- визначенню наявного рівня сформованості професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти, зокрема, дослідженню відповідності фактичних професійних знань, умінь і навичок майбутніх тренерів-викладачів в умовах існуючої системи освіти та вимог сучасного ринку праці;
- аналізу стану дослідження й сучасних підходів у науково-педагогічній та психологічній літературі щодо проблеми формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти;
- виявленню та теоретичному обґрунтуванню теоретико-методологічних і методичних засад формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти, зокрема педагогічних умов, методів і принципів, педагогічних технологій і підходів, критеріїв і рівнів сформованості професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти;
- розробленню й упровадженню моделі формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти.

Формувальний етап дослідно-експериментальної роботи (2019–2020 рр.) присвячено аналізу й узагальненню результатів проведеного дослідження щодо впровадження педагогічних умов формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти; формулюванню перших загальних висновків; оформленню рукопису

дисертаційної роботи; апробації результатів дослідження та висвітленню їх у доповідях на наукових і науково-практичних конференціях; упровадженню основних результатів дослідження в освітній процес закладів вищої освіти України; вивченню подальших перспективних наукових пошуків.

Головною метою формувального етапу педагогічного експерименту стала перевірка ефективності запропонованих педагогічних умов та впровадження розробленої моделі формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту в освітній процес закладів вищої освіти.

Педагогічний експеримент проводився відповідно до визначеного діагностичного інструментарію, що забезпечує науковість й достовірну точність. У процесі проведення формувального етапу експерименту було використано такі методи: опитування, тестування, анкетування, бесіди, педагогічне спостереження, моделювання та статистичні методи дослідження.

Заключний, контролюючий етап педагогічного експерименту (2020–2021 рр.) передбачав здійснення аналізу й інтерпретації одержаних результатів, оцінку висунутої гіпотези, а також дослідження динаміки змін рівня сформованості професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти.

До проведення педагогічного експерименту було задіяно 324 здобувача вищої освіти, які навчаються на першому (бакалаврському) рівні галузь знань 01 «Освіта/Педагогіка» спеціальність 017 «Фізична культура і спорт». Варто зазначити, що студенти проходили підготовку за навчальними планами, що враховували Стандарт вищої освіти за відповідною спеціальністю.

Дослідно-експериментальна робота із формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти здійснювалась на базі Хмельницького національного університету, Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, Київського університету імені Бориса Грінченка, Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна», Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка, Національного

### Завдання

1. Вивчення філософської, психологічної, педагогічної, спеціалізованої літератури;
2. Вивчення програмно-методичної документації закладів вищої освіти (освітніх програм, навчальних планів, робочих програм підготовки, змісту навчальних дисциплін, програм практик);
3. З'ясування обізнаності здобувачів вищої освіти щодо проблеми формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту;
4. Дослідити мотиви навчання студентської молоді та майбутнього працевлаштування
5. Визначити чинники, що впливають на формування професійної мобільності
6. Визначити ранжування особистісних якостей, які є найбільш значущими для професійно мобільного тренера-викладача з виду спорту

### Методи

Аналіз, синтез, порівняння, узагальнення і систематизація одержаних даних, педагогічне спостереження, інтерв'ю, бесіди, анкетування здобувачів вищої освіти галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка» спеціальності 017 «Фізична культура і спорт», тренерів-викладачів з видів спорту різних кваліфікаційних категорій ДЮСШ м. Хмельницького та Хмельницької обласної ШВСМ, викладачів ЗВО

### Результати

1. Зіставлення різних поглядів вітчизняних і зарубіжних науковців щодо проблеми формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту.
2. З'ясування можливостей щодо формування професійної мобільності майбутнього тренера-викладача з виду спорту у закладах вищої освіти.
3. Відсутність цілісного розуміння респондентів щодо сутності професійної мобільності. Загалом встановлено позитивне ставлення усіх опитаних до професійної мобільності та необхідності формування цієї інтегрованої якості особистості сучасного фахівця у закладах вищої освіти. Значна більшість респондентів погодилися з тим, що тренер-викладач з виду спорту має бути професійно мобільним. Професійна мобільність є важливою складовою конкурентоздатності тренера-викладача з виду спорту на сучасному ринку праці та сприяє його професійному розвитку.
4. У більшості респондентів вибір спеціальності був зроблений усвідомлено. За результатами дослідження, ставлення респондентів до обраної спеціальності таке: третина зацікавлені її перспективами; визнали свій вибір «вірним» біля 63% опитаних; 32% дали більш стриманий варіант відповіді «скоріше так», 2% – «скоріше ні» і «ні», ще 2% вагалися з відповіддю.

Рис. 3.1 Організаційно-методичне забезпечення констатувального етапу педагогічного експерименту

Проте головною метою експериментального дослідження була апробація моделі формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти.

З метою одержання достовірних результатів у процесі проведення педагогічного експерименту було сформовано дві групи здобувачів вищої освіти: експериментальну групу, яка нараховувала 164 студента і контрольну, в якій було 160 студентів. У цілому в експерименті було задіяно 324 студенти зазначених закладів вищої освіти. На початку експерименту експериментальні й контрольні групи мали схожі показники: фактично однаковий середній якісний показник успішності навчання, навчалися за навчальними планами, що відповідають Стандарту вищої освіти спеціальності 017 «Фізична культура і спорт», не різнилися за віковим складом тощо. Ключова відмінність між

групами полягала у тому, що в експериментальних групах в освітній процес впроваджувалися визначені педагогічні умови формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти, у той же час освітній процес у контрольних групах змін не зазнав і був організований за традиційною системою.

На констатувальному етапі педагогічного експерименту визначався рівень сформованості професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти.

Нами були визначені такі основні завдання експериментального дослідження на цьому етапі: вивчення мотивів, що спонукають майбутніх тренерів-викладачів до професійного розвитку та професійної мобільності; з'ясування ставлення здобувачів вищої освіти до якості освітнього процесу у закладах вищої освіти та необхідності формування професійної мобільності майбутніх фахівців; визначення стану їх готовності до майбутньої професійної діяльності. З метою перевірки ефективності визначених та теоретично обґрунтованих педагогічних умов формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти була використана діагностична система, в яку ввійшли компоненти, критерії, показники та рівні сформованості професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів, а також доступний діагностичний інструментарій.

Критерій – це загальна характеристика досліджуваного об'єкта, а показник визначає засоби якісної та кількісної оцінки критеріїв. Саме таке визначення поняття «критерій» належить науковцю А. Батаршеву. Завдяки критеріям та показникам здійснюється оцінка процесу, умов і результату визначеного виду діяльності, відповідно до поставлених цілей (Батишев, 2007).

Критерії, за якими визначається ефективність формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти – це ознаки, якими керуються для оцінювання готовності майбутніх тренерів-викладачів до здійснення професійної діяльності, а їх показники визначають кількісні та якісні характеристики сформованості необхідних

професійних якостей і компетентностей. Ефективність формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти визначалась за обраними критеріями: мотиваційно-ціннісним, знанневим, операційно-діяльнісним та особистісно-рефлексивним. Перераховані критерії дозволили оцінити кожний із компонентів і за одержаними результатами оцінювання зробити висновок щодо сформованості професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти.

Для ефективною діагностики й оцінювання результатів експерименту було використано педагогічні та психологічні діагностичні методики.

Варто зазначити, що педагогічна і психологічна діагностика різняться за визначеними цілями, інструментарієм, етапами та умовами проведення, характером результатів. Психодіагностика спрямована на виявлення особливостей психіки людини та її психічних якостей, соціально-психологічних властивостей; педагогічна ж діагностика спрямована на оцінювання результатів навчання й виховання, процес формування та розвитку якостей особистості, як-то вихованості, готовності до професійної діяльності, сформованості компетентностей, а також на виявлення педагогічних умов, що сприятимуть досягненню особистістю цих результатів та створюють цілісну педагогічну систему (Галузяк, Холковська, 2015, с. 8).

Умовно процес діагностики поділяють на етапи:

1. Аналіз первинної інформації, отриманої на початку роботи;
2. Визначення об'єкта/об'єктів діагностування й способу її реалізації;
3. Методична, технічна та психологічна підготовка до діагностичної діяльності;
4. Реалізація процесу діагностування;
5. Аналіз та інтерпретація результатів діагностики.

В експериментальних та контрольних групах відповідно до критеріїв та за допомогою діагностичних методик було здійснено оцінювання рівня сформованості професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти.

Використані діагностичні методики оцінювання якості професійної підготовки майбутніх тренерів-викладачів подано у таблиці (табл. 3.1).

*Таблиця 3.1*

Діагностичні методики оцінювання якості професійної підготовки майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти

Критерій	Діагностичні методики	Додаток
Мотиваційний компонент		
Мотиваційно-ціннісний	Анкети первинного опитування щодо визначення задоволеності обраною професією та проблем формування професійної мобільності	Додаток Д Додаток Е
	Тест мотивації досягнень, ТМД (Mehrabian Achieving Tendency Scale, MATS)	Додаток Є
	Методика діагностики спрямованості особистості на мотивацію до успіху Т. Елерса	Додаток Ж
	Модифікована методика А. Реан та В. Якуніна (орієнтація на професійну успішність)	Додаток З



## Продовження таблиці 3.1

Критерій	Діагностичні методики	Додаток
Когнітивний компонент		
Знаннєвий	Тести перевірки теоретичних знань	Додаток І
Діяльнісний компонент		
Операційно-діяльнісний	Діагностика реалізації потреб у саморозвитку (за методикою М. Фетискіна)	Додаток К
	Опитувальник «Просування організаційної зміни» (Н. Форстер)	Додаток Л
Рефлексивний компонент		
Особистісно-рефлексивний	Діагностична методика А. Карпова, В. Пономарьової визначення індивідуальної міри вияву рефлексивності (рефлексивність)	Додаток М
	Методика «Визначення рівня сформованості педагогічної рефлексії» (О. Рукавишнікова)	Додаток Н
	Методика «Шкала самоефективності Р. Шварцера та М. Єрусалема»	Додаток О
	Діагностика рівня саморозвитку та професійно-педагогічної діяльності (Л. Бережнова) (рефлексія на саморозвиток)	Додаток П

На початку дослідження було проведено первинне анкетування з проблем формування професійної мобільності, головною метою якого було оцінити ставлення до проблеми та розуміння необхідності професійної мобільності у сучасному світі студентами фізкультурно-спортивних спеціальностей та працюючими тренерами-викладачами.

Провівши додатково опитування 28 тренерів-викладачів з видів спорту ДЮСШ м. Хмельницького та Хмельницької обласної школи вищої спортивної майстерності та проаналізувавши їх відповіді, ми змогли виокремити такі ключові вимоги для успішної професійної реалізації майбутніх тренерів:

- наявність міцних теоретичних знань та практичних професійних навичок і умінь за фахом (89 %);
- здібності до аналізу професійної інформації, системність мислення та прагнення до подальшого кар'єрного зростання (87%);
- уміння та здібності у розв'язуванні проблемних ситуацій професійного характеру (68%);
- комунікативні вміння (74%);
- навички швидкої адаптації відповідно до вимог суспільства та ринку праці (92 %);
- обізнаність у споріднених галузях спортивних спеціальностей та наявність сформованих міждисциплінарних компетентностей (85 %).

Проаналізувавши відповіді тренерів-викладачів на питання анкети та в усній бесіді щодо основних недоліків у професійній підготовці майбутніх фахівців спортивного профілю, ми одержали дані, які подали у вигляді діаграми на рисунку 3.2.

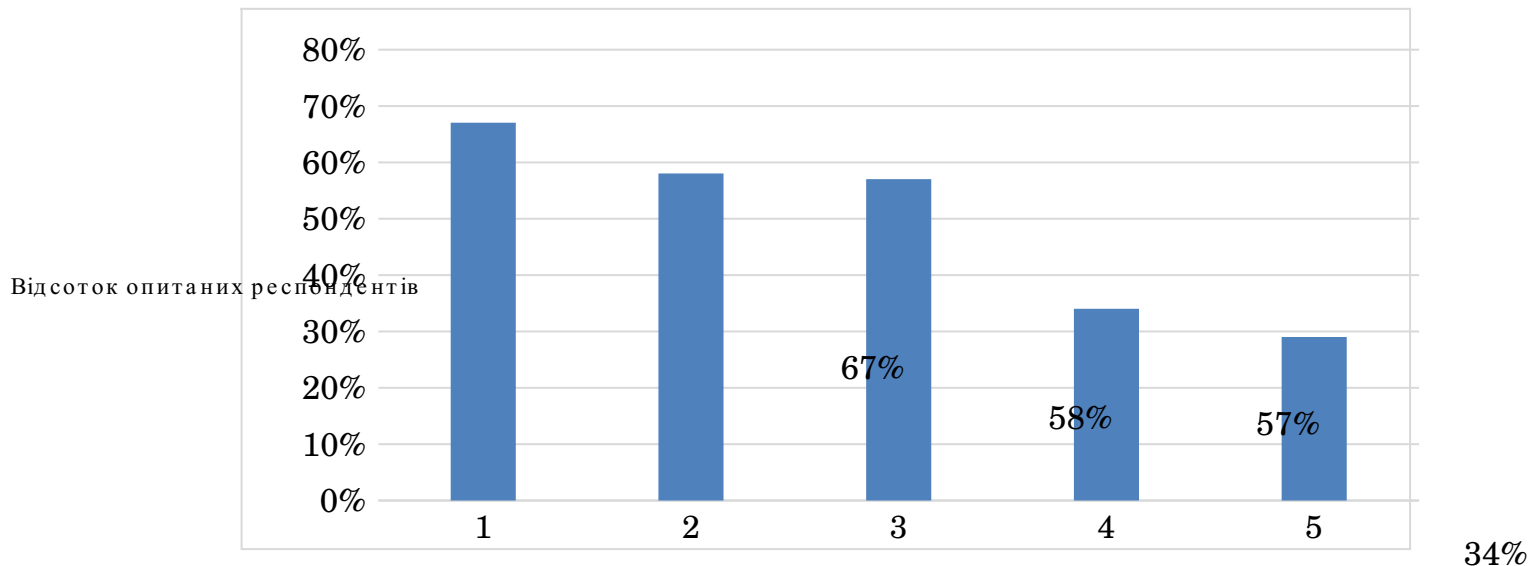


Рис. 3.2. Недоліки професійної підготовки майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти

де: 1 – брак уміння самостійно вирішувати проблемні ситуації професійного характеру; 2 – недостатньо сформовані практично-професійні навички та уміння реалізовувати професійні завдання; 3 – недостатність аналітичних навичок для розв'язування практичних завдань професійного характеру; 4 – брак теоретичних знань за фахом; 5 – недостатньо розвинені комунікативні навички для розв'язання професійних завдань.

Як видно з діаграми, працюючі тренери-викладачі найчастіше вказують на недостатньо сформовані у здобувачів вищої освіти навички вирішення професійних проблемних ситуацій, на необхідність формування практично-професійних умінь та на брак досвіду у розв'язуванні завдань професійного характеру.

Отже, проведене дослідження якості професійної підготовки майбутніх тренерів-викладачів у закладах вищої освіти показало, що існує певна невідповідність між сучасними потребами ринку праці та реаліями наявних освітніх послуг, які надають заклади вищої освіти.

Анкетування, яке було проведене серед здобувачів вищої освіти, також мало на меті з'ясувати їх думку щодо якості професійної підготовки у закладах вищої освіти та розуміння важливості професійної мобільності як якості конкурентоспроможного фахівця.

Анкетування проходили студенти четвертого курсу бакалаврського рівня галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка» спеціальності 017 «Фізична культура і спорт».

Слід зазначити, що окрім традиційного навчання, студенти, майбутні тренери, проходили різні види навчальних практик, які по суті є імітацією практичної професійної дійсності, долучалися до виїзних змагань у якості учасників, спостерігачів та суддів. Тому вкрай важливо було залучити студентів до цього процесу з метою активізації їх навчальної та пізнавальної діяльності. Також комплексно використовувалися сучасні методи навчання: моделювання, проектування елементів професійної діяльності з подальшим аналізом та обговоренням; практичні ситуації для колективного розв'язування, ділові ігри тощо. Усі перераховані засоби спрямовані на покращення мотивації здобувачів вищої освіти до навчальної діяльності.

Важливу роль у формуванні професійної мобільності майбутнього тренера-викладача відіграє мотивація до навчання та професійного розвитку особистості. З метою діагностики узагальнених стійких мотивів особистості, а саме визначення сформованості мотиву прагнення до успіху і мотиву

уникнення невдач студентам був запропонований тест мотивації досягнень ТМД (Mehrabian Achieving Tendency Scale, MATS), який є модифікацією тесту опитувальника А. Мехранбіана (Mehrabian Achieving Tendency Scale, MATS). У процесі тестування студенти мали можливість здійснити самооцінювання своєї діяльності та спрогнозувати траєкторію подальшого професійного розвитку. Інтерпретація результатів виявила, що на початку експерименту значна частина здобувачів вищої освіти прагнула уникнути невдач, вважаючи за краще не проявляти ініціативу у розв'язуванні завдань, які б сприяли їх професійному зростанню. Усвідомлена необхідність в оволодінні міцними знаннями, професійними навичками та компетентностями дала змогу змінити результат тестування на кінець експерименту у сторону домінування прагнення до успіху майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту.

З метою діагностики мотиваційної спрямованості особистості студента на досягнення успіху у майбутній професійній тренерській діяльності нами був також запропонована методика на мотивацію до успіху Т.Елерса. Ця методика здатна виявити чинники, які впливають на формування мотивації до успіху. Так студенти, які сильно та помірно орієнтовані на успіх, надають перевагу середньому рівню ризику. І навпаки, ті особи, які бояться невдач, віддавали перевагу низькому або занадто високому рівню ризику. За цією методикою можна визначити, що чим вища мотивація особистості до досягнення успіху або цілей, тим нижча готовність до ризиків. Із тими особами, хто сильно вмотивований на досягнення успіху й має високу готовність до ризиків, нещасні випадки трапляються значно рідше, ніж із тими, хто хоч і має високу готовність до ризиків, проте має і високу мотивацію до уникнення невдач. Якщо ж у людини сформована висока мотивація до уникнення невдач, то це перешкоджає досягненню мети і пригнічує мотивацію до успіху. Як і передбачалося, результати тестування на початку експерименту та після впровадження в освітній процес закладів вищої освіти визначених педагогічних умов і моделі формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти, різнилися.

Для визначення рівня сформованості орієнтації на професійну успішність майбутнім тренерам-викладачам був запропонований опитувальник, що є модифікованим тестом методики А. Реан та В. Якуніна. Методика дає можливість виявити ступінь прояву таких навчальних мотивів: комунікативних, професійних, соціальних, навчально-пізнавальних, мотивів уникнення небезпек, престижу і творчої реалізації.

Дослідження мотивації освітньо-професійної діяльності проводилося серед здобувачів освіти четвертого року навчання на початку навчального року та наприкінці, після проходження практик. На рисунках 3.3 і 3.4 представлено усереднені показники в балах розподілу мотиваційних чинників студентів четвертого курсу на початку експерименту та вкінці.

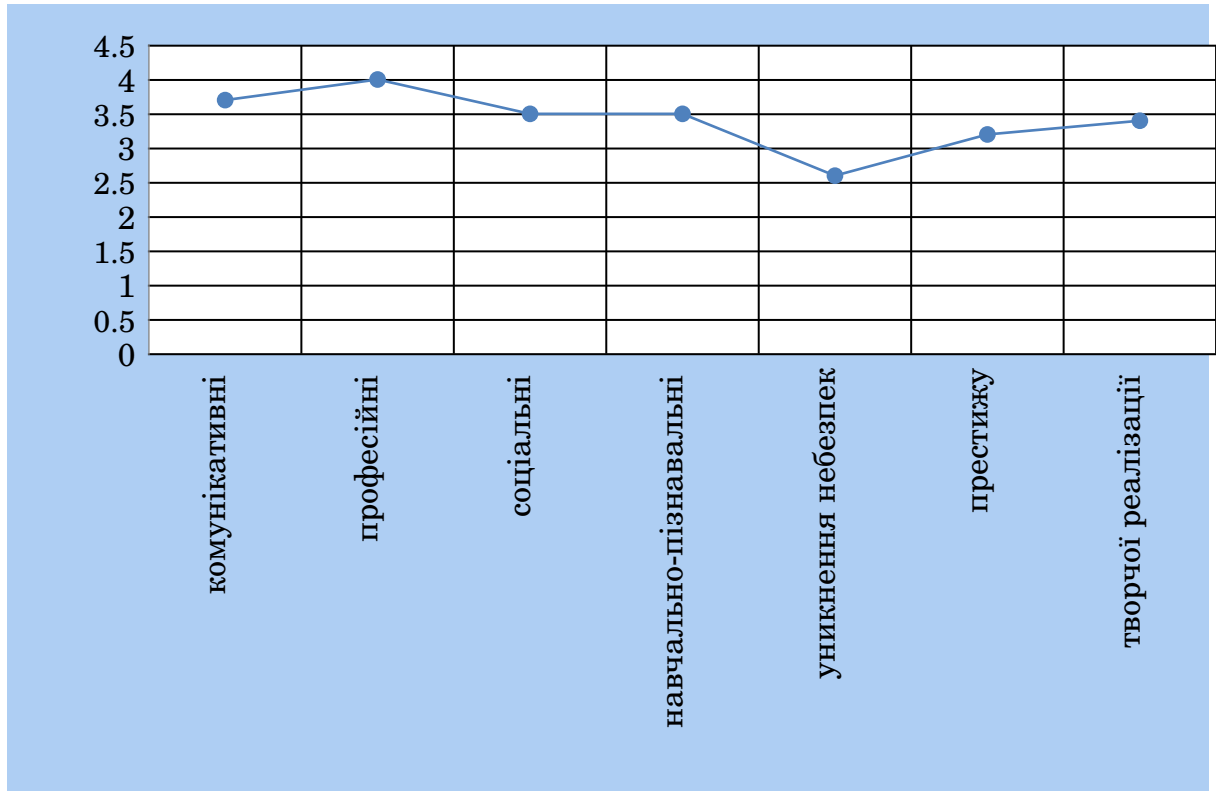


Рис. 3.3. Розподіл чинників мотивації навчальної діяльності серед студентів четвертого курсу на початку експерименту.

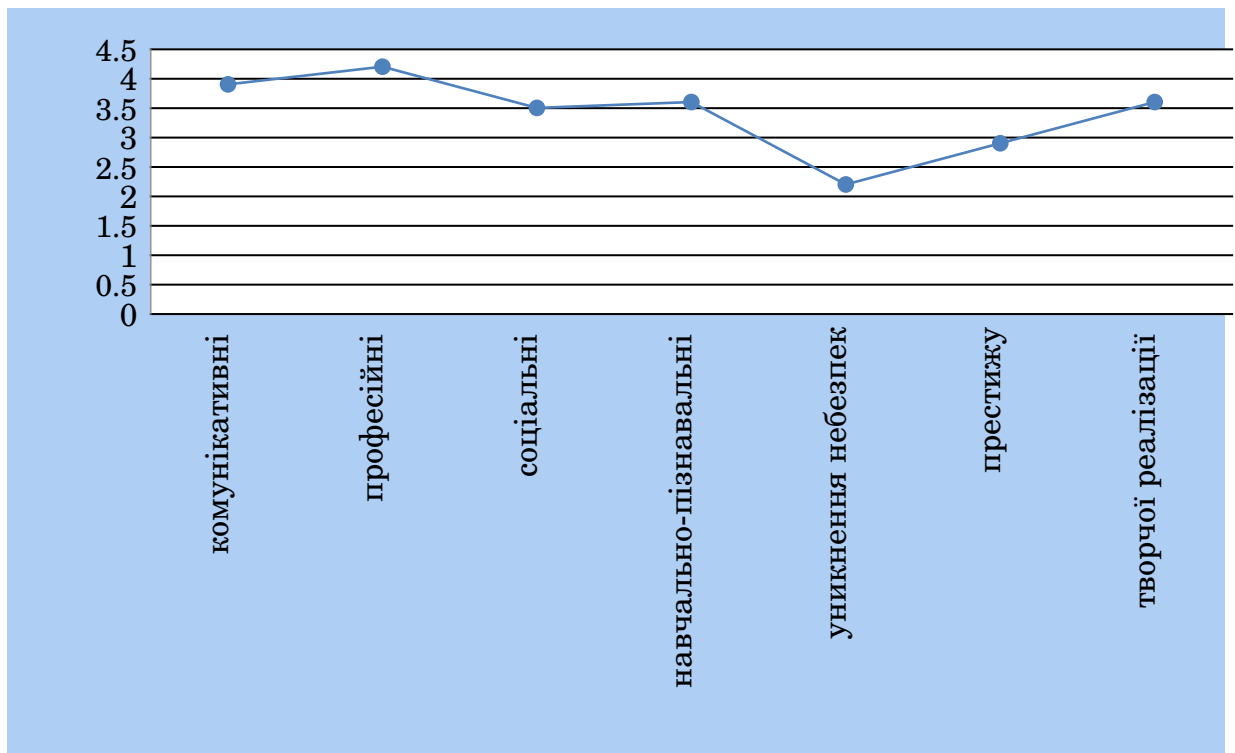


Рис. 3.4. Розподіл чинників мотивації навчальної діяльності серед студентів четвертого курсу наприкінці експерименту.

Провівши анкетування, ми з'ясували, що усереднені показники мотивації навчально-професійної діяльності здобувачів вищої освіти четвертого курсу на початку експерименту серед усіх груп були подібними. Студенти, головним чином, керуються професійними мотивами (зацікавленість майбутньою професією, бажання стати висококваліфікованим фахівцем тощо), творчої самореалізації та навчально-пізнавальними мотивами. Значну роль у студентів відіграють також комунікативні (прагнення до ефективного спілкування та визнання у навчальній групі) й соціальні мотиви (бути корисним для суспільства, забезпечити власне гідне службове становище, виконувати свій професійний обов'язок перед батьками та навчальним закладом тощо). На основі одержаних результатів тестування можна стверджувати, що мотивація до навчання має професійно-пізнавальний усвідомлений характер. Найбільша різниця серед усереднених показників студентів на початок і на кінець експерименту спостерігалася у мотивах, що об'єднують у групу уникнення небезпек. Це очевидно, адже до проходження практик студенти більш залежні

від зовнішніх чинників і ці мотиви для них є більш вагомими. Отже, можемо стверджувати, що серед студентів, які у більшій мірі отримали досвід через проходження різних видів практик та були долучені до виїзних змагань в якості учасників, спостерігачів та суддів, мотивація навчання у закладі освіти вища. Такі студенти більш свідомо оволодівають професійними знаннями і компетентностями, розуміють важливість вищої освіти, надають великого значення формуванню професійних якостей.

Когнітивна діяльність здобувачів вищої освіти є полімотивованою. Це означає, що у структурі навчальних мотивів взаємодіють і взаємодоповнюються зовнішні і внутрішні мотиви. Чинники зовнішньої мотивації, які регулюють поведінку, не залежать від внутрішнього «Я» особистості, проте завдяки зовнішнім мотивам майбутній фахівець прагне отримати певні здобутки у навчанні, набути нових професійних знань, навичок і умінь, прогне до взаємодії із одногрупниками. Проте у навчальній діяльності студента можуть бути присутні нейтральні і навіть негативні зовнішні мотиви. Наприклад, навчання з метою здобуття престижу або лідерства, прагнення уваги, бажання навчатися лише задля заохочення.

Вчасне виявлення професійних мотивів, схильностей та інтересів особистості є важливим прогностичним чинником задоволеності майбутньою професією. Мотиви – це мобільна система, яка піддається впливу. Саме формування стійкої системи мотивів навчальної діяльності допомагає майбутньому фахівцеві у професійному становленні та адаптації, навіть якщо вибір професії був зроблений не цілком усвідомлено.

Оскільки анкетування проводилося до і після проходження студентами практик відповідно до навчального плану спеціальності 017 «Фізична культура і спорт», то одержані результати суттєво відрізняються (Табл. 3.2).

Отже, за час навчання студенти змінили свою думку щодо чинників, що впливають на якість та ефективність професійного росту, та додали власні (лідерські якості, професійна мобільність, швидка адаптація до нових умов праці тощо). Проте респонденти вказали також і на недоліки у професійній підготовці

, до яких віднесли: недостатньо сформовані навички у вирішенні проблемних ситуацій професійного змісту, брак навичок аналізу професійної інформації, недостатній рівень теоретичної підготовки із фахових дисциплін, недостатня поінформованість щодо професійного розвитку та кар'єрного становлення майбутнього тренера, брак комунікативних навичок у спілкуванні з однолітками і потенційними вихованцями тощо.

Таблиця 3.2

Порівняльний аналіз чинників, що впливають на якість та ефективність професійного росту й їх подальше кар'єрне зростання

Чинники	До проходження практик	Після проходження практик
Базові теоретичні знання і практичні навички з дисциплін фундаментальної підготовки	45 %	61 %
Теоретичні знання з фахових дисциплін	37 %	71 %
Практичний досвід, уміння та навички з фахових дисциплін, сформовані компетентності	73 %	92 %
Комунікативні навички та здатність до роботи в команді	12 %	27 %
Прагнення до професійного самовдосконалення і кар'єрного зростання	28 %	49 %
Прагнення до подальшого навчання та професійної самоосвіти	26 %	43 %
Управлінські навички	13 %	44 %
Інші чинники	1 %	4 %

Виникає суперечність, оскільки керівники практик і тренери-викладачі з виду спорту ДЮСШ м. Хмельницького та Хмельницької обласної школи вищої спортивної майстерності вказують за необхідність зосередити увагу у закладах



вищої освіти на формуванні професійних компетентностей, практичних умінь, міцних міждисциплінарних знань, професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів, тоді як освітній процес закладів вищої освіти в першу чергу зосереджений на теоретичній підготовці майбутнього фахівця.

З метою виявлення недоліків у професійній підготовці майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти та з'ясування причин їх виникнення нами було здійснено аналіз навчальних планів професійної підготовки здобувачів вищої освіти бакалаврату галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка» спеціальності 017 «Фізична культура і спорт», а також проведено бесіди із тренерами-викладачами та викладачами фахових дисциплін закладів вищої освіти.

У результаті проведеного дослідження з'ясувалося, що основними причинами недоліків професійної підготовки майбутніх фахівців є:

- суттєве зменшення аудиторних годин із подальшим збільшенням кількості годин, що відведені на самостійну роботу майбутніх тренерів-викладачів, при цьому існують недоліки у методичному забезпеченні підтримки професійно-зорієнтованих дисциплін;
- використання на заняттях практичних завдань професійного спрямування, що застарілі за змістом або репродуктивного характеру;
- недостатньо сформована інформаційна компетентність викладачів закладів вищої освіти і, як наслідок, нестача навичок роботи в інформаційному просторі для пошуку актуальної та достовірної інформації, яку можна використовувати в навчальному процесі для виконання ситуативних завдань професійного змісту;
- нестача, а подекуди і відсутність у закладах вищої освіти сучасних інформаційно-комунікативних засобів та програмних продуктів для здійснення навчання із використанням дистанційних технологій; недостатньо якісно функціонують освітні платформи для дистанційного й змішаного навчання;
- епізодичне використання на заняттях з фахових дисциплін інтерактивних методів навчання та сучасних педагогічних технологій,

домінування традиційних методів викладання;

- недостатнє залучення зацікавлених сторін (стейхолдерів) до розроблення навчальних планів, висловлення експертної думки, дуальних або гостьових форм проведення занять, що негативно впливає на якість професійної підготовки майбутніх фахівців та формування їхньої професійної мобільності;
- нестача та зношеність спортивного інвентарю, застаріле покриття спортивних майданчиків закладів вищої освіти.

Для діагностики реалізації потреб у саморозвитку майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту та з'ясування рівня цінності саморозвитку майбутнього фахівця нами були використані тести за методикою М. Фетіскіна та опитувальник «Просування організаційної зміни» Н. Форстера.

Методика М. Фетіскіна спрямована на вивчення рівня цінності саморозвитку майбутнього фахівця, в якій за допомогою низки стверджувальних речень визначається рівень саморозвитку студента й реалізація його потреб.

Опитувальник «Просування організаційної зміни» якнайкраще демонструє готовність майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту до професійного зростання, адаптації до нових умов та професійної мобільності. Запропонована методика дозволяє визначити рівень діяльній активності студента в умовах освітніх змін. Вона складається із 16 запитань, що стосуються умінь студентів самостійно вводити зміни, розуміти опір до нововведень та змін, навичок використання комунікативних стратегій упродовж часу змін тощо. Крім того, у процесі проходження опитування студенту необхідно зазначити особистісне ставлення до наведених ситуацій й викреслити у опитувальнику відповідну цифру рівня згоди із твердженнями, де цифра 6 означає повну згоду або розуміння, а 1 – повну не згоду або не розуміння. Проведене опитування у контрольній та експериментальній групі майже не відрізнялося в одержаних результатах на початку експерименту, проте на кінець експерименту студенти експериментальної групи показали кращі результати, у цій групі зросла кількість студентів із середнім і високим

рівнем діяльнійснї активностї.

У формуванні професійної мобільності майбутнього фахівця у закладах вищої освіти важливу роль відіграє власне ставлення до неї студента, в окремих визначеннях цей підхід розглядається як рефлексія різного ступеня вираженості. Зокрема, акмеологічний підхід тлумачить поняття готовності до професійної діяльності як особливість сприйняття людиною діяльності в цілому та визначення власного ставлення до неї. Тому готовність до професійної діяльності і зміни професійної діяльності під впливом особистісних потреб чи вимог вітчизняного та міжнародного ринків праці незмінно розглядається особистістю як необхідність постійної готовності до професійної мобільності та професійного розвитку.

Готовність до професійної діяльності та сформована професійна мобільність перебувають у тісному взаємозв'язку. Зокрема науковець В. Стасюк компоненти професійної готовності фахівця поділив у дві групи: компоненти, що стосуються професійних якостей особистості й особистісні якості майбутнього фахівця. Саме до особистісних якостей належать такі компоненти, як вольовий, емоційний, мобілізаційний, компонент самоусвідомлення та рефлексивної комунікації (Стасюк, 2003, с. 87).

На думку Л. Горюнової, професійну мобільність варто визначати на рівні особистісних якостей, таких як: адаптивність, комунікативність, самостійність, пристосовність, цілеспрямованість, ціннісні орієнтації й установки та на рівні характеристик діяльності, таких як рефлексивність, креативність, проєктивність, прогнозування, цілепокладання, гнучкість та пластичність (Горюнова, 2006, с. 21). Очевидно, що в суб'єктивному аспекті саме від індивідуальних характеристик людини, її потреб, інтересів і цінностей залежить її професійна мобільність.

Тому особливу увагу ми приділили комплексному дослідженню особистісно-рефлексивного критерію. З цією метою було використано діагностичні методики А. Карпова та В. Пономарьової для визначення

індивідуальної міри вияву рефлексивності, методику «Визначення рівня сформованості педагогічної рефлексії» О. Рукавишнікова, методику «Шкала само ефективності» Р. Шварцера та М. Єрусалема, також проведено діагностику рівня саморозвитку та професійно-педагогічної діяльності (Л. Бережнова).

Діагностична методика А. Карпова і В. Пономарьової для визначення індивідуальної міри вияву рефлексивності дає змогу конкретизувати як загальне трактування рефлексивності, так і низку інших суттєвих особливостей цієї властивості. Теоретичні питання методики дозволяють враховувати психологічну складову рефлексивності та розглянути рефлексування як процес і як стан особистості. За результатами методики визначається наявність в респондента одного із трьох головних видів рефлексії: ситуативної (актуальної), ретроспективної або перспективної рефлексії.

Методика містить 27 прямих та зворотних тверджень, відповіді на які оцінюються за семибальною шкалою Ліккерта. Крім того, усі твердження розподілені у чотири групи, за якими визначається ретроспективна рефлексія діяльності особистості, ситуативна рефлексія діяльності, рефлексія майбутньої діяльності та рефлексія спілкування і взаємодії з іншими людьми. Після переведення тестових балів у стени респондентів диференціюють на три основні категорії – високорозвинена рефлексивність, (більше 7 стенів), рефлексивність середнього рівня (від 4 до 7 стенів) та низький рівень розвитку рефлексивності (менше 4 стенів).

Методика «Визначення рівня сформованості педагогічної рефлексії» О. Рукавишнікова дозволила виявити рівень сформованості педагогічної рефлексії майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту. Відповівши на 34 питання особистісного опитувальника, респонденти мали можливість самостійно оцінити свої відповіді відповідно до ключа та проаналізувати їх. Самоаналіз і заглиблення у проблему дозволить студентам краще пізнати себе як майбутнього викладача та проаналізувати шляхи покращення навчальної діяльності й оцінити перспективи професійного розвитку як майбутнього тренера-викладача з виду спорту.

«Шкала само ефективності» Р. Шварцера та М. Єрусалема була використана в дослідженні з метою вивчення само ефективності діяльності

майбутнього тренера-викладача з виду спорту. Відповівши на 10 тверджень опитувальника, кожен респондент зміг самостійно оцінити власну потенційну здатність організувати, планувати та здійснювати діяльність, необхідну для досягнення певної мети. Самоефективність у цій методиці розуміється як ефективний процес інтеграції когнітивних, соціальних та поведінкових компонентів, що дає змогу здійснювати оптимальне стратегічне планування в різноманітних ситуаціях.

Саморозвиток особистості у професійній сфері характеризується прагненням до розвитку, наявністю якостей особистості, що сприяють професійному саморозвитку, і можливостей реалізації себе в обраній професії. Діагностику рівня саморозвитку та професійно-педагогічної діяльності ми здійснювали за методикою Л. Бережнова. Анкета містила 18 запитань і респонденту потрібно було обрати одну із запропонованих відповідей. За результатами тестування визначалися рівень прагнення до професійного саморозвитку, здійснювалася самооцінка особистістю своїх професійних якостей та оцінювання майбутніми тренерами-викладачами з виду спорту проекту професійно-педагогічної підтримки як можливості професійної самореалізації.

Як показало наше дослідження, готовність до професійної діяльності та формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів із виду спорту полягає у визначенні особистістю професійних цілей, умінні визначати раціональні способи їх реалізації та корекції, здійсненні контролю над перебігом цього процесу і своєчасному реагуванні на зміни, проектуванні та аналізі способів покращення ефективності й продуктивності праці у професійному напрямі.

Отже, проведене педагогічне дослідження підтвердило, що в сучасних умовах існує гостра необхідність в оновленні вищої освіти, внесенні змін в її організацію та зміст. Здійснивши аналіз різноманітних наукових підходів й узагальнивши дані констатувального етапу педагогічного експерименту, було обґрунтовано педагогічні умови для забезпечення формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти (п. 2.1), побудовано структурно-функціональну модель формування

професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту (п. 2.2), визначено підходи, методи і принципи якісної підготовки майбутнього фахівця, виділено критерії, компоненти, показники і рівні формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту та запропоновано навчально-методичне забезпечення задля формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти (п. 2.3).

Таким чином, теоретичні передбачення щодо необхідності формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти підтверджено засобами анкетування, опитування й тестування суб'єктів освітнього процесу.

Як уже зазначалося вище, формувальний етап педагогічного експерименту був проведений в реальних умовах освітньо-виховного процесу закладів вищої освіти. З метою одержання достовірних результатів експерименту під час проведення дослідження контрольна та експериментальна групи були сформовані із дотриманням варіативності вибору учасників й із можливістю створення однакових за кількісним та якісним складом навчальних груп. В усіх навчальних групах визначалася однорідність об'єктів дослідження. Сформовані таким чином групи стали об'єктами нашого педагогічного дослідження.

Реалізація формувального етапу експерименту здійснювалася у Хмельницькому національному університеті, Черкаському національному університеті імені Богдана Хмельницького, Київському університеті імені Бориса Грінченка, Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка, Хмельницькому інституті соціальних технологій Університету «Україна», Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича, Сумському державному педагогічному університеті імені А.С. Макаренка, Національному університеті фізичної культури і спорту України. В освітній процес перерахованих закладів вищої освіти впроваджувалося розроблене навчально-методичне забезпечення формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти. У процесі апробації структурно-функціональної моделі формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти було розроблено методичні рекомендації щодо використання сучасних освітніх технологій та оновлення змісту професійно-з орієнтованих дисциплін у контексті професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту.

На початку першого етапу педагогічного експерименту було визначено вхідний рівень сформованості професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту, а в кінці – вихідний (досягнутий) рівень. Порівняння

одержання результатів на початковому і кінцевому етапах експерименту дозволило прослідкувати динаміку змін. Під час формувального етапу експерименту діагностувався рівень сформованості професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту за визначеними критеріями ( мотиваційно-ціннісний, знанневий, операційно-діяльнісний та особистісно-рефлексивний) відповідно до розроблених показників. Наприкінці педагогічного експерименту було здійснено порівняльний аналіз кількісних та якісних показників. Оцінка рівня сформованості професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту в експериментальних і контрольних групах визначалася за допомогою перерахованих у таблиці 3.1 діагностичних методик.

Отже, на констатувальному етапі проведеного експерименту було виявлено актуальні проблеми формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти, що потребують розв'язання. У цей же час було визначено об'єкт і предмет нашого дослідження, сформульовано гіпотезу й визначено завдання. На констатувальному етапі експерименту було виявлено основні недоліки у професійній підготовці майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту: розрив між навчальною й професійною підготовкою майбутніх фахівців, нестача практично-професійних навичок в умінні розв'язувати практичні завдання професійного спрямування, виявлено низький рівень сформованості комунікативних навичок тощо.

На формувальному етапі експерименту в освітній процес зазначених закладів вищої освіти було впроваджено навчально-методичне забезпечення формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту, а саме: запропоновано педагогічні умови та структурно-функціональну модель формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту, які можна використовувати для коригування змісту навчальних планів курсів й забезпечення якісної професійної підготовки майбутніх фахівців, розроблено методичні рекомендації щодо використання сучасних освітніх технологій та оновлення змісту професійно-зорієнтованих дисциплін у

контексті професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту. Матеріали дослідження знайшли практичне використання в розробленні, апробації та впровадженні в освітній процес закладів вищої освіти відповідного навчально-методичного забезпечення.

Ефективність використання навчально-методичного забезпечення у формуванні професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту була доведена й знайшла своє відображення у позитивній динаміці сформованості професійної мобільності майбутніх фахівців.

Достовірність одержаних результатів педагогічного експерименту було підтверджено на контрольному етапі дослідження. Аналіз результатів контрольного етапу експерименту розглянуто у п. 3.2.

### **3.2. Результати педагогічного експерименту та їх аналіз**

Рівень сформованості професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти перевірявся на контрольному етапі експерименту (2021 р.). На цьому ж етапі здійснювалась перевірка ефективності визначених і теоретично обґрунтованих педагогічних умов формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти шляхом аналізу одержаних результатів та проведено порівняння даних, одержаних у процесі дослідно-експериментальної роботи. Підсумковий моніторинг організовано з метою виявлення динаміки змін показників усіх критеріїв сформованості професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту. Моніторинг результатів проводився і в експериментальній групі, і в контрольній як на контрольному, так і на констатувальному етапі експерименту із застосуванням однакових методик. Це дало змогу відслідкувати зміни у визначених рівнях: низькому, середньому та високому.

У педагогічній практиці з метою встановлення кількісних залежностей між досліджуваними об'єктами та обробкою одержаних даних використовують методи математичної статистики. Методи математичної статистики широко використовують для оброблення даних, які одержують в ході експерименту. Достовірні дані можна одержали внаслідок проведення опитування,



анкетування, тестування та внаслідок здійснення педагогічного спостереження. Перераховані методи дозволяють здійснювати оцінювання вірогідності результатів експерименту (Курлянд, 2007).

У експериментальній-дослідній роботі з метою одержання й оброблення результатів, а також їх компактного опису використовувалися:

– методи описової математичної статистики: описи результатів дослідження за допомогою визначених показників, діаграм та графіків, що дозволяють подати результати проведеного експерименту компактно та інформативно для подальшого аналізу досліджуваних об'єктів (Малихіна, 2012);

– емпіричні методи дослідження, метою яких є підтвердження або спростування висунутої гіпотези в межах одного завдання дослідження для перевірки достовірності результату за кожним із визначених критеріїв.

В нашій дослідно-експериментальній роботі результати дослідження визначалися одночасно за чотирма критеріями.

На контрольному етапі педагогічного експерименту вимірювання результатів здійснювалося за порядковою шкалою із рівнями градації (L) сформованості професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту та розподілені за трьома рівнями градації: низький, достатній та високий ( $L = 3$ ).

З метою аналізу одержаних даних під час здійснення емпіричних досліджень було сформульовано дві статистичні гіпотези:

– перша гіпотеза (нульова гіпотеза  $H_0$ ) про відсутність суттєвих відмінностей між рівнями сформованості професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у контрольній та експериментальній групах за кожним із визначених критеріїв;

– друга гіпотеза (альтернативна гіпотеза  $H_1$ ) про наявність суттєвих відмінностей між рівнями сформованості професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у контрольній та експериментальній групах за кожним із визначених критеріїв.

Саме за допомогою статистичного критерію буде ухвалюватися рішення про те, яка із гіпотез (нульова  $H_0$  чи альтернативна  $H_1$ ) буде прийнята у результаті проведення експерименту. Критерій Пірсона (критерій )

застосовують для аналізу даних, що можливо виміряти за порядковою шкалою.

Критерій Пірсона ( $\chi^2$ ) застосовується з метою:

- 1) зіставлення емпіричного розподілу ознаки з теоретичним – рівномірним, нормальним або якимось іншим;
- 2) зіставлення двох, трьох або більше емпіричних розподілів однієї і тієї ж ознаки.

Оцінювання за критерієм  $\chi^2$  дає змогу однозначно визначити, чи з однаковою частотою зустрічаються різні за значенням ознаки в емпіричному і теоретичному розподілі або в двох і більше емпіричних розподілах. Відмінність критерію Пірсона від інших методів полягає в тому, що він дає змогу співставляти розподіли ознак, які подано у будь-якій шкалі оцінювання.

Суть методу полягає у тому, щоб визначити степінь розходження відповідних частот  $n_{ij}$  та  $n_{i.}$ . Чим суттєвіше це розходження, тим більше значення  $\chi^2$ .

Для достовірності результату мають бути дотримані вимоги, що обсяги вибірок мають бути не менше 50 і має бути забезпечена рівність сум частот

$\sum n_{i.} = \sum n_{.j}$  (Гмурман, 1999, 250–251). В педагогічному експерименті ці умови також дотримані.

Суть методики перевірки достовірності гіпотези полягає в тому, що на підставі даних, які є показниками контрольної та експериментальної груп, вираховується число, що є емпіричним значенням критерію  $\chi^2$ , та порівнюється із еталонним числом, узятим із таблиці критичних значень  $\chi^2_{\alpha}$ . Також вираховується вірогідність помилки – рівень статистичної значущості.

У математичній статистиці еталоном вірогідності помилки за критерієм Пірсона визначеною є величина 0,05. Тому і в дослідженні рівень вірогідності помилки був визначений як 0,05, тобто з ймовірністю 95 % ми отримаємо достовірний результат. Для підрахунку і порівняння отриманих значень статистичного критерію  $\chi^2$  для трьох рівнів градації використаємо таблицю

критеріїв (Табл. 3.3) (Бодненко, 2014, с. 252).

Таблиця 3.3

Критичні значення критерію для рівня значущості  $\alpha = 0,05$

L - 1	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	3,84	5,99	7,82	9,49	11,07	12,59	14,07	15,52	16,92

Для трьох рівнів градації .

Емпіричне значення статистичного критерію обчислимо за формулою (Медведєв, Пащенко, 2008):

де:  $N$  – узагальнена кількість студентів в експериментальній групі,  
 $M$  – узагальнена кількість студентів у контрольній групі,  
 $n_i$  – кількість студентів ЕГ за визначеним рівнем градації;  
 $m_i$  – кількість студентів КГ за визначеним рівнем градації;  
 $L$  – кількість рівнів градації.

Алгоритм порівняння критичного та емпіричного значень критерію такий:

- 1) одержане в результаті дослідження емпіричне значення критерію порівнюємо із критичним значенням ;
- 2) якщо (емпіричне значення менше або дорівнює критичному), то приймається нульова гіпотеза; це означає, що досліджувані характеристики чи ознаки із вірогідністю 95 % в експериментальній і

контрольній групах збігаються;

3) якщо (емпіричне значення більше критичного), то нульова гіпотеза відкидається та приймається альтернативна гіпотеза; це означає, що досліджувані характеристики чи ознаки із вірогідністю 95 % у експериментальній і контрольній групах відрізняються.

В дослідно-експериментальній роботі визначення рівня сформованості професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти здійснювалося за чотирма критеріями: мотиваційно-ціннісний, знанневий, операційно-діяльнісний та особистісно-рефлексивний.

Сформованість професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту за мотиваційно-ціннісним критерієм передбачає наявність у майбутніх фахівців цілісної системи уявлень щодо майбутньої професії, наявність соціальних установок щодо професійної діяльності, наявність мети і потреб навчальної діяльності для ефективного виконання у майбутньому професійних функцій, а також готовність майбутнього фахівця за необхідності опанувати нову для себе професію.

Визначення рівня сформованості професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту за мотиваційно-ціннісним критерієм відбувалося завдяки результатам, одержаним внаслідок анкетування здобувачів вищої освіти.

З метою діагностики узагальнених стійких мотивів особистості, а саме визначення сформованості мотиву прагнення до успіху і мотиву уникнення невдач студентам був запропонований тест мотивації досягнень ТМД (Mehrabian Achieving Tendency Scale, MATS), який є модифікацією тесту опитувальника А. Мехрабіана (Mehrabian Achieving Tendency Scale, MATS). Цей тест дає можливість визначити, яку роль відіграє мотивація до навчання та до професійного розвитку особистості у становленні професійної мобільності майбутнього тренера-викладача. Інтерпретація результатів показала, що на початку експерименту значна частина здобувачів вищої освіти (72,4%) прагнула уникнути невдач, вважаючи за краще не проявляти ініціативу у розв'язанні завдань, які б сприяли їх професійному зростанню. Усвідомлена

необхідність в оволодінні міцними знаннями, професійними навичками та компетентностями дала можливість змінити результат тестування на кінець експерименту у сторону домінування прагнення до успіху майбутніх тренерів-викладачів із виду спорту.

Результати анкетування за модифікованим тестом методики А. Реан та В. Якуніна дали змогу визначити рівні сформованості орієнтації на професійну успішність майбутніми тренерами-викладачами з виду спорту. На основі одержаних результатів тестування можна стверджувати, що у студентів мотивація до навчання має професійно-пізнавальний усвідомлений характер. Найбільша різниця серед усереднених показників студентів четвертого курсу на початок і на кінець експерименту спостерігалася у мотивах, що об'єднані у групу уникнення небезпек.

Опрацювавши результати проходження студентами-четвертокурсниками опитувальника «Мотивація досягнення успіху» Т. Елерса, ми дійшли висновку, що на початку експерименту у переважній більшості респондентів визначався середній рівень вмотивованості на досягнення успіху в навчальній діяльності та у майбутній професії. Такі результати свідчать про те, що майбутні тренери-викладачі з виду спорту мають недостатню потребу в досягненні успіху у професійній діяльності, що в майбутньому не сприятиме їх особистісно-професійному зростанню та негативно позначиться на професійній мобільності.

Проте аналіз результатів анкетування студентів після проведення експерименту з метою визначення мотиваційної спрямованості особистості свідчить про те, що серед майбутніх тренерів-викладачів переважають професійні мотиви (62,4 %), дещо менший показник у пізнавальних мотивів (56,6 %) та найнижчий – соціальні мотиви (37,1 %). Такі результати демонструють посилення мотивації майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту до здійснення навчальної діяльності, поповнення професійних знань, одержання професійного та соціального досвіду. Також збільшився відсоток студентів, які сильно вмотивовані на успіх та готові до професійних ризиків.

Результати анкетування у таблиці 3.4 демонструють кількісне та якісне їх співвідношення в КГ та ЕГ на початку і в кінці експерименту.

Таблиця 3.4

Дані рівнів сформованості професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти за мотиваційно-ціннісним критерієм

Рівні	Констатувальний етап експерименту				Формувальний етап експерименту			
	КГ		ЕГ		КГ		ЕГ	
	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%
Високий	26	16,25	24	14,63	31	19,38	43	26,22
Достатній	75	46,88	79	48,17	82	51,25	91	55,49
Низький	59	36,87	61	37,20	47	29,37	30	18,29

Аналіз одержаних показників у контрольній та експериментальній групах відображено на діаграмах на рисинках 3.5 та 3.6.

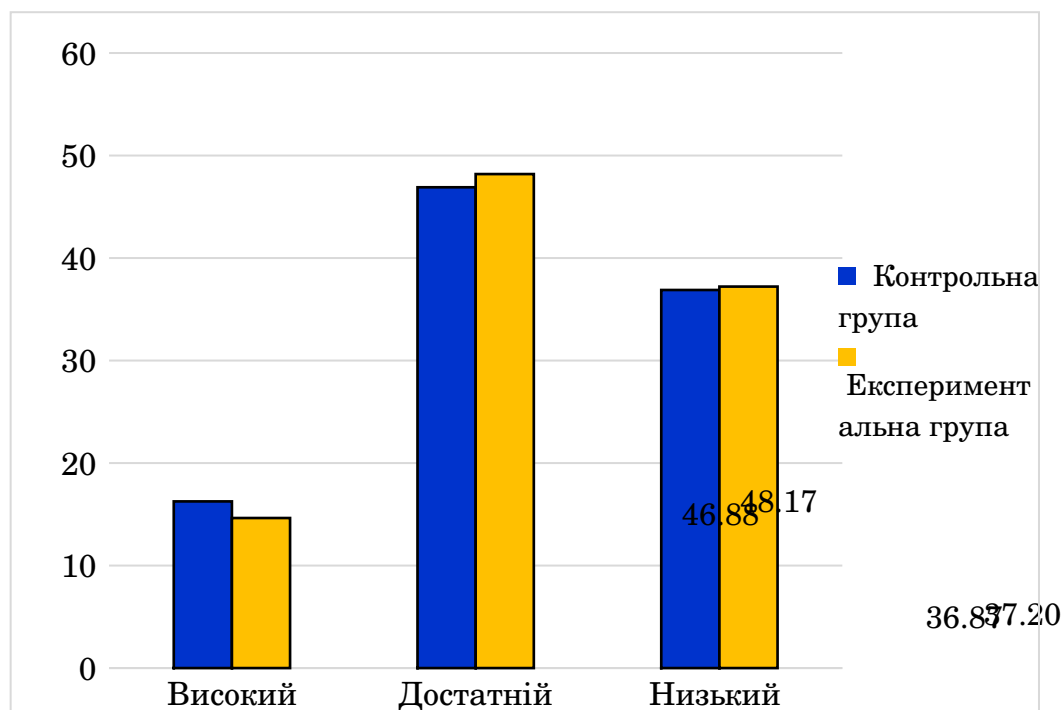


Рис. 3.5. Вхідні дані рівня сформованості професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти за мотиваційно-ціннісним критерієм

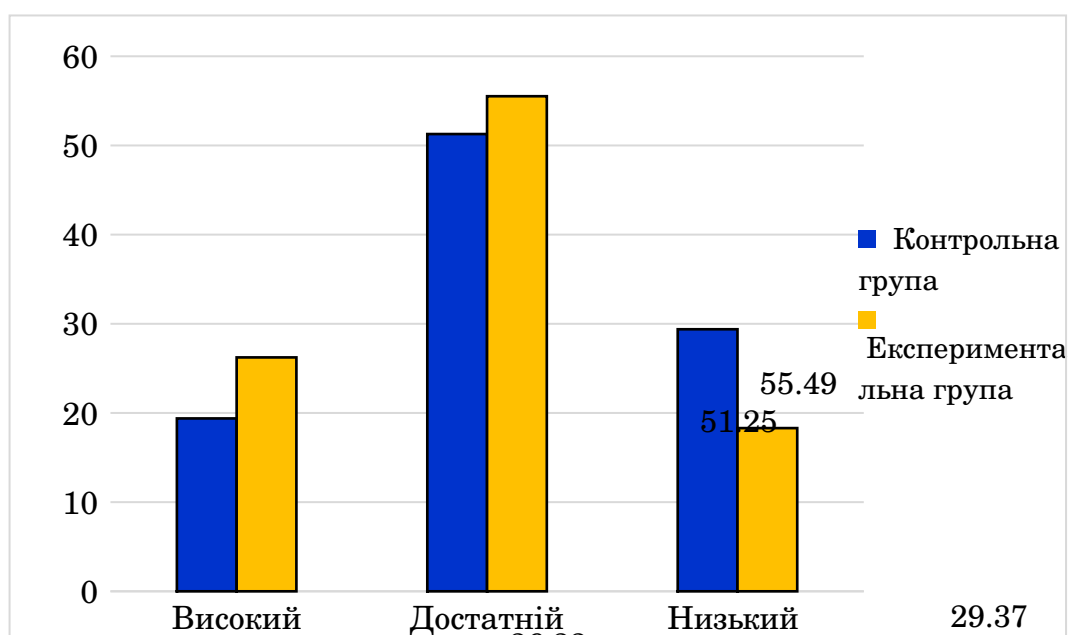


Рис. 3.6. Вихідні дані рівня сформованості професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти за мотиваційно-ціннісним критерієм

Результати анкетування, їх аналіз й інтерпретація (Табл. 3.4, Рис. 3.5) демонструють те, що на початковому етапі педагогічного експерименту показники у контрольній та експериментальній групах мало відрізняються: у КГ кількість студентів із високим рівнем сформованості професійної мобільності за мотиваційно-ціннісним критерієм на 1,62 % (=16,25%-14,63%) перевищує аналогічний показник у ЕГ; із достатнім рівнем сформованості професійної мобільності студентів більше у ЕК на 1,29 % (= 48,17%-46,88%), а кількість студентів із низьким рівнем практично однакова в обох групах, оскільки маємо незначне відхилення – лише на 0,33 % більше у ЕГ (=37,2%-36,87%).

На контрольному етапі експерименту результати анкетування змінилися, адже кількість студентів ЕГ із високим рівнем сформованості професійної мобільності за мотиваційно-ціннісним критерієм збільшилася із 24 до 43 осіб, у відсотках ця різниця становить 11,59% від загальної кількості студентів експериментальної групи; у КГ кількість студентів із високим рівнем збільшилася на 3,13%, тобто на 5 осіб. Щодо достатнього рівня сформованості професійної мобільності у майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту за мотиваційно-ціннісним критерієм, то кількість студентів на контрольному етапі

експерименту у процентах склала відповідно 55,49 % у ЕГ та 51,25 % у КГ. Позитивною також є динаміка зміни кількості студентів із низьким рівнем сформованості професійної мобільності за мотиваційно-ціннісним критерієм – їх кількість помітно зменшилася і становить 28,29 % у експериментальній проти 29,37 % у контрольній групах. Отже, кількість студентів із низьким рівнем у ЕГ на 11,08 % менша, ніж у контрольній.

Оскільки по завершенню експерименту, згідно аналізу результатів вимірювання, що проводилося із використанням методів математичної статистики, спостерігається позитивна динаміка у формуванні професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту за мотиваційно-ціннісним критерієм, ми можемо стверджувати, що кількість студентів із високим рівнем у ЕГ перевищує цей показник у КГ на 6,84%, а із достатнім рівнем відповідно на 4,24 %.

Для математичного підтвердження цього факту ми використали статистичний критерій Пірсона ( ). Як вказувалося вище, достовірність висновків складає 95 %.

Усі етапи розрахунку за критерієм Пірсона виконано у табличному процесорі Microsoft Excel 2016.

Значення на констатувальному етапі експерименту становило:

Одержане значення менше за  $(0,17 < 5,99)$ . Як видно із розрахунків, на констатувальному етапі експерименту нульова гіпотеза  $H_0$  приймається за достовірну.

Аналогічні розрахунки були виконані на кінець експерименту:



Оскільки на кінець експерименту значення  $t$  перевищує критичне ( $t_{0,05} = 6,12 > 5,99$ ) та відповідно більше за значення, яке ми одержали на початку педагогічного експерименту ( $t_{0,05} = 6,12 > 0,17$ ), то можемо дійти висновку про те, що на контрольному етапі педагогічного експерименту за достовірну потрібно обрати альтернативну гіпотезу  $H_1$ .

Процес формування професійних мотивів, розвиток фахових здібностей майбутніх фахівців, стимулювання до професійного саморозвитку і професійного вдосконалення буде якісним та ефективним за умови використання інноваційних педагогічних технологій та засобів навчання у професійній підготовці майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту. Залучення методологічного інструментарію споріднених дисциплін професійної підготовки майбутніх тренерів-викладачів сприятиме формуванню професійної мобільності майбутнього фахівця, підвищать інтерес до професії та сформує позитивну мотивацію до опанування майбутньою професією.

Формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту в закладах вищої освіти за знаннєвим критерієм передбачає наявність у здобувачів вищої освіти теоретичних знань щодо змісту, функцій і передумов успішної професійної діяльності, теоретичних знань із суміжних галузей професійної діяльності, набуття систематичних, евристичних та конструктивних знань, умінь і навичок у застосуванні професійно важливих елементів освіти у фаховій самореалізації.

Тому наступним кроком у реалізації педагогічного експерименту стало дослідження рівня сформованості професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту за знаннєвим критерієм. Четвертокурсникам було запропоновано дати відповіді на теоретичні запитання тесту (Додаток I). Метою проведення цього тестування є визначення глибини й обсягу теоретичних знань, рівня сформованості знань з професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту, перевірка міждисциплінарних теоретичних фахових знань.

Результати сформованості професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту за знанневим критерієм на початку та наприкінці експерименту подано у таблиці 3.5.

Таблиця 3.5

Дані рівнів сформованості професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту за знанневим критерієм

Рівні	Констатувальний етап експерименту				Формувальний етап експерименту			
	КГ		ЕГ		КГ		ЕГ	
	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%
Високий	33	20,63	37	22,56	38	23,74	48	29,27
Достатній	63	39,37	66	40,24	81	50,63	94	57,32
Низький	64	40,00	61	37,20	41	25,63	22	13,41

Аналіз одержаних показників у контрольній та експериментальній групах відображено у діаграмах на рисунках 3.7 та 3.8.

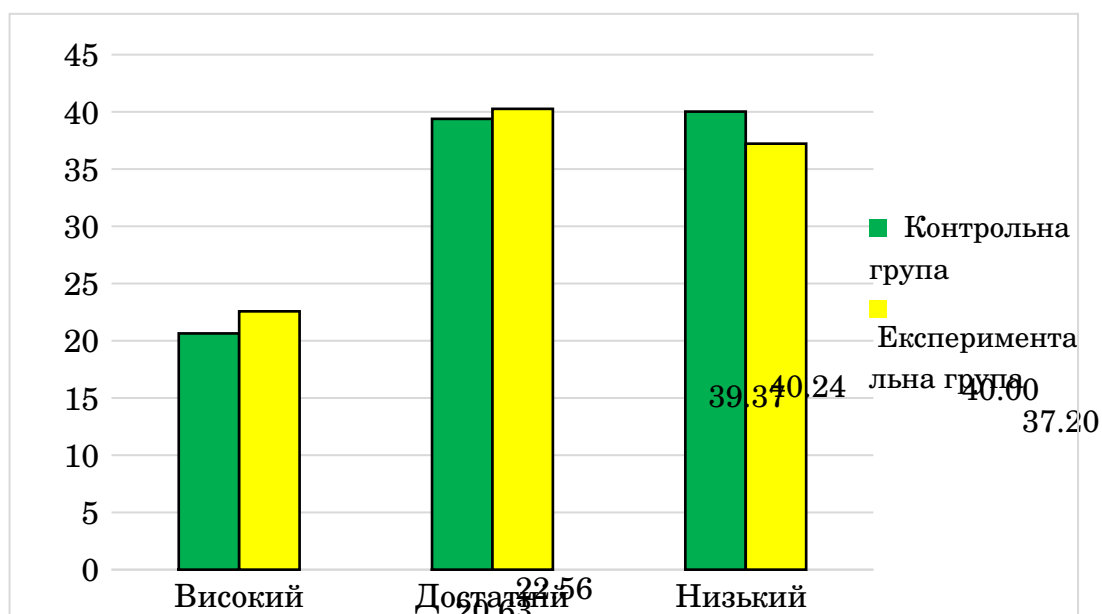


Рис. 3.7. Вхідні дані рівня сформованості професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти за знанневим критерієм

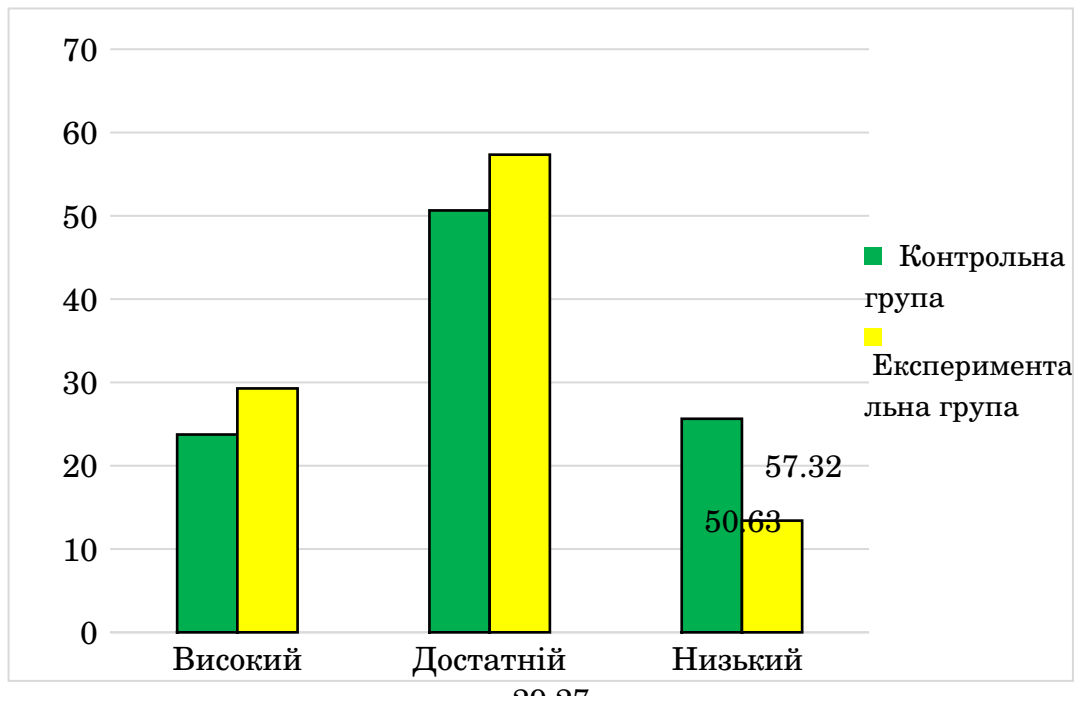


Рис. 3.8. Вихідні дані рівня сформованості професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти за знанневим критерієм

Одержані на констатувальному етапі експерименту результати продемонстрували, що на початок експерименту в обох групах значення показників на усіх трьох рівнях мало різняться між собою: 20,63 % у КГ та 22,56 % у ЕГ становить високий рівень; 39,37 % у КГ і 40,24 % у ЕГ – достатній рівень; 40,00 % та 37,20 % у контрольній та експериментальній групах становить низький рівень.

Дані, одержані внаслідок проведення аналогічного тестування на формувального етапу педагогічного експерименту, дещо відрізняються від результатів констатувального етапу (рис. 3.7). Кількість майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту ЕГ із високим рівнем сформованості професійної мобільності за знанневим критерієм змінилася – зросла на 6,71 %, тобто із 37 до 48 осіб ЕГ; у КГ цей показник складає 3,11 %, тобто на 5 осіб побільшало студентів із високим рівнем. Згідно одержаних показників достатнього рівня сформованості професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту за знанневим критерієм на формувальному етапі експерименту відповідно становили 57,32 % у ЕГ і 50,63 % у КГ. Показник низького рівня сформованості професійної мобільності студентів склав відповідно 13,41 % та

25,63% у ЕГ та КГ. Можемо зробити висновок, що внаслідок проведеного експерименту спостерігається позитивна динаміка змін – у ЕГ кількість студентів із початковим рівнем на 12,22 % менша, ніж у КГ.

Отже, аналіз результатів дослідження показав, що на формувальному етапі експерименту високий рівень сформованості професійної мобільності за знанневим критерієм у студентів ЕГ на 5,53 % більший, ніж у КГ, відповідно кількість студентів ЕГ із достатнім рівнем сформованості професійної мобільності перевищує значення у КГ на 6,69 %. Тобто, спостерігається позитивна динаміка змін.

За допомогою статистичного критерію підтвердимо наш висновок розрахунками.

За відсутності відмінностей у емпіричному дослідженні рівнів сформованості професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у КГ і ЕГ за знанневим критерієм приймається нульова гіпотеза  $H_0$  дослідження, за наявності відмінностей – альтернативна гіпотеза  $H_1$ .

Усі розрахунки даних за знанневим критерієм були виконані у табличному процесорі Microsoft Excel 2016.

На констатувальному етапі дослідження значення становило:

Порівняємо одержане значення із статистичною таблицею. Значення  $< (0,32 < 5,99)$ . Отже, на початку педагогічного експерименту приймаємо нульову гіпотезу  $H_0$ .

Дані на кінець експерименту:

Отже, показник на формувальному етапі експерименту має більше значення ніж критичний показник ( $7,81 > 5,99$ ) і значно перевищує власне значення на констатувальному етапі педагогічного дослідження ( $7,81 > 0,32$ ). Таким чином, приймаємо за основу альтернативну гіпотезу  $H_1$ .

Проведення бесід та інтерв'ю із тренерами-викладачами з виду спорту ДЮСШ м. Хмельницького та Хмельницької обласної школи вищої спортивної майстерності також дало можливість здійснити експертну оцінку здатності студентів-тренерів до системного і тривалого оновлення теоретичних знань та виробленні практичних умінь у професійній сфері. Інтерпретація результатів опитування дала змогу зробити висновок, що професійні знання, фізичні та інтелектуальні здібності й вміння, сформовані професійні компетентності майбутніх тренерів-викладачів потребували формування та вдосконалення на початку експерименту. Після впровадження в освітній процес підготовки тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти виокремлених педагогічних умов, а саме: розвиток позитивної мотивації здобувачів вищої освіти до оволодіння ними професійною мобільністю шляхом їх участі у різних видах практики і в позааудиторній роботі; оновлення змісту професійно-орієнтованих дисциплін у контексті професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту; використання сучасних освітніх технологій для формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту; розроблено модель формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти, було виявлено, що переважна більшість здобувачів вищої освіти оволоділа достатнім рівнем теоретичних знань та практичних умінь, а отже має стійкий інтерес до майбутньої професії, позитивно сприймає конструктивні зміни, нові погляди й ідеї, постійно працює над професійним розвитком та розширює свій кругозір у напрямку суміжних професій.

В процесі проведення дослідження було експериментально доведено, що глибина, обсяг, мобільність та міждисциплінарність теоретичних знань майбутнього тренера-викладача з виду спорту безпосередньо залежать від

якості професійної підготовки фахівців у закладах вищої освіти й значно покращиться, якщо професійна підготовка майбутнього тренера-викладача з виду спорту відбуватиметься із врахуванням сучасних інноваційних педагогічних технологій та засобів навчання у тісній продуктивній взаємодії. Така інтеграція при вивченні професійно-зорієнтованих дисциплін забезпечить єдність освітніх та професійних змістових блоків, стимулюватиме студентів до якіснішого засвоєння навчального матеріалу, сприятиме розвитку мислення, підвищить інтерес до навчання, позитивно впливатиме на покращення якості знань й умінь аналізувати факти із суміжних фахових дисциплін. Усе це в сукупності сприятиме ефективності освітнього процесу, адаптації та зміні професійних орієнтирів майбутнього фахівця, врешті покращить рівень сформованості професійної мобільності майбутнього тренера-викладача з виду спорту.

Сформованість професійної мобільності майбутнього тренера-викладача з виду спорту за операційно-діяльнісним критерієм передбачає формування й ефективне застосування системи дій у розв'язуванні професійних ситуативних завдань, які у свою чергу пов'язані зі сприйняттям, усвідомленням та оцінкою важливості майбутньої професійної діяльності, її престижності та перспективності; передбачає формування умінь уводити зміни та розуміти опір змінам, а також формування навичок використання комунікативних стратегій упродовж часу змін тощо.

З метою визначення у майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту рівнів сформованості професійної мобільності за операційно-діяльнісним критерієм студентам були запропоновані анкета для діагностики реалізації потреб у саморозвитку М. Фетіскіна й опитувальник «Просування організаційної зміни» Н. Форстера.

Рівень саморозвитку майбутнього тренера-викладача з виду спорту та рівень реалізації його потреб визначався за методикою М. Фетіскіна. Студентам пропонувалося низка стверджувальних речень, які потрібно було оцінити в балах (від 1 до 5) залежно від того, наскільки твердження відповідає

потребам особистості та є цінним на її погляд.

Тестування за М. Фетіскиним виявило, що у здобувачів вищої освіти на першому етапі експерименту у переважній більшості (64 %) немає стійкої системи саморозвитку, лише 17% респондентів активно реалізують свої потреби, а решта 19% знаходяться на стадії зупинки саморозвитку. Результати тестування після проведення експерименту дещо змінилися, відповідно 58%, 29% та 13%.

Готовність майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту до професійного зростання дозволив визначити опитувальник «Просування організаційної зміни» Н. Форстера. Опитувальник містив 16 запитань, які стосувалися професійних умінь здобувачів освіти, а саме самостійно планувати та передбачати необхідність змін, розуміти опір до нововведень, навичок використання комунікативних стратегій упродовж часу змін тощо. У процесі проведення опитування також майбутні фахівці визначали особистісне ставлення до наведених ситуацій. Все це дало можливість визначити рівень професійного зростання майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту й узагальнити результати проведеного дослідження у таблиці 3.6.

*Таблиця 3.6*

Дані рівня сформованості професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту за операційно-діяльним критерієм

Рівні	Констатувальний етап експерименту				Формувальний етап експерименту			
	КГ		ЕГ		КГ		ЕГ	
	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%
Високий	24	15,00	26	15,85	43	26,88	52	31,71
Достатній	69	43,13	73	44,52	71	44,38	86	52,44
Низький	67	41,87	65	39,63	46	28,74	26	15,85

Аналіз і зіставлення показників рівня сформованості професійної мобільності майбутніх тренерів з виду спорту за операційно-діяльним

критерієм у КГ і ЕГ на констатувальному та формувальному етапах педагогічного експерименту представлено на рисунках 3.9 та 3.10.

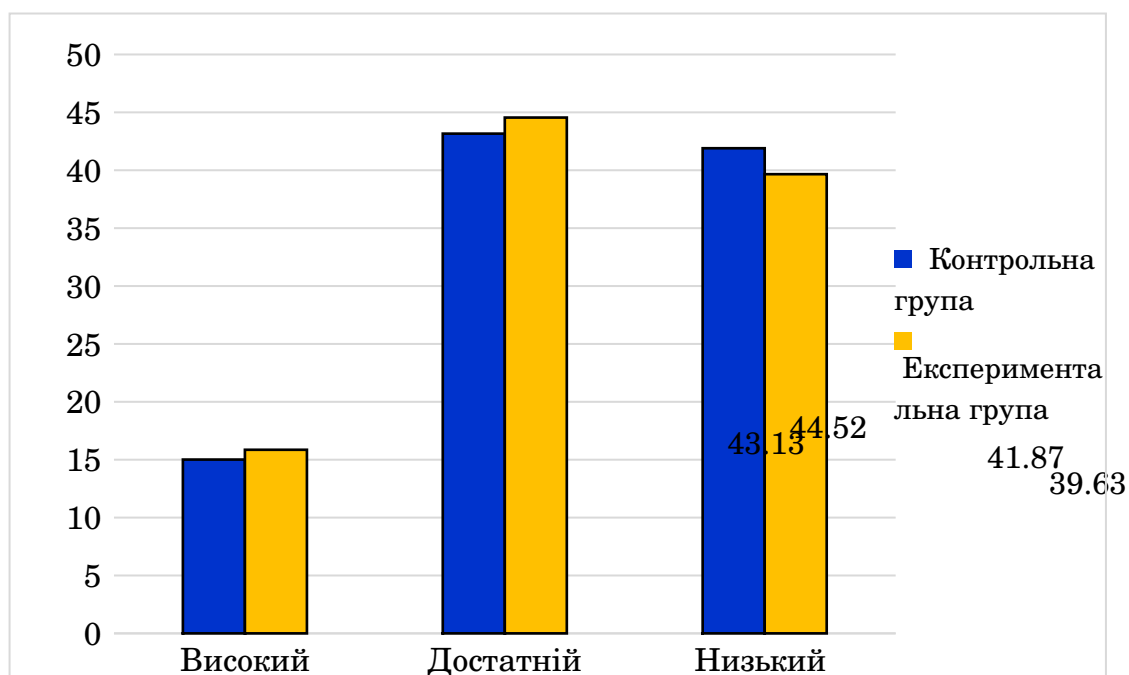


Рис. 3.9. Вхідні дані рівня сформованості професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти за операційно-діяльнісним критерієм

Аналіз та інтерпретація отриманих результатів (Табл. 3.6, Рис. 3.9) показав, що на констатувальному етапі нашого експерименту початкові значення показників за усіма трьома рівнями майже не відрізняються. Так, високий рівень мали 15 % студентів у КГ та 15,85 % у ЕГ; достатнього рівня відповідно досягли 43,13 % студентів від загальної кількості осіб КГ та 44,52 % студентів від загальної кількості осіб у ЕГ; низького рівня сформованості професійної мобільності за операційно-діяльнісним критерієм досягли 41,87 % та 39,63 % студентів від загальної кількості осіб у КГ та ЕГ.



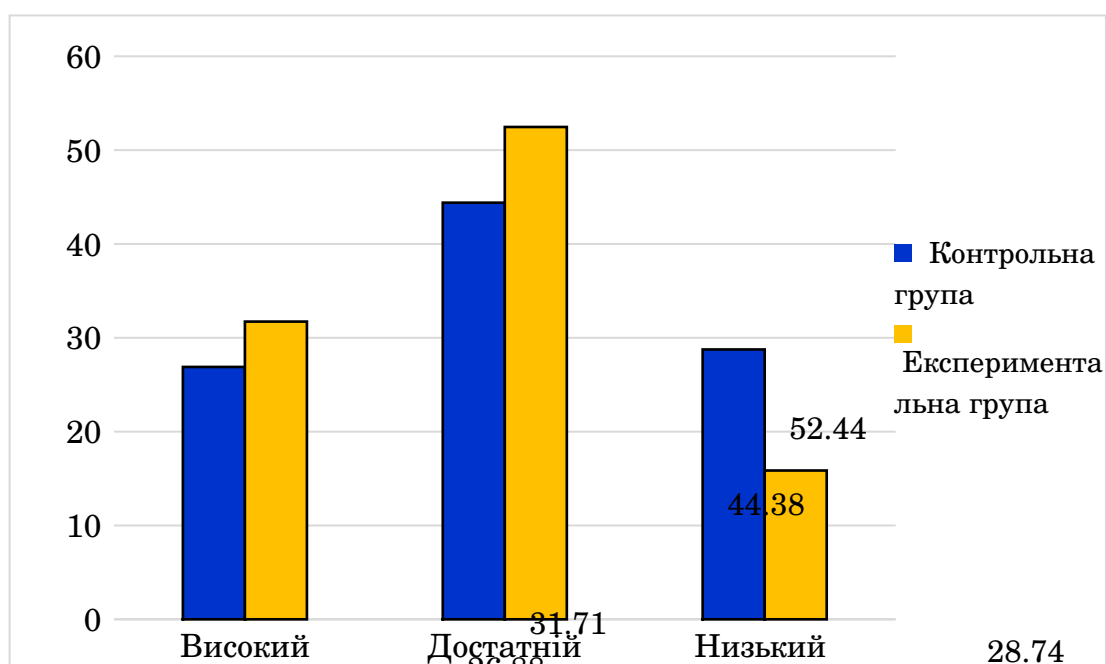


Рис. 3.10. Вихідні дані рівня сформованості професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти за операційно-діяльнісним критерієм

Оброблення одержаних даних на формувальному етапі експерименту проводилося аналогічно (Табл. 3.6, Рис. 3.10). Високий рівень сформованості професійної мобільності за операційно-діяльнісним критерієм продемонстрували 31,71 % респондентів у ЕГ проти 26,88 % у КГ. Також покращилися показники достатнього рівня сформованості професійної мобільності. Кількість студентів, які досягли достатнього рівня у ЕГ зростає з 73 до 86 осіб, у відсотках це становить 52,44% від загальної кількості студентів у групі, а у КГ кількість студентів із достатнім рівнем зростає на 2 особи і у відсотках це складає 44,38% від загальної кількості студентів в КГ. Низький рівень сформованості професійної мобільності за операційно-діяльнісним критерієм у ЕГ становить 15,85 %, а у КГ – 28,74 % від загальної кількості студентів відповідних груп. При цьому значення показників низького рівня у ЕГ на 12,89 % менше, ніж у КГ.

За результатами вимірювання, одержаними методом описової математичної статистики, можемо стверджувати про позитивну динаміку у формуванні професійної мобільності у майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту за операційно-діяльнісним критерієм. Аналіз результатів підтверджує те, що на формувальному етапі експерименту високий рівень сформованості

професійної мобільності за операційно-діяльнісним критерієм у студентів ЕГ на 4,83 % більший, ніж у КГ, а кількість студентів ЕГ із достатнім рівнем сформованості професійної мобільності перевищує значення у КГ на 8,06 %.

Для математичного підтвердження одержаного висновку проведено дослідження за допомогою статистичного критерію .

Прийmemo нульову гіпотезу ( $H_0$ ) за відсутності відмінностей у рівнях сформованості професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту в обох групах за операційно-діяльнісним критерієм, а за наявності відмінностей – альтернативну гіпотезу ( $H_1$ ).

Усі розрахунки за операційно-діяльнісним критерієм виконані у процесорі Microsoft Excel 2016.

Початкове значення на констатувальному етапі нашого педагогічного дослідження становило:

Статистичне значення менше за ( $0,17 < 5,99$ ). Отже, на початку експерименту приймається нульова гіпотеза.

На кінець експерименту статистичне значення склало:

Значення перевищує значення ( $7,79 > 5,99$ ) на кінець експерименту і перевищує емпіричне значення одержане на початку експерименту ( $7,79 > 0,17$ ). Таким чином, на кінець педагогічного експерименту нульову гіпотезу слід відкинути та прийняти альтернативну.

Останній критерій, який підлягає експериментальній перевірці, – особистісно-рефлексивний.

З метою визначення у майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту рівнів сформованості професійної мобільності за особистісно-рефлексивним критерієм студентам були запропоновані опитувальник А. Карпова та В. Пономарьової для визначення індивідуальної міри вияву рефлексивності, що дає змогу виявити вид рефлексії, який притаманний респонденту – ситуативна, ретроспективна або перспективна рефлексія; опитувальник «Визначення рівня сформованості педагогічної рефлексії» за методикою О. Рукавишнікова для глибинного пізнання себе респондентом як майбутнього викладача; опитувальник «Шкала самоефективності» за методикою Р. Шварцера та М. Єрусалема, провідною метою якого є визначення особистістю самоефективності в організації і здійсненні власної діяльності, що спрямована на визначення оптимальної стратегії в різних професійних ситуаціях та опитувальник Л. Бережнова для діагностування рівня саморозвитку і професійно-педагогічної діяльності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту.

Всебічна діагностика за особистісно-рефлексивним критерієм дала змогу визначити рівень сформованості професійної мобільності майбутніх фахівців на констатувальному та формувальному етапах експерименту й узагальнити результати проведеного дослідження у таблиці 3.7.

*Таблиця 3.7*

Дані рівня сформованості професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту за особистісно-рефлексивним критерієм

Рівні	Констатувальний етап експерименту				Формувальний етап експерименту			
	КГ		ЕГ		КГ		ЕГ	
	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%
Високий	30	18,75	32	19,51	41	25,63	59	35,98
Достатній	78	48,75	83	50,61	75	46,87	78	47,56
Низький	52	32,50	49	29,88	44	27,50	27	16,46

Порівняльний аналіз показників рівня сформованості професійної мобільності майбутніх тренерів з виду спорту за особистісно-рефлексивним критерієм у КГ і ЕГ на констатувальному та формувальному етапах педагогічного експерименту представлено на рисунках 3.11 та 3.12.

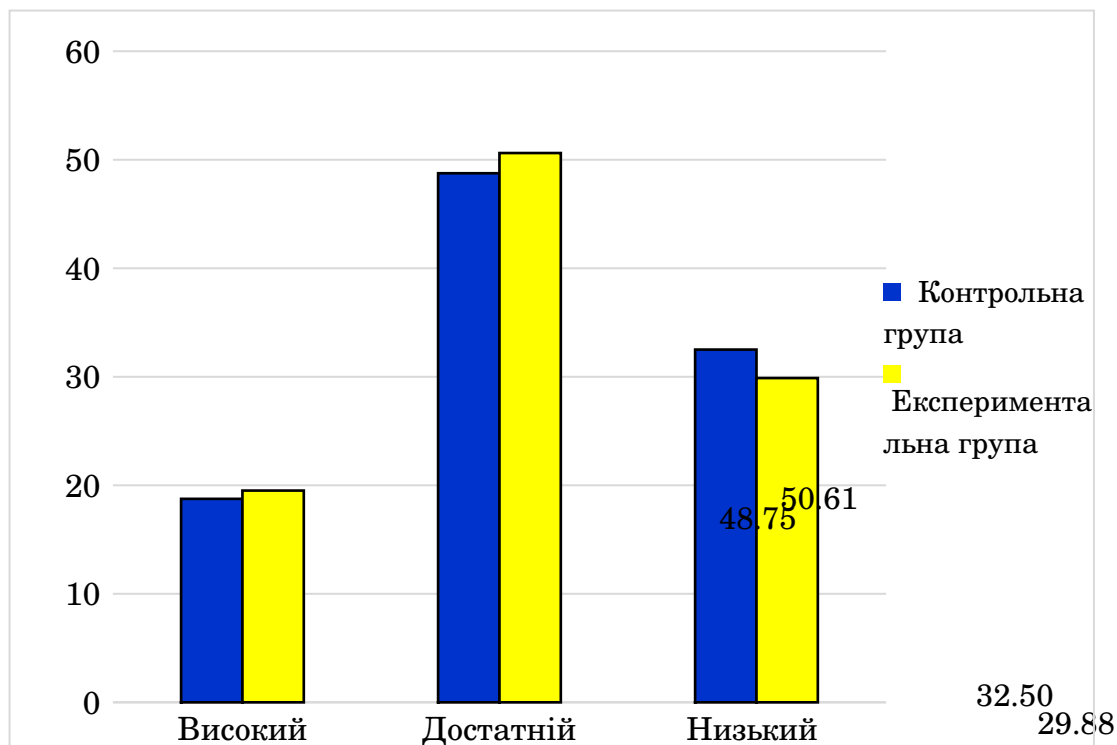


Рис. 3.11. Вхідні дані рівня сформованості професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти за особистісно-рефлексивним критерієм

Аналіз та інтерпретація отриманих результатів (Табл. 3.7, Рис. 3.11) показали, що на констатувальному етапі нашого експерименту початкові значення показників за усіма рівнями майже не відрізняються. Високий рівень сформованості професійної мобільності за особистісно-рефлексивним критерієм продемонстрували 18,75 % студентів у КГ та 19,51 % у ЕГ; достатнього рівня відповідно досягли 48,75 % студентів від загальної кількості осіб КГ та 50,61 % студентів від загальної кількості осіб у ЕГ; низький рівень сформованості професійної мобільності за особистісно-рефлексивним критерієм наявний у 32,5 % та 29,88 % студентів від загальної кількості осіб у КГ та ЕГ.

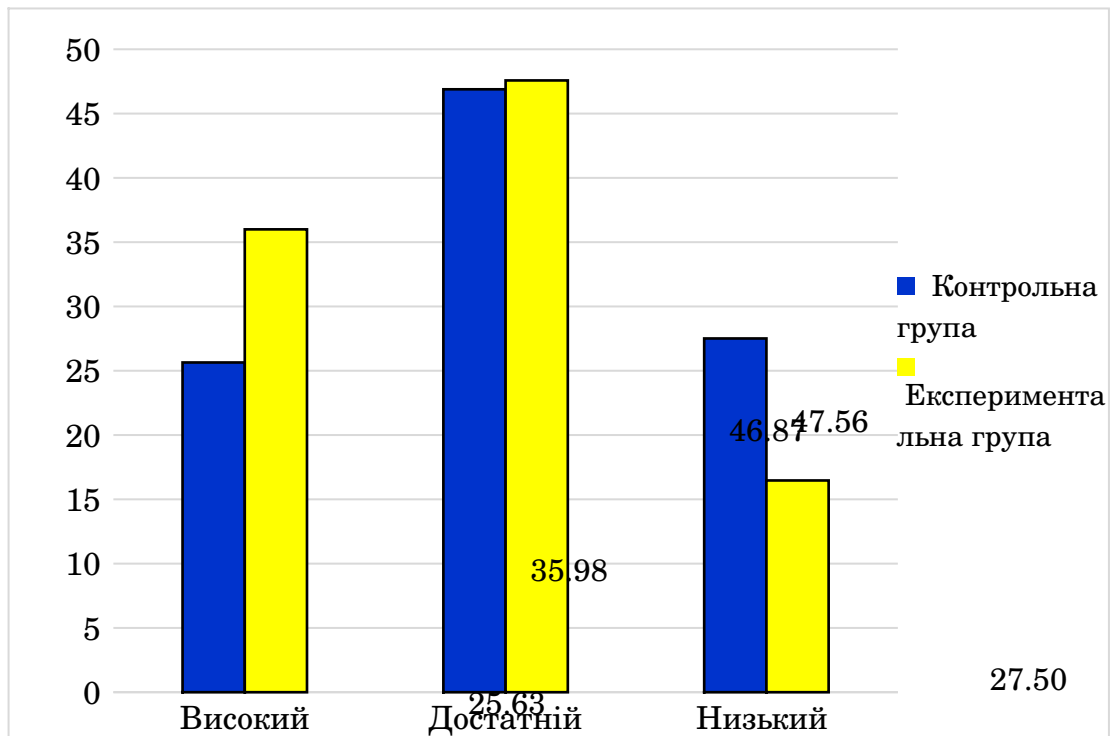


Рис. 3.12. Вихідні дані рівня сформованості професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти за особистісно-рефлексивним критерієм

Оброблення одержаних даних на формувальному етапі експерименту проводилася аналогічно (Табл. 3.7, Рис. 3.12). Високий рівень сформованості професійної мобільності за особистісно-рефлексивним критерієм продемонстрували 35,98 % опитаних респондентів у ЕГ проти 25,63 % у КГ. Також змінилися показники достатнього рівня сформованості професійної мобільності. Кількість студентів, які досягли достатнього рівня у ЕГ зменшилася із 83 до 78 осіб, у відсотках це становить 47,56 % від загальної кількості студентів у групі, і у КГ кількість студентів із достатнім рівнем зменшилася на 3 особи, що у відсотках складає 46,87 % від загальної кількості студентів в КГ. Низький рівень сформованості професійної мобільності за особистісно-рефлексивним критерієм у ЕГ значно зменшився і становить 16,46 % на констатувальному етапі експерименту проти 29,88 % на формувальному етапі, а у КГ – 27,53 % від загальної кількості студентів групи на констатувальному етапі проти 32,5 % на формувальному етапі.

За результатами вимірювання, що одержані методом описової математичної статистики, можемо стверджувати про позитивну динаміку у

формуванні професійної мобільності у майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту за особистісно-рефлексивним критерієм. Аналіз результатів підтверджує те, що на формувальному етапі експерименту високий рівень сформованості професійної мобільності за особистісно-рефлексивним критерієм у студентів ЕГ на 10,35 % вищий, ніж у КГ, а кількість студентів ЕГ із низьким рівнем сформованості професійної мобільності на 11,04 % менша ніж у КГ, що можна пояснити ефективністю впровадження визначених педагогічних умов в освітній процес експериментальної групи.

Для математичного підтвердження одержаного висновку проведено дослідження за допомогою статистичного критерію .

Прийmemo нульову гіпотезу ( $H_0$ ) за відсутності відмінностей у рівнях сформованості професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту за особистісно-рефлексивним критерієм в обох групах, а за наявності відмінностей – альтернативну гіпотезу ( $H_1$ ).

Усі розрахунки за особистісно-рефлексивним критерієм виконано у табличному процесорі Microsoft Excel 2016.

Початкове значення на констатувальному етапі експерименту становило:

Значення менше за ( $0,26 < 5,99$ ). Отже, на початку експерименту приймається нульова гіпотеза.

На кінець експерименту значення склало:

Значення перевищує значення  $(7,32 > 5,99)$  на кінець експерименту і перевищує емпіричне значення, що одержане на початку експерименту  $(7,32 > 0,26)$ . Отже, на кінець педагогічного експерименту нульову гіпотезу слід відкинути та прийняти альтернативну.

За результатами виконаного педагогічного експерименту можна зробити висновок про те, що на констатувальному етапі кількість здобувачів вищої освіти за усіма рівнями сформованості професійної мобільності, які визначалися за мотиваційно-ціннісним, знанневим, операційно-діяльнісним та особистісно-рефлексивним критеріями, в обох групах практично однакова; проте результати формувального етапу експерименту у порівнянні є значно кращими у студентів експериментальної групи. Отже, спостерігається позитивна динаміка.

Виконані обчислення та розрахунки показників підтверджують динамічні зміни у структурі мотиваційного, когнітивного, діяльнісного та рефлексивного компонентів професійної мобільності майбутнього тренера-викладача з виду спорту, що доводить ефективність впровадження визначених педагогічних умов, методичних рекомендацій, розробленого навчально-методичного забезпечення формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти.

Виходячи з вищесказаного, ми можемо констатувати, що мету педагогічного дослідження досягнуто.

### **Висновки до третього розділу**

У розділі описано процеси підготовки, організації та проведення дослідно-експериментальної роботи й наведено її.

Дослідження виконувалася упродовж 2018–2021 рр. на базі Хмельницького національного університету, Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, Київського університету імені Бориса Грінченка, Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, Хмельницького інституту соціальних технологій

Університету «Україна», Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича, Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка, Національного університету фізичної культури і спорту України.

Учасниками експерименту стали студенти бакалаврату галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка» спеціальності 017 «Фізична культура і спорт». У проведенні експерименту було задіяно 324 особи: 160 осіб контрольної групи та 164 – експериментальної групи.

У проведенні анкетування, опитування та бесід також були залучені тренери-викладачі з виду спорту різних кваліфікаційних категорій ДЮСШ м. Хмельницького та Хмельницької обласної школи вищої спортивної майстерності.

На констатувальному етапі педагогічного експерименту за допомогою визначеного діагностичного інструментарію виявлено й проаналізовано основні недоліки професійної підготовки майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти та причини їх виникнення та можливого усунення. Серед переліку недоліків виокремили такі, к: нестача уміння самостійно розв'язувати проблемні ситуації професійного характеру, недостатньо сформовані практико-професійні навички й уміння реалізовувати професійні завдання, недостатність аналітичних навичок для розв'язування практичних завдань професійного характеру, нестача теоретичних знань за фахом, недостатньо розвинені комунікативні навички для розв'язання професійних завдань.

На формувальному етапі експерименту розрахунково підтверджено актуальність і доцільність обраної проблематики для дослідно-експериментальної роботи.

Перший етап експерименту складався із двох послідовних частин – організаційної та безпосередньо експериментальної. В організаційній частині формувального етапу експерименту передбачалося визначення контингенту осіб для проведення дослідження із подальшим поділом на контрольну та експериментальну групи; розроблявся та коригувався діагностичний



інструментарій для проведення бесід й опитування діючих тренерів-викладачів з виду спорту та опитування й анкетування студентів III курсу; розроблялося навчально-методичне забезпечення формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту та розроблялися методичні рекомендації.

В експериментальній частині формувального етапу педагогічного дослідження впроваджувалися у освітній процес експериментальних груп виокремлені педагогічні умови й навчально-методичне забезпечення формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти із одночасним використанням сучасних освітніх технологій, традиційних методів й засобів навчання.

Навчально-методичне забезпечення формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту було розроблено відповідно до створеної структурної моделі із визначенням педагогічних умов, компонентів і критеріїв формування професійної мобільності майбутніх фахівців. До складу навчально-методичного забезпечення увійшли методичні рекомендації щодо формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту.

Під час проведення дослідно-експериментальної роботи в освітньому процесі використовувалися різні педагогічні технології, методи й форми інтерактивного навчання, як-от: розв'язання конкретних ситуацій, продуктивні технології навчання, імітаційні та ділові ігри, моделювання, проектування, розв'язання професійно-зорієнтованих завдань, дискусії, диспути, контекстне навчання, використання програмних продуктів професійного призначення.

Результати повторної діагностики рівня сформованості професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту в експериментальній (164 особи) та контрольній групах (160 осіб) показали, що відсоток студентів ЕГ із високим та середнім рівнями сформованості професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту перевищує відсоток студентів КГ за усіма визначеними критеріями: за мотиваційно-ціннісним критерієм – на 6,

84 % і 4,23 % відповідно; за знаннєвим критерієм – на 5,53 % та 6,69 %; за операційно-діяльнісним – на 4,83 % та 8,06 % відповідно; за особистісно-рефлексивним – на 10,35% студентів високого рівня більше у ЕГ. Відсоток студентів із низьким рівнем сформованості професійної мобільності за усіма критеріями нижчий в експериментальній групі.

Достовірність одержаних результатів дослідження підтверджена результатами перевірки за критерієм згоди Пірсона (критерій  $\chi^2$ ).

Як показали результати експерименту, використання в освітньому процесі закладів вищої освіти усіх вищезазначених умов позитивно вплинуло на збільшення кількості майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту, рівень сформованості професійної мобільності яких характеризується як високий та середній.

Основні результати розділу відображено в наукових працях автора: (91, 221, 222)

## ВИСНОВКИ

Узагальнення результатів проведеного теоретичного й експериментального дослідження щодо формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти уможливило формулювання **ВИСНОВКІВ**:

1. Аналіз стану дослідженості проблеми формування професійної мобільності у педагогічній теорії та практиці довів її актуальність і показав зростання наукового інтересу до означеної проблематики. Це пов'язано, передусім, із ґрунтовними трансформаційними змінами на ринку праці й зайнятості, адаптацією й реалізацією молоді на ринку праці, подальшою можливістю її конкурентоздатності, професійного зростання та підвищення соціального статусу. Встановлено, що сутність професійної мобільності здебільшого відображено у соціологічних, економічних та психолого-педагогічних наукових дослідженнях. Водночас професійна мобільність майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту, їх готовність до успішної професійної діяльності в сучасних соціально-економічних умовах більшістю дослідників або розглядалась фрагментарно у межах аргументації основної проблеми дослідження, або взагалі виносилась на периферію їхньої уваги.

З'ясовано сутність базових понять дослідження: «конкурентоздатність», «мобільність», «соціальна мобільність», «особистісна мобільність», «професійна підготовка», «професійна мобільність тренера-викладача з виду спорту», «формування професійної мобільності тренера-викладача з виду спорту у закладах вищої освіти».

Вивчення специфіки підготовки і професійної діяльності тренерів-викладачів з виду спорту дало змогу виокремити сутнісні характеристики професійної мобільності майбутнього тренера-викладача з виду спорту.

Професійну мобільність майбутнього тренера-викладача з виду спорту розглядаємо як інтегративне утворення, що проявляється в професійній діяльності як здатність організовувати якісне виконання професійних завдань

на основі сформованих ключових компетенцій, оперативно опанувати інноваційні технології теорії і практики фізичної культури і спорту та творчо впроваджувати їх у навчальну і професійну діяльність, готовність до змін, що надає можливість особистісного й професійного зростання.

У результаті дослідження поняття «формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти» трактуємо як спеціально організовану взаємодію викладачів зі студентами, що передбачає оволодіння здобувачами вищої освіти ключовими компетенціями, суб'єктивним досвідом навчально-професійної діяльності й забезпечує їх потребу в саморозвитку та самореалізації.

2. Враховуючи інтегративний характер професійної мобільності, визначено й обґрунтовано її структуру як єдність функціонально пов'язаних компонентів, а саме: мотиваційного, когнітивного, діяльнісного, рефлексивного. Вивчення досвіду професійної підготовки майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту та основних вимог до фахівців фізкультурно-спортивного профілю, компонентний склад професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту дало змогу визначити основні критерії її сформованості (мотиваційно-ціннісний, знаннєвий, операційно-діяльнісний, особистісно-рефлексивний) та відповідні їм показники. На підставі схарактеризованих показників диференційовано рівні сформованості професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів у закладах вищої освіти (низький, достатній і високий).

3. З'ясовано, що ефективність формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти залежить від сукупності педагогічних умов, зокрема, таких: розвиток позитивної мотивації здобувачів вищої освіти до оволодіння ними професійною мобільністю забезпечується шляхом їх участі у різних видах практики і в позааудиторній роботі; доповнення змісту професійно-орієнтованих дисциплін у контексті професійної підготовки майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту; використання сучасних освітніх технологій у процесі формування

професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти.

З огляду на диференційовані педагогічні умови розроблено структурно-функціональну модель формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти, що представлено у вигляді системи, яка включає в себе методологічно-цільовий (соціальне замовлення, цільову спрямованість, зовнішні та внутрішні чинники, наукові підходи і принципи), змістово-процесуальний (компоненти, зміст, засоби, форми і методи навчання) та діагностично-результативний (критерії, рівні, очікуваний результат) конструкти.

Проведення педагогічного експерименту здійснювалося послідовно у три етапи: констатувальний, формувальний і контролюючий.

Протягом першого, констатувального, етапу (2018–2019 рр.) здійснено теоретичний аналіз науково-педагогічної, філософської, психологічної та спеціальної літератури сфері фізичної культури і спорту, що стосується проблеми формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти, нормативно-правових документів, робочих і навчальних програм, у яких розкрито суть освітнього процесу в професійній підготовці майбутніх тренерів-викладачів в закладах вищої освіти; розглянуто теоретичні основи дослідження проблеми та практичний досвід; розроблено понятійний апарат нашого дослідження; визначено мету, завдання і методологічні основи педагогічного експерименту; визначено предмет й об'єкт дослідження.

На формувальному етапі педагогічного експерименту здійснювалася перевірка ефективності запропонованих педагогічних умов та розробленої структурно-функціональної моделі формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту для забезпечення якісної професійної підготовки майбутніх фахівців.

На контрольному етапі експерименту було здійснено експериментальне підтвердження висунутої гіпотези та здійснено перевірку достовірності

результатів проведеного педагогічного експерименту на формувальному етапі. З цією метою здійснено порівняння одержаних результатів педагогічного експерименту в контрольній й експериментальній групах.

Виходячи із зазначеної гіпотези й завдань дослідження, на усіх етапах експериментально-дослідної роботи використовувався відповідний діагностичний інструментарій.

Результати діагностики рівня сформованості професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту в експериментальній (164 особи) та контрольній групах (160 осіб) показали, що відсоток студентів ЕГ із високим та середнім рівнями сформованості професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту перевищує відсоток студентів КГ за усіма визначеними критеріями: за мотиваційно-ціннісним критерієм – на 6,84 % і 4,23 % відповідно; за знаннєвим критерієм – на 5,53 % та 6,69 %; за операційно-діяльнісним – на 4,83 % та 8,06 % відповідно; за особистісно-рефлексивним – на 10,35% студентів високого рівня більше у ЕГ.

За результатами формувального етапу експерименту доведено, що забезпечення відповідних педагогічних умов сприяє формуванню професійної мобільності у майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту і зумовлює підвищення ефективності їхньої професійної підготовки у закладах вищої освіти. Відсоток студентів із низьким рівнем сформованості професійної мобільності за усіма критеріями нижчий в експериментальній групі. Достовірність одержаних результатів дослідження підтверджена результатами перевірки за критерієм згоди Пірсона (критерій  $\chi^2$ ).

4. Успішній реалізації педагогічних умов формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти слугувало розроблене навчально-методичне забезпечення, а саме: «Професійна мобільність у фізичній культурі і спорті» (методичні вказівки до практичних занять та самостійної роботи студентів спеціальностей «Фізична культура і спорт» та «Середня освіта (Фізична культура)»); «Легка атлетика з методикою викладання» (методичні вказівки до самостійної роботи студентів

спеціальностей «Фізична культура і спорт» та «Середня освіта (Фізична культура)»), «Практика за профілем майбутньої професії» (методичні вказівки до проведення практики для студентів спеціальностей «Фізична культура і спорт»), навчально-методичний комплекс із дисципліни «Професійна майстерність (за професійним спрямуванням)», тестові завдання з модуля «Професійна мобільність майбутнього тренера-викладача з виду спорту».

Для удосконалення процесу підвищення кваліфікації тренерів та інших фахівців сфери фізичної культури і спорту, які працюють у закладах фізичної культури і спорту, на курсах підвищення кваліфікації тренерів (тренерів-викладачів) за спеціальністю 017 «Фізична культура і спорт» для здобуття тренерської категорії запроваджено «Матеріали курсів підвищення кваліфікації тренерів (тренерів-викладачів) та інших фахівців у сфері фізичної культури і спорту: Нормативно-правовий аспект (інформаційно-довідковий)».

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти. Одержані результати слугують підґрунтям для подальших наукових розвідок: запровадження елементів дослідження щодо формування професійної мобільності здобувачів вищої освіти магістерського рівня; вивчення можливостей неформальної освіти задля формування професійної мобільності; висвітлення особливостей формування професійної мобільності майбутніх тренерів у зарубіжних країнах

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аберкромби, Н. & Хилл, С. (2004). *Социологический словарь: пер. с англ.* Под ред. С. А. Ерофеева. 2-е изд. М.: Экономика.
2. *Академічний тлумачний словник української мови.* URL: <http://sum.in.ua/s>
3. Алексеева, О. (2016). *Психологічне забезпечення розвитку конкурентоздатності управлінського персоналу освітніх організацій державної форми власності.* (Дис. канд. психолог. наук). Інститут психології ім. Г. С. Костюка. Київ.
4. Амирова, Л. (2009). *Развитие профессиональной мобильности педагога в системе дополнительного образования* (Дис...д-ра. пед. наук). Башкирский государственный педагогический университет им. М. Акмуллы, Уфа.
5. Андреев, В. (2000). *Педагогика: учебный курс для творческого саморазвития.* Казань : Центр инновационных технологий. 568.
6. Андреев, В. (2004). *Конкурентология: учебный курс для творческого саморазвития конкурентоспособности.* Казань : Центр инновационных технологий.
7. Андрущук, І. (2018). *Управління професійним розвитком викладачів кафедр менеджменту університетів Республіки Польщі: системний підхід : монографія.* Луцьк: АКВА ПРІНТ.
8. Андрущенко, В. & Лугай, В. (2004) Філософія освіти в Україні: стан, проблеми та перспективи розвитку. *Наукові записки АН ВШ України*, 6, 59–72.
9. Артемьева, І., & Петухова, Т. (2020). Теоретичний підхід до формування конкурентоздатності як фактору успішності первинної виробничої адаптації молодих фахівців за умов сучасного ринку праці. *Інноваційна педагогіка*, 27, 116–123.



10. Артикуца, Н. (2005). *Інноваційні методики викладання дисциплін у вищій юридичній освіті*: [препринт] URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/2424/?sequence=1>
11. Асеев, В. (2006). *Мотивация поведения и формирования личности*. М.: Мысль.
12. Базильчук, О. (2019). *Теоретичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичної терапії, ерготерапії до роботи з відновлення здоров'я спортсменів*. (Дис. д. пед. наук). Хмельницький.
13. Балакірева, О., Середя, Ю., & Дмитрук, Д. та ін. (2014). *Процеси соціальної мобільності в сучасному українському суспільстві: монографія* [за ред. к. соціол. наук О. М. Балакіревої]. Київ: ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України».
14. Бандура, А. (2000). *Теория социального научения*. Санкт-Петербург : Евразия.
15. Батаршев, А., Алексеева, И., & Майорова, Е. (2007). *Диагностика профессионально важных качеств*. Санкт-Петербург: Питер.
16. Безпалько, О. (2012). Компоненти професійної мобільності майбутніх соціальних педагогів. *Науковий часопис НПУ імені М. П Драгоманова. Серія 11: Соціальна робота. Соціальна педагогіка*, 14, 73–80.
17. Беликов, В. (2010). *Образование. Деятельность. Личность: монографія*. М.: Академия Естествознания.
18. Бережнова, Е. & Краевский, В. (2010). *Основы учебно-исследовательской деятельности студентов*. Москва: Академия.
19. Бережнова, Е. (2003). *Прикладное исследование в педагогике: монографія*. Москва; Волгоград : Перемена.
20. Бех, Ю. (2007). Багатовимірність методологічних підходів до вивчення соціокультурної інтеграції сучасного соціального світу. *Нова парадигма*, 65 (1), 132–139.

21. Белікова, Н. (2012). *Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх фахівців з фізичної реабілітації до здоров'язбережувальної діяльності*. (Автореф. дис. д-ра пед. наук). Київ.
22. Бибик, С. (2006). *Словник іношомовних слів: тлумачення, словотвір та слововживання*. Харків: Фоліо.
23. Биков, В. (2014). *Основні концептуальні засади інформатизації освіти і головна парадигма майбутнього суспільства знань*. Я-концепція академіка Неллі Ничкало у вимірі професійного розвитку особистості: зб. наук. пр. К., 32-42.
24. Бикова, В. (2013). *Управління процесом формування конкурентоздатного фахівця в умовах диверсифікації освіти*. (Автореф. дис. канд. пед. наук). Дніпропетровськ.
25. Бідюк, Н., & Комочкова, О. (2017). Загальна характеристика освітніх програм підготовки магістрів гуманітарних наук з лінгвістики у провідних країнах Європи. *Вісник Черкаського університету*, 4, 123–129.
26. Блинова, О. (2010). *Психологічні основи соціальної мобільності особистості: навчальний посібник*. Херсон: ПП Вишемирський В.С.
27. Бодненко, Д., Жильцов, О., Лещинський, О., & Мазур, Н. (2014). *Моніторинг навчальної діяльності: навчальний посібник*. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка.
28. Варава, О. (2019). *Формування професійної мобільності майбутніх бакалаврів сестринської справи у фаховій підготовці* (Дис... канд. пед. наук). ХНУ; ХГПА, Хмельницький.
29. Василенко, М. (2012). Сучасний стан та проблеми підготовки фітнес-тренерів в США. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання та спорту*, 11, 19–22.
30. Ващенко, І., & Гринько, В. (2013). Критерії діагностики рівня професійної мобільності у викладачів вищої школи. *Проблеми сучасної психології*, 19, 94–106.

31. *Великий тлумачний словник сучасної української мови* [Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел]. Київ; Ірпінь : Перун.
32. Вербицкий, А. (1999). *Новая образовательная парадигма и контекстное обучение: монографія*. М.: Исследовательский центр проблем качества підготовки спеціалістів.
33. Вербицкий, А. (2008). *Активное обучение в высшей школе : контекстный подход: метод. пособие*. Москва : Высшая школа.
34. Вербовський, В. (2007). *Як правильно підготувати наукове дослідження: навч.-метод. посіб. для студ. і магістрантів*. Луганськ : Альма-матер.
35. Вишнякова, С. (1999). *Профессиональное образование: словарь*. Ключевые понятия, термины, актуальная лексика. Москва : НМЦ СПО.
36. *Вища освіта України і Болонський процес: навч. посіб.* (2004). Тернопіль: Навчальна книга – Богдан.
37. Волков, Л. (2010). *Спортивна підготовка молодших школярів: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.* Київ : Освіта України.
38. Вороновська, Л. (2016). *Формування професійної мобільності майбутніх фахівців комунального господарства*. (Дис. канд. пед. наук). Харківський національний педагогічний університет імені Г. Сковороди, Харків.
39. Выготский, Л. (1991). *Педагогическая психология*. Москва : Педагогика.
40. Галузяк, В., & Холковська, І. (2015). *Педагогічна діагностика: Курс лекцій*. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД».
41. Гаманюк, В. (2012). E-Learning, M-Learning, Blended Learning і дистанційне навчання у системі іншомовної освіти Німеччини.. *Педагогіка і психологія професійної освіти*, Львів, 2, 211–220.
42. Гмурман, В. (1999). *Руководство к решению задач по теории вероятностей и математической статистике. Изд 5-е, стер.* Москва : Высшая

школа.

43. Гомонюк, О. (2011а). *Формування професійно-педагогічної культури майбутніх соціальних педагогів у вищих навчальних закладах : монографія*. Вінниця : ТОВ «Фірма «Планер».

44. Гомонюк, О. (2012а). *Теоретичні та методичні основи формування професійно-педагогічної культури майбутніх соціальних педагогів у вищих навчальних закладах*. (Дис...докт. пед. наук). Вінницький державний педагогічний університет ім. Михайла Коцюбинського, Вінниця.

45. Гомонюк, О., Онишко, О. & Райко, В. (2016с). Формування професійно-педагогічної культури майбутніх фахівців соціономічних професій засобами інноваційних педагогічних технологій. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методи навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*, 44, 286–290.

46. Гончаренко, С. (2008а). *Методологія*. Київ : Юрінком Інтер.

47. Гончаренко, С. (2008b). *Педагогічні дослідження: методологічні поради молодим науковцям*. Київ-Вінниця : ДОВ «Вінниця».

48. Гордєєва, Т. (2014). Модель формування професійної мобільності соціальних працівників. *Вісник Черкаського національного педагогічного університету, Серія: Педагогічні науки*, 122, 59–62.

49. Горюнова, Л. (2006) *Профессиональная мобильность специалиста как проблема развивающегося образования в России* (Дис... доктора пед. наук). Ростов-на-Дону.

50. Гринько, В. (2012). Аналіз теоретичний підходів до вивчення феномену «професійна мобільність». *Молодь і ринок*, 5, 127–31.

51. Грінченко, І. (2013). *Підготовка фахівців у галузі фізичної культури у вищих навчальних закладах зарубіжних країн* (Автореф. дис.). Харків.

52. Грیشнова, О., & Синенко, В. (2015). Конкурентоспроможність висококваліфікованих працівників на міжнародному ринку праці: проблеми і виклики. *Україна: аспекти праці*, 1, 3–7.

53. Давыдов, В., Слободчиков, В., & Цукерман, Г. (1992). Младший школьник как субъект учебной деятельности. *Вопросы психологи*, 3-4.
54. Дворецкая, Ю. (2007). *Психология профессиональной мобильности личности* (Дис. канд. психол. наук). Краснодар.
55. Денисенко, Н. (2021). *Теоретичні і методичні засади формування професійної мобільності майбутніх учителів фізичної культури*. (Дис. д-ра пед. наук). Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Київ.
56. Денисова, Л. (2020). *Теоретичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх магістрів фізичної культури і спорту з використанням інформаційно-комунікаційних технологій*. (Дис. д. пед. наук).
57. Дичківська, І. (2004). *Інноваційні педагогічні технології*. Київ : Академвидав.
58. Діденко, О. (2003). *Педагогічні умови професійного самовдосконалення майбутніх офіцерів* (Дис. к. пед. наук). Хмельницький.
59. *Довідник професійно-кваліфікаційних характеристик професій працівників*. Вип. 85. Спортивна діяльність. Корпорація Парус. URL: <http://consultant.parus.ua/?doc=02ZCE2944F>
60. Дутчак, М. (2016). *Готовність майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту до роботи в сфері фізичної рекреації*. Проблеми активізації рекреаційнооздоровчої діяльності населення. Матеріали X Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю, Львів, 351–353.
61. Дутчак, Ю., & Квасниця, І. (2020). *Забезпечення якості професійної підготовки майбутніх магістрів середньої освіти з фізичної культури: досвід Республіки Молдова*. Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету. Вип. 1. Умань : УДПУ.
62. *Енциклопедія освіти* (2008). Академія пед. наук України ; голов. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер.
63. Желуденко, М. (2008). *Неперервна освіта у контексті глобалізаційних процесів*. URL: <http://znp.udpu.edu.ua/article/view/187678>

64. Завацкая, Л. (2008). *Образование, как фактор обеспечения конкурентоспособности государства спорту*. Актуальные проблемы современности: сборник научных статей. Москва : Национальный институт бизнеса.
65. Загвязинский, В., Закирова, А., & Строкова Т. (2008). *Педагогический словарь: учебное пособие для студентов высших учебных заведений*. Москва: Издательский центр «Академия».
66. Закон України Про вищу освіту від 01.07.2014. № 1556-VII. Дата оновлення: 26.02.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
67. Закон України про освіту, 2017 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення )
68. Закон України Про професійний розвиток працівників, 2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4312-17#Text>
69. Закон України Про фізичну культуру і спорт від 24 грудня 1993 року № 3808-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12#Text>
70. Занина, Л. (2002). *Качество непрерывной профессиональной подготовки как социальный феномен*. Качество образования как социальная проблема: матер. регион. науч.-практ. конф. Ставрополь : изд-во СГУ.
71. Занюк, С. (2002). *Психологія мотивації : навч. посібник*. Київ: Либідь.
72. Заславская, Т. (2007). *Избранные произведения в 3 томах*. Москва : «Экономика».
73. Зеер, Є. (2008а). *Психологія професій: учеб. пособие для студ. вузов*. Москва: Академический проект, Фонд Мир.
74. Зеер, Э. (2006b). *Психология профессионального развития: учеб. пособие для студ. высш. учеб. Заведений*. М.: Издательский дом «Академия».
75. Зеер, Э., & Кормильцева, М. (2009с). *Социально-личностные компетенции и профессиональная мобильность как целевая ориентация образования*. Сибирский педагогический журнал. 10, 72-78.

76. Зязюн, І. (2000а). Інтелектуально-творчий розвиток особистості в умовах неперервної освіти. *Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: монографія [за ред. І. А. Зязюна]*. Київ: Віпол, 11–57.
77. Зязюн, І. (2008b). Інтеграційна функція культурної парадигми. *Професійно-художня освіта України [ред. І. А. Зязюн, В. О. Радкевич, Н. М. Чепурна та ін.]*. Київ; Черкаси, 5, 3–13.
78. Игошев, Б. (2008а). *Организационно-педагогические система подготовки профессионально мобильных специалистов в педагогическом университете : монография*. Москва: Гуманитар. Изд. Центр «ВЛАДОС».
79. Игошев, Б. (2008b). *Системно-интегративная организация подготовки профессионально мобильных педагогов*. (Автореф. дисс. д-ра пед. наук). Ишимский государственный педагогический институт имени П. П. Ершова, Ишим
80. Іванченко, Є. (2005). *Формування професійної мобільності майбутніх економістів у процесі навчання у вищих навчальних закладах*. (Дис. ... канд. пед. наук). Одеса.
81. Іващенко, В., & Безкопильний, О. (2006). *Теорія і методика фізичного виховання: підручник*. Черкаси.
82. *Інтеграція в європейський освітній простір: здобутки, проблеми, перспективи: монографія*. (2011). За заг. ред. Ф.Г. Вашука. Ужгород: ЗакДУ. Серія «Євроінтеграція: український вимір». Вип. 16.
83. Калиновский, Ю. (2001). *Развитие социально-профессиональной мобильности андрагога в контексте социокультурной образовательной политики региона* (Дис. д-ра пед. наук). СПб.
84. Капліна, С. (2008). *Концептуальные и технологические основы формирования профессиональной мобильности будущих инженеров в процессе изучения гуманитарных дисциплин*. (Дис. док. пед. наук). Чебоксары.
85. Карпюк, Р. (2015). *Концептуальні засади сучасної парадигми якості вищої фізкультурної освіти*. Науковий часопис НПУ ім. М. П.

Драгоманова. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт): зб. наук. пр. Київ. 3 (2), 153–156.

86. Квасниця, І. (2018). *Особливості професійної самопідготовки тренерів ДЮСШ*. XII Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю «Формування здорового способу життя студентської та учнівської молоді засобами освіти» (м. Кам'янець-Подільський, 28-29 вересня 2018 р.).

87. Квасниця, І. (2018). *Професійна мобільність як фахова якість майбутнього тренера-викладача*. Круглий стіл «Імідж фізичної культури і спорту в Україні» (м. Ірпінь, 26 вересня 2018 р.).

88. Квасниця, І. (2018). *Самоосвіта як шлях професійного вдосконалення тренера-викладача*. Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». № 1 (15).

89. Квасниця, І. (2018). *Становлення професійної мобільності студентів спеціальності «Фізична культура і спорт» в умовах закладів вищої освіти*. Матеріали II міжнародно-практичної конференції «Інноваційні підходи до виховання учнів козацьких класів і хортингістів у навчальних закладах» (м. Суми, 8-9 листопада 2018 р.).

90. Квасниця, І. (2019). *Конкурентоспроможність майбутнього тренера-викладача як тенденція розвитку сучасної освіти*. Матеріали чотирнадцятої міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні дослідження в соціальній сфері» (м. Одеса, 18 листопада 2019 р.).

91. Квасниця, І. (2019). *Професійна мобільність у контексті концепції безперервної освіти: досвід країн Скандинавії*. Матеріали VIII Міжнародного науково-методологічного семінару «Розвиток порівняльної професійної педагогіки у контексті глобалізаційних та інтеграційних процесів» (м. Київ – Хмельницький, 15 травня 2019 р.).



92. Квасниця, І. (2019). *Професійна мобільність як фактор професійної успішності фахівця сфери фізичної культури і спорту*. Матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції «Формування професійно мобільного фахівця: європейський вимір» (м. Дніпро, 25 квітня 2019 р.).

93. Квасниця, І. (2019). *Формування мобільності тренера-викладача засобами бойових мистецтв*. Матеріали другої Міжнародної науково-практичної конференції «Хортинг – національний боєнд України у світі: олімпійська перспектива» (м. Ірпінь, 23-24 березня 2019 р.).

94. Квасниця, І. (2020). *Наукові підходи формування професійної мобільності майбутнього тренера-викладача з виду спорту в закладах вищої освіти*. Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. Вип.1. Бердянськ : БДПУ.

95. Квасниця, І. (2020). *Основи професійної мобільності фахівці фізичної культури і спорту*. Методичні вказівки до самостійної роботи студентів спеціальностей «Середня освіта (Фізична культура)» та «Фізична культура і спорт». Хмельницький: ХНУ.

96. Квасниця, І. (2020). *Складові підготовки майбутніх тренерів-викладачів до використання здоров'язбережувальних технологій*. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Формування здоов'язбережувальних компетентностей молоді в умовах глобалізації: реалії та перспективи» (м. Хмельницький, 28-29 квітня 2020 р.).

97. Квасниця, І., & Дмитришин, Н. (2019). *Кар'єрний розвиток фахівця сфери фізичної культури і спорту у контексті професійної мобільності*. Матеріали X міжнародна науково-практична конференція «Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи» (м. Київ – Хмельницький, 7-8 листопада 2019 р.).

98. Квасниця, І., & Дмитришин, Н. (2020). *Готовність до використання дистанційних освітніх технологій як умова професійної мобільності майбутніх фахівців фізичної культури і спорту*. Матеріали

Всеукраїнської науково-практичної конференції «Наука та освіта в дослідженнях молодих учених» (м. Харків, 14 травня 2020 р.).

99. Квасниця, І., & Дмитришин, Н. (2021). *Мотивація та умови професійного вибору та їх вплив на процес профорієнтації*. Матеріали регіональної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми фізичної культури і спорту» (м. Хмельницький, 11 червня 2021 р.).

100. Квасниця, І., & Дутчак, Ю. (2019). *Матеріали курсів підвищення кваліфікації тренерів (тренерів-викладачів) та інших фахівців у сфері фізичної культури і спорту: Нормативно-правовий аспект (інформаційно-довідкові)*. Хмельницький: ХНУ.

101. Квасниця, І., & Квасниця, О. (2019). *Особливості сутності конкурентоспроможності майбутнього тренера-викладача з виду спорту*. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія № 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова.

102. Квасниця, І., Корольов, Б., & Ляшенко, О. (2021). *Модель формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти*. Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика». Вип. 40.

103. Квасниця, О., Квасниця, І., & Дутчак, Ю. (2019). *Легка атлетика з методикою викладання*. Методичні вказівки до самостійної роботи студентів спеціальностей «Фізична культура і спорт» та «Середня освіта (Фізична культура)». Хмельницький: ХНУ.

104. Коджаспирова, Г., & Коджаспиров, А. (2005). *Словарь по педагогике*. Москва : ИКЦ «МарТ»; Ростов-на-Дону : Издательский центр «МарТ».

105. Кокун, О. (2012). *Психологія професійного становлення сучасного фахівця: монографія*. Київ: ДП «Інформ.-аналіт. агентство».
106. Колесников, О. (2011). *Основи наукових досліджень. 2-ге вид. випр. та доп. навч. посіб.* К.: Центр учбової літератури.
107. Конох, А. (2006). *Професійна підготовка майбутніх фахівців із спортивнооздоровчого туризму у вищому навчальному закладі: монографія*. Запоріжжя: ЗДУ.
108. Концепція реалізації державної політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти «Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта» на період до 2027 року, розпорядження від 12 червня 2019 р. № 419-р.
109. Коробко, Н. (2017). *Формування професійної мобільності майбутніх магістрів педагогіки вищої школи* (Дис. ... канд. пед. наук). Київ.
110. Костюкевич, В. (2007). *Теорія і методика тренування спортсменів високої кваліфікації: навчальний посібник*. Вінниця: «Планер».
111. Костюкевич, В. (2014). *Теорія і методика спортивної підготовки» (на прикладі командних ігрових видів спорту): навчальний посібник*. Вінниця : Планер.
112. Костюченко, К. (2011). *Педагогічні умови формування раціональнокритичного мислення у майбутніх учителів у процесі вивчення психологопедагогічних дисциплін* (Автореф. дис. канд. пед. наук). Кіровоград.
113. Котмакова, Т. (2011). *Формирование личностной мобильности как профессионального качества будущих специалистов в процессе обучения в вузе : на примере специальности «Электрический транспорт железных дорог»* (Дис. канд. пед. наук). ДВГУПС. Хабаровск.
114. Красильникова, Г. (2013). Оновлення змісту вищої професійної освіти на основі компетентнісного підходу. *Нова педагогічна думка*, 1.1, 36.
115. *Краткий психологический словарь* (1998). [сост. Л. А. Карпенко]. Ростов-на-Дону : Феникс.

116. Кремень, В. (2007а). *Педагогічна освіта в контексті цивілізаційних змін*. Теоретичні та методичні засади розвитку педагогічної освіти: педагогічна майстерність, творчість, технології [за заг. ред. Н. Г. Ничкало]. Харків: НТУ «ХП». 3–8.
117. Кремень, В. (2015b). Проблеми якості української освіти в контексті сучасних цивілізаційних змін. *Український педагогічний журнал*, 1, 8–15.
118. Крижко, В. (2005). *Антологія аксіологічної парадигми управління освітою: навч. посібник*. К.: Освіта України.
119. Круцевич, Т. (2008). *Теорія і методика фізичного виховання: підручник*. Київ: Олімпійська література. Т. 2.
120. Круцевич, Т., & Зайцева, М. (2005). Інноваційні процеси у сфері підготовки та перепідготовки кадрів з фізичної культури. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*, 4, 41–44.
121. Курлянд, З., Хмельюк, Р., Семенова, А. та ін. (2007). Курлянд, З.Н. (Ред.). *Педагогіка вищої школи: навч. посіб.* Київ: Знання.
122. Кушнір, В. (2003). *Теоретико-методологічні основи системного аналізу педагогічного процесу вищої школи* (Дис. д. пед. наук). Кіровоград.
123. Леган, І. (2015). *Конкурентоспроможність молоді на ринку праці: шляхи забезпечення та напрями підвищення* (Дис. канд. економ. наук). Київ.
124. Лесохіна, Л. (2000). *К обществу образованных людей. Теория и практика образования взрослых*. СПб: Тускарора.
125. Лисак, О. (2015). *Педагогічні умови формування європейської мобільності майбутніх фахівців економічного профілю* (Автореф. дис. к. пед. наук). Переяслав-Хмельницький.
126. Литвин, А. (2010а). Педагогічні умови інформатизації навчально-виховного процесу в ПТНЗ будівельного профілю. *Педагогіка і психологія професійної освіти*, 5, 65–78.
127. Литвин, О. & Мацейко, О. (2013b). Методологічні засади поняття «педагогічні умови». *Педагогіка і психологія професійної освіти*, 4, 43–63.

128. Лодатко, Є. (2011). Педагогічні моделі, педагогічне моделювання і педагогічне вимірювання: that is that? *Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології*, 3 (1). URL: [http://intellect-invest.org.ua/pedagog\\_editions\\_e-magazine](http://intellect-invest.org.ua/pedagog_editions_e-magazine)
129. Лузан, П., Сопівник, І., & Виговська, С. (2011). *Основи науково-педагогічних досліджень*. Київ: НАКККіМ.
130. Львов, А. (2011). *Организационно-педагогические условия становления профессиоанльной мобильности студентов педагогического университета* (Дис. к. пед. наук). Санкт-Петербург.
131. Лянной, М., Рибалко, П., Ганчева, В., Красілов, А. (2019). Методика управління фізкультурно-оздоровчою діяльністю в сучасних закладах середньої освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 4 (88), 280–289.
132. Малихіна, В. (2012). Математичні та статистичні методи аналізу результату педагогічного дослідження. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*, 22(2), 42-49. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup\\_2012\\_22\(2\)\\_8](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2012_22(2)_8)
133. Малишевський, О. (2021). *Система формування професійної мобільності майбутнього інженера-педагога комп'ютерного профілю* (Дис. д. пед. наук). Національна академія педагогічних наук України, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зазюна, Київ.
134. Манько, В. (2000). *Дидактичні умови формування у студентів професійно-пізнавального інтересу до спеціальних дисциплін*. Соціалізація особистості: зб. наук. пр. Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова. К.: Логос. Вип. 2. 153–161.
135. Медведєв, М., & Пащенко, І. (2008). *Теорія ймовірностей та математична статистика: підручник*. Київ: «Ліра-К».
136. Меркулова, Л. (2008). *Формирование профессиональной мобильности специалистов технического профиля средствами иностранного языка* (Автореф. док. пед. наук). Самарский государственный аэрокосмический

університет, Самара.

137. Митина, Л. (1998). *Психология профессионального развития учителя. Введение в предмет : учебн. для высш. спец. физкульт. учеб. завед.* Москва : Флинта.

138. Мищенко, В. (2009а). *Профессиональная мобильность как одно из основных психолого-педагогических качеств будущего специалиста.* Образование и наука. № 3. 35-42.

139. Мищенко, В. (2012b). *Региональная модель формирования профессиональной мобильности студентов* (Дис. ...д. пед. наук). Москва.

140. Міхненко, Г. (2015). *Формування інтелектуальної мобільності майбутніх інженерів в умовах освітнього середовища технічного університету засобами іноземної мови : метод. рек.* К. : НТУУ «КПІ».

141. Мічуда, Ю. (2007). Проблеми розвитку підприємництва у сфері спорту для всіх. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*, 1, 82–86.

142. Мясникова, Т. (2010). *Развитие профессиональной мобильности в процессе профилизации подготовки будущих специалистов в вузе* (Дис. к. пед. наук). ГОУ ВПО «Уральский государственный педагогический университет», Екатеринбург.

143. Надтока, О. (2018). *Підготовка майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи у дитячо-юнацьких спортивних школах* (Дис. к. пед. наук). Запорізький національний університет класичний приватний університет, Запоріжжя.

144. Міністерство освіти і науки. (2019). Наказ Міністерства освіти і науки України № 567 від 24.04.2019. «Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 017 «Фізична культура і спорт» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. URL: [file:///C:/Users/%D0%9E%D0%BB%D0%B5%D0%B3/Downloads/5ce3c2bd0cf5f368308476%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/%D0%9E%D0%BB%D0%B5%D0%B3/Downloads/5ce3c2bd0cf5f368308476%20(1).pdf)

145. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні (2016). Нац. акад. пед. наук України ; [редкол.: В. Г. Кремень (голова),

В. І. Луговий (заст. голови), А. М. Гуржій (заст. голови), О. Я. Савченко (заст. голови)]; за заг. ред. В. Г. Кременя. Київ : Педагогічна думка.

146. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні: монографія (2021). Нац. акад. пед. наук України ; [редкол.: В. Г. Кремень (голова), В. І. Луговий (заст. голови), О. М. Топузов (заст. голови)]; за заг. ред. В. Г. Кременя. Київ : КОНВІ ПРІНТ 384 с.

147. Національна рамка кваліфікацій URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/natsionalna-ramka-kvalifikatsiy>

148. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, схвалено Указом Президента України від 25 червня 2013 року № 344/2013

149. Неделько, Е. (2007). *Формирование мотивационной готовности к профессиональной мобильности у студентов вуза* (Автореф. дис. к. пед. наук). Магнитогорск.

150. Немов, Р. (1998). *Психодиагностика. Введение в научное психологическое исследование с элементами математической статистики*. Москва: «Гуманитарный издательский центр ВЛАДОС».

151. Никитина, Е. (2007). *Педагогические условия формирования профессиональной мобильности будущего педагога* (Дис. к. пед. наук). Иркутский государственный лингвистический университет, Иркутск.

152. Ничкало, Н. (2014). *Розвиток професійної освіти в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів: монографія*. Київ: Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова.

153. Ничкало, Н., & Щербак, О. (2001). *Педагог професійної школи*. Вип. 1. Київ: Наук. світ.

154. Нічуговська, Л. (2012). *Професійна мобільність студентів технічних ВНЗ як фактор підвищення конкурентоспроможності майбутніх фахівців*. Дидактика математики: проблеми і дослідження: міжнар. зб. наук. робіт, 38, 7–12.

155. Нужнова, С. (2009а). *Сущность и структура понятия профессиональной мобильности в современном обществе*. URL: <http://www.rusnauka.com/Pedagog/185.html>.
156. Нужнова, С. (2009б). Формирование готовности к профессиональной мобильности. *Высшее образование в России*, 6.
157. Нужнова, С. (2010с). *Организация научно-исследовательской деятельности студентов при формировании готовности у профессиональной мобильности : методические рекомендации*. Троицк.
158. Образцов, П. (2004). *Методы и методология психолого-педагогического исследования*. Санкт-Петербург: Питер.
159. Оксамитна, С. (2011а). *Міжгенераційна класова і освітня мобільність*. Київ: На УКМА, Аграр Медіа Груп.
160. Оксамитна, С. (2012b). Структурна зумовленість міжгенераційної соціальної мобільності (Автореф. дис. д-ра соц. Наук). Київ.
161. Омок, Г. (2020). *Підготовка майбутніх бакалаврів з фізичної культури та спорту до професійно-педагогічної діяльності в умовах ПТНЗ* (Дис. к. пед. н.). Класичний приватний університет, Запоріжжя.
162. *Особистісний і професійний розвиток дорослих: теорія і практика: монографія*. (2016). [Авт. кол.: Аніщенко О.В., Баніт О.В., Василенко О.В., Волярська О.С. та ін.; за ред. Аніщенко О.В.]. К.: ШООД НАПН України.
163. Павлиш, Т. (2018). *Розвиток професійної мобільності викладачів інформатики у системі науково-методичної роботи коледжів* (Дис. к. пед. наук). Хмельницький національний університет, Хмельницький.
164. Павлюк, Є. (2014а). *Професійна компетентність як складова професійної діяльності майбутніх тренерів-викладачів*. Зб. наук. праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Педагогічні та психологічні науки. 2, 109–117.
165. Павлюк, Є. (2014b). Сучасні технології навчання і процес фахової підготовки майбутніх тренерів-викладачів у ВНЗ. *Науковий вісник*



Ужгородського національного університету. Педагогіка. Соціальна робота, 34, 135–138.

166. Павлюк, Є. (2017с). *Теоретичні і методичні засади професійного становлення майбутніх тренерів-викладачів у процесі фахової підготовки* (Дис. ...д-ра пед. наук). Хмельницький національний університет, Хмельницький.

167. *Педагогічна майстерність : підручник* (2004). [Зязюн І. А., Крамущенко Л. В., Кривонос І. Ф. та ін.; за ред. І. А. Зязюна]. 2-е вид. К. : Вища школа.

168. Пілецька, Л. (2011). *Професійна мобільність особистості як одна зі складових соціальної мобільності*. Зб. наук. праць: філософія, соціологія, психологія, 16 (2), 280–287.

169. Платонов, В. (2013). *Периодизация спортивной тренировки. Общая теория и ее практическое применение*. Київ : Олимпийская литература.

170. Погрібна, В. (2008а). *Соціологія професіоналізму: монографія*. Київ: Алерта, КНТ.

171. Погрібна, В. (2013b). Професійна мотивація юриста: теоретичні та емпіричні виміри. *Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія*, 2, 314–321.

172. Покушалова, Л. (2011). *Метод case-study как современная технология профессионально-ориентированного обучения студентов. Молодой ученый*, 5 (2), 155–157.

173. Пономарьов, В. (2010). *Формування професійно-педагогічної компетентності майбутнього тренера з атлетичної гімнастики у процесі фахової підготовки* (Дис. ... канд. пед. наук). Запоріжжя.

174. Постанова Кабунету Міністрів України Про внесення змін до Положення про дитячо-юнацьку спортивну школу та Положення про центр олімпійської підготовки від 25 листопада 2020 р. № 1159 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1159-2020-%D0%BF#Text>

175. Постанова Кабунету Міністрів України Про затвердження переліку типів позашкільних навчальних закладів і Положення про позашкільний навчальний заклад від 06.05.2001 р. № 433. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/433-2001-%D0%BF#Text>

176. Постанова Кабунету Міністрів України Про затвердження Положення по дитячо-юнацьку спортивну школу від 5 листопада 2008 р. № 993 . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993-2008-%D0%BF#Text>

177. Постанова Кабунету Міністрів України Про Стратегію розвитку фізичної культури і спорту на період до 2028 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-2020-%D0%BF#Text>

178. Приступа, Є. (2004а). Глобалізаційні тенденції в системі підготовки фахівців в галузі фізичного виховання і спорту в Європі. *Наукові записки Тернопільського нац. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка. Серія: Педагогіка. Тернопіль, 4, 125– 129.*

179. Приступа, Є., Романчук, О., & Данилевич, М. (2020b). *Австрійський досвід професійної підготовки педагогічних кадрів з фізичного виховання.* Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. Запоріжжя : Класичний приватний ун-т. 70 (3), 14–19.

180. Пріма, Р. (2009а). *Формування професійної мобільності майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика: монографія.* Дніпропетровськ: ІМА-ПРЕС.

181. Пріма, Р. (2009b). Модель формування професійно мобільного вчителя: постановка проблеми. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Педагогіка, 3, 301–306.*

182. Пріма, Р. (2010с). *Теоретико-методичні засади формування професійної мобільності майбутнього фахівця початкової освіти* (Дис. ... д-ра пед. наук). Одеса.

183. *Професійна освіта: словник: навч. посіб.* (2000). [Уклад. С. У. Гончаренко та ін.; за ред. Н. Г. Ничкало]. К.: Вища школа.

184. Рапацевич, Е. (2005). *Педагогика: большая современная энциклопедия*. Москва: Современное слово.
185. Ребрина, А. (2011). *Організаційно-педагогічні умови забезпечення професійної спрямованості фізичного виховання майбутніх фахівців з маркетингу*. (Дис. ... к. пед. н.). Тернопіль.
186. Ребрина, А. & Ференчук, Б. (2016). Принцип технологічності та інноваційності в процесі професійно-прикладної підготовки майбутніх тренерів. *Нові технології навчання*, 88 (2), 173 – 176.
187. Рибалко, Л., Черновол-Ткаченко, Р., & Горбачова, І. (2019). *Формування професійної мобільності вчителів: акмеологічний підхід, загальна середня освіта*. Харків : Вид. група «Основа».
188. Рідкодубська, Г. (2019). *Теорія і практика підготовки до професійної мобільності майбутніх працівників соціальної сфери* (Дис. д-ра пед. наук). Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія, Хмельницький.
189. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 31 жовтня 2011 р. № 1164-р Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми «Здоров'я 2020: український вимір» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1164-2011-%D1%80#Text>
190. Сватъєв, А. (2012а). *Підготовка майбутнього тренера-викладача до професійної діяльності теоретико-методичний аспект : монографія*. Запоріжжя: ЗНУ.
191. Сватъєв, А. (2016b). Аналіз стану вищої фізкультурно-спортивної освіти в країнах західної Європи та азійсько-тихоокеанському регіоні. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*, ЗК 2 (71), 299–303.
192. Сергеева, Л., & Стойчик Т. (2020). *Конкурентоздатність як умова професійного становлення фахівців: монографія*. Дніпро: Журфонд.
193. Сидорова, Н. (2006). *Роль инновационного развития высшей школы в профессиональной мобильности молодежи* (Автореф. дисс. на соиск. уч. степ, к.соц.н.). Иркутск.

194. Сластенин, В. (2000). *Педагогический процесс как система*. Москва : Издательский дом Магистр-Пресс.
195. *Словник української мови: в 11 томах*. (1979). [за ред. М. Л. Мандрика]. К.: Наукова думка.
196. *Словник української мови: у 20 томах*. (2010). НАН України, Укр. мов.-інформ. фонд. К. : Наукова думка. URL: <https://slovnyk.me/dict/vts/%D1%96%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F>
197. Солоненко, В. (2008а). *Психолого-педагогические аспекты когнитивной мобильности личности*. Известия РГПУ им. А. И. Герцина. 80, 509–513.
198. Солоненко, В. (2010b). *Формирование профессиональной мобильности будущих экономистов-менеджеров в образовательном процессе вуза* (Автореф дис. к. пед. наук). Брянский государственный педагогический университет им. И.Г. Петровского. Брянск.
199. Солтик, О. (2019). *Теоретичні і методичні засади формування професійної надійності майбутніх учителів фізичної культури*. (Дис. ... д. пед. наук). Хмельницький національний університет. Хмельницький.
200. Сорокин, П. (1992а). *Человек. Цивилизация. Общество*: [пер. с англ.] М. : Политиздат.
201. Сорокин, П. (2005b). *Социальная мобильность* / пер. с англ. М. В. Соколовой / под общей ред. В. В. Сапова. Москва : Academia: LVS.
202. *Социология: словарь-справочник*. (1991). Междисциплинарные исследования. Москва : Наука. Т. 3.
203. Стасюк, В. (2003). Структура компонентів професійної готовності майбутнього економіста в економічній освіті. *Наука і освіта*, 1, 86–88.
204. Степанченко, Н. (2014а). Основні напрями вищої освіти з фізичного виховання в контексті ідей нової освітньої парадигми. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців*:

*методологія, теорія, досвід, проблеми*, 38, 439–446.

205. Степанченко, Н. (2017b). *Система підготовки майбутніх учителів фізичного виховання у вищих навчальних закладах* (Дис. ... д-ра. пед. наук).

Вінниця.

206. *Стратегія розвитку фізичної культури і спорту на період до 2028 року*. Постанова Кабінету Міністрів України від 4 листопада 2020 р. № 1089.

Київ.

207. Сургунд, Н. (2014). Професійна мобільність як складова системи професійного розвитку сучасного фахівця. *Вісник Національного університету оборони України*, 3 (40), 340–345.

208. Сушенцева, Л. (2010а). *Проблема професійної мобільності у контексті міждисциплінарного підходу*. Професійна освіта. Проблеми і перспективи: зб. Наук. пр. вип. 2. 1, 3 –11.

209. Сушенцева, Л. (2011b). *Формування професійної мобільності майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах: теорія і практика: монографія*. Інститут професійно-технічної освіти НАПН України. Кривий Ріг: Видавничий дім.

210. Сушенцева, Л. (2012с). *Теоретико-методичні засади формування професійної мобільності майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах*. (Дис. ... д-ра. пед. наук). Інститут професійно-технічної освіти НАПН України, Київ.

211. Сущенко, Л. (2003а). *Теоретико-методичні засади професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту* (Автореф. дис. ... д-ра пед. наук). Київ.

212. Сущенко, Л. (2003b). *Професійна підготовка майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту (теоретико-методологічний аспект): монографія*. Запоріжжя: Запорізький державний університет.

213. Тимошенко, О. (2009). *Теоретико-методичні засади оптимізації професійної підготовки вчителів фізичної культури у вищих навчальних закладах* (Автореф. дис. д-ра пед. наук). Київ.

214. Указ Президента України Про Національну доктрину розвитку фізичної культури і спорту від 21.10.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1148/2004#Text>

215. Урри, Дж. (2012b). *Социология за пределами обществ. Виды мобильности для XXI столетия*. М.: ИД Высшей школы экономики

216. Фазлеев, Н. (2005). Компетентно ориентированный подход к профессиональной подготовке педагога по физической культуре и спорту. *Теория и практика физической культуры*, 12, 9–12.

217. Философский словарь. Энциклопедия философских терминов онлайн.: URL: <http://www.onlinedics.ru/slovar/fil/u/uslovie.html>

218. Філіпова, Л. (2009). Професійні компетенції фахівців з документальних комунікацій: освітній аспект. *Вісник Книжкової палати*, 1, 25–28. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkp\\_2009\\_1\\_15](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkp_2009_1_15)

219. Хом'юк, І. (2012а). *Система формування професійної мобільності майбутніх інженерів машинобудівної галузі* (Автореф. дис.. ...д-ра пед. наук). Київ.

220. Хом'юк, І. (2012b). *Теоретико-методичні засади системи базового рівня професійної мобільності майбутніх : монографія*. Вінниця : ВНТУ.

221. Хуторский, А. (2003b). Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования. *Народное образование*, 2, 58–64.

222. Хуторской, А. (2001а). *Современная дидактика : учебник [для вузов]*. С.-Пб. : Питер.

223. Чопик, Т. (2013а). Класифікація теоретико-методичних основ фахової підготовки майбутніх тренерів-викладачів. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*, 6, 59–63.

224. Чопик, Т. (2014b). *Розвиток професійної компетентності майбутніх тренерів-викладачів у процесі фахової підготовки* (Дис.. к. пед. н.). Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського,

Вінниця.

225. Чорна, І. (2018). *Формування професійної мобільності майбутніх економістів засобами іноземної мови у процесі навчання у вищому навчальному закладі* (Дис.. к. пед. н.). Хмельницький національний університет, Хмельницький.

226. Шепеленко, Т. *Формування професійно мобільної особистості майбутнього фахівця з економіки*. URL: [journal.kdpu.edu.ua/pedag/article/view/82/91](http://journal.kdpu.edu.ua/pedag/article/view/82/91)

227. Шишкіна, Л. (2013). Про необхідність формування професійної мобільності майбутніх учителів філологічних спеціальностей в процесі фахової підготовки. *Проблеми сучасних педагогічної освіти. Педагогіка і психологія*, 38(1), 177–187.

228. Шматко, Н. (2011). *Научный капитал как драйвер социальной мобильности ученых*. Форсайт. Т. 5 (3).

229. Янковська, Л., & Захарчин Р. (2012). *Професійно-практична підготовка фахівців у вищій школі та її інноваційний розвиток у форматі «держава – вищі навчальні заклади – роботодавці»*. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnlntu\\_2012\\_22.4\\_66](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnlntu_2012_22.4_66)

230. *Cambridge Dictionaries*. URL: <http://dictionary.cambridge.org/ru/словарь/английский/trainer>

231. Cresswell, T. (2010). Towards and Politics of Mobility. *Environment and Planning D: Society and Space*, V. 28, 17–31. URL: [http://www.academia.edu/538488/Towards\\_a\\_Politics\\_of\\_Mobility](http://www.academia.edu/538488/Towards_a_Politics_of_Mobility).

232. Cresswell, T. (2006). *On The Move. Mobility in the modern Western World*. Rutledge, N.Y.

233. *Forskrift om rammeplan for treårige faglærerutdanninger i praktiske og estetiske fag*. FOR-2013-03-18-290. URL: <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2013-03-18-290>

234. *Gymnastik- och idrottshögskolan, GIH*. URL: <https://www.gih.se/>

235. Hirschi, A., & Valero, D. (2015). Career adaptability profiles and their relationship to adaptivity and adapting. *Journal of Vocational Behavior*, 88, 220-229. doi: 10.1016/j.jvb.2015.03.010

236. Hribovska, I., Danylevych, M., Ivanochko, V., & Shchur, L. (2015). Organizational conditions of healthy lifestyle promotion for arts students. *Journal of Physical Education and Sports*, 15 (2), 218–224

237. Kvasnytsya, I. (2019). Analysis of experience in professional training of future specialists in physical culture and sport in higher educational establishments of Norway and Sweden. *Порівняльна професійна педагогіка*, 2 (9), Київ. Хмельницький : ХНУ.

238. Kvasnytsya, I. (2021). *Program Basis of Formation of Professional Mobility as an Urgent Issue of Professional Training of Future Coaches-Teachers*. Матеріали V міжнародна науково-практична конференція «Сучасні аспекти модернізації науки в Україні: стан, проблеми, тенденції розвитку» у рамках видавничої групи «Наукові перспективи» (м. Венеція (Італія) 7 січня 2021 р.).

239. Kvasnytsya, I., & Kvasnytsya, O. (2021). Research of the formation level of the issue of professional mobility of future sports coaches-teachers in higher educational establishments. *The scientific heritage*, Vol. 3, No 73 (73). Budapest, Hungary, 8–12. URL: <http://www.scientific-heritage.com/wp-content/uploads/2021/09/The-scientific-heritage-No-73-73-2021-Vol-3.pdf>

240. Kvasnytsya, I., & Latyshev, M. (2020). *Cadets and juniors success: now important is it for sports careers in free-style wrestling?* 14th International Scientific Conference «SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION» (Rezekne (Latvia), May 22, 2020).

241. Latyshev, M., Latyshev, S., Kaupuzs, A., Kvasnytsya, O., Tropin, Y., Kvasnytsya, I., & Prystynskyi, V. (2020). *Cadets and juniors success: how important is it for sports careers in free-style wrestling?* Society. Integration. Education. Proceedings of the international scientific Conference. Volume VI. Public Health and Sport. Researches in Economics and management for Sustainable Education. May 22



-23, 2020. Rezekne. Rezekne Academy of Technologies.

242. Gomes, L., Rangel, A., & Jerônimo, L. (2010). *A study of professional mobility in a large corporation through cognitive mapping*. *Pesquisa Operacional*. V. 30, n.2. 331–344. Maio a Agosto de 2010. URL: [https://www.scielo.](https://www.scielo.br/j/pope/a/n7Lbjy53mZKbf7Fcp9MHKwP/?lang=en)

[br/j/pope/a/n7Lbjy53mZKbf7Fcp9MHKwP/?lang=en](https://www.scielo.br/j/pope/a/n7Lbjy53mZKbf7Fcp9MHKwP/?lang=en)

243. *Norges idrettshøgskole, NIH*. URL: <https://www.nih.no/en/studies-at-nih/>

244. *Oxford Thesaurus*. (2006). Second Edition, revised. Oxford University Press.

245. Pavlyuk, Y., Pavlyuk, O., Chovgan, O., Vynogradskyi, B., Chopyk, T., & Antoniuk, (2018). The role of various types of field training in development of health-formation competence of future specialists in physical culture and sports. *Journal of Physical Education and Sport*, 18(4).

246. Piatnytska-Pozdnyakova, I., Kolomoiets, H., Furdychko, O., Sazhiienko, O., Rebryna, A., & Dykyi, O. (2021). Distance education: the introduction of new computer technologies in the learning process. *Laplace in Journal*, 7 (3A), 156–162.

247. Piletskaya, L. (2014). Psychological resources of a professional mobile identity. *Теоретичні і прикладні проблеми психології : зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*, 1 (33), 305–312.

248. Sheller Mimi, Urry John. (2006). The new mobilities paradigm. *Environment and Planning*, V. 38, 207–226.

249. Soltyk, O., Pavlyuk, Y., Vynogradskyi, B., & Pavlyuk, O. (2017a). Improvement of Professional Competence of Future Specialists in Physical Education and Sports during the Process of Vocational Training. *Journal of Physical Education and Sport*, 17(2). URL: <http://www.efsupit.ro/images/stories/17august2017/art148.pdf>

250. Soltyk, O. (2018b). Comparative analysis of the level of formation of professional reliability of future and active teachers of physical education. *Science*

*and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, VI (74) 180, 54–57.

251. Swedish Higher education Act. SFS No. 1992:1434. (1992). URL:  
<http://www.regeringen.se/content/I/e6/02/15/41/92fe8fff.p>

252. Swedish Higher education Act. SFS No. 1992:1434. (1992). URL:  
<http://www.regeringen.se/content/I/e6/02/15/41/92fe8fff.p>

253. Swedish Higher Education Ordinance. SFS No. 1993: 100. (1993). URL:  
<http://www.regeringen.se/content/I/e6/02/15/41/92fe8fff.pdf>

254. Swedish Higher Education Ordinance. SFS No. 1993: 100. (1993). URL:  
<http://www.regeringen.se/content/I/e6/02/15/41/92fe8fff.pdf>

255. Urry, J. (2007). *Mobilities*. Cambridge: Polity Press.

**256.** U21 Ranking of National Higher Education Systems URL:  
<https://universitas21.com/rankings>

## ДОДАТКИ

## Додаток А

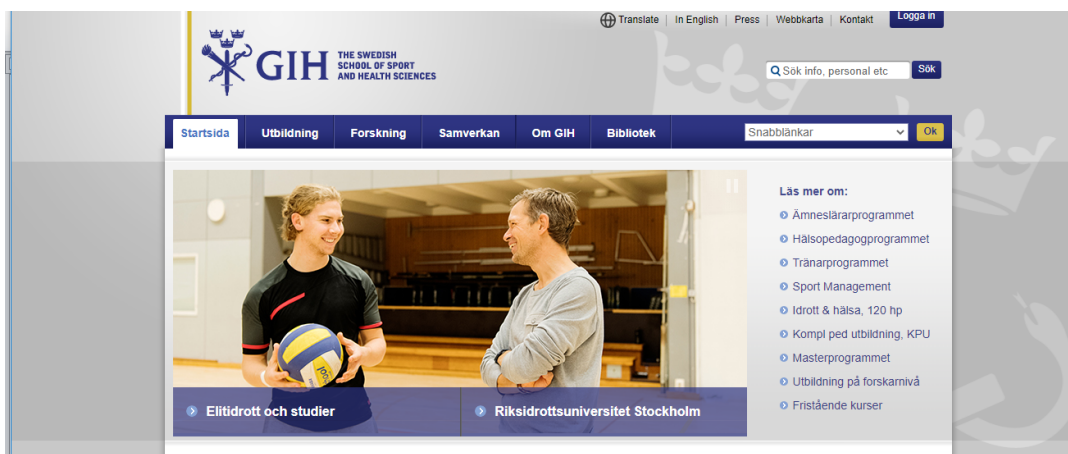
**Визначення терміну «конкурентоспроможність»**

Автор	Характеристика
М. Портер	властивість товару, послуги, суб'єкта ринкових відносин виступати на ринку на рівні із наявними на ньому товарами, послугами або конкуруючими суб'єктами ринкових відносин. Оцінка цієї властивості дозволяє виділити високу, середню та низьку конкурентоздатність
Р. Фатхутдінов	здатність об'єкта, що розглядається, конкурувати (управляти своїми конкурентними перевагами, вступати в суперництво) з аналогічними об'єктами на даному ринку в даний час
І. Піддубний І.	потенційна або реалізована здатність економічного суб'єкта до функціонування у релевантному зовнішньому середовищі, яка ґрунтується на конкурентних перевагах і відображає його позицію відносно конкурентів
Л. Мітіна	здатність передбачати, оновлюватися і використовувати всі можливості для розвитку
А. Шпанко	Можливість конкурувати, тобто, по-перше, властивість об'єкта або суб'єкта бути кращим за інших за певними параметрами, по-друге, вона проявляється лише в конкурентному змаганні
І. Леган	сукупність особливих здібностей та унікальних переваг молодого людини, які виділяють її з-поміж конкурентів та визначає її успіх на ринку праці, сприяє професійному зростанню, покращенню матеріального благополуччя та підвищенню соціального статусу

Продовження таблиці

Автор	Характеристика
Л. Мітіна, Ю. Кореляк, Г. Шавиріна та ін.	здатність максимального розширення власних можливостей з метою реалізації себе особистісно, професійно, соціально, морально
Г. Кривенко	спроможність господарських одиниць до ефективного функціонування на ринку, заснованого на пропозиції товарів, що відповідають запитам і перевагам покупців за якістю, кількістю і асортиментом в необхідні терміни і на більш вигідних у порівнянні з конкурентами умовах

## Додаток Б



Сторінка web-сайту Шведської школи спорту та наук про здоров'я, м.

Стокгольм (*Gymnastik- och idrottshögskolan, GIH*)

*Довідка:* університет є найстарішим спортивним навчальним закладом світу, державним спеціалізованим закладом вищої спортивної освіти, провідним науковим центром, який здійснює дослідження проблем фізичної культури, спорту, оздоровчих систем та загального стану здоров'я людини. GIH виконує функції органу державної програми регулювання спорту, що несе відповідальність за академічну підготовку тренерів, фітнес-тренерів, інструкторів оздоровчої рухової активності, вчителів фізичної культури. З 2011 року в університеті відкрито напрям післядипломного навчання, що є позитивним аспектом концепції навчання упродовж життя у контексті комплексної освітньої стратегії та збільшує можливості професійної мобільності випускників фізкультурно-спортивного профілю.

Фрагмент навчального плану підготовки бакалаврів

за напрямом «[Sport science and coaching programmer](#)», (*Tränarprogrammet*) (

«Спортивна наука та тренерство»)

Назва навчальної дисципліни	Кількість кредитів (ЄКТС)
<b><i>Модуль 1 Sports science and coaching</i></b>	<b><i>30 кредитів</i></b>
«Introduction»	1,5 кредитів
«Anatomy and physiology I»	7,5 кредитів
«Anatomy and physiology II»	7,5 кредитів

«Sports history and sports in society»	6 кредитів
«Sports didactics and applied sports science»	7,5 кредитів
<b>Модуль 2 «Sports specific methodology»</b>	<b>30 кредитів</b>
«Theory and methodology of training I»	7,5 кредитів
«Theory and methodology of training II»	7,5 кредитів
«Theory and methodology of training III»	7,5 кредитів
«Sports medicine»	7,5 кредитів
<b>Модуль 3 «Sports science and coaching»</b>	<b>30 кредитів</b>
«Specializations»	7,5 кредитів
«Research methods»	7,5 кредитів
«Degree work»	15 кредитів
<b>Модуль 4 Sports science and coaching II</b>	<b>30 кредитів</b>
«Applied physiology»	7,5 кредитів
«Sports didactics and applied sports science 2»	7,5 кредитів
«Biomechanics and motor control»	7,5 кредитів
«Sports psychology»	7,5 кредитів
<b>Модуль 5 Sports specific methodology II</b>	<b>30 кредитів</b>
«Organisation and leadership I»	7, 5 кредитів
«Sports pedagogy»	7,5 кредитів
«Sports psychology»	7,5 кредитів
«Organisation and leadership II»	7,5 кредитів
<b>Модуль 6 Sports coaching III</b>	<b>30 кредитів</b>
«Coach retention»	7,5 кредитів
«Coaching at championships»	7,5 кредитів
«Optimal performance from a nutritional perspective»	7,5 кредитів
«Peak performance from a multidisciplinary perspective» (теоретична мультидисципліна, що включає написання наукового проекту)	7,5 кредитів
<b>Загалом</b>	<b>180 кредитів</b>

Фрагмент навчального плану підготовки магістрів програми навчання «Master education program in sport science» (*masterprogrammet i idrottsvetenskap*)

Назва курсу	ЄКТС
<b>Перший рік навчання</b>	
<i>Обов'язкові курси</i>	
«Sports science»	7,5
«Methodology and study design in sports science»	7,5
«Analytical statistics for sports science»	7,5
«In depth, project specific studies»	7,5
<i>Елективні курси</i>	
«Sports physiology»	15
«Biomechanics and motor control»	15
<b>Другий рік навчання</b>	
<i>Курси за вибором (станом на 2018-19 н.р.)</i>	
«Performance and training»	7,5
«Culture and learning»	7,5
«Physical activity and health»	7,5
«Sports psychology, motivation»	7,5
<b><i>Thesis</i></b>	<b>30</b>

## Додаток В



Сторінка web-сайту Норвезького університету спорту

(*Norges idrettshøgskole, NIH*), м. Осло

*Інформаційна довідка:* Норвезький університет спорту є державним закладом вищої освіти національного значення. Університет займається дослідженням проблем фізичної культури і спорту, підготовкою і присудженням професійних кваліфікаційних розрядів фахівцям галузі. Упродовж останнього десятиріччя заклад є національним центром спортивної експертизи та відповідає за розробку офіційних спортивних стандартів і методик.

Фрагмент навчального плану підготовки магістрів

(*Coaching og idrettspsykologi*) напряму підготовки «Тренерська діяльність та психологія спорту»

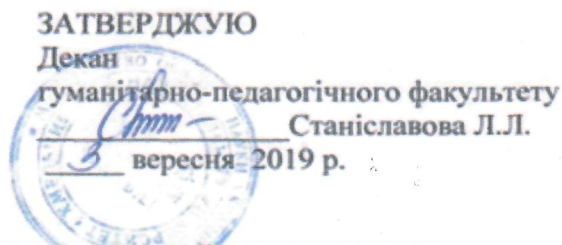
Код дисципліни	Назва дисципліни	Кількість кредитів (ЄКТС)
<i>Обов'язкові дисципліни</i>		
<a href="#">VIT400</a>	Theory of sport science	5
<a href="#">MET400</a>	Scientific methods of research	5
<a href="#">MA400</a>	Education and management in sports	10
<a href="#">MA401</a>	Psychology of sport and physical activity	10
<a href="#">MA403</a>	Scientific research of sports psychology	10



Код дисципліни	Назва дисципліни	Кількість кредитів (ЄКТС)
<a href="#">MET410</a>	Specialized methods of research in sports (scientific project)	5
<a href="#">MA500</a>	Master's thesis	60
<i>Рекомендовані методи дослідження (обрати один з двох)</i>		
<a href="#">MET405</a>	Quality research	5
<a href="#">STA400</a>	Statistics	5
<i>Рекомендовані спеціалізації (обрати одну з двох)</i>		
<a href="#">MA402</a>	Applied sports activity and psychology	10
<a href="#">MA404</a>	Football and science	10

## Додаток Г

Хмельницький національний університет




## РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

## Професійна майстерність (за професійним спрямуванням)

Галузь знань	01 Освіта / Педагогіка
Спеціальність	017 Фізична культура і спорт
Рівень вищої освіти	Перший, бакалаврський
Освітньо-професійна програма	Фізична культура і спорту
Обсяг дисципліни	5 кредитів ЄКТС
Шифр дисципліни	ОПП. 02
Мова навчання	Українська
Статус дисципліни	Обов'язкова (цикл професійної підготовки)
Факультет	Гуманітарно-педагогічний
Кафедра	Теорії і методики фізичного виховання і спорту

Форма навчання	Курс	Семестр	Загальне навантаження		Кількість годин						Вид семестрового контролю			
			Європейські кредити	Години	Аудиторні заняття				Індивідуальна робота студента	Самостійна робота, в т.ч. ІРС	Контрольна робота	Курсова робота	Залік	Іспит
					Всього аудиторних	Лекції	Лабораторні роботи	Практичні заняття						
Денна	4	8	5,0	150	68	34	-	34	-	82	-	-	-	+

Робоча програма складена на основі освітньо-професійної програми та стандарту вищої освіти зі спеціальності «Фізична культура і спорт» першого бакалаврського рівня.

Програму склала  І. М. Квасниця  
 Схвалено на засіданні кафедри теорії і методики фізичного виховання і спорту

Протокол № 1 від 30 серпня 2019 р.


Зав. кафедрою

теорії і методики фізичного виховання і спорту

 Солтик О.О.

Робоча програма розглянута та схвалена вченою радою гуманітарно-педагогічного факультету

Голова вченої ради факультету

 Станіслава Л.Л.

Хмельницький 2019

## ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Дисципліна «Професійна майстерність (за професійним спрямуванням)» – професійно-зорієнтована дисципліна, що займає провідне місце у підготовці здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 017 «Фізична культура спорт». Дисципліна спрямована на формування цілісної системи спеціальних знань та методичних навичок самостійної, творчої поліфункціональної діяльності фахівця галузі фізичної культури та спорту.

Пререквізити – «Теорія і методика фізичного виховання»; «Педагогіка»; «Теорія і технології оздоровчо-рекреаційної рухової активності»; «Вступ до спеціальності».

Кореквізити – «Практика за профілем майбутньої професії»; «Теорія і методика з обраного виду спорту (за видами спорту)»; «Курсова робота з теорії і методики з обраного виду спорту».

Відповідно до Стандарту вищої освіти із зазначеної спеціальності та освітньої програми дисципліна має забезпечити:

Програмні компетентності: здатність планувати та управляти часом; здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово; навички міжособистісної взаємодії; здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів); здатність до безперервного професійного розвитку.

Програмні результати навчання: Здійснювати аналіз суспільних процесів у сфері фізичної культури і спорту, демонструвати власне бачення шляхів розв'язання існуючих проблем. Спілкуватися українською та іноземною мовами у професійному середовищі, володіти фаховою термінологією та професійним дискурсом, дотримуватися етики ділового спілкування. Засвоювати нову фахову інформацію, оцінювати й представляти власний досвід, аналізувати й застосовувати досвід колег.

**Мета курсу** – оволодіння студентами спеціальними знаннями та методичними навичками самостійної, творчої поліфункціональної діяльності фахівця галузі фізичної культури і спорту задля ефективної реалізації професійних завдань.

### **Завдання курсу:**

1. Сформувати у студентів фундаментальні знання та уміння стосовно наукових і практичних відомостей про професійну діяльність фахівця фізичної культури і спорту.
2. Розкрити сутність підготовленості та професійних завдань тренера, тренера-викладача, спортивного функціонера.
3. Обґрунтовувати підбір специфічних прийомів професійної майстерності фахівця.
4. Сформувати позитивну мотивацію до моделювання та реалізації індивідуальної стратегії професійного зростання.

У результаті засвоєння дисципліни студенти повинні знати: особливості професійної діяльності, структуру і рівні підготовленості тренера, вплив спорту на особистість, специфіку дидактичних принципів у спортивно-педагогічній діяльності, сутнісні аспекти професійної мобільності тренера-викладача.

**уміти:** застосовувати у практичній діяльності одержані знання, використовувати адекватні засоби і методи підготовки та контролю, формувати мотивації спортивної діяльності, розвивати професійно значущі якості, мобільно реагувати у своїй професійній діяльності на постійно мінливі потреби суспільства;

**володіти:** методами та прийомами організації навчально-тренувальної діяльності; вміннями аналізу інновацій, їх доцільності та ефективності; вміннями застосовувати отримані знання при вирішенні професійних завдань у тренерській діяльності; готовністю до професійно-педагогічного самовдосконалення

## СТРУКТУРА І ЗМІСТ РОБОЧОЇ ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

### Структура залікових кредитів дисципліни

Назва теми	Кількість годин		
	лекції	практичні заняття	самостійна робота
<b>Модуль 1. Професійна діяльність у галузі фізичної культури і спорту</b>			
Тема 1. Структура професійної діяльності тренера-професіонала.	2	2	4
Тема 2. Модельні характеристики професійної кваліфікації тренера.	2	2	4
Тема 3. Професійні здібності тренера.	2	2	6
Тема 4. Особистість тренера та стилі керівництва.	2	2	4
Тема 5. Психологічні особливості та чинники, що зумовлюють успішність професійної діяльності тренера.	2	2	6
<b>Модуль 2. Педагогічна діяльність тренера</b>			
Тема 6. Зміст педагогічної діяльності тренера.	2	2	4
Тема 7. Педагогічний вплив як основа педагогічної взаємодії	2	2	4
Тема 8. Засоби та методи передачі інформації в навчально-тренувальному процесі.	2	2	6
Тема 9. Майстерність педагогічного спілкування	2	2	4
Тема 10. Майстерність розв'язування педагогічних задач	2	2	4
<b>Модуль 3. Професійна мобільність тренера-викладача з виду спорту, тренера.</b>			
Тема 11. Професійна мобільність як основа професійного становлення конкурентоздатного тренера-викладача.	2	2	4
Тема 12. Професійна мобільність у контексті освітньої євроінтеграції, тенденцій й перспективи.	2	2	4
Тема 13. Професійна підготовка майбутніх тренерів як середовище формування професійної мобільності.	2	2	6
Тема 14. Компоненти професійної мобільності фахівців, передумови підвищення ефективності професійної діяльності.	2	2	4
Тема 15. Технології проектування кар'єри тренера, підвищення кваліфікації та перекваліфікації.	2	2	8
Тема 16. Модель професійно мобільного фахівця.	2	2	8
Тема 17. Професійна мобільність як основа самовдосконалення та кар'єрних переміщень фахівця.	2	2	6
<b>Всього годин:</b>	<b>34</b>	<b>18</b>	<b>82</b>

### Зміст лекційного курсу

№	Перелік тем лекцій, їх анотацій
<b>Модуль 1. Професійна діяльність у галузі фізичної культури і спорту</b>	
1.	<p><i>Тема 1. Структура професійної діяльності тренера-професіонала.</i></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Особа тренера в сучасному спорті та його функціональні обов'язки.</li> <li>2. Розуміння сутності професійної майстерності тренера-професіонала.</li> <li>3. Структура підготовленості тренера: загально-теоретична базова; спеціально-теоретична; професійно-педагогічна; професійно-практична підготовленість тренера.</li> </ol> <p><i>Література: [1; 6]</i></p>
2.	<p><i>Тема 2. Модельні характеристики професійної кваліфікації тренера</i></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Функції тренера.</li> <li>2. Рівні професійної майстерності тренера.</li> </ol> <p><i>Література: [2; 5; 8]</i></p>
3.	<p><i>Тема 3. Професійні здібності тренера.</i></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Види професійно-педагогічних здібностей тренера.</li> <li>2. Дидактичні здібності тренера.</li> <li>3. Перцептивні здібності тренера.</li> <li>4. Конструктивні здібності тренера.</li> <li>5. Експресивні здібності тренера.</li> <li>6. Комунікативні здібності тренера.</li> <li>7. Організаторські здібності тренера.</li> </ol> <p><i>Література: [7; 8; 9]</i></p>
4.	<p><i>Тема 4. Особистість тренера та стилі керівництва</i></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Особистість тренера як чинник успішності підготовки.</li> <li>2. Стилi керівництва групою: <ul style="list-style-type: none"> <li>– авторитарний стиль керівництва;</li> <li>– демократичний стиль керівництва;</li> <li>– ліберальний стиль керівництва;</li> <li>– маніпулятивний стиль керівництва;</li> <li>– непослідовний стиль керівництва</li> </ul> </li> </ol> <p><i>Література: [2; 3; 9]</i></p>
5.	<p><i>Тема 5. Психологічні особливості та чинники, що зумовлюють успішність професійної діяльності тренера</i></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Мотиваційно-ціннісні орієнтири тренера-викладача</li> <li>2. Особистісні якості та риси тренера-професіонала.</li> </ol> <p><i>Література: [2; 3]</i></p>
<b>Модуль 2. Педагогічна діяльність тренера</b>	
6.	<p><i>Тема 6. Зміст педагогічної діяльності тренера.</i></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Знання світоглядного, мотиваційного, спортивно-етичного характеру.</li> <li>2. Знання системи підготовки.</li> <li>3. Спортивно-прикладні знання.</li> </ol> <p><i>Література: [3; 5]</i></p>
7.	<p><i>Тема 7. Педагогічний вплив як основа педагогічної взаємодії</i></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Вплив занять спортом на всебічний розвиток особистості.</li> </ol>

	<ol style="list-style-type: none"> <li>2. Вплив занять спортом на формування морально-вольових якостей.</li> <li>3. Вплив занять спортом на інтелектуальний розвиток особистості.</li> <li>4. Можливий негативний вплив спорту на особистість.</li> </ol> <p><i>Література: [3]</i></p>
8.	<p><i>Тема 8. Засоби та методи передачі інформації в навчально-тренувальному процесі.</i></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Словесні засоби та методи передачі інформації в навчально-тренувальному процесі.</li> <li>2. Безпосередній показ як засіб передачі інформації в навчально-тренувальному процесі.</li> <li>3. Опосередкований показ як засіб передачі інформації в навчально-тренувальному процесі.</li> <li>4. Допоміжні засоби і методи передачі інформації.</li> <li>5. Спеціальні пристрої термінової інформації.</li> </ol> <p><i>Література: [3; 8]</i></p>
9.	<p><i>Тема 9. Майстерність педагогічного спілкування</i></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Особливості професійно-педагогічне спілкування</li> <li>2. Суб'єкт-суб'єктний характер спілкування.</li> <li>3. Функції та структура педагогічного спілкування.</li> <li>4. Бар'єри у спілкуванні.</li> <li>5. Стилї педагогічного спілкування.</li> </ol> <p><i>Література: [3; 8]</i></p>
10.	<p><i>Тема 10. Майстерність розв'язування педагогічних задач</i></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Педагогічна ситуація й педагогічна задача.</li> <li>2. Етапи розв'язання педагогічної задачі.</li> <li>3. Конфлікт у педагогічній взаємодії.</li> <li>4. Рекомендації щодо попередження конфліктних ситуацій і усунення конфліктів в роботі педагогічного колективу.</li> </ol> <p><i>Література: [2; 8]</i></p>
<b>Модуль 3. Професійна мобільність тренера-викладача з виду спорту, тренера.</b>	
11.	<p><i>Тема 11. Професійна мобільність як основа професійного становлення конкурентоздатного фахівця.</i></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Розуміння сутності мобільності та її значимості в професії. Історичні та методологічні поняття і категорії.</li> <li>2. Типи мобільності.</li> <li>3. Вектори мобільності</li> </ol> <p><i>Література: [4; 10]</i></p>
12.	<p><i>Тема 12. Професійна мобільність у контексті освітньої євроінтеграції.</i></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Вища освіта як основний напрям розвитку мобільності з можливістю працевлаштування.</li> <li>2. Підвищення якості освіти.</li> <li>3. Державні стандарти підготовки фахівця.</li> </ol> <p><i>Література: [1; 5; 9]</i></p>
13.	<p><i>Тема 13. Професійна підготовка майбутніх тренерів як середовище формування професійної мобільності.</i></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Професійна підготовка у формуванні професійної мобільності майбутнього фахівця фізичної культури і спорту.</li> </ol>

	<ol style="list-style-type: none"> <li>2. Основні тенденції розвитку змісту фізкультурно-спортивної освіти у контексті професійної мобільності.</li> <li>3. Умови та чинники, що впливають на професійну мобільність тренера.</li> </ol> <p><i>Література: [4; 6; 10]</i></p>
14.	<p><i>Тема 14. Компоненти професійної мобільності фахівців, передумови підвищення ефективності професійної діяльності</i></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Складники професійної мобільності фахівця.</li> <li>2. Діагностика професійної мобільності.</li> </ol> <p><i>Література: [4; 10]</i></p>
15.	<p><i>Тема 15. Технології проєктування кар'єри тренера, підвищення кваліфікації та перекваліфікації</i></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Планування кар'єри як напрям кадрової роботи у спортивній організації.</li> <li>2. Сучасні методи планування кар'єри.</li> <li>3. Планування професійного розвитку.</li> <li>4. Планування кар'єрного зростання.</li> </ol> <p><i>Література: [1; 2; 9]</i></p>
16.	<p><i>Тема 16. Модель професійно мобільного фахівця</i></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Модель професійно мобільного тренера.</li> <li>2. Професійна кар'єра.</li> <li>3. Оцінка власних можливостей.</li> <li>4. Техніка пошуку роботи.</li> </ol> <p><i>Література: [4; 10]</i></p>
17.	<p><i>Тема 17. Професійна мобільність як основа самовдосконалення та кар'єрних переміщень фахівця</i></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Сутність процесу самовдосконалення фахівця.</li> <li>2. Система мотивації кар'єрних переміщень.</li> <li>3. Поради майбутньому тренеру-викладачу в процесі самовдосконалення.</li> </ol> <p><i>Література: [4; 10]</i></p>

### Перелік практичних занять

№	Теми практичних занять
<b>Модуль 1. Професійна діяльність у галузі фізичної культури і спорту</b>	
1	<p><i>Тема 1. Структура професійної діяльності тренера-професіонала.</i></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Особа тренера в сучасному спорті та його функціональні обов'язки.</li> <li>2. Розуміння сутності професійної майстерності тренера-професіонала.</li> <li>3. Структура підготовленості тренера: загально-теоретична база; спеціально-теоретична; професійно-педагогічна; професійно-практична підготовленість тренера.</li> </ol> <p><i>Завдання:</i> підготуватися до синтезу думок «Спорт в Україні – перспективи, можливості»</p>
2	<p><i>Тема 2. Модельні характеристики професійної кваліфікації тренера</i></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Функції тренера.</li> <li>2. Рівні професійної майстерності тренера.</li> </ol> <p><i>Завдання:</i> підготувати презентацію «Особливості Вашої майбутньої професії» (з огляду на власні професійні перспективи); провести анкетування здобувачів освіти щодо мотивів навчання студентської молоді та майбутнього працевлаштування.</p>

3	<p><i>Тема 3. Професійні здібності тренера.</i></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Види професійно-педагогічних здібностей тренера.</li> </ol> <p><i>Завдання:</i> здійснити аналіз освітньої програми підготовки фахівців спеціальності 017 «Фізична культура і спорт», зробити висновки щодо враховування в ній основних компетенцій фахівця, сформулювати пропозиції щодо удосконалення ОП; у малих групах по 3-4 студента підготувати проект-презентацію «Чи є освітньо-виховне середовище вищої школи важливим чинником формування професійних здібностей тренера-викладача з виду спорту?»</p>
4	<p><i>Тема 4. Особистість тренера та стилі керівництва</i></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Особистість тренера як чинник успішності підготовки.</li> <li>2. Стилi керівництва групою.</li> </ol> <p><i>Завдання:</i> провести дослідження «Характерні особливості стилів керівництва спортивним колективом».</p>
5	<p><i>Тема 5. Психологічні особливості та чинники, що зумовлюють успішність професійної діяльності тренера</i></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Мотиваційно-ціннісні орієнтири тренера-викладача</li> <li>2. Особистісні якості та риси тренера-професіонала.</li> </ol> <p><i>Завдання:</i> робота у малих групах «Особливості прояву особистісних та професійно-важливих якостей у професійній діяльності тренера з виду спорту»</p>
<p><b>Модуль 2. Педагогічна діяльність тренера</b></p>	
6	<p><i>Тема 6. Зміст педагогічної діяльності тренера.</i></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Знання світоглядного, мотиваційного, спортивно-етичного характеру.</li> <li>2. Знання системи підготовки.</li> <li>3. Спортивно-прикладні знання.</li> </ol> <p><i>Завдання:</i> виконати вправи «Ваш професійний автопортрет»</p>
7	<p><i>Тема 7. Педагогічний вплив як основа педагогічної взаємодії</i></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Вплив занять спортом на всебічний розвиток особистості.</li> <li>2. Вплив занять спортом на формування морально-вольових якостей.</li> <li>3. Вплив занять спортом на інтелектуальний розвиток особистості.</li> <li>4. Можливий негативний вплив спорту на особистість.</li> </ol> <p><i>Завдання:</i> виконати вправи «Модель професіонала ФКіС (тренер, тренер-викладач)».</p>
8	<p><i>Тема 8. Засоби та методи передачі інформації в навчально-тренувальному процесі</i></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Словесні засоби та методи передачі інформації в навчально-тренувальному процесі.</li> <li>2. Спеціальні пристрої термінової інформації.</li> </ol> <p><i>Завдання:</i> підготуватися до дискусії «Чи існує специфіка мови тренера»; здійснити аналіз допоміжних засобів і методів передачі інформації.</p>
9	<p><i>Тема 9. Майстерність педагогічного спілкування</i></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Особливості професійно-педагогічне спілкування</li> <li>2. Суб'єкт-суб'єктний характер спілкування.</li> <li>3. Функції та структура педагогічного спілкування.</li> <li>4. Бар'єри у спілкуванні.</li> <li>5. Стилi педагогічного спілкування.</li> </ol> <p><i>Завдання:</i> здійснити аналіз та схарактеризувати особливості стилів педагогічного спілкування; підготуватися до дискусії на тему «Які заходи, на вашу думку, можуть</p>



	допомогти встановити контакт у педагогічному діалозі».
10	<p><i>Тема 10. Майстерність розв'язування педагогічних задач</i></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Педагогічна ситуація й педагогічна задача.</li> <li>2. Етапи розв'язання педагогічної задачі.</li> <li>3. Конфлікт у педагогічній взаємодії.</li> <li>4. Рекомендації щодо попередження конфліктних ситуацій і усунення конфліктів в роботі педагогічного колективу.</li> </ol> <p><i>Завдання:</i> розв'язання педагогічних ситуацій (ситуації вибору, соціального конфлікту); виконати вправу «Презентація власної професійної кар'єри» (план розвитку власної кар'єри на найближчі 3-5 років)..</p>
<b>Модуль 3. Професійна мобільність тренера-викладача з виду спорту, тренера.</b>	
11	<p><i>Тема 11. Професійна мобільність як основа професійного становлення конкурентоздатного фахівця.</i></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Розуміння сутності мобільності та її значимості в професії. Категорійне поле професійної мобільності</li> <li>2. Типи мобільності.</li> <li>3. Вектори мобільності</li> </ol> <p><i>Завдання:</i> скласти глосарій за темою; виконати мікродослідження (довести чи спростувати тезу «Сутнісна характеристика означених понять зумовлює досконалість професійної підготовки майбутнього фахівця з фізичної культури і спорту і водночас суттєво доповнює уявлення про професійну мобільність»).</p>
12	<p><i>Тема 12. Професійна мобільність у контексті освітньої євроінтеграції.</i></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Вища освіта як основний напрям розвитку мобільності з можливістю працевлаштування.</li> </ol> <p><i>Завдання:</i> підготуватися до дискусії на тему «Роль Болонського процесу у розвитку системи освіти України». Обґрунтуйте важливість приєднання України до Болонського процесу. Сформулюйте негативні наслідки самоізоляції від процесів, що розвиваються в єдиному європейському освітньому просторі.</p>
13	<p><i>Тема 13. Професійна підготовка майбутніх тренерів як середовище формування професійної мобільності.</i></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Професійна підготовка у формуванні професійної мобільності майбутнього фахівця фізичної культури і спорту.</li> <li>2. Основні тенденції розвитку змісту фізкультурно-спортивної освіти у контексті професійної мобільності.</li> <li>3. Умови та чинники, що впливають на професійну мобільність тренера.</li> </ol> <p><i>Завдання:</i> власне дослідження на матеріалі різнотипних професіоналів ФКС: виявити й описати основні події та обставини, пов'язані з вибором професії; виділити загальні й індивідуально-своєрідні особливості у вирішенні ними завдань щодо професійного вибору та професійного самовизначення.</p>
14	<p><i>Тема 14. Компоненти професійної мобільності фахівців, передумови підвищення ефективності професійної діяльності</i></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Складники професійної мобільності фахівця.</li> <li>2. Діагностика професійної мобільності.</li> </ol> <p><i>Завдання:</i> підготувати проект «Портрет сучасного професійно мобільного тренера-викладача з виду спорту, фітнес-тренера, спортивного менеджера»; методика діагностики спрямованості особистості на мотивацію до успіху Т. Елерса; провести діагностику навчальної мотивації здобувачів вищої освіти (методика А.</p>

	Реан та В. Якуніна)
15	<p><i>Тема 15. Технології проєктування кар'єри тренера, підвищення кваліфікації та перекваліфікації</i></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Планування кар'єри як напрям кадрової роботи у спортивній організації.</li> <li>2. Сучасні методи планування кар'єри.</li> <li>3. Планування професійного розвитку.</li> <li>4. Планування кар'єрного зростання.</li> </ol> <p><i>Завдання:</i> заповнити форму «Вектори професійної мобільності тренера-викладача з виду спорту»; виконати проблемне дослідження «Чи є важливим принцип особистісно-професійного розвитку для фахівця ФКіС»; Методика «Шкала самоефективності р. Шварцера та м. Єрусалема</p>
16	<p><i>Тема 16. Модель професійно мобільного фахівця</i></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>5. Модель професійно мобільного тренера.</li> <li>6. Професійна кар'єра.</li> <li>7. Оцінка власних можливостей.</li> <li>8. Техніка пошуку роботи.</li> </ol> <p><i>Завдання:</i> підготувати проєкт «Презентація особистісних здібностей у ситуації зміни професії»; виконати діагностику рівня саморозвитку та професійно-педагогічної діяльності (Л. Н. Бережнова); Опитувальник «Просування організаційної зміни» (Н. Форстер).</p>
17	<p><i>Тема 17. Професійна мобільність як основа самовдосконалення та кар'єрних переміщень фахівця</i></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Сутність процесу самовдосконалення фахівця.</li> <li>2. Система мотивації кар'єрних переміщень.</li> <li>3. Поради майбутньому тренеру-викладачу в процесі самовдосконалення.</li> </ol> <p><i>Завдання:</i> підготуватися до синтезу думок «Індивідуальні особливості мобільного фахівця»; підготувати резюме для працевлаштування.</p>

### Зміст самостійної роботи

Самостійна робота студентів полягає у систематичному опрацюванні програмного матеріалу з відповідних джерел інформації, підготовці до виконання і захисту практичних робіт, вивченню нового теоретичного матеріалу, тестування з теоретичного матеріалу, підготовки до здачі заліку

№	Перелік тем лекцій, їх анотацій
<b>Модуль 1. Професійна діяльність у галузі фізичної культури і спорту</b>	
1.	<p><i>Тема 1. Структура професійної діяльності тренера-професіонала.</i></p> <p>Опрацювати лекційний матеріал. Підготовка до практичного заняття. <i>Література: [1; 6]</i></p>
2.	<p><i>Тема 2. Модельні характеристики професійної кваліфікації тренера</i></p> <p>Опрацювати лекційний матеріал. Підготовка до практичного заняття. <i>Література: [2; 5; 8]</i></p>
3.	<p><i>Тема 3. Професійні здібності тренера.</i></p> <p>Опрацювати лекційний матеріал. Підготовка до практичного заняття. <i>Література: [7; 8; 9]</i></p>
4.	<p>Тема 4. Особистість тренера та стилі керівництва</p> <p>Опрацювати лекційний матеріал. Підготовка до практичного заняття.</p>

	<i>Література: [2; 3; 9]</i>
5.	<i>Тема 5. Психологічні особливості та чинники, що зумовлюють успішність професійної діяльності тренера.</i> Опрацювати лекційний матеріал. Підготовка до контрольного заняття з модулю. <i>Література: [2; 3]</i>
<b>Модуль 2. Педагогічна діяльність тренера</b>	
6.	<i>Тема 6. Зміст педагогічної діяльності тренера.</i> Опрацювати лекційний матеріал. Підготовка до практичного заняття. <i>Література: [3; 5]</i>
7.	<i>Тема 7. Педагогічний вплив як основа педагогічної взаємодії</i> Опрацювати лекційний матеріал. Підготовка до практичного заняття. <i>Література: [3]</i>
8.	<i>Тема 8. Засоби та методи передачі інформації в навчально-тренувальному процесі.</i> Опрацювати лекційний матеріал. Підготовка до практичного заняття. <i>Література: [3; 8]</i>
9.	<i>Тема 9. Майстерність педагогічного спілкування</i> Опрацювати лекційний матеріал. Підготовка до практичного заняття. <i>Література: [3; 8]</i>
10.	<i>Тема 10. Майстерність розв'язування педагогічних задач</i> Опрацювати лекційний матеріал. Підготовка до контрольного заняття з модулю. <i>Література: [2; 8]</i>
<b>Модуль 3. Професійна мобільність тренера-викладача з виду спорту, тренера.</b>	
11.	<i>Тема 11. Професійна мобільність як основа професійного становлення конкурентоздатного фахівця.</i> Опрацювати лекційний матеріал. Підготовка до практичного заняття <i>Література: [4; 10]</i>
12.	<i>Тема 12. Професійна мобільність у контексті освітньої євроінтеграції.</i> Опрацювати лекційний матеріал. Підготовка до практичного заняття <i>Література: [1; 5; 9]</i>
13.	<i>Тема 13. Професійна підготовка майбутніх тренерів-викладачів як середовище формування професійної мобільності.</i> Опрацювати лекційний матеріал. Підготовка до практичного заняття <i>Література: [4; 6; 10]</i>
14.	<i>Тема 14. Компоненти професійної мобільності фахівців, передумови підвищення ефективності професійної діяльності</i> Опрацювати лекційний матеріал. Підготовка до практичного заняття <i>Література: [4; 10]</i>
15.	<i>Тема 15. Технології проектування кар'єри тренера, підвищення кваліфікації та перекваліфікації</i> Опрацювати лекційний матеріал. Підготовка до практичного заняття <i>Література: [1; 2; 9]</i>
16.	<i>Тема 16. Модель професійно мобільного фахівця</i> Опрацювати лекційний матеріал. Підготовка до практичного заняття <i>Література: [4; 10]</i>

17.	<p><i>Тема 17. Професійна мобільність як основа самовдосконалення та кар'єрних переміщень фахівця</i></p> <p>Опрацювати лекційний матеріал. Підготовка до контрольного заняття.</p> <p><i>Література: [4; 10]</i></p>
-----	---

## ТЕХНОЛОГІЇ ТА МЕТОДИ НАВЧАННЯ

Процес навчання з дисципліни ґрунтується на використанні традиційних та сучасних технологій, зокрема: лекції (з використанням проблемного навчання); практичні заняття (з використанням методів анкетування); самостійна робота (з літературними джерелами, використання систем Moodle). Методи викладання словесні (розповідь, бесіда, пояснення); практичні (дискусії, навчальні ігри); наочні (ілюстрування навчального матеріалу, показ слайдів).

Навчальна робота проводиться у формі лекцій, практичних занять та самостійної роботи. На лекціях подається основний програмний матеріал, який становить основу підготовки майбутнього спеціаліста. Даються головні відомості та рекомендації щодо виконання практичних завдань.

На практичних заняттях поглиблюються знання з основних питань, висвітлених на лекціях, і перевіряються знання студентів, отриманих на лекціях та в процесі самостійної роботи студента.

Самостійна робота студентів складається: закріплення пройденого матеріалу, з опрацювання рекомендованої літератури, виконання додаткових розрахункових завдань.

## МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

Оцінювання академічних досягнень студента здійснюється відповідно до «Положення про контроль і оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти у ХНУ». Кожний вид роботи з дисципліни оцінюється за інституційною чотирибальною шкалою. Методи контролю і оцінювання навчальних досягнень усне опитування, письмове опитування (тестування), самоконтроль.

Семестрова підсумкова оцінка визначається як середньозважена з усіх видів навчальної роботи, виконаних і зданих позитивно з урахуванням коефіцієнта вагомості.

Оцінка, яка виставляється за виконання практичної роботи, складається з таких елементів: усне опитування студентів перед допуском до виконання практичних завдань; знання теоретичного матеріалу з теми.

Засвоєння студентом теоретичного матеріалу з дисципліни оцінюється тестуванням.

Оцінювання знань студентів здійснюється за такими критеріями:

Оцінка за інституційною шкалою	Узагальнений критерій
Відмінно	Студент глибоко і у повному обсязі опанував зміст навчального матеріалу, легко в ньому орієнтується і вміло використовує понятійний апарат; уміє пов'язувати теорію з практикою, вирішувати практичні завдання, впевнено висловлювати і обґрунтовувати свої судження. Відмінна оцінка передбачає, логічний виклад відповіді державною мовою (в усній або у письмовій формі), демонструє якісне оформлення роботи і володіння спеціальними інструментами. Студент не вагається при видозміні запитання, вміє робити детальні та узагальнюючі висновки. При відповіді допустив дві-три

	несуттєві похибки.
Добре	Студент виявив повне засвоєння навчального матеріалу, володіє понятійним апаратом і фаховою термінологією, орієнтується у вивченому матеріалі; свідомо використовує теоретичні знання для вирішення практичних задач; виклад відповіді грамотний, але у змісті і формі відповіді можуть мати місце окремі неточності, нечіткі формулювання закономірностей тощо. Відповідь студента будується на основі самостійного мислення. Студент у відповіді допустив дві-три несуттєві помилки.
Задовільно	Студент виявив знання основного програмного матеріалу в обсязі, необхідному для подальшого навчання та практичної діяльності за професією, справляється з виконанням практичних завдань, передбачених програмою. Як правило, відповідь студента будується на рівні репродуктивного мислення, студент має слабкі знання структури курсу, допускає неточності і суттєві помилки у відповіді, вагається при відповіді на видозмінене запитання. Разом з тим, набув навичок, необхідних для виконання нескладних практичних завдань, які відповідають мінімальним критеріям оцінювання і володіє знаннями, що дозволяють йому під керівництвом викладача усунути неточності у відповіді.
Незадовільно	Студент виявив розрізнені, безсистемні знання, не вміє виділяти головне і другорядне, допускається помилок у визначенні понять, перекручує їх зміст, хаотично і невпевнено викладає матеріал, не може використовувати знання при вирішенні практичних завдань. Як правило, оцінка «незадовільно» виставляється студенту, який не може продовжити навчання без додаткової роботи з вивчення дисципліни.

### **СТРУКТУРУВАННЯ ДИСЦИПЛІНИ ЗА ВИДАМИ РОБІТ І ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ ДЕННОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ У СЕМЕСТРІ ЗА ВАГОВИМИ КОЕФІЦІЄНТАМИ**

У 8 семестрі поточний контроль здійснюється під час проведення аудиторних занять. Форми проведення поточного контролю під час навчальних занять проходять у вигляді тестового. Під час контролю визначається рівень засвоєння теоретичного матеріалу дисципліни. Тестові контролі (ТК1, ТК2, ТК3) мають на меті перевірку знань за змістовими модулями. Окрім того студенти отримують оцінку (ЗПР) за виконання практичних робіт. Оцінку відмінно за практичну роботу студенти отримують за виконанні усі передбачені навчальною програмою навчальні завдання.

Підсумковий контроль проводиться з метою оцінювання стану оволодіння теоретичними знаннями та практичними навичками з дисципліни «професійна майстерність (за професійним спрямуванням)», і проходить у вигляді іспиту. Під час семестрового контролю враховуються результати здачі усіх видів робіт згідно із структурою залікових кредитів.

### **Оцінювання навчальних досягнень студента за ваговими коефіцієнтами (денна форма навчання)**

Практичні заняття (обов'язковий мінімум оцінок)	Тестування	Семестровий контроль
---	------------	----------------------

ПЗ 1	ПЗ 2	ПЗ 3	ТК-1	ТК-2	ТК-3	Іспит
0,3			0,1	0,1	0,1	0,4

## ЛІТЕРАТУРА

### *Основна*

1. Андрущенко В. П. Модернізація вищої освіти України в кон-тексті вимог Болонського процесу. Освіта. 2004. С. 4–5.
2. Воляннюк Н. Психологічні засади професійного становлення тренера-викладача : автореф. дис.... д-ра психол. наук. Київ. 2006.
3. Зязюн І. А., Базилевич Н. Г., Дмитренко Т. Г. Педагогічна майстерність : хрестоматія: навчальний посібник К.: Вища школа, 2006. 606 с.
4. Іванченко Є. А. Професійна мобільність майбутніх фахівців : навчальний посібник. Одеса : СМІЛ. 2004. 120 с.
5. Костюкевич В. М. Теорія і методика спортивної підготовки (на прикладі командних ігрових видів спорту): навчальний посібник. Київ: КНТ, 2018. 616 с.
6. Круцевич Т. Ю. Теорія і методика фізичного виховання. Т. 2. Київ: Олімпійська література, 2012. 368 с.
7. Эрла Р. В., Бехля Т. Р. Основы персональной тренировки. К.: Олимпийская литература, 2012. 724 с.
8. Петровська Т. В. Майстерність спортивного педагога: навчальний посібник. К.: НУЦФВСУ : «Олімпійська література». 2015. 184 с.
9. Платонов В. Н. Система подготовки спортсменов в олимпийском спорте. Общая теория и ее практические приложения: ученик. К.: Олимп. лит. 2015. 752 с.
10. Сушенцева Л. Л. Формування професійної мобільності майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах: теорія і практика : монографія. Кривий Ріг. 2011. 439 с.

### *Допоміжна*

1. Василенко М. В. Теоретичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх фітнес-тренерів у закладах вищої освіти : автореф. дис... д-ра пед. наук. Київ, 2018.
2. Височіна Н. Л. Психологічне забезпечення у системі підготовки спортсменів в олімпійському спорті: монографія. Київ: «Центр учбової літератури». 2017. 384 с.
3. Карамушка Л. М. Формування психологічної готовності персоналу вищої школи до діяльності в умовах соціально-економічних змін : монографія. Кам'янець-Подільський. 2013. 260 с.
4. Курлянд З. Н. Педагогіка вищої школи : навчальний посібник. Київ : Знання. 2005. 399 с.
5. Петровська Т. В. Види професійних деформацій тренера-викладача з позиції інтерперсональної поведінки. Теорія і методика фізичного виховання. 2011. № 2. С. 114-117.

## Додаток Д

**АНКЕТА**

(первинне опитування щодо визначення задоволеності обраною професією)

Кафедра фізичної культури і спорту Хмельницького національного університету проводить анкетування в межах дослідження «Формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти». Будемо вдячні, якщо Ви візьмете участь у нашому опитуванні. Від ваших відповідей буде залежати результативність дослідження.

*Дайте, будь ласка, відповіді на питання, поставивши позначку у відповідні маркери*

1. Чи завчасно Ви обрали університет та спеціальність, на якій бажали навчатись?
  - Так
  - Скоріше так
  - Скоріше ні
  - Ні
  - Складно відповісти
2. Завчасно обрав (ла) лише профіль майбутньої професійної діяльності
  - Так
  - Скоріше так
  - Скоріше ні
  - Ні
  - Складно відповісти
3. Мною було обрано університет, з профілем визначився не одразу
  - Так
  - Скоріше так
  - Скоріше ні
  - Ні
  - Складно відповісти
4. Чи задоволені Ви якістю фізкультурно-спортивної освіти в обраному ЗВО?
  - Так
  - Скоріше так
  - Скоріше ні
  - Ні
  - Складно відповісти
5. Чи впевнені Ви у майбутньому працевлаштуванні за спеціальністю?
  - Так
  - За певних обставин імовірноше буду працювати в іншій професії
  - Не планую працювати за спеціальністю
  - Складно відповісти
6. Ваші очікування щодо майбутнього працевлаштування
  - Насамперед робота повинна мені подобатись (бути цікавою)
  - Наявність кар'єрного росту

Найголовніше взагалі знайти роботу за спеціальністю

Складно відповісти

7. Чи необхідно, на Вашу думку, в умовах сучасного ринку праці володіти кількома спеціальностями?

Так

Скоріше так

Скоріше ні

Ні

Складно відповісти

8. Як Ви вважаєте, що може стати причиною зміни професії?

Низька заробітна плата

Відсутність можливості самореалізації

Відсутність кар'єрного росту

Несприятлива атмосфера у колективі

Складно відповісти

9. Як Ви вважаєте, чи потрібно систематично оновлювати і поглиблювати професійні знання для самовдосконалення?

Так

Скоріше так

Скоріше ні

Ні

Складно відповісти

10. Чи формує навчання у закладі вищої освіти Вашу готовність до саморозвитку?

Так

Скоріше так

Скоріше ні

Ні

Складно відповісти

*ДЯКУЄМО ЗА СПІВПРАЦЮ!*



## Додаток Е

**АНКЕТА**

(первинне опитування з проблем формування професійної мобільності)

Кафедра фізичної культури і спорту Хмельницького національного університету проводить анкетування в межах дослідження «Формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти». Будемо вдячні, якщо Ви візьмете участь у нашому опитуванні. Від ваших відповідей буде залежати результативність дослідження.

Дайте, будь ласка, відповіді на питання, поставивши позначку у відповідні маркери

1. На якому курсі Ви навчаєтесь (для студентів):
  - 1;
  - 2;
  - 3;
  - 4.
2. Стаж Вашої професійної діяльності як тренера-викладача з виду спорту (для тренерів)
  - до 5 років;
  - більше 10 років;
3. Стаж Вашої педагогічної діяльності (для викладачів ЗВО)
  - до 5 років;
  - більше 10 років;
4. Чи знаєте Ви що таке «професійна мобільність»?
  - так;
  - ні
5. Що, на Вашу думку, розуміється під поняттям «професійна мобільність»?
  - процес навчання за межами держави;
  - процес зміни інтересів фахівця щодо професії, спеціальності, зміна місця роботи тощо;
  - процес підвищення кваліфікації;
  - компетенції фахівця, які уможливають його швидку орієнтацію у професії, конкурентоздатність на ринку праці;
 Ваш варіант \_\_\_\_\_
6. На Вашу думку, професійна мобільність є важливою складовою конкурентоздатності тренера-викладача з виду спорту на сучасному ринку праці?
  - так;
  - ні;
  - не знаю.
7. На Вашу думку, професійна мобільність тренера-викладача з виду спорту пов'язана із професійною підготовкою?
  - так;

ні;  
не знаю.

8. Як Ви оцінюєте підготовку до професійної діяльності, яку Ви одержали (одержуєте) у закладі вищої освіти

дуже добре;  
добре;  
задовільно.

9. На Вашу думку, які чинники мають найбільш вплив на формування професійної мобільності?

мотивація до професійної діяльності;  
готовність до навчання, саморозвитку;  
активна життєва позиція;  
рівень знань, теоретична підготовленість;  
статус ЗВО, який Ви закінчили;  
досвід роботи;  
прагнення до винагороди;  
складно відповісти.

10. На Вашу думку, які особистісні якості є найбільш значущими для професійно-мобільного тренера-викладача з виду спорту?

активність;  
комунікативність;  
амбіційність;  
наявність практичних навичок;  
володіння системними професійними знаннями;  
цілеспрямованість у підготовці спортсменів до високих результатів;  
морально-вольові якості (наполегливість, врівноваженість, впевненість тощо);  
творчість та креативність у вирішенні професійних завдань;  
здатність до адаптації;  
здатність до саморозвитку та самовдосконалення;  
висока мотивація.

11. На Вашу думку, чи наявні у Вас якості професійно мобільного фахівця?

так;  
ні;  
складно відповісти.

12. Чи вбачаєте Ви можливість професійного розвитку або кар'єрного росту у Вашій професії?

так;  
ні;  
складно відповісти.

13. Чи вважаєте Ви за потрібне постійно поглиблювати свої знання задля професійного самовдосконалення?

так;  
ні;

складно відповісти.

14. На Вашу думку, чи легко Ви знайшли б іншу роботу, якби звільнилися з попередньої?

так;

ні;

складно відповісти.

15. Який, на вашу думку, найвагоміший показник професійного та життєвого успіху?

перспектива кар'єрного росту;

високий рівень оплати праці;

перспектива особистісного росту;

досягнуті професійні завдання;

професійний імідж;

вміння використовувати будь-які засоби для досягнення мети;

Ваш варіант \_\_\_\_\_.

*ДЯКУЄМО ЗА СПІВПРАЦЮ!*

## Додаток Є

**ТЕСТ-ОПИТУВАЛЬНИК ДЛЯ ВИМІРЮВАННЯ МОТИВАЦІЇ ДОСЯГНЕННЯ (МОДИФІКАЦІЯ ТЕСТУ-ОПИТУВАЛЬКА А. МЕХРАБІАНА) (MENRABIAN ACHIEVING TENDENCY SCALE, MATS)**

*Тест-опитувальник призначений для діагностики узагальнених стійких мотивів особистості: мотиву прагнення до успіху і мотиву уникнення невдач.*

**Інструкція:** прочитайте твердження й оцініть ступінь Вашої згоди або незгоди, використовуючи таку шкалу:

- |     |                                      |
|-----|--------------------------------------|
| + 3 | Цілком погоджуюсь                    |
| + 2 | Погоджуюсь                           |
| + 1 | Швидше погоджуюсь, ніж не погоджуюсь |
| 0   | Нейтральний                          |
| - 1 | Швидше погоджуюсь, ніж не погоджуюсь |
| - 2 | Не погоджуюсь                        |
| - 3 | Цілком не погоджуюсь                 |

1. Я більше думаю про отримання гарної оцінки, ніж побоююся отримання поганої.
2. Якби я повинен був виконати складне, незнайоме мені завдання, вправу, то вважав би за краще зробити його разом з ким-небудь, ніж працювати одному.
3. Я частіше беруся за важкі задачі, навіть якщо не упевнений, що зможу їх виконати самостійно, ніж за легкі, коли знаю, що виконаю їх
4. Мене більше приваблює справа, яка не вимагає великої сконцентрованості і в успіху якої я упевнений, ніж важка справа, в якій можливі несподіванки.
5. Якщо мені не вдається виконання потрібного завдання, вправи, я докладаю максимум зусиль для того щоб з цим впоратися, а не переходжу до виконання іншого.
6. У майбутній професії я віддав би перевагу посаді, на якій мої функції чітко визначені і зарплата вище середньої, ніж посаді з середньою зарплатою, де я повинен сам визначати свою роль.
7. Я витрачаю більше часу на вивчення наукової літератури, ніж літератури розважального жанру.
8. Я швидше вивчу легку, доступну інформацію відому більшості людей, ніж складану, важкодоступну, яка вимагає майстерності та сконцентрованості, доступна небагатьом
9. Для мене дуже важливо виконувати поставлене завдання якнайкраще, навіть якщо це призведе до непорозуміння з товаришами.
10. Я віддаю перевагу змаганням, де я сильніший за інших, ніж змаганням, де всі учасники приблизно рівні за своїми можливостями.
11. У вільний від роботи час я оволодію технікою нової вправи, гри для розвитку своїх умінь, ніж відпочиватиму та розважатимусь.

12. Швидше за все я виконаю завдання так, як я вважаю за потрібне, незважаючи на ризик помилитися, ніж робити його так, як мені радять інші.
13. Якби мені довелося вибирати, то я швидше вибрав би роботу, де початкова зарплата буде вища середньої та буде стабільною упродовж визначеного часу, ніж ту, де початкова зарплата нижча середньої з перспективою її підвищення, що передбачає самовдосконалення шляхом засвоєння нових знань
14. Я б швидше грав у команді, ніж змагався один на один.
15. Я вважаю за краще працювати, не шкодуючи сил, до того часу, поки не бажаного результату, ніж прагнути закінчити справу якнайшвидше і з меншою напругою.
16. На іспиті я віддав би перевагу конкретним питанням за пройденим матеріалом, ніж питанням, що потребують відповіді з висловлюванням своєї думки.
17. Я обрав би справу, в якій є ймовірність невдачі, але є й можливість досягти більшого результату, ніж ту, де моє становище не погіршиться, але й істотно не покращиться.
18. Після успішної відповіді на іспиті я швидше з полегшенням зітхну, ніж порадію гарній оцінці.
19. Якби я мав змогу повернутися до однієї з двох незавершених справ, я швидше повернувся б до найважчої.
20. При виконанні завдання я більше турбуюся про те, як би не допустити помилки, ніж про те, як правильно його виконати.
21. Якщо у мене щось не виходить виконати завдання, я попрошу допомоги, ніж стану сам продовжувати шукати вихід з ситуації.
22. Після невдачі я стаю більш зібраним та енергійним і не втрачаю бажання продовжувати справу.
23. Якщо я сумніваюсь в досягненні успіху при виконанні поставленого завдання, то не візьмусь за його виконання
24. Коли я беру участь у вирішенні важкої справи, то боюся, що не впораюсь з нею, замість того, щоб вірити у те, що все буде добре.
25. Я працюю ефективніше під керівництвом, ніж тоді, коли несу за свою роботу особисту відповідальність.
26. Мені більше подобається виконувати складне незнайоме завдання, ніж те, в успішності якого я впевнений.
27. Я працюю продуктивніше над завданням тоді, коли мені конкретно указують, що і як я повинен виконати, ніж у випадку, коли мені вказують мету завдання та описують його в загальних рисах.
28. Якщо б я успішно виконав поставлене завдання на занятті, то з великим задоволенням брався б до вирішення аналогічних, замість того, щоб виконати завдання, вправу іншого типу.
29. Коли потрібно змагатися, у мене швидше виникає інтерес і азарт, ніж тривога і стурбованість.

30. Я більше мрію про свої плани на майбутнє, ніж покладаю зусилля для їх здійснення.

### Процедура підрахунку сумарного бала.

Для цього використовується наступна процедура. Відповідям респондента на прями (відзначені знаком «+» в ключі) і зворотні (відзначені знаком «-» в ключі) пункти опитувальника приписуються бали на основі наступних співвідношень:

	<b>-3</b>	<b>-2</b>	<b>-1</b>	<b>0</b>	<b>+1</b>	<b>+2</b>	<b>+3</b>
<b>+</b>	1	2	3	4	5	6	7
<b>-</b>	7	6	5	4	3	2	1

**Ключ:** +1, +2, -3, +4, -5, -6, +7, +8, -9, +10, -11, -12, -13, +14, -15, -16, +17, -18, +19, -20, +21, -22, +23, -24, -25, +26, -27, +28, -29, -30.

### Інтерпретація результатів:

На основі підрахунку сумарного бала визначають, яка мотиваційна тенденція домінує у респондента.

Якщо сума балів знаходиться в інтервалі від 165 до 210, то роблять висновок про те, що в мотивації досягнення успіхів у даного респондента домінує прагнення до успіху.

Якщо сума балів опинилася в межах від 76 до 164, то роблять висновок про домінування прагнення уникати невдачі.

Якщо сума балів опинилася в межах від 30 до 75, то ніякого певного висновку про домінування однієї над іншою мотивації досягнення успіхів або уникнення невдач зробити не можна.

*Бали усієї вибірки респондентів, ранжирують і виділяють дві контрастні групи: верхні 27% характеризуються мотивом прагнення до успіху, а нижні 27% - мотивом уникнення невдач.*

## МЕТОДИКА ДІАГНОСТИКИ СПРЯМОВАНOSTІ ОСОБИСТОСТІ НА МОТИВАЦІЮ ДО УСПІХУ Т. ЕЛЕРСА

**Призначення:** запропонована методика призначена для діагностики мотиваційної спрямованості особистості на досягнення успіху

*Загальна характеристика. Результати досліджень показали, що люди, помірно й сильно орієнтовані на успіх, віддають перевагу середньому рівню ризику. Ті ж, хто бояться невдач, віддають перевагу малому або, навпаки, занадто великому рівню ризику. Чим вища мотивація людини до успіху, досягненню мети, тим нижча готовність до ризику. З тими, хто сильно мотивований на успіх і має високу готовність до ризику, рідше відбуваються нещасні випадки, ніж із тими, хто має високу готовність до ризику, але високу мотивацію до уникнення невдач (захист). І навпаки, коли у людини є висока мотивація до уникнення невдач (захист), то це перешкоджає мотиву до успіху – досягненню мети.*

**Інструкція:** дайте відповідь на кожне запитання «так», якщо воно чітко визначає Вашу поведінку та відповідь «ні», якщо ваша поведінка не відповідає тому, про що йдеться в запитанні.

1. Коли є вибір між двома варіантами, його краще зробити швидше, ніж відкласти на певний час.
2. Я легко дратуюся, коли помічаю, що не можу на всі 100% виконати завдання.
3. Коли я працюю, це виглядає так, ніби я все «ставлю на карту».
4. Коли виникає проблемна ситуація, я найчастіше приймаю рішення одним з останніх.
5. Коли в мене два дні поспіль немає роботи, я втрачаю спокій.
6. У деякі дні мої успіхи нижче середніх.
7. До себе я вимогливіший, ніж до інших.
8. Я доброзичливіший, ніж інші.
9. Коли я відмовляюся від важкого завдання, то потім суворо засуджую себе, бо знаю, що в ньому я домігся б успіху.
10. Під час роботи я потребую невеликих перерв для відпочинку.
11. Старанність – це не моя основна риса.
12. Мої досягнення в діяльності не завжди однакові.
13. Мене більше приваблює інша робота, ніж та, якою я зайнятий.
14. Осуд стимулює мене сильніше, ніж похвала.
15. Я знаю, що мої одногрупники вважають мене діловою людиною.
16. Перешкоди роблять мої рішення твердішими.
17. У мене легко викликати честолюбство.
18. Коли я працюю без натхнення, це зазвичай помітно.
19. При виконанні роботи я не розраховую на допомогу інших.
20. Іноді я відкладаю те, що повинен зробити зараз.
21. Треба покладатися тільки на самого себе.
22. У житті мало речей важливіших ніж гроші.

23. Завжди, коли мені потрібно виконати важливе завдання, я ні про що інше не думаю.
24. Я менш честолюбний, ніж багато інших.
25. Наприкінці канікул я зазвичай радію, що скоро розпочнеться навчання.
26. Коли я налаштований на роботу/діяльність, то я роблю її краще і кваліфікованіше ніж інші.
27. Мені простіше і легше спілкуватися з людьми, які можуть завзято працювати.
28. Коли у мене немає справ, я відчуваю себе некомфортно.
29. Мені доводиться виконувати відповідальну роботу частіше, ніж іншим.
30. Коли мені доводиться приймати рішення, я намагаюся робити це якомога краще.
31. Мої друзі іноді вважають мене ледачим.
32. Мої успіхи в якійсь мірі залежать від моїх колег.
33. Безглуздо протидіяти волі керівника.
34. Іноді не знаєш, яку роботу доведеться виконувати.
35. Коли щось не ладиться, я нетерплячий.
36. Я зазвичай звертаю мало уваги на свої досягнення.
37. Коли я працюю разом з іншими, моя робота має кращі результати, ніж роботи інших.
38. Я часто не доводжу розпочаті справи до завершення.
39. Я заздрю людям, які не завантажені роботою.
40. Я не заздрю тим, хто прагне до влади і статусу.
41. Коли я впевнений, що стою на правильному шляху, для доведення своєї правоти я йду аж до крайніх заходів.

### **Процедура підрахунку сумарного бала.**

<i>1 бал</i> нараховується за кожну відповідь «Так» на запитання	2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 14, 15, 16, 17, 21, 22, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 32, 37, 41
<i>1 бал</i> нараховується за кожну відповідь «Ні» на запитання	6, 13, 18, 20, 24, 31, 36, 38, 39
<i>Не враховуються</i> відповіді на запитання	1, 11, 12, 19, 23, 33, 34, 35, 40

Підрахуйте суму набраних балів.

#### ***Інтерпретація результатів:***

від 1 до 10 балів – низька мотивація на успіх;

від 11 до 16 балів – середній рівень мотивації на успіх;

від 17 до 20 балів – помірковано високий рівень мотивації до успіху;

понад 21 бал – занадто високий рівень мотивації до успіху.



## Додаток 3

## МЕТОДИКА ДЛЯ ДІАГНОСТИКИ НАВЧАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ СТУДЕНТІВ (А. РЕАН І В. ЯКУНІН, МОДИФІКАЦІЯ Н. БАДМАЄВОЇ)

**Призначення:** методика дозволяє виявити ступінь прояву таких навчальних мотивів: комунікативних, професійних, соціальних, навчально-пізнавальних, мотивів уникнення небезпек, престижу і творчої реалізації

**Інструкція:** прочитайте нижченаведені мотиви професійної діяльності та дайте оцінку їх значущості для Вас за п'ятибальною шкалою, де 1 бал відповідає мінімальній значущості мотиву, 5 балів – максимальній

1. Навчаюсь, щоб забезпечити успішність майбутньої професійної діяльності.
2. Маю бажання стати фахівцем.
3. Щоб дати відповіді на актуальні питання, що належать до сфери майбутньої професійної діяльності.
4. Хочу повною мірою використовувати наявні у мене задатки, здібності та схильності до обраної професії.
5. Щоб бути поруч із друзями.
6. Щоб працювати з людьми, треба мати глибокі і всебічні знання.
7. Тому що хочу бути одним з найкращих студентів.
8. Тому що хочу, щоб наша академічна група стала кращою в університеті.
9. Щоб знайомитись і спілкуватись з новими, цікавими людьми.
10. Тому що отримані знання дозволять мені досягнути бажаного успіху.
11. Необхідно закінчити навчання, щоб у знайомих не змінилася думка про мене, як перспективного, здібного спортсмена.
12. Щоб уникнути осуду і покарання за погане навчання.
13. Хочу щоб мене поважали у студентському колективі.
14. Не хочу відставати від однокурсників, не бажаю опинитися серед відстаючих.
15. Тому що від успіхів в навчанні залежить рівень моєї матеріальної забезпеченості в майбутньому.
16. Успішно вчитися, скласти іспити на найвищі бали.
17. Подобається навчатися.
18. Після вступу в університет, вимушений навчатись, щоб закінчити його і отримати диплом.
19. Бути постійно готовим до вивчення нового.
20. Успішно продовжити навчання на старших курсах, магістратурі, щоб отримати відповіді на питання, пов'язані з майбутньою професією.
21. Щоб набути глибокі і стійкі знання.
22. Тому що в майбутньому думаю зайнятися науковою діяльністю за фахом.

### Обробка та інтерпретація результатів тесту

Шкала 1. Комунікативні мотиви: 7, 10, 14, 32.

Шкала 2. Мотиви уникнення: 6, 12, 13, 15, 19.

Шкала 3. Мотиви престижу: 8, 9, 29, 30, 34.

Шкала 4. Професійні мотиви: 1, 2, 3, 4, 5, 26.

Шкала 5. Мотиви творчої самореалізації: 27, 28.

Шкала 6. Навчально-пізнавальні мотиви: 17, 18, 20, 21, 22, 23, 24.

Шкала 7. Соціальні мотиви: 11, 16, 25, 31, 33.

При інтерпретації результатів необхідно підрахувати середній показник за кожною шкалою опитувальника.

## Додаток I

## ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ СФОРМОВАНOSTІ ЗНАНЬ З ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ТРЕНЕРІВ- ВИКЛАДАЧІВ З ВИДУ СПОРТУ

**Призначення.** Визначення рівня сформованості знань з професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту.

**Інструкція.** Підкресліть одну правильну, на Вашу думку, відповідь. Дві або більше позначених відповідей будуть вважатися як неправильні.

*Бажаємо успіху!*

### 1. Мобільність – це

- 1) здатність та вміння адаптуватись до нових умов;
- 2) здатність знаходити способи вирішення проблем та виконання нестандартних завдань;
- 3) зміна положення, позиції, місця, що займає людина.

### 2. Автор теорії соціальної стратифікації

- 1) П. Сорокін;
- 2) Т. Парсонс;
- 3) Г. Спенсер.

### 3. Потреба у стосунках з іншими людьми може бути задоволена робочими відносинами, самоідентифікацією з певною групою, а поза роботою – через сім'ю і друзів

- 1) невірно
- 2) вірно

### 4. Професійна мобільність – це

- 1) здатність особистості змінювати свою професію, місце і напрямок діяльності, умінням приймати самостійні і нестандартні рішення, спрямовані на підвищення рівня свого професіоналізму, а також здатність швидко освоювати нове освітнє, професійне, соціальне і національне середовище;
- 2) розбалансованість між критеріями професійного успіху, домінуючі позиції відводяться зовнішнім атрибутам, таким як гроші, влада, слава, престиж, відповідний стиль життя тощо, що може призвести до різного роду особистісних, професійних і соціальних деформацій;
- 3) здатність особистості досить швидко й успішно оволодівати новою технікою і технологією, набувати знання та вміння, які забезпечують ефективність нової професійної діяльності

### 5. Конкурентоспроможність - це

- 1) суперництво людей у певних видах діяльності;
- 2) вміння працівника конкурувати на ринку праці;

3) незайнятість частини економічно активного населення у господарській діяльності.

**6. Пристосування працівника до організації, яке ґрунтується на тому, що поступово з'являються у співробітника нові професійні, соціальні, психологічні й економічні умови праці і, відповідно, навички – це**

- 1) професійна адаптація;
- 2) задоволеність професією;
- 3) орієнтація у професії.

**7. Потреба у професійному зростанні передбачає максимальну реалізацію власного професійного потенціалу**

- 1) невірно
- 2) вірно

**8. Професійна мобільність може бути**

- 1) коловою, прямолінійною;
- 2) вертикальною, горизонтальною
- 3) змішаною.

**9. Вертикальна мобільність – це переміщення індивіда без підвищення або зниження його статусу, як у випадку зі зміною місця роботи, але із збереженням його посади**

- 1) невірно
- 2) вірно

**10. Вертикальна мобільність може бути**

- 1) висхідною та спадаючою
- 2) вузькою та широкою
- 3) спіральною та прямолінійною

**11. Переміщення індивіда без підвищення або зниження його статусу, як у випадку зі зміною місця роботи, але із збереженням посади**

- 1) горизонтальна мобільність
- 2) вертикальна мобільність

**12. Про втрату професійного статусу говорять у випадку**

- 1) вертикальної спадаючої мобільності
- 2) вертикальної висхідної мобільності

**13. Задоволеність професійною діяльністю, передусім, залежить від відповідності результату праці внутрішнім потребам**

- 1) невірно
- 2) вірно

**14. Як називається вид кар'єри, у якій короткі періоди стабільності у професійному житті змінюють етапами вимушеного безробіття або зміни професії?**

- 1) звичайна;
- 2) комбінована;

3) нестабільна

### **15. Градація за професійними категоріями тренерів**

- 1) друга, перша, вища категорії;
- 2) початкова, вища категорії;
- 3) спеціалізована, профільна.

### **16. У який термін тренери, тренери-викладачі з виду спорту проходять обов'язкове підвищення кваліфікації?**

- 1) не рідше, як 1 раз на чотири роки;
- 2) щороку;
- 3) 1 раз на два роки

### **17. Визначити послідовність проходження етапів становлення у професійній діяльності**

- 1) професійний вибір, набуття професійної кваліфікації, професійна адаптація, самоідентифікація, кар'єрне зростання;
- 2) самоідентифікація, навчання, налагодження відносин у колективі, кар'єра;
- 3) професійний вибір, отримання професійної кваліфікації, формування власного простору на робочому місці, кар'єрне зростання

### **18. Професійна освіта – це**

- 1) комплекс педагогічних та організаційно-управлінських заходів, спрямованих на забезпечення оволодіння знаннями, уміннями і навичками в обраній галузі, розвиток компетентності та професіоналізму, виховання загальної і професійної культури;
- 2) процес і результат засвоєння систематизованих знань, формування на їх основі наукового світогляду, моральних та інших рис особистості, розвиток її творчих здібностей, а також набуття умінь та навичок;
- 3) взаємопов'язаний процес кількісних і якісних змін, яких зазнають люди протягом певного часу.

### **19. Готовність особистості докласти максимальних зусиль з метою досягнення організаційних цілей, що зумовлена здатністю цих зусиль задовольняти певну індивідуальну потребу**

- 1) мотив
- 2) мотивація
- 3) потреба

### **20. Трудова діяльність – це**

- 1) усвідомлена, енергозатратна, загально визнана доцільною діяльність людини, яка потребує докладання зусиль і виконання певної роботи;
- 2) процес включення й опанування працівником умов професійної діяльності й норм відносин у професійній групі;
- 3) будь-яка складна діяльність, яка що має нормативно встановлений характер.

### **21. Професійна діяльність – це**

- 1) діяльність людини в межах своєї професії; спеціальності в певній галузі виробництва
- 2) будь-яка складна діяльність, яка постає перед людиною як конституований спосіб виконання чого-небудь, що має нормативно встановлений характер
- 3) це самостійний стійкий, осмислений вибір майбутніх професій

### **22. Професія як соціальний інститут – це**

- 1) особливого роду діяльність індивіда (що має ринкову вартість), якою цей індивідум займається постійно з метою отримання стійкого доходу;
- 2) група людей, об'єднаних загальним родом занять, трудовою діяльністю;
- 3) своєрідна соціальна система, що забезпечує накопичення, узагальнення, систематизацію і передачу професійного досвіду

### **23. Що з перерахованого є сучасним визначенням терміну «професія»?**

- 1) рід трудової діяльності людини, яка володіє комплексом спеціальних знань, практичних навичок, одержаних шляхом спеціальної освіти, навчання чи досвіду, які дають можливість здійснювати роботу в певній сфері виробництва;
- 2) усвідомлена, енергозатратна, загально визнана діяльність людини, яка потребує докладання зусиль і виконання певної роботи;
- 3) група людей, яка об'єднана спільним родом занять, трудовою діяльністю

### **24. Процес і результат входження людини у професію, оволодіння конкретним видом професійної діяльності та, як наслідок, набуття ним необхідних професійних якостей – це**

- 1) професіоналізм;
- 2) професіоналізація;
- 3) професійна компетентність

### **25. Які з перелічених понять визначають освітньо-кваліфікаційний рівень**

- 1) молодший спеціаліст, бакалавр, магістр;
- 2) кваліфікований робітник, спеціаліст;
- 3) студент, кандидат наук, професор

### **26. Компетентність – це**

- 1) суспільна норма, вимога, яка включає знання, уміння, навички, способи діяльності, певний досвід;
- 2) спеціально структуровані набори знань, умінь, навичок і ставлень, що їх набувають у процесі навчання. Вони дозволяють людині ідентифікувати та розв'язувати незалежно від контексту проблеми, характерні для певної сфери діяльності;
- 3) динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність.

### **27. Компетенція – це**

- 1) суспільна норма, вимога, яка включає знання, уміння, навички, способи діяльності певний досвід
- 2) спеціально структуровані набори знань, умінь, навичок і ставлень, що їх набувають у процесі навчання. Вони дозволяють людині ідентифікувати та розв'язувати, незалежно від контексту проблеми, характерні для певної сфери діяльності.
- 3) результат навчання

### **28. Вузівський етап професійної підготовки передбачає навчання у**

- 1) спеціалізованих класах загальноосвітніх шкіл, ліцеях;
- 2) закладах вищої освіти;
- 3) аспірантурі, докторантурі, курсах підвищення кваліфікації

### **29. Створення й пропозиція короткотермінових навчальних програм перепідготовки й підвищення кваліфікації кадрів – це функція**

- 1) вузівського етапу професійної підготовки;
- 2) довузівського етапу професійної підготовки;
- 3) післявузівського етапу професійної підготовки (післядипломної освіти).

### **30. Що не входить до функціональних обов'язків тренера-викладача з виду спорту?**

- 1) комплектація навчальних груп;
- 2) організація тренувального процесу;
- 3) проведення позаурочних фізкультурних заходів.

### **31. Критеріями ефективності роботи тренера є**

- 1) рівень спортивних досягнень, склад та стан навчальних груп;
- 2) суспільне визнання;
- 3) рівень психологічного комфорту у спортивному колективі

### **32. У якому році прийнята Болонська декларація?**

- 1) 1997;
- 2) 1999;
- 3) 2001

### **33. У якому році Україна приєдналася до Болонського процесу?**

- 1) 1999;
- 2) 2003;
- 3) 2005

### **34. Професійне емоційне вигорання – це**

- 1) процес зміни якостей і властивостей особистості під впливом факторів, що мають для неї життєво важливе значення;
- 2) стан фізичного, емоційного і розумового виснаження, що виявляється в професіях соціальної сфери;
- 3) стан фізичного виснаження людини після напруженого робочого дня

### **35. Процес пристосування до мінливих умов зовнішнього середовища називають**

- 1) адаптацією;

- 2) мобільністю
- 3) характеристикою особистості

**36. Особистісна властивість, яка характеризує адекватне реагування на будь-які ситуації?**

- 1) адаптація;
- 2) деградація;
- 3) флексібільність;

**37. Ситуація прихованого або відкритого протиборства двох або кількох учасників (сторін), кожен з яких має свої цілі, мотиви, засоби і способи вирішення особистісно значущої проблеми**

- 1) інцидент;
- 2) конфліктна ситуація;
- 3) проблема

**38. Стратегії вирішення конфліктів**

- 1) бесіда, бійка, суперництво, пристосування, винахідливість
- 2) компроміс, з'ясування відносин, домінування, наполегливість
- 3) уникнення, пристосування, компроміс, суперництво, співпраця

**39. Вибір стратегії вирішення професійних конфліктів залежить від**

- 1) важливості мети і відносин
- 2) мрії й відповідальності
- 3) обуреності й бажання перемогти

**40. Резюме (основний документ людини, що шукає роботу) зазвичай, складається з таких пунктів**

- 1) ім'я, поштова адреса, номер телефону і дата народження, улюблені серіали, цивільний стан, шкідливі звички;
- 2) мета, освіта, досвід роботи, особисті дані, особисті якості, спеціальні навички і додаткові відомості.
- 3) особисті дані, трудовий досвід, освіта, ділові якості, улюблені страви, стан здоров'я, характеристику попередніх роботодавців



## Додаток К

**ДІАГНОСТИКА РЕАЛІЗАЦІЇ ПОТРЕБ У САМОРОЗВИТКУ (ЗА МЕТОДИКОЮ М. ФЕТИСКІНА)**

**Призначення:** За допомогою методики вивчається рівень цінності саморозвитку майбутнього фахівця.

**Інструкція:** пропонується низка питань, які допоможуть з'ясувати, як Ви реалізуєте потребу у саморозвитку, виставивши такі бали:

5 – якщо дане твердження повністю відповідає дійсності;

4 – скоріше відповідає, ніж ні;

3 – і так, і ні;

2 – скоріше не відповідає дійсності;

1 – не відповідає дійсності.

1. Я прагну вивчити себе.
2. Я залишаю час для розвитку, як би не був зайнятий навчанням.
3. Труднощі стимулюють мою активність.
4. Я шукаю зворотній зв'язок, оскільки це допомагає мені пізнати і оцінити себе.
5. Я рефлексую свою діяльність, виділяючи для цього спеціальний час.
6. Я аналізую своє почуття і досвід.
7. Я багато читаю.
8. Я дискутую з питань, що мене цікавлять.
9. Я вірю у свої можливості.
10. Я прагну бути більш відкритою людиною.
11. Я усвідомлюю той вплив, який справляють на мене оточуючі.
12. Я керую своїм професійним розвитком і отримую позитивні результати.
13. Я отримую задоволення від освоєння нового.
14. Відповідальність не лякає мене.
15. Я б позитивно поставився (- лась ) до кар'єрного зростання.

**Обробка результатів тестування** (за підрахунком суми балів):

75–55 – Ви активно реалізуєте свої потреби у саморозвитку;

54–36 – у Вас немає стійкої системи саморозвитку;

35–15 – Ви знаходитесь на стадії зупинки саморозвитку

## Додаток Л

**ОПИТУВАЛЬНИК «ПРОСУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ ЗМІНИ» (Н. ФОРСТЕР)**

**Призначення.** Запропонована методика дозволяє визначити рівень діяльнійсної активності студента в умовах освітніх змін.

*Загальна характеристика методики: Методика "Просування організаційної зміни" складається із 16 запитань, що стосуються вмінь вводити зміни, розуміння опору змінам, навичок використання комунікативних стратегій упродовж часу змін тощо. У процесі виконання методики необхідно зазначити особистісне ставлення до наведених ситуацій й викреслити у опитувальнику відповідну цифру рівня згоди із твердженнями, де цифра 6 означає повну згоду або розуміння, а 1 – повну не згоду або не розуміння*

**Інструкція.** Опитувальник складається з 16 тверджень закритого типу - як прямих, так і зворотних. Респондент повинен оцінити ступінь своєї згоди / незгоди з кожним із них.

Прочитайте наведені нижче твердження й оцініть ступінь своєї згоди за шестибальною шкалою (поставте цифру «6» як найвищу оцінку і цифр «1» як найнижчу оцінку), орієнтуючись на те, як Ви зазвичай поведетеся в подібних ситуаціях.

№	Питання	Шкала
1.	Я розумію, чому організаційна зміна неминуча	1 2 3 4 5 6
2.	Я маю позитивне ставлення до змін	1 2 3 4 5 6
3.	Я кваліфікований у проблематиці змін	1 2 3 4 5 6
4.	Я інноваційний і здатний дивитися у майбутнє	1 2 3 4 5 6
5.	Я завжди відкритий для вивчення нових навичків і розвитку моєї	1 2 3 4 5 6
6.	Я знаю про стилі поведінки різних індивідуумів	1 2 3 4 5 6
7.	Я розумію процеси засвоєння і забування матеріалу	1 2 3 4 5 6
8.	У процесі змін я зосереджуюся на потребах і турботах людей, на яких найбільш впливатиме цей процес.	1 2 3 4 5 6
9.	Я знаю, що зміни забирають багато часу, енергії, ресурсів, зусиль	1 2 3 4 5 6
10	Я знаю про відмінності між місією і стратегією організації	1 2 3 4 5 6
		1 2 3 4 5 6

11	Я розумію, чому працівники активно чинять опір ініціативам змін і як подолати їх опір						
12	Я розумію, чому спланована зміна зазвичай більш успішна ніж примусова зміна	1	2	3	4	5	6
13	Я розумію важливість визначення виконавчих систем упродовж часу швидкої зміни	1	2	3	4	5	6
14	Я розумію важливість праці персоналу	1	2	3	4	5	6
15	Я розумію важливість використання комунікативних стратегій упродовж часу змін	1	2	3	4	5	6
16	Я розумію чому необхідно всебічно розглядати, планувати організаційні зміни	1	2	3	4	5	6

### **Обробка та інтерпретація результатів:**

16-47 – низький рівень

48-79 – середній рівень

80-96 – високий рівень

## Додаток М

**ДІАГНОСТИЧНА МЕТОДИКА А.В. КАРПОВА, В.В. ПОНОМАРЬОВОЇ  
ВИЗНАЧЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ МІРИ ВІЯВУ РЕФЛЕКСИВНОСТІ**

**Призначення:** методика ґрунтується на теоретичному матеріалі, який конкретизує загальне трактування рефлексивності, а також ряд інших суттєвих особливостей даної властивості. Питання методики враховують і рефлексивність як психічну властивість, і рефлексію як процес, і рефлексування як стан. За результатами методики визначається наявність одного із трьох головних видів рефлексії: ситуативної (актуальної), ретроспективної та перспективної рефлексії.

**Інструкція:** опитувальник складається з 27 тверджень. Вкажіть одну найбільш слушну відповідь:

- ✓ абсолютно неправильно;
- ✓ неправильно;
- ✓ скоріше неправильно;
- ✓ не знаю;
- ✓ скоріше правильно;
- ✓ правильно;
- ✓ цілком правильно.

1. Прочитавши хорошу книгу, я завжди потім довго думаю про неї, хочу її з кимось обговорити.
2. Коли мене раптом несподівано про щось запитують я можу відповісти перше, що прийшло в голову.
3. Перш ніж зняти трубку телефону, щоб подзвонити у справі, я зазвичай в думках планую майбутню розмову.
4. Зробивши якийсь промах, я довго потім не можу відвернутися від думок про нього.
5. Коли я роздумую над чимось або розмовляю з іншою людиною, мені буває цікаво раптом пригадати, що слугувало початком ланцюжка думок.
6. Починаючи виконувати важке завдання, я прагну не думати про майбутні труднощі.
7. Головне для мене – уявити кінцеву мету своєї діяльності, а деталі мають другорядне значення.
8. Буває, що я не можу зрозуміти, чому хтось незадоволений мною.
9. Я часто ставлю себе на місце іншої людини.
10. Для мене важливо в деталях уявляти собі хід майбутньої роботи.
11. Мені було б важко написати серйозний лист, якби я заздалегідь не склав план.
12. Я вважаю за краще діяти, а не роздумувати над причинами своїх невдач.
13. Я досить легко ухвалюю рішення стосовно дорогої покупки.

14. Як правило, щось задумавши, я прокручую в голові свої задуми, уточнюю деталі, розглядаю всі варіанти.
15. Я хвилююся про своє майбутнє.
16. Вважаю, що в більшості ситуацій потрібно діяти швидко, керуючись першою ідеєю, що спала на думку.
17. Іноді я приймаю необдумані рішення.
18. Закінчивши розмову, я, буває, продовжую вести її подумки, наводячи все нові і нові аргументи в захист своєї точки зору.
19. Якщо відбувається конфлікт, то, міркуючи над тим, хто винен, я, в першу чергу, починаю з себе.
20. Перш ніж прийняти рішення, я завжди намагаюся все ретельно обміркувати і зважити.
21. У мене бувають конфлікти тому, що я інколи не можу передбачити, якої поведінки чекають від мене оточуючі.
22. Буває, що, обмірковуючи розмову з іншою людиною, я немовби подумки веду з нею діалог.
23. Я прагну не замислюватися над тим, які думки і відчуття викликають в інших людях мої слова і вчинки.
24. Перш ніж зробити зауваження іншій людині, я обов'язково подумаю, якими словами це краще зробити, щоб її не образити.
25. Вирішуючи важке завдання, я думаю про нього навіть тоді, коли займаюся іншими справами.
26. Якщо я з кимось сварюся, то здебільшого не вважаю себе винним.
27. Рідко буває так, що я жалкую про сказане.

### Обробка та інтерпретація результатів.

Методика містить 27 тверджень, з яких 15 є прямими, решта 12 – зворотних тверджень, що необхідно враховувати при обробці результатів. Відповіді оцінюються за 7-бальною шкалою Ліккерта.

Варіанти відповідей	В прямих значеннях	У зворотних значеннях
абсолютно неправильно	1 бал	7 балів
неправильно	2 бали	6 балів
скоріше неправильно	3 бали	5 балів
не знаю	4 бали	4 бали
скоріше правильно	5 балів	3 бали
правильно	6 балів	2 бали
цілком правильно	7 балів	1 бал

В прямих значеннях: твердження 1, 3, 4, 5, 9, 10, 11, 14, 15, 18, 19, 20, 22, 24, 25.

У зворотних значеннях: твердження 2, 6, 7, 8, 12, 13, 16, 17, 21, 23.

#### **Ключ:**

абсолютно неправильно	неправильно	скоріше неправильно	не знаю	скоріше правильно	правильно	абсолютно правильно
--------------------------	-------------	------------------------	---------	----------------------	-----------	------------------------

1 бал	2 бал	3 бали	4 бали	5 бали	6 бали	7 бали
-------	-------	--------	--------	--------	--------	--------

*Всі пункти групуються в чотири групи:*

ретроспективна рефлексія діяльності (РРД)	номери тверджень – 1, 4, 5, 12, 17, 18, 25, 27
ситуативна рефлексія (СРД)	номери тверджень – 2, 5, 13, 14, 16, 17, 18, 26
рефлексія майбутньої діяльності (РМД)	номери тверджень – 3, 6, 7, 10, 11, 14, 15, 20
рефлексія спілкування і взаємодії з іншими людьми (РС)	номери тверджень – 8, 9, 19, 21, 22, 23, 24, 26

*Переведення тестових балів у стени*

Стени	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Тестові бали	80 і більше	80-100	100-107	108-113	114-122	123-130	131-139	140-147	148-156	157-171	172 і вище

### **Інтерпретація.**

При інтерпретації результатів доцільно виходити з диференціації респондентів на три основні категорії:

більше ніж 7 стенив – високорозвинена рефлексивність.

в діапазоні від 4 до 7 стенив – індикатор середнього рівня рефлексивності.

менше 4 стенив – свідчить про низький рівень розвитку рефлексивності.

## Додаток Н

**МЕТОДИКА «ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ СФОРМОВАНOSTІ ПЕДАГОГІЧНОЇ РЕФЛЕКСІЇ» (О. РУКАВИШНІКОВА)**

**Інструкція:** з метою більш глибокого пізнання себе Вам пропонується пройти опитування за методикою, що має структуру особистісного опитувальника і складається з 34 питань, на які потрібно дати відповідь «так» або «ні».

1. Чи були у Вас випадки, коли аналіз Вашого вчинку покращував стосунки з Вашими близькими?
2. Чи змінювалися Ваші духовні цінності після того, як Ви проаналізували свої недоліки і вирішили змінити їх?
3. Чи часто Ви вдаєтеся до аналізу своєї поведінки в конфліктних ситуаціях?
4. Чи часто буває так, що Ваша поведінка в конфліктній ситуації залежить від Вашого емоційного стану?
5. Чи ставите Ви себе в своїй уяві на місце будь-якої незнайомої Вам людини-невдахи?
6. Чи аналізуєте Ви причини своїх невдач?
7. Чи довго Ви згадуєте зустріч з людиною-невдахою?
8. Чи намагаєтеся Ви аналізувати свою поведінку, якщо у Вас довгий час не виникало проблемних ситуацій?
9. Як Ви вважаєте, це пов'язано з особистісною потребою розібратися в собі?
10. Ви аналізуєте свою поведінку, щоб порівнювати себе з іншими?
11. Чи були у Вас випадки, коли аналіз ситуації приводив до зміни рішень, прийнятих Вами раніше, зміни Вашої точки зору або переоцінки самого (самої) себе?
12. Чи часто Ви усвідомлюєте причини власних вчинків?
13. Чи часто Ви аналізуєте поведінку оточуючих Вас людей, уникаючи аналізу власної?
14. Чи намагаєтесь Ви виявити для себе причини своєї поведінки?
15. Чи вважаєте Ви однозначним і беззаперечним для себе думку людини, яка є авторитетом для Вас в професійній сфері?
16. Чи намагаєтесь Ви аналізувати думки авторитетних людей?
17. Чи піддаєте Ви критичному аналізу позицію авторитетної людини, групи?
18. Чи протиставляєте Ви думці авторитетної людини свої добре обдумані аргументи «проти»?
19. Чи збігається, як правило, Ваша точка зору на якусь проблему з думкою авторитетної людини в цій галузі?
20. Чи намагаєтесь Ви знайти причину яких-небудь невирішених життєвих суперечностей, які стосуються Вас?
21. Чи буває так, що людські цінності, прийняті в суспільстві, Ви піддаєте критичному аналізу?

22. Чи часто громадська думка здатна диктувати Вам певний образ думок?
23. Чи вважаєте Ви, що вміння аналізувати власну поведінку завжди призводить до прийняття єдиного правильного рішення?
24. Чи намагаєтесь Ви аналізувати власну або чужу поведінку, якщо розумієте, що це може призвести до прояву негативних емоцій?
25. Чи замислюєтесь Ви про поведінку сторонніх Вам людей, порівнюючи її з власною?
26. Чи намагаєтесь Ви зайняти позицію сторонньої Вам людини в конфліктній ситуації, порівнюючи її з власною?
27. Чи вели Ви коли-небудь щоденники, куди записували свої думки, переживання?
28. Аналізуючи свої невдачі, чи схиляєтесь Ви до переоцінки своєї поведінки?
29. Чи часто, аналізуючи свої невдачі, Ви в більшій мірі підводите підсумок, що в усьому винен безлад в соціальному житті?
30. Чи залежить аналіз Вашої поведінки від емоційного стану?
31. Чи присутня в аналізі власної поведінки в більшій мірі чітка словесна логіка?
32. Чи часто суспільство здатне нав'язати Вам певну манеру поведінки?
33. Чи вважаєте Ви обов'язковим для себе дотримуватися всіх тенденцій моди, певного стилю одягу тощо?
34. Чи часто буває так, що, проаналізувавши свою поведінку, Ви змінюєте свій стиль спілкування з людьми?

### Обробка результатів.

Для визначення рівня розвитку педагогічної рефлексії необхідно зіставити результати, отримані в ході проведення методики, з ключем для її обробки. За кожну відповідь, що співпадає з ключем, випробуваний отримує 1 бал, яка не збігається – 0 балів. Отримані бали додаються.

#### *Ключ:*

1.	+	6.	+	11.	+	16.	+	21.	+	26.	+	31.	+
2.	+	7.	+	12.	+	17.	+	22.	-	27.	+	32.	-
33.	+	8.	+	13.	-	18.	+	23.	+	28.	+	33.	-
4.	-	9.	+	14.	+	19.	-	24.	+	29.	-	34.	+
5.	+	10.	-	15.	-	20.	+	25.	+	30.	-		

#### *Інтерпретація результатів:*

- 0 – 11 балів - низький рівень розвитку педагогічної рефлексії;
- 12 – 22 бали - середній рівень розвитку педагогічної рефлексії;
- 23 – 34 бали - високий рівень розвитку педагогічної рефлексії



## Додаток О

**МЕТОДИКА «ШКАЛА САМОЕФЕКТИВНОСТІ Р. ШВАРЦЕРА ТА М. ЄРУСАЛЕМА»**

*Методика використовується для вивчення самоефективності – впевненості (переконань) особистості щодо її потенційної здатності організувати та здійснити власну діяльність, необхідну для досягнення певної мети. Також самоефективність розуміється і як продуктивний процес інтеграції когнітивних, соціальних та поведінкових компонентів задля здійснення оптимальної стратегії в різноманітних ситуаціях.*

**Інструкція:** прочитайте, будь ласка, кожне твердження та вкажіть одну найбільш слушну відповідь стосовно ефективності Вашої майбутньої професійної діяльності

*Твердження*

- ✓ абсолютно неправильно;
- ✓ скоріше неправильно
- ✓ скоріше правильно
- ✓ цілком правильно

1. Якщо я добре постараюсь, то завжди знайду розв'язання навіть складних проблем
2. Якщо мені щось заважає, то я все ж знаходжу шляхи досягнення своєї мети
3. Я легко досягаю намічених цілей
4. В несподіваних ситуаціях я завжди знаю, як поводитись
5. Я знаю, що можу упоратися з непередбаченими труднощами
6. Якщо я докладу достатньо зусиль, то зможу впоратися з більшістю проблем
7. Я готовий(а) до будь-яких труднощів, оскільки покладаюсь на власні здібності
8. Якщо переді мною постає якась проблема, то я зазвичай знаходжу кілька варіантів її розв'язання.
9. Я можу щось вигадати навіть у безвихідній, на перший погляд, ситуації
10. Я зазвичай здатен(а) тримати ситуацію під контролем

**Обробка результатів**

Шкала самоефективності складається з 10-ти тверджень, які респонденту пропонується співвіднести з ефективністю своєї діяльності.

***Ключ:***

абсолютно неправильно	скоріше неправильно	скоріше правильно	цілком правильно
1 бал	2 бали	3 бали	4 бали

Отримання підсумкового результату здійснюється шляхом додавання балів за усіма 10-ма твердженнями.

***Інтерпретація результатів:***

36-40 балів – висока само ефективність;

30-35 балів – вища за середню;

25-29 балів – середня;

20-24 бали – нижча за середню;

19 і менше балів – низька.

## Додаток П

**ДІАГНОСТИКА РІВНЯ САМОРОЗВИТКУ ТА ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ (Л. Н. БЕРЕЖНОВА)**

*Саморозвиток характеризується прагненням розвиватися, наявністю якостей особистості, що сприяють саморозвитку, і можливостей реалізації себе в професійній діяльності.*

**Інструкція:** тест складається із 18 запитань. Будь ласка, дайте відповіді на них, обираючи один із запропонованих варіантів.

1. На основі порівняльної самооцінки оберіть ту характеристику, що найбільше Вам підходить:
  - 1) цілеспрямований/цілеспрямована;
  - 2) працелюбний/працелюбна;
  - 3) дисциплінований/дисциплінована.
2. За що Вас цінують колеги (одногрупники)?
  - 1) за те, що я відповідальний(а);
  - 2) за те, що я відстоюю свою позицію і не змінюю рішень
  - 3) за те, що я ерудований, цікавий співрозмовник
3. Як Ви ставитесь до ідеї професійно-педагогічної підтримки ?
  - 1) думаю, що це марна трата часу;
  - 2) глибоко не вникав у проблему;
  - 3) позитивно, активно долучаюсь у проект.
4. Що Вам найбільше заважає професійно самоудосконалюватися?
  - 1) брак часу
  - 2) немає потрібної літератури і умов
  - 3) бракує сили волі та наполегливості
5. На основі порівняльної самооцінки оберіть ту характеристику, що найбільше Вам підходить:
  - 1) вимогливий/вимоглива;
  - 2) наполегливий/наполеглива;
  - 3) поблажливий/поблажлива.
6. На основі порівняльної самооцінки оберіть ту характеристику, що найбільше Вам підходить:
  - 1) рішучий/рішуча;
  - 2) кмітливий/кмітлива;
  - 3) допитливий/допитлива.
7. Яка Ваша позиція у проекті педагогічно-професійної підтримки ?
  - 1) генератор ідей;
  - 2) критик;
  - 3) організатор.
8. На основі порівняльної самооцінки оберіть, які якості у Вас розвинуті найкраще

- 1) сила волі
  - 2) завзятість
  - 3) обов'язковість
9. Яка із зазначених сфер останнім часом для Вас становить пізнавальний інтерес?
- 1) практичні уміння;
  - 2) теоретичні знання;
  - 3) інноваційна професійна діяльність.
10. Яким/якою Вас найчастіше вважають Ваші друзі?
- 1) справедливим/справедливою;
  - 2) доброзичливим/доброзичливою;
  - 3) чуйним/чуйною.
11. Який із зазначених принципів Вам найближче і якого Ви дотримуєтеся найчастіше?
- 1) жити треба так, щоб не було болісно за безцільно прожиті роки;
  - 2) у житті завжди є місце самовдосконаленню;
  - 3) насолода життям у реалізації можливостей.
12. Хто найближче до Вашого ідеалу?
- 1) людина сильна духом і міцною волею;
  - 2) людина творча, що багато знає і вміє;
  - 3) людина незалежна і впевнена у собі.
13. Як Ви вважаєте, чи вдасться Вам у професійному плані досягти того, про що Ви мрієте?
- 1) думаю, що так;
  - 2) швидше за все, так;
  - 3) як пощастить.
14. Що Вас найбільше захоплює у проекті професійної підтримки?
- 1) те, що більшість науковців та фахівців схвалює цю ідею;
  - 2) ще не знаю;
  - 3) нові можливості професійної діяльності та перспектива самореалізації.

### Обробка результатів

За результатами тестування визначається рівень прагнення до саморозвитку.

Відповіді на питання тесту оцінюються таким чином:

Номер питання	Оціночні бали відповідей
1.	а – 3; б – 2; в – 1
2.	а – 2; б – 1; в – 3
3.	а – 1; б – 2; в – 3
4.	а – 3; б – 2; в – 1
5.	а – 3; б – 2; в – 1
6.	а – 2; б – 3; в – 1

7.	а - 3; б - 2; в - 1
8.	а - 2; б - 3; в - 1
9.	а - 1; б - 2; в - 3
10.	а - 3; б - 2; в - 1
11.	а - 1; б - 3; в - 2
12.	а - 1; б - 3; в - 2
13.	а - 3; б - 2; в - 1
14.	а - 2; б - 1; в - 3

### **Інтерпретація результатів тесту:**

*Табл. 1 Розподіл сумарного числа балів*

Сумарне число	Рівень прагнення до саморозвитку
18-24	дуже низький
25-29	низький
30-34	середній
39-42	вище середнього
39-42	високий

*Таблиця 2. Самооцінка особистістю своїх якостей*

Самооцінка особистістю своїх якостей, які сприяють саморозвитку, визначається за відповідями на питання 1, 2, 5, 6, 8, 10.

Сумарна кількість балів	Самооцінка особистістю своїх якостей
18-17	дуже висока
16-15	завищена
14-12	нормальна
11-9	занижена
7	низька
6	дуже низька

*Таблиця 3. Оцінка проекту педагогічної підтримки*

Оцінку проекту педагогічної підтримки як можливості професійної самореалізації визначають за відповідями на запитання 3, 5, 8, 12, 17

Сумарна кількість балів	Оцінка проекту професійно-педагогічної підтримки
15-14	як можливість професійної самореалізації
13-11	як необхідна і достатня умова для самореалізації
10-9	швидше як перспективна для самореалізації
7-6	невизначена оцінка, скоріше як неперспективна для самореалізації
5	як негідний уваги у плані самореалізації

## Додаток Р



МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
**ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

вул. Інститутська 11, Хмельницький-16, 29016, тел.: (0382) 72-80-76, факс: (03822) 2-32-65  
 E-mail: centr@khnu.km.ua, код ЄДРПОУ 02071234

21.07.21 № 40

На № \_\_\_\_\_ від \_\_\_\_\_

## ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження  
**Квасниці Ірини Миколаївни**  
 на тему: «**Формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти**»,  
 на здобуття наукового ступеня доктора філософії  
 за спеціальністю 011 – освітні, педагогічні науки

Упродовж 2019-2020 навчального року кафедрою теорії і методики фізичного виховання і спорту Хмельницького національного університету здійснювалась апробація результатів дисертаційного дослідження Квасниці І. М. на тему «Формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти».

Основи положення дослідження апробовано під час професійної підготовки здобувачів освітнього ступеня «бакалавр», що навчаються за спеціальністю 017 «Фізична культура і спорту». Надане Квасницею І. М. навчально-методичне забезпечення для педагогічних фахівців і студентів є практично значущими, зокрема використання матеріалів методичних рекомендацій «Професійна мобільність майбутніх фахівців фізичної культури і спорту» сприяло формуванню у студентів цілісного уявлення теоретичних підходів, організаційно-педагогічних умов та технологій, що стосуються питань професійної мобільності та професійного розвитку майбутнього фахівця фізичної культури і спорту.

Викладачі кафедри використовували у власній практичній діяльності матеріали і висновки дослідження дисертантки у процесі організації професійної підготовки майбутніх фахівців галузі фізичної культури і спорту.

Зважаючи на наукову цінність дисертаційного дослідження Квасниці Ірини Миколаївни, актуальність означеної проблематики, колективом кафедри теорії і методики фізичного виховання і спорту зроблено висновок про доцільність упровадження результатів у практику закладів вищої освіти України.

Результати дисертаційного дослідження розглянуті та схвалені на засіданні кафедри теорії і методики фізичного виховання і спорту від 18.06.2021 р. протокол № 10

Проректор з наукової роботи,  
 професор, д. т. н.

Завідувач кафедри теорії і методики  
 фізичного виховання і спорту



Олег СИНЮК

Олександр СОЛТИК

## Додаток С

*Відкритий*  
*міжнародний* УНІВЕРСИТЕТ  
*розвитку людини*  
“УКРАЇНА”



*Open*  
*International* UNIVERSITY  
*of Human Development*  
“UKRAINE”

**ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ІНСТИТУТ СОЦІАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

29009, Україна, м. Хмельницький, вул. Ярослава Мудрого, 2 А. т./ф. (0382) 70-45-56, e-mail: hist\_ukraine@ukr.net

№ 435/03 від “01” 07 2021 р.  
На № \_\_\_\_\_ від \_\_\_\_\_

**ДОВІДКА**

про впровадження результатів дисертаційної роботи аспірантки  
Хмельницького національного університету Квасниці Ірини Миколаївни  
на тему: «Формування професійної мобільності  
майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти»  
у навчально-виховний процес Хмельницького інституту соціальних  
технологій Університету «Україна»

У навчальному процесі Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна» використано матеріали дисертаційного дослідження Квасниці Ірини Миколаївни «Формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти», поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 – освітні, педагогічні науки.

Зокрема, у 2019-2020 н.р. впроваджено у процес професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту структурну модель формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту, анкету опитування, методики діагностування рівня сформованості професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів.

Результатом впровадження науково-методичних напрацювань І. М. Квасниці стало підвищення рівня сформованості професійної мобільності студентів напряму підготовки 017 «Фізична культура і спорту» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.

Результати дисертаційного дослідження І. М. Квасниці мають високий науковий рівень і можуть бути впроваджені у професійну підготовку та підвищення кваліфікації тренерів-викладачів з виду спорту в умовах сучасної парадигми вищої фізкультурної освіти.

Завідувачка кафедри фізичної терапії,  
ерготерапії, фізичної культури і спорту



Людмила КРАВЧУК



## Додаток Т



МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
 ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
 ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

вул. М.Коцюбинського, 2, м.Чернівці, 58002, тел. (0372) 584811, факс (0372) 552914,  
 E-mail: rector@chnu.edu.ua, код ЄДРПОУ 02071240

Від 29.09.2021 № 10/17-2050 На № \_\_\_\_\_ Від \_\_\_\_\_

## ДОВІДКА

про апробацію та впровадження результатів дисертаційного дослідження  
 Ірини Миколаївни Квасниці на тему: «Формування професійної мобільності майбутніх  
 тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти»,  
 поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії  
 за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки  
 в навчально-вихованій процес Чернівецького національного університету  
 імені Юрія Федьковича

Результати дисертаційного дослідження Квасниці Ірини Миколаївни за темою  
 «Формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у  
 закладах вищої освіти» були впроваджені у процес підготовки студентів галузі знань  
 01 Освіта / Педагогіка спеціальності 017 Фізична культура і спорт Чернівецького  
 національного університету імені Юрія Федьковича в 2020–2021 рр.

Викладачами кафедри теорії та методики фізичного виховання і спорту  
 використовувались розроблені І. М. Квасницею методичні рекомендації для формування  
 професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту та публікації у  
 фахових виданнях і збірниках. Запропоновані науково-методичні матеріали отримали  
 позитивну оцінку викладачів університету, які використовували матеріал у власній  
 діяльності з метою вдосконалення освітнього процесу, метою якого було формування  
 професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів у закладах вищої освіти.

Крім цього, розроблені аспірантом, а в подальшому апробовані педагогічні умови  
 забезпечили високу ефективність реалізації моделі формування професійної мобільності  
 майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти, що апробувалися в  
 експериментальній роботі. Важливим практичним здобутком запроваджених матеріалів є їх  
 ефективність у формуванні знань, умінь і навичок студентів щодо майбутньої професійної  
 діяльності, професійної мобільності та адаптації у професії.

У результаті апробації зроблено висновок, що результати дисертаційного дослідження  
 І. М. Квасниці доцільно впроваджувати в практику освітнього процесу закладів вищої освіти,  
 що здійснюють підготовку фахівців з фізичної культури і спорту

Результати апробації обговорено на засіданні кафедри теорії та методики фізичного  
 виховання і спорту Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича,  
 протокол № 2 від 15.09.2021 р.

Завідувач кафедри теорії та методики  
 фізичного виховання і спорт  
 доцент, канд. психол. наук

Проректор з наукової роботи,  
 професор, докт. техн. наук

Виконавць:  
 Ігор НАКОНЕЧНИЙ  
 0372520058



Ігор НАКОНЕЧНИЙ

Андрій САМІЛА

## Додаток У



УКРАЇНА

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**  
**ЧЕРКАСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**  
**ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО**

Бульвар Т.Шевченка, 81, м. Черкаси, 18031, тел./факс: (0472) 35-44-63, 37-21-42,  
 e-mail: cic@cdu.edu.ua Код ЄДРПОУ 02125622

08.09.2021 № 190/04-а  
 на № \_\_\_\_\_

**ДОВІДКА**

про впровадження результатів дисертаційної праці

**Квасниці Ірини Миколаївни**

**«Формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти», поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності**

**011 Освітні, педагогічні науки**

Результати дослідження Квасниці Ірини Миколаївни упродовж 2019-2020 років пройшли успішну апробацію у навчально-виховному процесі навчально-наукового інституту фізичної культури, спорту і здоров'я Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького під час викладання фахових дисциплін, спрямованих на підготовку майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту до професійної діяльності в умовах збільшення конкуренції на ринку праці та зайнятості.

На основі дослідження апробована авторська методика, що включає оновлення змісту фахових дисциплін, упровадження навчально-методичного забезпечення та діагностувальний інструментарій формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти.

Зміст розроблених і впроваджених у навчально-виховний процес нововведень позначених обґрунтованими і змістовно охарактеризованими теоретичними засадами підготовки майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту до професійної діяльності.

Ефективність упровадження авторської методики в освітню діяльність університету, наукова актуальність, обґрунтованість підходів, змістовність та доцільність довели, що у студентів спеціальності 017 «Фізична культура і спорт» підвищився рівень сформованості професійної мобільності.

Запропоновані експериментальні нововведення отримали позитивну оцінку викладачів, які використовували матеріали в освітньому процесі з метою підготовки майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту до майбутньої професійної діяльності, успішної адаптації до умов ринку праці та кар'єрного росту.

Результати наукового дослідження І. М. Квасниці обговорено та схвалено на засіданні кафедри теорії, методики фізичного виховання протокол № 1 від 31.08.2021).

Проректор з наукової, інноваційної та міжнародної діяльності, професор

С. В. Корновенко



## Додаток Ф

УКРАЇНА  
 МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
**ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ  
 ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
 ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА**  
 вул. М.Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027,  
 тел. (0352)43-58-80, факс (0352)43-60-02  
 e-mail: info@tnpu.edu.ua, код ЄДРПОУ 02125544



UKRAINE  
 MINISTRY OF EDUCATION AND  
 SCIENCE OF UKRAINE  
**TERNOPIL VOLODYMYR HNATYUK  
 NATIONAL PEDAGOGICAL UNIVERSITY**  
 2 M. Kryvonosa st., Ternopil, 46027, Ukraine  
 tel. +38 0352 43 60 67, fax: +38 0352 43 60 02  
 e-mail: info@tnpu.edu.ua

Від "15" 09 2021 р. № 1103-33/03 На № \_\_\_\_\_ від " " 20\_\_ р.

**ДОВІДКА**  
**про впровадження результатів дисертаційного дослідження**  
**Квасниці Ірини Миколаївни**  
**«Формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у**  
**закладах вищої освіти»**  
**у галузі знань 01 – Освіта/Педагогіка за спеціальністю 011 – Освітні, педагогічні науки**

У навчально-виховний процес Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка упродовж 2019-2020 рр. впроваджувались результати дисертаційного дослідження І.М. Квасниці за темою «Формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти».

У процесі підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту (галузь знань 01 – Освіта/Педагогіка, спеціальність 017 – Фізична культура і спорт) викладачами кафедри теорії і методики олімпійського та професійного спорту використовувались матеріали розроблених дисертанткою змістових компонентів та методичні рекомендації до практичних занять та самостійної роботи. Матеріали дослідження І. М. Квасниці застосувалися у викладанні навчальних дисциплін «Професійна майстерність тренера», «Теорія і методика викладання обраного виду спорту», у підготовці й проведенні практики за профілем майбутньої професії та в позааудиторній роботі.

Результати впровадження матеріалів дисертаційної роботи «Формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти» та розроблене навчально-методичне забезпечення для формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів можуть ефективно використовуватись в освітньому процесі підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту у закладах вищої освіти під час проведення лекційних курсів та практичних занять.

Результати впровадження матеріалів дисертаційного дослідження І. М. Квасниці обговорено і схвалено на засіданні кафедри теорії і методики олімпійського та професійного спорту Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (протокол № 1 від 30.08.2021 р.).

Автор, розробник: аспірант кафедри теорії і методики фізичного виховання і спорту ХНУ

І. М. Квасниця

Завідувач кафедри теорії і методики олімпійського та професійного спорту кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент



П. І. Ладика

Проректор з навчально-методичної роботи, доктор педагогічних наук, професор

І. В. Гевко

## Додаток X



МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
**СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**  
**імені А. С. МАКАРЕНКА**

вул. Роменська, 87, м. Суми, 40002, факс (0542) 22-15-17, тел. (0542) 68-59-02

E-mail: [rector@sspu.edu.ua](mailto:rector@sspu.edu.ua) Код ЄДРПОУ 02125510

03.09.2021 № 2840 На № \_\_\_\_\_ від \_\_\_\_\_

**ДОВІДКА**

**про впровадження основних результатів дисертаційної роботи**  
**Квасниці Ірини Миколаївни**  
**на тему: «Формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду**  
**спорту у закладах вищої освіти»,**  
 поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії  
 галузі знань 01 Освіта/Педагогіка, спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки

Упродовж 2019-2020 рр. у Навчально-науковому інституті фізичної культури Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка поведилась апробація результатів дисертаційної роботи Ірини Миколаївни Квасниці.

У процесі експериментальної роботи І. Квасницею розроблено та обґрунтовано модель формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти, яка була упроваджена у навчально-виховний процес підготовки студентів спеціальності 017 «Фізична культура і спорт».

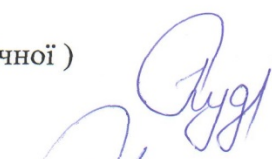
Отримання позитивних результатів у контексті дослідження формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту здійснено за рахунок реалізації педагогічних умов, а саме: розвиток позитивної мотивації студентів до оволодіння ними професійною мобільністю шляхом їх участі у різних видах практики і в позааудиторній роботі; доповнення змісту професійно-орієнтованих дисциплін у контексті професійної підготовки майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту; використання інноваційних технологій навчання та впровадження спецкурсу «Професійна мобільність фахівця фізичної культури і спорту».

Одержані результати дозволяють стверджувати про ефективність впровадження педагогічних умов Квасниці І. М. у процес підготовки майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти.

Матеріали наукового дослідження щодо формування професійної мобільності майбутніх фахівців фізичної культури і спорту отримали схвальні відгуки науково-педагогічних працівників кафедри.

Результати впровадження матеріалів дисертаційної роботи Квасниці І. М. обговорено та схвалено на засіданні кафедри теорії та методики спорту Навчально-наукового інституту фізичної культури Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (протокол № 1 від 30 серпня 2021 р.).

Проректор  
з науково-педагогічної роботи (педагогічної)  
роботи д.е.н., професор

 О. Ю. Кудріна

Завідувач кафедри теорії та  
методики спорту к.пед.н., доцент

 Д. В. Бермудес



## Додаток Ц

## АКТ

впровадження результатів дисертаційного дослідження  
**Квасниці Ірини Миколаївни на тему: «Формування професійної  
 мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої  
 освіти»**, поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії  
 за спеціальністю 011 – освітні, педагогічні науки в навчально-виховний процес  
**Факультету здоров'я, фізичного виховання і спорту  
 Київського університету імені Бориса Грінченка**

Упродовж 2019-2020 навчального року результати дисертаційного дослідження І. М. Квасниці «Формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти» були впроваджені й використовувались у підготовці здобувачів вищої освіти, що навчаються за напрямом підготовки 017 «Фізична культура і спорту» Київського університету імені Бориса Грінченка при викладанні професійно-орієнтованих дисциплін.

Упровадження в освітній процес окремих змістових компонентів задля формування професійної мобільності майбутніх фахівців фізичної культури і спорту сприяло розширенню знань студентів щодо сфери майбутньої професійної діяльності, формуванню готовності до професійної мобільності та професійно-педагогічного самовдосконалення, здатності конкурувати на ринку праці.

В освітній процес майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту було також упроваджено завдання для практичних занять та самостійної роботи і методичні рекомендації щодо їх виконання. Виклад теоретичного матеріалу надав можливість студентам більш чітко уявити зв'язок між теоретичним і прикладним рівнем опанованих знань з проблематики професійної мобільності. Апробація результатів дослідження підтверджує їх актуальність, теоретичну та практичну спрямованість, доводить доцільність подальшого їх використання з метою формування професійної мобільності студентів університету.

**Автор розробник:**

аспірант кафедри теорії і методики  
 фізичного виховання і спорту  
 Хмельницького національного університету

  
 І. М. Квасниця
**Представник установи, де виконувалось впровадження:**

декан Факультету здоров'я, фізичного виховання і спорту  
 Київського університету імені Бориса Грінченка,  
 к.физ.вих., доцент

  
 І. О. Лопатенко
**Представник Хмельницького національного університету:**

проректор з наукової роботи ХНУ,  
 д.т.н., професор

  
 О. М. Синюк

## Додаток Ч

**Акт**  
**про впровадження результатів наукових досліджень у навчальний процес**  
**кафедри спортивних єдиноборств та силових видів спорту**  
**Національного університету фізичного виховання і спорту України**

Ми, ті, що підписалися нижче перший проректор з науково-педагогічної роботи М.В. Дутчак та завідувач кафедри спортивних єдиноборств та силових видів спорту Г.В. Коробейніков, склали акт про те, що за результатами роботи виконаної в межах теми «Формування особистості як суб'єкта самотворення» відповідно до плану НДР Хмельницького національного університету (номер держреєстрації 0119U103663) виконавець теми Квасниця І.М. внесла такі рекомендації та пропозиції:

<i>Назва пропозиції, форма впровадження і коротка характеристика</i>	<i>Наукова новизна та її значення, рекомендації з подальшого використання</i>	<i>Ефект від впровадження</i>
З метою підвищення якості формування професійної мобільності майбутніх викладачів та тренерів з виду спорту запропоновано методичний матеріал, який використано при формуванні лекційного матеріалу для студентів кафедри спортивних єдиноборств та силових видів спорту, завдань для практичної та самостійної роботи студентів з модуля «Професійна мобільність фахівця фізичної культури і спорту»	Запропоновані матеріали сприятимуть організації освітнього і науково-методичного супроводу професійного розвитку майбутніх тренерів та викладачів, формуванню конкурентоспроможних професійно мобільних фахівців, які будуть готові до змін власної професійної позиції, переміщень у професійній сфері, що є актуальним на сучасному ринку праці.	Впровадження результатів досліджень сприяло розширенню кола знань студентів, досягнення взаємозв'язку наукових досліджень з процесом навчання майбутніх бакалаврів, магістрів фізичної культури і спорту.

**Автор, розробник:**

аспірант кафедри теорії і методики фізичного виховання і спорту ХНУ



І. М. Квасниця

**Представник університету:**

Перший проректор з науково-педагогічної роботи НУФВСУ



М.В. Дутчак

**Представник підрозділу:**

Завідувач кафедри спортивних єдиноборств та силових видів спорту



Г.В. Коробейніков

## Додаток Ц

**Відомості про апробацію результатів дисертації**

1. XII Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю «Формування здорового способу життя студентської та учнівської молоді засобами освіти». м. Кам'янець-Подільський, 2018 р.; форма участі – виступ з доповіддю.
2. Круглий стол присвячений заснуванню відділення Національного Олімпійського комітету України в Київській області «Імідж фізичної культури і спорту в Україні». м. Ірпінь, 2018 р.; форма участі – виступ з доповіддю.
3. II Міжнародна науково-практична конференція «Інноваційні підходи до виховання учнів козацьких класів і хортингістів у навчальних закладах». м. Суми, 2018 р.; форма участі – виступ з доповіддю.
4. VIII Міжнародний науково-методологічний семінар «Розвиток порівняльної професійної педагогіки у контексті глобалізаційних та інтеграційних процесів». м. Київ – Хмельницький, 2019 р.; форма участі – виступ з доповіддю.
5. Друга Міжнародна науково-практична конференція до 10-річчя заснування хортингу «Хортинг – національний боєнд України у світі: олімпійська перспектива». м. Ірпінь, 2019 р.; форма участі – виступ з доповіддю.
6. *14th International Scientific Conference «SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION»*. Rezekne (Latvia), 2020; форма участі – виступ з доповіддю.

## **СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМАТИКОЮ ДИСЕРТАЦІЇ**

### **Наукові праці, в яких опубліковано основні результати дисертації**

7. Квасниця, І. М. (2018). Самоосвіта як шлях професійного вдосконалення тренера-викладача. *Збірник наукових праць Хмельницького*



*інституту соціальних технологій Університету «Україна»*, 1 (15), 34–37.

8. Квасниця, І. М., & Квасниця, О. М. (2019). Особливості сутності конкурентоспроможності майбутнього тренера-викладача з виду спорту.

*Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П.*

*Драгоманова. Серія № 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*, К, 29–34. (1 наукометрична база).

9. Kvasnytsya, I. (2019). Analysis of experience in professional training of future specialists in physical culture and sport in higher educational establishments of Norway and Sweden. *Порівняльна професійна педагогіка*, 2 (9), 70–79. (25 наукометричних баз).

10. Квасниця, І. М. (2020). Наукові підходи формування професійної мобільності майбутнього тренера-викладача з виду спорту в закладах вищої освіти. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*, 1, 288–297.

11. Дутчак, Ю. В., & Квасниця, І. М. (2020). Забезпечення якості професійної підготовки майбутніх магістрів середньої освіти з фізичної культури: досвід Республіки Молдова. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*, 1, 70–79. (9 наукометричних баз).

12. Latyshev Mykola, Latyshev Sergii, Kaupuzs Aivars, Kvasnytsya Oleh, Tropin Yura, Kvasnytsya Irina, Prystynskiy Volodimi (2020) Cadets and juniors success: how important is it for sports careers in free-style wrestling? *SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION. Proceedings of the International Scientific Conference. V. VI. Public Health and Sport. Researches in Economics and Management for Sustainable Education. Rezekne, Rezekne Academy of Technologies*, 282–291. (Web of Science).

13. Kvasnytsya, I., & Kvasnytsya, O. (2021) Research of the formation level of the issue of professional mobility of future sports coaches-teachers in higher educational establishments. *The scientific heritage. V. 3, No 73 (73)*. Budapest, Hungary, 8–12. (17 наукометричних баз).

14. Квасниця, І. М., Корольов, Б. А., & Ляшенко, О. Р. (2021). Модель формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*, 40, 160–165. (1 наукометрична база).

#### **Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації**

15. Квасниця, І. М. (2019). Професійна мобільність як фактор професійної успішності фахівця сфери фізичної культури і спорту. Формування професійно мобільного фахівця: європейський вимір: *матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Дніпро, 25 квітня 2019 р.). 107–109.

16. Квасниця, І. М. (2019). Конкурентоспроможність майбутнього тренера-викладача як тенденція розвитку сучасної освіти. Актуальні дослідження в соціальній сфері: *матеріали чотирнадцятої міжнародної науково-практичної конференції* (м. Одеса, 18 листопада 2019 р.). 148–150.

17. Квасниця, І. М., & Дмитришин, Н. О. (2019). Кар'єрний розвиток фахівця сфери фізичної культури і спорту у контексті професійної мобільності. Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи: *тези доповідей X Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ – Хмельницький, 7-8 листопада 2019 р.). 235–236.

18. Квасниця, І. М. (2020). Складові підготовки майбутніх тренерів-викладачів до використання здоров'язбережувальних технологій. Формування здоов'язбережувальних компетентностей молоді в умовах глобалізації: реалії та перспективи: *матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Хмельницький, 28-29 квітня 2020 р.). 101–105.

19. Квасниця, І. М., & Дмитришин, Н. О. (2020). Готовність до використання дистанційних освітніх технологій як умова професійної мобільності майбутніх фахівців фізичної культури і спорту. Наука та освіта в

дослідженнях молодих учених [Електронне видання]: *матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції для студентів, аспірантів, докторантів, молодих учених* (м. Харків, 14 травня 2020 р.). 96–98.

20. Kvasnytsya, I. M. (2021). Program Basis of Formation of Professional Mobility as an Urgent Issue of Professional Training of Future Coaches-Teachers. Сучасні аспекти модернізації науки в Україні: стан, проблеми, тенденції розвитку: *матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції* (Київ – Венеція (Італія), дистанційно 7 січня 2021 р.). 102–107.

21. Квасниця, І. М., & Дмитришин, Н. О. (2021). Мотивація та умови професійного вибору та їх вплив на процес профорієнтації. Актуальні проблеми фізичної культури і спорту: *матеріали регіональної науково-практичної конференції* (м. Хмельницький, 11 червня 2021 р.). 63–66.

### **Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації**

22. Квасниця, І. М., & Дутчак, Ю. В. (2019). Матеріали курсів підвищення кваліфікації тренерів (тренерів-викладачів) та інших фахівців у сфері фізичної культури і спорту: Нормативно-правовий аспект (інформаційно-довідковий). Хмельницький: ХНУ. 101 с.

23. Квасниця, О. М., Квасниця, І. М., & Дутчак, Ю. В. (2019). Легка атлетика з методикою викладання: *методичні вказівки до самостійної роботи студентів спеціальностей «Фізична культура і спорт» та «Середня освіта (Фізична культура)»*. Хмельницький: ХНУ. 98 с.

24. Квасниця, І. М. (2020). Професійна мобільність у фізичній культурі і спорті: *методичні вказівки до практичних занять та самостійної роботи студентів спеціальностей «Фізична культура і спорт» та «Середня освіта (Фізична культура)»*. Хмельницький: ХНУ. 50 с.

25. Квасниця, І. М., Флерчук В. В., & Дутчак, Ю. В. (2021). Практика за профілем майбутньої професії: *методичні вказівки для студентів спеціальностей «Фізична культура і спорт»*. Хмельницький: ХНУ. 24 с